

ΚΑΝΤΙΩΤΗΣ
ΕΝΑΝΤΙΟΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΔΑΥΛΟΣ

ΔΡΧ. 1200

ΟΙ «ΙΦΙΓΕΝΕΙΕΣ» ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΚΑΙ ΟΙ ΔΗΘΕΝ ΑΝΘΡΩΠΟΘΥΣΙΕΣ

Ἡ ἱατρικὴ ὁρολογία τοῦ Ὅμηρου

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό
Κυδαθηναίων 29, Πλάκα
105 58 Αθήνα.
Τηλέφωνα: 3223957, 9841655.
Τηλεομοιότυπος: 3314997.

Τα Γραφεία του «Δ» λειτουργούν
πρωινές ώρες 9.30 - 13.30
καθημερινά (και Σάββατο).

Ίδρυτής-Ίδιοκτήτης-
Εκδότης-Διευθυντής:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Αχιλλέως - Μουσών 51
Παλαιό Φάληρο.

Φωτοστοιχειοθεσία - Ατελιέ:
PRESS LINE
Μάγερ 11, Αθήνα, τηλ.: 5221792.
Εκτυώσεις:
Π. ΚΟΚΚΑΛΗΣ
Βιβλιοδεσία:
Κ. ΚΟΝΤΟΓΩΡΓΟΣ

- Τιμή αντιτύπου: 1.200 δρχ.
- Δωδεκάμηνη συνδρομή: 12.000 δρχ.
- Οργανισμών κ.λπ.: 18.000 δρχ.
- Φοιτητών: 8.000 δρχ.
- Έξωτερικοί: 65 δολλ. ΗΠΑ.
- Η συνδρομή καταβάλλεται
κατά την έγγραφη.
- Η συνδρομή ανανεώνεται
αυτόματως μετά την λήξη του
12μήνου. Διακοπή της συνδρομής
γίνεται μόνον κατόπιν
τηλεφωνήματος του ενδιαφερομένου.

ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΔΕΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΟΝΤΑΙ

Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται.

Όλες οι συνεργασίες και τα
ταχυδρομικά έμβασματα στη διεύθυνση:
ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ, Μουσών 51
175 62, Π. Φάληρο, Αθήνα.

Παρακαλούνται οι συνδρομητές
που αλλάζουν διεύθυνση, να το
γνωστοποιούν στο περιοδικό.

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση
κειμένων του «Δ», με την προϋ-
πόθεση ότι θα αναφέρεται ρητώς
η πηγή τους.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 10608:

Έξονοσιασμός και Πολιτισμός

Δ.Ι.Λ.

ΣΕΛΙΣ 10609:

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Γ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, Χ. ΘΕΟΔΩΡΑΤΟΣ, Κ.Ν. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ, Γ.
ΒΙΛΛΙΩΤΗΣ-Π. ΤΣΙΝΑΣ, Γ. ΚΟΥΡΑΚΟΣ, Χ. ΠΑΠΑΔΗ-
ΜΗΤΡΙΟΥ.

ΣΕΛΙΣ 10617:

Ζόφος εν όψει

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΚΟΥΚΟΒΙΣΤΑΣ

ΣΕΛΙΣ 10623:

Η Όμηρική Ιατρική όρολογία

ΚΩΝ. Β. ΚΟΥΤΡΟΥΒΕΛΗΣ

ΣΕΛΙΣ 10631:

Η αρχαία Πέργαμος στο Βερολίνο

ΝΙΚ. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

ΣΕΛΙΣ 10637:

Περί λαϊκής τέχνης της Ρωμοσύνης

ΠΑΝ. Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

ΣΕΛΙΣ 10637:

Ένθεν και ένθεν των συνόρων (II)

ΜΙΧΑΗΛΗΣ ΧΑΤΖΗΝΙΚΟΛΑΟΥ

ΣΕΛΙΣ 10645:

Ο «Άγιος» Κωνσταντίνος και η θεά Άρτεμις

Ε. ΑΤΤΑΒΥΡΙΟΣ

ΣΕΛΙΣ 10649:

Λευκίππος-Δημόκριτος: Οί μεγάλοι Άτομικοί

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΝ

ΣΕΛΙΣ 10657:

Ο Εύριπιδης και οί όθθεν άνθρωποθυσίες

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΠΕΞΗΣ

ΣΕΛΙΣ 10663:

Η κοσμολογία των Όρφικών ταυτίζεται

με τις σημερινές αστροφυσικές απόψεις

ΜΑΡΙΟΣ Δ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΕΛΙΣ 10671:

Υδριστικό διβλίο του κ. Αγγ. Καντιώτη
κατά του αρχαίου Έλληνικού Πολιτισμού

ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΜΑΝΕΑΣ

ΣΕΛΙΣ 10671:

Θεοκρατία και λογική του Σύμπαντος

ΚΩΝ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

ΣΕΛΙΣ 10683:

Ο μύθος ως οδηγός για την αλήθεια

Ρ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ-ΧΑΣΚΑ

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ

Ο ΑΛΛΟΣ ΛΟΓΟΣ: σελ. 10642 • ΑΙΣΙΜΑ ΚΑΙ ΑΔΗΡΙΤΑ: σελ.
10643 • ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΑ: σελ. 10647 • ΕΛΛΟΓΑ ΚΑΙ ΜΑΝΤΙΚΑ:
σελ. 10655 • Ο ΚΑΛΑΘΟΣ ΤΩΝ ΑΧΡΗΣΤΩΝ: σελ. 10622 • Η
ΠΙΝΑΚΟΘΗΚΗ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΡΟΠΑΤΩΡΩΝ ΗΜΩΝ: σελ.
10661 • ΕΘΝΙΚΑ: σελ. 10669 • Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ: σελ. 10683.

Ἐξουσιασμός καὶ Πολιτισμός

Ὁ Πολιτισμός (= ἐπιστήμη, σκέψη καὶ τέχνη) ἀπὸ τὴν στιγμή μὴ πὺν συναντᾷ τὸν Ἐξουσιασμό (κράτος-δόγμα, ὀργάνωση καὶ οἰκονομία) συγκρούεται καὶ ἀναμετρεῖται μαζί του. Ἡ ἔκβαση τῆς σύγκρουσης αὐτῆς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε ἰσχὺν ἐκατέρου τῶν δύο μονομάχων.

Στὴν ἐποχὴ μας ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Ἐξουσιασμοῦ ἐπὶ τοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι πλήρης. Μιὰ καθηλωτικὴ λαβὴ τοῦ κράτους-δόγματος, τῆς ὀργανώσεως καὶ τῆς οἰκονομίας ἔχει παραλύσει τὴν παιδεία, τὴν ἔρευνα, τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ δημιουργία. Ὁ ρόλος τῶν ἀνθρώπων τοῦ Πολιτισμοῦ εἶναι αὐστηρὰ προκαθορισμένος. Ὅ,τι ἐκφεύγει ἀπὸ τὴν ἐξουσιαστικὴ σκοπιμότητα διαδρῶνεται, διώκεται καὶ «πνίγεται». Ἐλάχιστες πρωτοβουλίες ἐπιτρέπονται μόνο σὲ τομεῖς, ὅπου παράγονται πολιτιστικὰ ἀγαθὰ ἀσήμαντα, μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ κοσμοῦν ὡχρὰ τὸ ἀέτωμα τοῦ ζοφεροῦ μεγάρου τῆς βαρβαρότητας, ὅπως πράγματι εἶναι ἐκ κατασκευῆς τὸ ἐξουσιαστικὸ οἰκοδόμημα.

Ὅμως ἡ ἀνθρωπότητα ξεκίνησε, προχώρησε, ἔφθασε ἕως ἐδῶ καὶ στέκει ἀκόμη ὀρθία μόνο χάρις στὴν δύναμη τῶν παραχθέντων ἀνὰ τοὺς αἰῶνες πολιτιστικῶν ἀγαθῶν· ἡ δὲ ἐξουσιαστικὴ δράση ὅχι μόνο δὲν πρόσφερε τίποτε, ἀλλὰ ἔπαιξε καὶ παίζει τὸν ρόλο τοῦ «Πνεύματος τοῦ Βάρους» στὴν ἀνθρώπινη ἀνοδικὴ πορεία. Συνεπῶς ἡ ἀπαλλαγὴ τοῦ Πολιτισμοῦ ἀπὸ τὴν ἐξοντωτικὴ λαβὴ τοῦ Διεθνοῦς Ἐξουσιασμοῦ ἀποτελεῖ ἀνάγκη ζωῆς τοῦ ἀνθρωπίνου εἴδους.

Συνειδητοποιοῦμε, ὅτι, ἂν μπορούμε νὰ προσδοκοῦμε κάτι γιὰ τὸ μέλλον, αὐτὸ μόνον ἐκτὸς κράτους-δόγματος, ἐκτὸς ὀργανώσεως καὶ ἐκτὸς οἰκονομίας θὰ γεννηθῇ καὶ θὰ ἀναπτυχθῇ. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ Πολιτισμοῦ, ἂν δὲν τὸ καταλάβουν αὐτό, θὰ γκρεμίζονται συνεχῶς στὸν θυθὸ μιᾶς ὀλέθριας αὐταπάτης. Μιᾶς αὐταπάτης, πὺν μόνο παράταση τῶν δεινῶν τῆς ἀνθρωπότητος συνεπάγεται.

Δ.Ι.Λ.

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Ἀρχαιότητες χρησιμοποιούνται ως καθίσματα ἀναψυκτηρίου...

Ἀγαπητέ «Δαυλέ»,

Πρόσφατα βρέθηκα για ὀλιγοήμερες διακοπές στην Αἴγινα. Ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀρχαιολογικοὺς χώρους ποὺ ἐπισκέφθηκα, ἦταν ὁ ἐπιβλητικὸς δωρικὸς ναὸς τῆς Ἀφαίας, χτισμένος πρὸς τιμὴν τῆς ὁμώνυμης θεότητας.

Ἀφοῦ τελείωσα τὴν περιήγησή μου στὸν ἱερὸ χώρο, κατευθύνθηκα για λίγη ξεκούραση σ' ἓνα τουριστικὸ ἀναψυκτήριο, τὸ μοναδικὸ τῆς περιοχῆς, χτισμένο ἀκριβῶς μπροστὰ στὴν εἴσοδο τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου. Πλησιάζοντας, ἐντύπωση μοῦ ἔκαναν τὰ τραπέζια καὶ τὰ καθίσματα τοῦ καταστήματος, τὰ ὁποῖα ἀπὸ μακριὰ ἔδειχναν «ἀρχαῖα», δέροντας ἔτσι μὲ τὴν ὅλη ἀτμόσφαιρα τῆς περιοχῆς. «Σπουδαῖο εὔρημα για τὴν προσέλευση τουριστῶν», σκέφτηκα. Ὅμως μὴ ἀσχημὶ ἐκπληξῆ με περιέμενε. Γιατί, μπαίνοντας στὸν ἐξωτερικὸν χώρο τοῦ καταστήματος, παρατήρησα ὅτι τὰ «ἐπιπλα» δὲν ἔδειχναν

ἀρχαῖα, ἦταν ἀρχαῖα!

Ἡ ἐκπληξῆ καὶ ἡ ὀργή μου δὲν περιγράφονται. Τὰ «τραπέζια» ἦταν τετράγωνες πέτρινες πλάκες, ποὺ στηρίζονταν σὲ «πόδια» ἀπὸ λαξευμένα κομμάτια πέτρας, ἐνῶ τὰ «καθίσματα» ἦταν μεγάλες ὀρθογώνιες πέτρες, ποὺ θύμιζαν ἔντονα αὐτὲς ποὺ ἦταν διασκορπισμένες γύρω ἀπὸ τὸν ναὸ μέσα στὸν ἀρχαιολογικὸν χώρο. Τὸ ὅτι πρόκειται για «ἀρχαῖες πέτρες» ἀποδεικνύεται ὄχι μόνον ἀπὸ τὴν ὁμοιότητά τους μ' αὐτὲς τοῦ ἀρχαιολογικοῦ χώρου (ἴδιος τύπος πέτρας: ἀδσεστόλιθος ἢ πουρί, ἴδια μεγέθη, ἀκόμη καὶ ἀπ' τὰ ἴδια τὰ λόγια ποὺ τραύλισε ὁ ἰδιοκτήτης τοῦ καταστήματος, ὅταν πῆγα νὰ τὸν «ψαρέψω». Ἐμφανῶς ἀμήχανος ὁ θλιθερὸς νεοδάρδαρος δικαιολογήθηκε, λέγοντάς μου ὅτι «οἱ πέτρες δὲν εἶναι ἀρχαῖες, εἶναι μόνον 800 χρόνια παλιές». Ὅταν ὅμως εἶδε, ὅτι αὐτὴ ἡ δικαιολο-

Ἑλληνες καὶ δάρδαροι στὴν Κλασσικὴ Ἑλλάδα (III)

Κύριε διευθυντά,

Ὁ κ. Γ. Παπακωνσταντῖνου μὲ ἐπιστολή του στὸν «Δαυλὸ» (τ. 171, Μάρτ. 1996) σχολιάζοντας τὴν παρατήρησή μου, ὅτι τὸ λεχθὲν ἀπὸ τὸν Ἰσοκράτη ὅτι Ἑλληνες εἶναι οἱ «τῆς παιδείσεως τῆς ἡμετέρας μετέχοντες» ἔχει παρερμηνευθεῖ καὶ ὅτι τὸ ἀκριβὲς νόημα εἶναι μᾶλλον ἀντίθετο, ὑποστηρίζει ὅτι ἡ κοινότης τῆς παιδείας εἶναι ἀνθρωπίνη λειτουργία, μὲ τὴν ὁποία ξεπερνιέται ἡ φυλετικὴ κοινότης, ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ζωικὸ βασίλειο καὶ συνεπῶς ἡ θέσις ἢ ὁποῖα ἀποδίδεται στὸν Ἰσοκράτη (κακῶς κατὰ τὴν ἐρμηνεία μου) ἀποδεικνύει τὴν «ὠρμότητα τῶν Ἑλληνικῶν κοινωνιῶν». Εἰς ἐπίρρωσι τούτου ἀναφέρει καὶ τὸν ὄρκον, ποὺ ὑποτίθεται ὅτι ἔδωσεν ὁ Μ. Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Ὠπιν. Ἐπειδὴ ἐκτιμῶ, ὅτι τὸ θέμα παρουσιάζει εὐρύτερον ἐνδιαφέρον, θεώρησα σκόπιμο νὰ ἐκθέσω τίς ἐπ' αὐτοῦ ἀπόψεις μου κάπως ἐκτενέστερα.

α. Οἱ Ἑλληνες διέκριναν τὴν ἀνθρωπότητα σὲ Ἑλληνες καὶ σὲ δαρδάρους. Οἱ δεῦτεροί ἦσαν οἱ μὴ-Ἑλληνες, ἀσχέτως πρὸς τὸ ἐπίπεδο τοῦ πολιτισμοῦ τους. Βάρδαρος δὲν ἐσήμαινε ἀπολίτιστος, ἀγράμματος, ἀκαλλιέργητος. Βάρδαροι ἦσαν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν μεγαλοπόλεων τῆς Ἀνατολῆς, ἔστω καὶ ἂν διέμεναν σὲ μέγαρα, τῶν ὁποίων τὴν πολυτέλεια ἀδυνατοῦσε νὰ συλλάβῃ ὁ Ἕλλην. Βάρδαροι ἦσαν καὶ οἱ Πέρσες, ποὺ εἶχαν ἰδρύσει ἀπέραντη αὐτοκρατορία καὶ οἱ Αἰγύπτιοι μὲ τὸν πανάρχαιον πολιτισμό. Καὶ ἦσαν δάρδαροι ὄχι ἀπλῶς ἐπειδὴ μιλοῦσαν «δάρβαρ» (αὐτὸ ἦταν μόνον ἓνα ἐξωτερικὸ γνῶρισμα), ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν μετεῖχαν τοῦ «Ἑλληνικοῦ».

γία δὲν ἔπιασε, ἀποφάσισε νὰ περάσει στὴν ἀντεπίθεση, λέγοντάς μου τὸ ἔξις ἀπίστευτο: «Δὲν ὑπάρχει κανένα πρόβλημα. Τὸ μαγαζὶ εἶναι ἰδιοκτησία μου ἐδῶ καὶ χρόνια».

Τελικὰ ἀναρωτιέμαι: Τί εἶναι πιὸ θλιβερό γιὰ τὴν πατρίδα τοῦ Ἡρακλῆ, τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἀριστοτέλη; ὁ ἀπεχθὴς ξεπεσμός τῶν σημερινῶν νεοδωδάρων κατοίκων τῆς ἡ ἔγκληματική ἀδιαφορία τῶν ἐδραιωφρόνων

ταγῶν τοῦ Ρωμαίου Κρατιδίου; «Ὅποιος ἀπαντήσει «καὶ τὰ δύο», κέρδισε.

Μὲ τιμὴ

Χάρης Θεοδωράτος

Διαφημιστής

Ρογκάκου 24, 151 25, Μαρούσι

Ἄπειροστικὸς μὴ ὀριακὸς χαρακτήρας τῆς Ἑλληνικῆς

Διαβάσαμε στὶς ἐφημερίδες, ὅτι Ἰσπανοὶ εὐρωβουλευτὲς χαρακτηρίσαν τὴν γλῶσσα μας «Μητέρα Γλῶσσα» ὢν τῶν εὐρωπαϊκῶν (τὶς ὁποῖες χαρακτηρίσαν «διαλέκτους» τῆς ἑλληνικῆς γλῶσσας) καὶ ὑπέβαλαν πρόταση στὴν Εὐρωβουλὴ νὰ εἰσαγάγῃ τὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ ὡς διεθνὴ γλῶσσα. Διαβάζουμε ἐπίσης τὴν εἰδηση, ὅτι ὕστερα ἀπὸ ἐρευνες διαπιστώθηκε, ὅτι ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ εἶναι ἡ μοναδικὴ γλῶσσα, ποὺ οἱ ἠλεκτρονικοὶ ὑπολογιστὲς λίαν προχωρημένης τεχνολογίας μποροῦν νὰ «δεχθοῦν» νοηματικὰ λόγῳ τῆς μαθηματικῆς τῆς δομῆς, πάνω ἀπ' ὅλα τὴν ἀρμονικὴ καὶ γεωμετρικὴ τῆς ἔκφραση καὶ ἀπεικόνιση, ὡς μοναδικὸ λεκτικὸ καὶ ἡχητικὸ κώδικα ἐπικοινωνίας· ἀλλὰ καὶ τὴν θεωροῦν

«ἀτέρμονα», δηλαδὴ μὴ ὀριακὴ, «ἀπειροστική». Καὶ καταλήγουν στὸ συμπέρασμα, ὅτι «χωρὶς τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα εἶναι ἀδύνατον νὰ κάνει βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη τοῦ 2000».

Σχετικὸ εἶναι τὸ δικό μας παράδειγμα μιᾶς μορφῆς μαθηματικῆς, γεωμετρικῆς ἀρμονίας τῆς γλῶσσας μας, μορφῆς ποὺ εἶναι καὶ μὴ ὀριακὴ, «ἀπειροστική». Ὁ γλωσσικὸς αὐτὸς θησαυρὸς ἐλήφθη ἀπὸ τὸ «Ἀντιλεξικὸν ἢ Ὀνομαστικὸν τῆς Νεοελληνικῆς Γλῶσσης» τοῦ Θεολ. Βοσταντζόγλου. Τὸ λῆμμα στὸ «Ἀντιλεξικὸν» εἶναι:

«ἄρτιος, ἀρτία, ἀρτιον». Συνειρμοὶ τῶν συνωνύμων:

α) Ἀρτιότης-ὀλότης-ὀλοκληρία-ὀλομέρεια

Ὁ ἴδιος ὁ Ἰσοκράτης ἄλλωστε ὑπῆρξε ἱεραπόστολος τῆς ιδέας τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς διεξαγωγῆς πολέμου τῶν Πανελλήνων ἐναντίον τῶν βαρβάρων μὲ σκοπὸ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀσίας ἀλλὰ καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν βαρβάρων –ἀποφιν ποὺ ὑπεστήριξε καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀπὸ αὐτὲς τὶς πασίγνωστες θέσεις του συνάγεται, ὅτι τὸ νὰ θεωροῦνται «Ἑλληνες» ἀπλῶς οἱ λαβόντες Ἑλληνικὴν παιδείαν τὸν βρῖσκει ἐντελῶς ἀντίθετο.

β. Τὸ «Ἑλληνικόν» κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ὀρίζεται ὡς «*ὄμαιμον, ὁμόγλωσσον, ὁμόθησκον καὶ ὁμότροπον*». Ἄρα Ἑλληνες εἶναι οἱ ἔχοντες κοινὸ αἷμα, δηλ. κοινὴ καταγωγὴ, τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ θρησκεία καὶ τὸν ἰδιάζοντα, διαφορετικότερον ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, Ἑλληνικὸν τρόπον ζωῆς –ὄχι μόνον ἡθὴ καὶ ἔθιμα, ἀλλὰ καὶ στάσιν ζωῆς. Ὡς πρὸς τὸ «ὄμαιμον» οἱ Ἑλληνες πίστευαν στὴν γηγενεία τους, ἐπειδὴ κατάγονταν ἀπὸ τοὺς αὐτόχθονες τοῦ Αἰγαίου-Περαιαιακοῦ χώρου. Ὁ ἴδιος ὁ Ἰσοκράτης ὑπερφανεύεται, ἐπειδὴ «*ταύτην γὰρ οἰκοῦμεν οὐχ ἑτέρους ἐκβαλόντες οὐδ' ἐρήμην καταλαβόντες, οὐδ' ἐκ πολλῶν ἐθνῶν μιγάδες συλλεγέντες, ἀλλ' οὕτω καλῶς καὶ γνησίως γεγόναμεν ὥστ' ἐξ ἡσπερ ἔφυμεν, ταύτην ἔχοντες ἅπαντα τὸν χρόνον διατελούμεν, αὐτόχθονες ὄντες*» (G. Mathieu, En. Bremond, «*Isocrate, Discours*», Πανηγυρικὸς IV, σ. 24, Collection Budé, II, Παρίσι, 1967). Ἡ «πόλις» ἦταν κοινότης «ὄμαιμων» μὲ κοινοὺς προγόνους-ἡρώες-πολιούχους.

γ. Οἱ Ἑλληνες εἶχαν ἐντονότατη συνειδήσι τῆς μεγάλης ποιτικῆς διαφορᾶς τους ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους λαοὺς. (Ὁ John Stuart Miller ἔγραψε: «*Οἱ Ἑλληνες εἶναι ὁ πῶ ἀξιόλογος λαὸς ποὺ ἔζησε ποτὲ ὡς σήμερα*» («*Dissertations*», ii, 283f). Ὁ Θαλῆς εὐχαριστοῦσε τὴν τύχη του, ἐπειδὴ

(σῶος): συγκρότημα-συναρμολόγημα-συσσωμάτωμα (μὲ στενὴν πρὸς ἄλληλα σχέσιν)· πληρότης (τὸ σύνολον τῶν βασικῶν τμημάτων τοῦ ἔργου)·

σύστημα (κανονικότης-μεθοδικότης-τακτικότητα).

β) Ἀριτιότης-ἀκραιότης-πληρότης= τὸ ἀνελλιπές:

συμπλήρωσις-ὀλοκλήρωσις = ἡ τελείωσις·
τελειότης-ἐντέλεια = τὸ τέλειον.

γ) Ἀριτιότης

ἡ ἐπιδιώξις τοῦ ἰδανικοῦ·

ἡ ἀποκορύφωσις καὶ ἡ κορωνίς.

Τ' ἀναφερόμενα πρὸ πάντων ἀποτελοῦν μὲν μέρος τοῦ συνόλου τῶν συνωνύμων οὐσιαστικῶν, ἐπιθέτων καὶ ρημάτων τοῦ λήμματος. Προκαλεῖ τὸν ἴλιγγο, καθὼς προχωρεῖ κανεὶς σκαλοπατί-σκαλοπατί στὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν συνωνύμων τῆς, ἢ γλῶσσα μας μὲ τὴν μαθηματικὴν ἀκρίβεια καὶ τὴν ἐκφραστικὴ καθαρότητα, πού δημιουργοῦν ἓνα «κόσμον» ἐννοιῶν καὶ μίαν «ὀλοκληρωμένην» φιλοσοφικὴ τοποθέτηση.

Κι ἔρχεται στὸ μυαλό μας ἡ ἀπορία καὶ ἡ ἐρώτησις: Ὑπάρχουν σήμερὰ Ἕλληνες δασκαλοὶ, πού νὰ μπορέσουν νὰ πιάσουν τὸ χεράκι τῶν μικρῶν μαθητῶν, γιὰ νὰ περπατή-

σουν σιγά-σιγά στὸν ἀνοικτὸ δρόμο ἀπὸ τὸ «ἄρτιον» στὴν «τελείωσιν» (πού τόσο τὰ παιδιά μας ἔχουν ἀνάγκη); Πόσοι Ἕλληνες ἐκπαιδευτικοὶ σήμερὰ θὰ σκύψουν πάνω στοὺς ἐφήβους μας, γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσουν στὴ λεωφόρο, πού ἐκτείνεται ἀπὸ τὸ «ἄρτιον» μέχρι τὸ «τέλειον» καὶ ἕως τὸ «ἰδανικόν» (πού ἐπίσης τόσο οἱ ἐφηβοὶ μας ἔχουν ἀνάγκη); Ποιοὶ Ἕλληνες πανεπιστημιακοὶ σήμερὰ εἶναι ἱκανοὶ νὰ ζωντανέψουν μὲ τὸ λόγο τοὺς τὸν δραματισμὸ νέων ἐπιστημόνων γιὰ τὴν «ἀριτιότητα τοῦ ἔργου», τὴν «ἰδανικότητα τῆς προθέσεως» ἕως καὶ τὴν «κορωνίδα» (πού τόσο ἡ Ἑλλάδα μας τὸ ἔχει ἀνάγκη);

Ἀρκεῖ, νομίζουμε, τοῦτη ἡ ἀλληλουχία τῶν ταυτοσημῶν ἐννοιῶν, γιὰ νὰ οἰκοδομήσουμε μία διαφορετικὴ ἀλλὰ «ὑπέροχη» συνείδηση, πού μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ πρόσωπο στὴν Ἡνωμένη Εὐρώπῃ, ἡ Ἑλληνικὴ ταυτότητα πού πρέπει νὰ ἔχουμε στὴ δική μας Εὐρώπῃ.

Μετὰ τιμῆς

Κ.Ν. Σακελλαρίου

Ἐπίτ. Ἐπιθεωρητῆς ΔΟΥ

Ἀρτέμιδος 38

15561 Χολαργός

γεννήθηκε «Ἕλληνας καὶ οὐ δάρδαρος» (Ἑρμῖπος, «Βίοι», 32). Ὁ Ἀριστοτέλης τόνιζε: «τὸ τῶν Ἑλλήνων γένος... ἐλεύθερόν τε διατελεῖ καὶ δέλτιστα πολιτευόμενον, καὶ δυνάμενον ἄρχειν πάντων μῆς τυγχάνον πολιτείας» («Πολιτικά»). Καὶ ὁ Ἀπ. Παῦλος: «Οἱ Ἰουδαῖοι θέλουν θαύματα, οἱ δὲ Ἕλληνες σοφίαν» («Πρὸς Κορινθίους» Α' 1:22-24). Χαρακτηριστικὸ τῆς ποιητικῆς διαφοράς Ἑλλήνων-μὴ Ἑλλήνων εἶναι λ.χ. τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ πρῶτοι ταξίδευαν «κατ' ἐμπορίαν ἅμα καὶ θεωρίαν» (Ἀριστ., «Ἀθ. Πολιτ.» XI, 1), ἐνῶ οἱ Φοίνικες, πού ἐπίσης ἔγιναν θαλασσοπόροι, μόνον γιὰ ἐμπορία καὶ πειρατεία. Δὲν εἶναι τυχαῖο, ὅτι ὁ μόνος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους πολιτισμοὺς μὲ δυναμικὴ ἐξέλιξις εἶναι ὁ τῶν Ἑλλήνων –ὄλων τῶν ἄλλων, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀξιολογώτατοι, εἶναι στατική, μὲ ὀργανικὴν ἀδυναμίαν ἐξελίξεως. Γι' αὐτὸ ἤδη ἀπὸ τοὺς Ἀργοναυτεῖς οἱ ξένοι λαοὶ ἀποκαλοῦνται «δάρδαρα φύλα» (Ἀργοναυτικά Ὀρφικῶν, στ. 90), ἐνῶ ὁ Ἀριστοτέλης συμβούλευε τὸν Μ. Ἀλέξανδρο νὰ φέρεται στοὺς δαρδάρους ὡς ἀπόλυτος μονάρχης, ἀλλὰ στοὺς Ἕλληνες μόνον ὡς ἡγέτης. Ὁρθῶς, διότι ὁ Ἑλληνικὸς τρόπος ζωῆς εἶναι ἀμετάδοτος –κανεὶς ἄλλος δὲν μπόρεσε ποτὲ νὰ ἐνστερνισθῇ τὴν οὐσίαν του καὶ νὰ τὸν ἐφαρμόσει. Ἀπόδειξις ἡ ἀποτυχία τῆς μεταγίσεως του στοὺς Ἀνατολικούς, στοὺς Ρωμαίους καὶ στοὺς νεώτερους Εὐρωπαίους (Ἀναγέννησις). Ἐπόμενον, διότι «οἱ λαοὶ διαφέρουν κατὰ φύσιν» (Πλ. «Πολιτεία» Δ). Τὸ ἴδιο πιστεύουν ὁ Ἡράκλειτος, ὁ Πίνδαρος, ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Στράβων. Γι' αὐτὸν τὸν λόγο ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ βάσιν τῆς πολιτείας τὸ «ὄμαμον». Ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη τὸν ἐπαληθεύει, δεχόμενη τὴν διαχρονικότητα τῶν σωματικῶν, ψυχικῶν καὶ πνευματικῶν ιδιοτήτων τῶν λαῶν δάσει ἐνὸς σταθεροῦ γονιδιακοῦ ἀποθέματος. Αὐτὸ τὸ φυλετικὸ γονότυ-

“Όταν τὰ νήπια γεννιοῦνται με ἐλεύθερη κρίση!..

Ἄγαπητὲ κ. Λάμπρου,

Εἶναι πολὺ θλιβερὸ νὰ δημοσιεύει κανεὶς ἄρθρα σὲ περιοδικὰ, ὅταν ἔχει παντελῆ ἄγνοια γιὰ τὸ θέμα, ποὺ πραγματεύεται. Κάτι ἀνάλογο συμβαίνει με τὸ ἄρθρο τοῦ κ. Πάνου Τσίνα στὸ τ. 173 τοῦ «Δαυλοῦ» (σελ. 10499-10501) γιὰ τὸ νηποδαπτισμὸ.

Ὁ συντάκτης τοῦ ἁρθρου ὑποστηρίζει, ὅτι ὁ νηποδαπτισμὸς δὲν ἔχει σχέση με τὴν βάπτισμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν καθιερωμένην στίς «Πράξεις». Παραπέμπει μάλιστα στίς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» (Β, 38), γιὰ νὰ τεκμηριώσῃ τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος προτρέπει τοὺς ἀκροατὲς τοῦ κηρύγματός του νὰ μετανοήσουν: «μετανοήσατε καὶ βαπτισθῆτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἡ βάπτισμα ἀσφαλῶς προϋποθέτει μετάνοια, ὅταν τὴν ἀποδέχεται ὡς μυστήριον ἕνας μεγαλύτερος στὴν ἡλικία ἀπὸ ἕνα νήπιο. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος κάνει λόγο γιὰ μετάνοια, γιατί δὲν ἀπευθύνεται σὲ νήπια, ἀλλὰ σὲ ὄντως ἀνθρώπους.

Ὅμως ἡ Ἁγία Γραφή ἀποδέχεται τὸν νηποδαπτισμὸ, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἐξῆς χωρία: «Ἐβαπτίσθη (ἡ Λυδία) καὶ ὁ οἶκος αὐτῆς» («Πράξ.» ιστ' 15).

«Ἐβαπτίσθη αὐτὸς (ὁ δεσμοφύλαξ τῶν Φιλίππων) καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες» («Πράξ.» ιστ' 33).

«Ἐβάπτισα δὲ καὶ τὸν Στεφανᾶ οἶκον» («Α' Κορ.» α' 15).

Ὁλόκληρες οἱ οἰκογένειες τῆς Λυδίας, τοῦ δεσμοφύλακα καὶ τοῦ Στεφανᾶ βαπτίστηκαν, ἐπομένως καὶ τὰ παιδιὰ τους.

«Περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῃ ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι» («Κολ.» β' 11-12).

Ἡ περιτομή τῆς «Παλαιᾶς Διαθήκης» ἦταν τύπος τοῦ βαπτίσματος καὶ γινόταν τὴν ὄγδοη μέρα ἀπὸ τὴ γέννηση τοῦ παιδιοῦ («Γέν.» ιζ' 12). Γιατί ἡ νέα περιτομή, τὸ βάπτισμα, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ γίνεται στὴ νηπιακὴ ἡλικία;

«Ἄφετε τὰ παιδιὰ καὶ μὴ κωλύετε αὐτὰ ἐλθεῖν πρὸς με· τῶν γὰρ τοιούτων ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. ιθ' 14, Μάρκ. ι' 14, Λουκ. ιη' 16).

Γιὰ τὰ νήπια ἡ Ἐκκλησία μεριμνᾷ πνευματικὰ μετὰ τὸν ἴδιο τρόπο ποὺ ἡ φιλόστοργη μητέρα μεριμνᾷ γι' αὐτὰ ὑλικά, χωρὶς αὐτὰ νὰ μποροῦν ν' ἀποφασίσουν γιὰ τὴ διατροφή

πο μεταβάλλεται μόνον με ἐπιμιξίες ἐκτεταμένες καὶ συνεχεῖς.

δ. Ἐκφρασις τῆς ἰδιαιτερότητας τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ πίστις, ὅτι ὁ Ἰαπετὸς ἔπλασε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ πηλὸ, πλὴν τῶν Ἑλλήνων ποὺ κατάγονται ἀπευθείας ἀπὸ τὸν ἴδιον (σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός) διὰ τοῦ υἱοῦ του Προμηθέως καὶ τοῦ ἐγγονοῦ του Δευκαλίωνος. Ὁ τελευταῖος μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐπαναδημιούργησε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ λίθους, ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Ἕλληνες προήλθαν ἀπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Δευκαλίωνος, τὸν Ἑλληνα.

ε. Πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἀνωτέρω ἦταν ὁ ἀποκλεισμός τῶν μὴ-Ἑλλήνων ἀσχέτως τῆς παιδείας τῶν ἀπὸ τοὺς πανελλήνιους ἀθλητικὸς ἀγῶνες, τὰ θρησκευτικὰ μυστήρια καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ πολίτου οἰασθῆποτε Ἑλληνικῆς πόλεως. Ἀρὰ ἡ Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσις ἀπὸ μόνῃ τῆς δὲν ἀνεδείκνυε κάποιον εἰς Ἑλληνα. Ἐχρειάζοντο καὶ οἱ ἄλλες προϋποθέσεις: καταγωγὴ, γλῶσσα, θρησκεία, στάσις ζωῆς. Πρὶν ἀρχίσουν οἱ ἀγῶνες, οἱ μετέχοντες παρήλυναν, γιὰ νὰ ἀναγνωρισθοῦν ὡς Ἕλληνες καὶ νὰ διακριθῶθι ἐπισήμως, ὅτι δὲν εἶχε παρεισφύρσει μεταξὺ τῶν κάποιος μὴ-Ἑλλήν.

Ὁ Αἰσχύλος παρουσιάζει τὸν Πελασγὸ νὰ λέγει πρὸς ἕναν Αἰγύπτιο:

«Ἐκ ποίου φρονήματος
ἀνδρῶν Πελασγῶν τὴνδ' ἀτιμάξεις χθόνα;
ἀλλ' ἢ γυναικῶν ἐς πόλιν δοκεῖς μολεῖν;
κάρθανος ὦν Ἕλλησιν ἐγχθίους ἄγαν».

(«Ἰκετίδες» 911)

τους. Ἡ Ἐκκλησία δίνει τὴν εὐκαιρία στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴ νηπιακὴ τοῦ ἡλικία ν' ἀναγεννηθεῖ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Τώρα, ἂν θέλει ὁ βαπτισθεὶς, μπορεῖ, ὅταν ἐνηλικιωθεῖ, νὰ ἀρνηθεῖ τὴ Χριστιανικὴ πίστι καὶ νὰ ἀσπαστεῖ ἄλλῃ τῆς ἀρεσκείας τοῦ ἡ νὰ γίνεῖ ἀκόμα καὶ ἄθεος. Κανεὶς δὲν τὸν ἐμποδίζει. Ἡ Ἐκκλησία δὲν καταπιέζει τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Καὶ στὴν προκειμένη περίπτωση τοῦ βαπτίσματος οἱ γονεῖς αὐτοβούλως πηγαίνουν τὰ παιδιά τους στὴν Ἐκκλησία, γιὰ νὰ βαπτιστοῦν. Καὶ ἂς ἀφήσει κατὰ μέρος ὁ κ. Τσίνας τὰ περὶ ταλαιπωρίας τοῦ νηπίου. Γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἂς ἀφήσουμε τίς ὑποκρισίες. Ἄς στρέψει τὸ βλέμμα του γύρω του, καὶ θὰ δεῖ πόσα παιδάκια πεθαίνουν καθημερινὰ ἀδοξήθητα ἀπὸ τὴν ὀλιγωρία καὶ τὴν ἀσπλαγχνία τῶν ἀνθρώπων, ἂς θυμηθεῖ πὼς δολοφονοῦσαν οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιάτες τὰ μωρὰ παιδιά ποὺ εἶχαν κάποιο πρόδλημα ὑγείας καὶ πὼς ταλαιπωροῦσαν μὲ ἀπάνθρωπα βασανιστήρια τοὺς ἐφήβους (βλ. Ξενοφώντας, *Λακεδαιμονίων Πολιτεία* II, 2 καὶ ἐφεξῆς).

Θέλω ἐπίσης νὰ ἀναφερθῶ στὸ θέμα τοῦ ἀναδόχου καὶ στὴ λέξη «μυστήριον». Γράφει σχετικὰ ὁ κ. Τσίνας: «Ὁ ἀνάδοχος ἐξετάζεται λεπτομερῶς εἰς εἰδικὴν ἐν τῷ προνώῳ τελετῇ, ἵνα διαπιστωθῇ ὅτι οὗτος δὲν εἶναι φίλος προσκεῖμενος πρὸς τοὺς Ἕλληνας». Τὰ ψέματα

δὲν τιμοῦν τὸν κ. Τσίνα καὶ κατ' ἐπέκταση καὶ τὸ περιοδικό σας. Ἄν εἶναι δυνατόν! Ποιὸς ἀπὸ σᾶς (τοὺς ἀναγνώστες καὶ τοὺς ἀρθρογράφους τοῦ «Δαυλοῦ»), ποὺ εἶχε τὴ χαρὰ νὰ γίνεῖ ἀνάδοχος, πέρασε ἀπὸ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπὴ, γιὰ νὰ διαπιστωθεῖ ὅτι δὲν εἶναι φίλος προσκεῖμενος πρὸς τοὺς Ἕλληνες;

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὴ λέξη «μυστήριον» δὲν ἐτέθη «διὰ μὲν τοὺς φιλοσόφους εἰς λουιδωρίαν αὐτῶν, διὰ δὲ τὸν λαὸν εἰς παραπλάνησιν αὐτοῦ», ὅπως ὑποστηρίζει ὁ κ. Τσίνας. Ἡ λέξη «μυστήριον» εἶναι γραφικὴ («Α' Κορ.» δ' 1, «Α' Τιμ.» γ' 16) καὶ εἶναι «θεοσύστατος τελετὴ ἐμφαίνουσα ἅμα καὶ μεταδίδουσα τὴν ἀδρανὴν χάριν» (βλ. Ἀνδρούτσου, *Δογματική*, σ. 295). Γι' αὐτὸ ὀνομάστηκε τὸ βάπτισμα μυστήριον, διότι ἀοράτως μεταδίδει τὴ χάρι καὶ τὴ δωρεὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ ὄχι γιὰ νὰ λουιδρεῖ τοὺς φιλοσόφους.

Γράφει ἀκόμα ὁ κ. Τσίνας ὅτι «ἡ τελετὴ τοῦ βαπτίσματος δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τινος μαγείας». Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ βαπτίσματος καὶ ὅλων τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πέρα γιὰ πέρα ἀντιμαγικός, γιατί δὲν γίνονται μυστικά, μηχανικά ἀπὸ ἕνα πρόσωπο σὲ ἄλλο, ἀλλὰ εἶναι ἐκφάνσεις ὅλου τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ κάθε μυστήριον θεμελιώνεται σ' ἕνα φυσικὸ δεδομένο καὶ σ' ἕνα ἱστορικὸ συμβάν (βλ. σχετικὰ στὸ βιβλίον τοῦ Ἱερ. Φού-

Ἀνήκουστο φαίνεται στὸν Πελασγὸ καὶ στὸν Αἰσχύλο, νὰ τολμᾷ μὴ-Ἕλλην νὰ προσβάλλῃ τὴν χώρα τῶν Ἑλλήνων.

στ) Οἱ φυσικὲς λειτουργίες δὲν ξεπερνιοῦνται. Ἀπλῶς ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν γνῶσι τους προσαρμόζει τίς δραστηριότητές του, ὥστε αὐτές ν' ἀποδαινουν πρὸς ὄφελός του – δὲν τίς καταργεῖ. Ἄν λοιπὸν ἡ φυλετικὴ κοινότης ἀποτελεῖ φυσικὴ λειτουργία, δὲν θὰ ἀποπειραθοῦμε τὴν κατάργησίν της, ἀλλὰ θὰ προσαρμοσθοῦμε ἐν ἐπιγνώσει σ' αὐτήν. Τὸ ἀντίθετο δὲν θὰ ἐσήμαινε «ῥύμιμα», ἀλλὰ σύγκρουσι πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἄρα παρακμή. Οἱ Ἕλληνες ἤχμασαν, ὅταν ἐφήρμοζαν τίς ἀρχές τῆς «φυλετικῆς κοινότητος».

ζ. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ξεκίνησε ὡς ἡγέτης τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν κατάκτησι τῶν βαρβαρικῶν χωρῶν. Ἄς θυμηθοῦμε:

«Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων,
ἀπὸ βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων».

Στὴν συνέχεια ὁμως μὲ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο πράγματι ἀρχίζει ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν φυλετικῶς ὁμοιογενὴ κοινότητα. Ἐπικρατεῖ ἡ Ἑλληνιστικὴ (ὄχι Ἑλληνικὴ) κοσμοπολιτικὴ ἀντίληψις, ὅτι Ἕλλην εἶναι ὁ διαθέτων Ἑλληνικὴν παιδείαν, δηλ. ὁ μορφωμένος κοσμοπολίτης. Τὸ ποῦ ὀδήγησε αὐτὴ ἡ ἀντίληψις εἶναι γνωστό: ποιοτικὴ ἐκπτώσις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, Ἑλληνιστικὲς κοινωνίες, Ρωμαιοκρατία. Ἐδῶ πρέπει νὰ λεχθῇ, ὅτι ἕνας (ἀσφαλῶς ὄχι ὁ μοναδικός) ἀπὸ τοὺς λόγους τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ρωμαίων στὶς χώρες τῶν Ἑλλήνων εἶναι, ὅτι αὐτοὶ τοὺς θεωροῦσαν «ῥομαίους» των, ἀφοῦ κατήγοντο ἀπὸ τὸν Ἡρακλῆ καὶ τὸν Αἰνείαν,

ντα, «'Ορθόδοξη Κατήχηση», σελ. 165).

“Αν θέλει λοιπόν ο κ. Τσίνας να δημοσιεύει τεκμηριωμένες απόψεις για διάφορα ζητήματα, θά πρέπει πρώτα να φροντίζει να ενημερώνεται γι' αυτά και μετά να κάνει τόσο απόλυτη κριτική, όπως κάνει στο έν λόγω άρθρο του.” Ας μνησθεί λοιπόν στο σημείο αυτό τους αρχαίους “Ελληνες, που τόσο τους θαυμάζει

(όπως και έμεις φυσικά), οί όποιοι έλεγαν ότι «σημείον είδοςτος τό δύνασθαι διδάσκειν».

Εύχαριστώ για τη φιλοξενία

Γεώργιος Βιλιώτης

Μητρομάρα 37, Σαλαμίνα

Υ.Γ. Θα παρακαλούσα τον κ. Τσίνα, αν απαντήσει στην έπιστολή μου, να απαντήσει τεκμηριωμένα, χωρίς ειρωνικά σχόλια, ύποκειμενικές κρίσεις και άοριστιες.

‘Απάντηση του κ. Πάνου Τσίνα

1ον. ‘Από τὰ στοιχεῖα, τὰ όποῖα παραθέτει ό κ. Γ. Βιλιώτης, δέν προκύπτει ό νη-πιοδαπτισμός τών τέκνων τών Χριστιανών ήτο ύποχρεωτικός πρό τοῦ έτους 381 –καί σί-γουρα δέν ήτο...–, ότε συνεκλήθη υπό τοῦ αυτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Α΄ ή Β΄ Οἰκου-μενική Σύνοδος έν Κωνσταντινουπόλει, ή όποῖα τό πρώτον έθέσπισε τό ύποχρεωτικόν αὐτοῦ, ώς καί τὰ τῆς σχετικῆς τελετῆς αὐτοῦ.

2ον. ‘Ο Χριστός εκάλεσε τούς ἐνήλικας ἀνθρώπους καί οὐχί τὰ νήπια, ἄν θέλει κατ’ ἐλευ-θέραν κρίσιν εἰς ἕκαστος νά ἀκολουθήσῃ αὐτόν (Ματθ. ιστ 24· Μάρκ. η 34· Λουκ. θ 23). Τὰ νήπια, εἶναι αὐτόνοήτον, δέν διαθέτουν ἐλευθέραν κρίσιν.

3ον. ‘Η προσκόλλησις παντός ἀνθρώπου εἰς οἰονδήποτε δόγμα ή ἰδεολογίαν εἶναι μία σοδαρά πρᾶξις, ή όποῖα προϋποθέτει κρίσιν. ‘Η κρίσις όμως κατὰ κοινήν όμολογίαν ἔρχεται εἰς τόν ἀνθρώπον ἅμα τῇ ἐνηλικιώσει αὐτοῦ· ἐπομένως καί βάπτισις οὕσα ή πρᾶξις ἐκείνη, ήτις προσκολλᾷ τόν ἀνθρώπον ἔστω εἰς τήν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν, προϋποθέτει καί κρίσιν καί ἐλευθερίαν.

Πᾶνος Τσίνας

Ποῦ ἄρχισε ή ἐπανάσταση τοῦ Εἰκοσιένα;

‘Αγαπητέ κ. Λάμπρου, χαῖρε.

Στό ὑπέροχο σέ ἔρευνα καί ἐθνικό παλμό πε-ριοδικό σας, στό τεῦχος 159, σελῖς 9434 στήν «Παρέκβαση» διάβασα ότι (κατά τόν συντάκτη

τοῦ ἄρθρου ‘Ηνίοχον) τό πρώτο χωριό τῆς Πε-λοποννήσου ποῦ ἀπελευθερώθη ἀπ’ τόν τουρ-κικό ζυγό τό 1821, καί μάλιστα στίς 21 Μαρτί-ου, ήτο τό Αἴγιον. ‘Επᾶνω σ’ αὐτό τό θέμα θέ-

πρᾶγμα ποῦ ή Ρωμαϊκή προπαγάνδα ἀξιοποίησε εὐφυῶς. Μὲ τόν Μ. ‘Αλέξανδρο ό ‘Ελληνικός πολιτισμός κέρδισε σέ ἔκτασι, ἔχασε σέ βάθος, κέρδισε σέ ποσότητα, ἔχασε σέ ποιότητα. ‘Ο ‘Ελληνισμός ἐξασθένισε καί τελικῶς ὑπετάγη στήν «φυλετική κοινότητα» τών αὐστηρῶν ἀρχῶν τότε Ρωμαίων, οί όποιοι μέ τήν σειρά τους παρήκμασαν, όταν παραβίασαν τίς ἀρχές τους, πα-ρέχοντες ἀφειδώς τήν ιδιότητα τοῦ Ρωμαίου πολίτου.

η. ‘Ανεξαρτήτως τών ἀνωτέρω κρίσεών μου για τίς συνέπειες τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ‘Ελληνι-σμοῦ κατὰ τούς τελευταίους προχριστιανικούς αἰῶνες ό Μ. ‘Αλέξανδρος οὐδέποτε ἔδωσε τόν ἀνα-φερόμενον «ὄρκον», τόν όποῖον ἀναφέρει μόνον ό ψευδο-Καλλισθένης, προφανῶς ὑποκύπτων στό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς του, ἀλλά ἀπορρίπτουν ὡς ἐμβόλιμον ὅλοι οί ἱστορικοί, ἀρχαῖοι καί νε-ώτεροι, μέ συνέπειαν νά μήν ἀναφέρεται κἄν ἀπό τούς διογράφους του. ‘Η ‘Ωπλις, στίς ὄχθες τοῦ Τίγρητος, βορείως τῆς Βαγδάτης, ήταν τό σημείον, ὅπου τόν ‘Ιούλιο τοῦ 324 π.Χ. συγκεντρώ-θηκαν οί ‘Ελληνες υπό τόν ‘Ηφαιστίωνα καί ἄκουσαν τήν ἀπόφασί τοῦ Μ. ‘Αλεξάνδρου για ἀπο-στράτευσι πολλῶν ἀπ’ αὐτούς καί ἐπαναπατρισμό τους. ‘Ακολούθησε στάσις. ‘Ο ‘Αλέξανδρος τήν ἀντιμετώπισε μέ κάποια πειθαρχικά μέτρα, ἀλλά κυρίως μ’ ἓνα λόγο ποῦ συγκίνησε βαθύ-τητα τούς ἄνδρες, τόν όποῖο παραθέτει ό ‘Αρριανός (7, 9) καί ὅπου δέν ὑπάρχει ἀπολύτως τί-ποτα ἀπό τό κείμενο τοῦ ὑποτιθέμενου «ὄρκου». “ Ἀλλωστε οί στασιαστές διαμαρτύρονταν για τήν εὐνοια τοῦ ‘Αλεξάνδρου πρὸς τούς μὴ-‘Ελληνες καί συνεπῶς ό «ὄρκος», ἄν ήταν πραγμα-τικός, θά φούντωνε τήν ἀνταρσία ἀντί νά τήν καταστείλει. Τό μόνο ποῦ πράγματι συνέβη ήταν, ότι μετὰ τήν συμφιλίωσι παρετέθη συμπόσιο, κατὰ τήν διάρκεια τοῦ όποῖου μίλησε ό Μ. ‘Αλέ-

λω να κάνουν δυο επισημάνσεις, με στόχο μου την αλήθεια εις την ιστορίαν.

Επισημάνσεις α'.

Ο γεωγραφικός χώρος Μάνη με τις πόλεις και τα χωριά της ήταν ελεύθερη από το 1780, που οι Άνατολικομανιάτες εκπόρθησαν το κάστρο του Πασσαβά, προώθησαν τα σύνορά της ανατολικά μέχρι το Βασιλοπόταμο, και λίγο μετά άνεκτηρύχθη ανεξάρτητος ήγεμονία με μπέη, που υπερχρεούτο να πληρώνη στους Τούρκους 15.000 γρόσια ετησίως (βλέπε «Μάνη» του Ν.Γ. Ήλιοπούλου, σελίς 94, 95 και 96· επίσης βλέπε «Γύθειον-Μαραθονήσι» του Τζωρτζή Τζωρτζάκη, σελίδες 15 και 18).

Επισημάνσεις β'.

Ο καθηγητής της Ιστορίας Άποστ. Δασκαλάκης στο βιβλίο του με τίτλο «*Αρχαίον Τζαννετάκη Γρηγοράκη, Ανέκδοτα ιστορικά έγγραφα Μάνης 1810-1835*», γράφει, ότι στο έγγραφο 50 = επιστολή του πρωτοσυγκέλλου Μονεμβασίας (έγγραφον 118-119) προς Π. Κοσονάκο αναφέρεται: «*Τούτη τη ώρα εις τές όκτώ ημίσιν άνοιξεν ό πόλεμος ένταύθα, διά τούτο έτελείωσαν τά ψεύματα. ...Σάββατον δέιλι (1821) Πρωτύλλος Γεράσιμος*». Ο καθηγητής Δασκαλάκης γράφει, ότι αυτό το Σάββατο συμπίπτει με την 19-3-1821. Η σημείωσις είναι πολύ διαφωτιστική, Παρακαλώ, να την μελετήσετε. Τα κείμενα των φωτογραφιών που

παραθέτει είναι εξίσου σημαντικά (βλέπε φωτογρ. Νο 1, 3, 4, 5 και 6). Πώς όμως έφτασαν οι δυνάμεις από το Γύθειο στην Μονεμβασία; Τα συνοριακά Τρίνησα, ή Στεφανιά και το Έλος ίσχυρώς φρουρούμενα υπό των Τούρκων βρίσκονται στο δρόμο των επαναστατών και κατ' ανάγκην πρέπει να τα εκπορθήσουν. Έξηγήσεις δίδει ό Τζ. Τζωρτζάκης στο βιβλίο του «*Μαραθονήσι*», σελίς 52, όπου γράφει, ότι μετά την πτώσιν των Τρινήσων ό μέν Θόδωρος Γρηγοράκης προχώρησε τάχιστα και έξόντωσε τους Στεφανιώτες Τούρκους, οι δέ δυό άλλοι άδελφοί περίμεναν εκεί το κύριο σώμα των επαναστατών που ήρχετο από το Γύθειο κατευθυνόμενο προς Μονεμβασία, προ της 19-3-21 δηλαδή. Άπ' το Γύθειο προς Μυστρά την ίδια ήμέρα είχε φύγει και ό Άντωνόμπεης, που ξεκαθάρισε τά Μπαρδουνοχώρια από τυχόν παρμένοντας Τούρκους. Έκ των άνωτέρω προκύπτει, ότι πρώτα ή Μπαρδούνια, μετά τά Τρίνησα και στην συνέχεια ή Στεφανιά και το Έλος έλευθερώθηκαν προ της 19-3-21, κάποιες ήμέρες δηλαδή πριν έξορμήσουν οι Δυτικομανιάτες προς Καλαμάταν, και όπωσδήποτε προ της 21-3-21, που έλευθερώθη το Αίγιον.

Με εκτίμηση

Γεώργιος Κουράκος

Αιγέως 16

163 44, Ήλιούπολη

ξανδρος για την ανάγκη συνεργασίας Έλλήνων-Περσών με σκοπό την διατήρησι και διοίκησι της αυτοκρατορίας, συνιστώντας «*όμόνοιάν τε και κοινωνίαν της άρχης*» (Άρρ. VII 11, 9). Πρόκειται για πρακτικές παραινέσεις πολιτικής σκοπιμότητας, που σέ καμμία περίπτωση δέν αποτελούν «όρκος», τόν όποιον ούδεις ιστορικός αναφέρει (Niebuhr, Γκρότε, Ed. Meyer, Beloch, Wilcken, Raden, Droysen, H. Berve, W.W. Tarn, P. Jouquet, G. Glotz, P. Rousset, R. Cohen, J. Kaerst, A. Ρανόβιτς, Β. Σεγκέεφ, Ι. Κορδάτος από τους νεώτερους, Άρριανός, Πλούταρχος, Διόδωρος, Κούρτιος Ρούφος από τους αρχαίους). Το πιθανότερο μάλιστα είναι, ότι ό «όρκος» αποτελεί χριστιανική προσθήκη, που έγινε, για να έξυπηρετηθούν οι επιδιώξεις της νέας θρησκείας και να προσδοθή «ιστορική» βάση στο κήρυγμά της, ότι οι άνθρωποι δέν πρέπει να διακρίνονται σέ Έλληνες και βαρβάρους και ότι ή καταγωγή ή ή φυλή δέν πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψιν, άλλα μοναδικό κριτήριο να είναι ή «άρετή» —όχι πλέον με την Έλληνική της έννοια, άλλα με την χριστιανική-θρησκευτική.

Θ. Ρεραίνων θά πρέπει να αναφέρω, ότι οι άνωτέρω αντιλήψεις των Έλλήνων τους όδηγούσαν όχι στο μίσος έναντι των άλλων λαών, άλλ' αντιθέτως στην πεποίθησι ότι ως μη-βαρβάρους έχουν υποχρέωσι-άποστολή έναντι των υπολοίπων ανθρώπων να τους φωτίσουν και να τους εκπολιτίσουν, όχι έλληνοποιώντας, άλλα έξανθρωπίζοντάς τους. Καί σ' αυτήν την άποστολή προσπάθησαν οι Έλληνες ν' ανταποκριθούν διά μέσου των χιλιετών. Όσο για τους μετέχοντες της ήμετέρας παιδείας, αυτοί μπορεί να είναι «φιέλληνες» όχι όμως και Έλληνες.

Γεώργιος Κ. Γεωργαλάς

Πεντέλη

‘Ο «Μαϊτρέγια» καὶ οἱ ἀρχαῖοι “Ἕλληνες βασιλεῖς τῶν Ἰνδιῶν

Ἀγαπητὲ κ. Λάμπρου,

Στὸ ἄρθρο σας μετ’ ἰσότιμον «Ἀντίπαλον δέος ἢ ἄσος;» τῆς σελίδας 9124 τοῦ τεύχους 155 ἀναφερθήκατε στὸ ὄνομα «Μαϊτρέγια», ἐπίσης «Μαϊτρέγια» (τεύχος 166, σελ. 9918). Γνωρίζω, ὅτι ὁ χώρος τῶν σελίδων τοῦ περιοδικοῦ εἶναι περιορισμένος, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι πρέπει νὰ θέσω ὑπ’ ὄψιν σας κάποιες πληροφορίες.

Ἴσως νὰ τὸ θυμᾶστε, πρὶν ἀπὸ χρόνια κυκλοφοροῦσε ἡ ἑβδομαδιαία ἐπιθεώρηση «Ἐμπρός». Σὲ κάποιο τεῦχος της δημοσιεύτηκε ἓνα ἄρθρο μετ’ ἰσότιμον «Πλανητάνθρωποι στὴν Γῆ ζοῦν ὑπὸ χειμερία νάρκη στὴν Ἀσία», γεμάτο ἀστείότητες καὶ ἀφέλειες· ὡστόσο περιεῖχε καὶ κάποιες πληροφορίες, ποὺ λογικὰ μποροῦν νὰ εἶναι ἐρευνησίμες: α) Στούς λαοὺς τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας ὑπάρχουν πανάρχαιοι μῦθοι καὶ θρύλοι καὶ πανάρχαιες παραδόσεις γιὰ ἓναν ὑπόγειο κόσμο, μέσα στὸν ὁποῖο «κοιμᾶται» ὁ γιγαντόσωμος ξανθὸς θεὸς Μαϊτρέγια. β) Τὸ 1920-21 κάποιος Ρώσος καθηγητὴς, ὁ Ὅσσεντόφσκυ, ἔκανε ἐρευνες στὸ Ἀνατολικὸ Ἀφγανιστάν, στὴν περιοχὴ τοῦ ποταμοῦ Ἀμοῦ-Ντάρια καὶ ἀνακάλυψε μερικές εἰσόδους ὑπόγειων σηράγγων, ἀπὸ τίς ὁποῖες μπόρεσε νὰ ἐρευνήσει μόνο ἐλάχιστο τμῆμα· ἐπέστησε δὲ τὴν προσοχὴ τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου σὲ ἓνα τεράστιο συγκρότημα ὑπόγειων στοῶν, ποὺ διακλαδίζονται κάτω ἀπὸ ἓνα μεγάλο τμῆμα τοῦ ἐδάφους τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας καὶ ἔχει σχέση μετ’ ὁν τοῦ θρύλου τοῦ Μαϊτρέγια. γ) Κάποιοι Μογγόλοι μπῆκαν σὲ μία σήραγγα καί, ἐνῶ ἀναζητοῦσαν τὴν ἐξοδο, βρέθηκαν μπροστὰ σὲ ἓναν «κρυστάλλينو» τοῖχο, πίσω ἀπὸ τὸν ὁποῖο εἶδαν «τὸν ξανθὸ θεὸ Μαϊτρέγια νὰ κοιμᾶται φρουρούμενος ἀπὸ σιδερένια τέρατα».

Ἡ Ἑλληνικὴ Νομισματικὴ Ἑταιρεία κυκλοφορεῖ σὲ μᾶλλον ἄτακτα χρονικὰ διαστήματα τὴν νομισματικὴ ἐπιθεώρηση «Νομισματικά Χρονικά». Τὸ 1976, στὸ τεῦχος 3, δημοσιεύτηκε ἓνα ἄρθρο τοῦ ἀρχιτέκτονα Ι. Βασιλείου, ὁ ὁποῖος δώρησε στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο μία μικρὴ συλλογὴ 52 ἀργυρῶν καὶ

83 χάλκινων νομισμάτων Παρθίας-Βακτρίας, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἶναι τετράγωνα. Ἐκτὸς ἀπὸ τίς καθαρὰ νομισματικοῦ ἐνδιαφέροντος πληροφορίες ὁ κ. Βασιλείου ἀναφέρει τὰ ὀνόματα Διόδοτος, Εὐθύδημος, Δημήτριος, Ἀντίμαχος, Ἀγαθοκλῆς, Εὐκρατίδης, Μένανδρος, Ἀπολλόδοτος, Ἡλιοκλῆς, Στράτων, Ἀνταλκίδας, Λυσίας, Διομήδης, Φιλόξενος, Ἀμύντας καὶ Ἐρμαῖος τῶν Ἑλλήνων βασιλέων τῆς Βακτρίας, ποὺ εἰκονίζονται στὰ νομίσματα. Στὴν μία ὀψη τῶν νομισμάτων ὑπάρχει ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλῆα καὶ ἑλληνικὴ ἐπιγραφή μετ’ ὁν τοῦ ὀνόματός του· στὴν ἄλλη ὀψη ἡ ἐπιγραφή εἶναι σὲ σανσκριτικὴ διάλεκτο μετ’ ἰνδικὰ στοιχεῖα. Ὁ Δημήτριος ἀναγράφεται Νεμετριγιάσα, ὁ Ἐρμαῖος Χερμαγία, ὁ Λυσίας Λυσία, ὁ Ἀγαθοκλῆς Ἀκατουκρέγια, ὁ Ἡλιοκλῆς Σλιγιακρέγια.

Ὁ Μαϊτρέγια τῶν θρύλων καὶ παραδόσεων τῶν λαῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας δὲν ἦταν πλανητάνθρωπος καὶ πολὺ περισσότερο δὲν ἦταν θεός. Παρατηροῦμε ὅμως, ὅτι στὰ ὀνόματα Ἀγαθοκλῆς καὶ Ἡλιοκλῆς τὸ τέλος «-οκλῆς» ἀντιστοιχεῖ στὸ ἰνδικὸ «-ρέγια». Πιστεύω, ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ μία ἀπλὴ σύμπτωση. Μὴ ἔχοντας ὅποιαδήποτε γνώση σὲ θέματα σανσκριτικῆς, δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ προσδιορίσω τὴν ἐννοια τῆς κατάληξης «-ρέγια». Ἴσως νὰ σημαίνει «βασιλιάς».

Ἴσως νὰ με παρασύρη κάποιος ἐνθουσιασμός, ἀλλὰ τολμῶ νὰ θέσω τὸ ἐρώτημα: Ποιὰ πανάρχαια, ἴσως προκατακλυσμιαία, ἑλληνικὴ βασιλικὴ προσωπικότητα, ποὺ τὸ ὄνομά της ἔληγε σὲ «-οκλῆς» καὶ οἱ Ἰνδοὶ ὀνόμαζαν Μαϊτρέγια, κεῖται, «κοιμᾶται», σὲ κάποια ὑπόγεια αἶθουσα κάπου κάτω ἀπὸ τὸ ἔδαφος τοῦ Ἀνατολικοῦ Ἀφγανιστάν, στὴν περιοχὴ τοῦ ποταμοῦ Ἀμοῦ-Ντάρια;

Ἄν ἡ ἐπιστολή μου δημοσιευθεῖ, ἴσως κάποιος ἀναγνώστης νὰ προσθέσουν ἄλλες πληροφορίες. Πιστεύω, ὅτι τὸ θέμα ἀξίζει κάποιας ἐρευνας.

Εὐχαριστῶ

Χαρίσιος Παπαδημητρίου

Μαθηματικὸς

14ο Λύκειο Θεσσαλονίκης

ΔΙΟΡΘΩΣΗ: Στὴ σελίδα 10536 τοῦ προηγούμενου τεύχους 174 νὰ διορθωθῇ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπιστολογράφου ἀπὸ Καλάρης σὲ Φάλαρης.

Ζόφος ἐν ὄψει

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα ἓνα βιβλίο ἐτάραξε τὴν κίνησιν ἰδεῶν, «*Τὰ πρωτόκολλα τῶν σοφῶν τῆς Σιών*». Ἐκτοτε πολλὰ ἔχουν γραφῇ γιὰ τὸ βιβλίο καὶ τὸν συγγραφέα. Πρὶν μάλιστα ἀπὸ λίγο καιρὸ ἓνα καινούργιο δημοσίευμα ἤρθε νὰ προστεθῇ στὰ ἤδη ὑπάρχοντα. Σ' αὐτὸ ἐπανελαμβάνετο γιὰ πολλοστὴ φορὰ τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι τέτοιο συνέδριο μὲ τέτοιες καταληκτικὲς ἀποφάσεις οὐδέποτε ἐγίνε καὶ ὅτι ὁ συγγραφέας, ἐμπνεόμενος ἀπὸ ἀντιεδραϊκὲς σκέψεις, προσήρμοσε κατὰ τὸ δοκοῦν ἓνα παλαιότερο βιβλίο. Ἄν ἐμπλακοῦμε στὸ πρόβλημα τῆς πλαστότητος ἢ ὄχι τοῦ βιβλίου, κινδυνεύουμε νὰ χάσουμε τὴν οὐσία τοῦ ζητήματος· ἀσχέτως ἂν ἐπραγματοποιήθηκε τὸ συνέδριο, οἱ μετέπειτα ἐξελίξεις δικαιώνουν τὸν συγγραφέα. Ἐνα λάθος, φαίνεται, νὰ κἀνῃ ὁ συγγραφέας· περιώρισε τὴν σύνθεσιν τῆς ἐξουσιαστικῆς ὁμάδας στοὺς Ἑβραίους· εἴτε παρασυρθεὶς ἀπὸ τὸ ἀντιεβραϊκὸν κλίμα, ποὺ ἐπεκράτει στὸ τέλος τοῦ περασμένου αἰῶνα, εἴτε σκόπιμα, ἠθέλησε νὰ φανερῶσθαι τὴν μισὴ ἀλήθεια. Οὔτε τὴν ἐξουσιαστικὴν ὁμάδα τὴν ἀποτελοῦσαν ἢ τὴν ἀποτελοῦν μόνον Ἑβραῖοι, οὔτε καὶ πρόκειται. Ἄλλωστε τοὺς ἐξουσιαστὲς δὲν τοὺς ἐνδιαφέρει τὸ θρησκευτικὸν τοὺς φρόνημα· ἴσα ἴσα γι' αὐτοὺς ἡ θρησκεία ἦταν πάντα τὸ μέσον ἐπιβολῆς τοῦ ἐξουσιασμοῦ τοὺς. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ σήμερα προσπαθοῦν νὰ προωθήσουν νέαν περὶ θρησκείας ἀντίληψιν, χωρὶς ὅμως νὰ φεύγουν ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ ἐξαγίνου θεοῦ, τοῦ θεοῦ δημιουργοῦ-παντογνώστη· τοῦ θεοῦ ποὺ καὶ πάλι θὰ ὀρίσῃ τοὺς ἐκλεκτοὺς του. Μὲ ἄλλα λόγια δὲν ἐγκαταλείπουν τὸ δόγμα τοῦ ἐξουσιαστῆ θεοῦ, ὅπως αὐτὸς ἔχῃ περιγραφῇ καὶ καταγραφῇ στὴν *Παλαιὰ Διαθήκη*.

Ἡ παρουσίαις ὅμως καὶ ἡ ἀποδοχὴ ἑνὸς τέτοιου θεοῦ σημαίνει τὴν δημιουργίαν ἑνὸς καινούργιου μεσαίωνα. Μόνον ποὺ σὰν καινούργιος θὰ ἔχῃ νέαν μορφήν. Ἡ οὐσία δὲν ἀλλάζει· κύριο στοιχεῖο τοῦ μεσαιωνισμοῦ παραμένει ἡ ἀποδοχὴ τοῦ ὑπερλογικοῦ, τοῦ ὑπερκοσμικοῦ, τοῦ πέραν τοῦ φυσικοῦ. Σ' ἓναν κόσμον λοιπόν, ποὺ ἡ ἐπιστῆμη ἐξελίσσεται μὲ ἄλματα, ὁ νέος μεσαίωνας πρέπει νὰ ἔχῃ ἐπιστημονικοφανῇ ἐπικάλυψιν. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἐδράζεται στὸν περασμένον αἰῶνα, ὅταν ἐδόθηκε ἡ μεγάλη μάχη μεταξὺ ἐπιστῆμης καὶ θρησκείας. Ὅμως σ' ἓναν κόσμον, ποὺ ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς ὀρθολογισμὸς εἶχε ἐπιστρέψει μὲ τὸν Διαφωτισμόν, ποὺ ἡ φιλοσοφία καὶ οἱ ἐπιστῆμες ἠκολούθουν τὸν δρόμον τῆς προόδου, τὸ ὑπερλογικόν, τὸ ὑπερκοσμικόν καὶ τὸ ὑπερφυσικόν δὲν ὑπῆρχε πιθανότητα νὰ διατηρήσουν ἢ καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὸν μεσαίωνα, ποὺ ἔπνεε τὸν ἐπιθανάτιον ρόγον του. Ἀμέσως οἱ ἐξουσιαστὲς ἀνεδιπλώθησαν. Τὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς φιλοσοφίας ἀνέλαβε ὁ Μάρξ, ποὺ προσεπάθησε γιὰ δεύτερην φορὰ ν' ἀναδείξῃ ἀσόφους τοὺς φιλοσόφους. Ἄλλωστε ὅλο τὸ οἰκοδόμημα τοῦ κομμουνισμοῦ ἔχει διαρθρωθῇ πάνω σὲ ἐκκλησιαστικὰ πρότυπα. Τὴν Ἑνορίαν ἀντικατέστησε ἡ Κομματικὴ Ὁργάνωσις Βάσεως· τὴν Ἐπισκοπὴν ἢ Ἀρχιδά· τὴν Μητρόπολιν ἢ Νομαρχιακὴ Ὁργάνωσις· τὴν Σύνοδον ἢ Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ· τὴν Διαρκὴ Σύνοδον τὸ Πολιτικὸ Γραφεῖο· καὶ τὴν Ἀριστίνδην ἢ Ἐκτελεστικὴ Γραμματεία. Περιττὸν νὰ τονίσουμε, ὅτι ἡ Κεντρικὴ Τράπεζα ἀντικατέστησε τὸ Θησαυροφυλάκιον τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου. Στὶς δὲ ἐπιστῆμες ἐδόθηκε κατεῦθυνσις, ποὺ ἔθεσε σὲ δεύτερην μοῖραν τὶς κλασσικὰς σπουδὰς, ποὺ ἐκυριαρχοῦσαν μέχρι τότε.

Ὅμως ὁ μεσαίωνας, γιὰ νὰ ἐπιβληθῇ, χρειάζεται θύματα (ὅσο κι ἂν ἱστορικά ὁ

αριθμός τους ἐλέγχεται). Τὸν ρόλον αὐτὸν τότε τὸν ἔπαιξαν οἱ μάρτυρες Χριστιανοί. Στὸν νέο, ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐπιβάλουν, τὸν ρόλο τοῦ θύματος τὸν ἔπαιξαν οἱ Ἑβραῖοι. Καὶ θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνουμε, ὅτι ὁ ἀντιεβραϊσμός τοῦ περασμένου αἰῶνος, ποὺ ἀναπτύσσεται καὶ κορυφώνεται στὸν γερμανικὸ ναζισμό, ἀναπτύσσεται, ἐνῶ οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν ἀποκτήσει δύναμιν καὶ κατηύθυναν τὶς τύχες τοῦ κόσμου. Ὁ Ντισαρέλι εἶναι πρωθυπουργὸς στὴν Βρεταννία, ἐνῶ οἱ μεγάλοι Ἑβραῖοι τραπεζίτες κυριαρχοῦν οἰκονομικά. Πῶς λοιπὸν δὲν προσεπάθησαν νὰ ἀνακόψουν τὸν ἀντιεβραϊσμόν; Ποιοὶ ἀνέκοψαν τὸ κύμα φυγῆς τῶν Γερμανοεβραίων, κάτι ποὺ δὲν εἶχαν κάνει πρὶν λίγα χρόνια στὴν Ρωσσία τοῦ Τσάρου; Μήπως γιατί ἡ διδαχὴ τοῦ ραββίνου Χίρς, ὅτι οἱ Ἑβραῖοι «ἐπρεπε νὰ δίνουν ὅλην τὴν καρδιά καὶ τὴν πλήρη στοργή τους στὴν γῆ ποὺ ἐγινε τὸ λίκνο τους, στὴν ὁποία χαϊρέτισαν τὸ πρῶτο χαμόγελο τῶν παιδιῶν τους· ἡ ἀγάπη ποὺ πρέπει νὰ ἔχουν πρὸς τὴν χώρα ὅπου γεννήθηκαν πρέπει νὰ εἶναι βαθειὰ καὶ δυνατή», εἶχε εὐρεῖαν ἀπήχησιν; Μήπως γιατί οἱ Ἑβραῖοι εἶχαν ἀρχίσει ν' ἀποκοτῶν ἐθνικὴ συνείδησιν; Μήπως, γιὰ νὰ τσακιστῇ αὐτὴ ἡ ἀναπτυσσόμενη ἐθνικὴ συνείδησις, ἐχύθηκε τόσο ἀίμα; Ἄλλωστε ἡ ἐποχὴ θυμίζει ἐντονα τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, ὅταν οἱ Μακκαβαῖοι ἐπαναστάτησαν κατὰ τῶν ἀλλοφύλων καὶ τῶν ὁμοφύλων, γιατί εἶχαν ἐγκαταλείψει τὶς παραδόσεις τους καὶ ἑλληνίζαν. Μήπως λοιπὸν κάθε φορὰ ποὺ ἐμφανίζεται ὁ κίνδυνος τῆς ἀφομοίωσης, συμπτωματικὰ ἀκολουθεῖ καὶ διωγμός τῶν Ἑβραίων; Ἴσως αὐτὴ τὴν φορὰ νὰ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ πετύχουν δύο στόχους: καὶ τὴν ἀφομοίωσιν νὰ κτυπήσουν καὶ τὴν ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ νέου μεσαίωνα νὰ ἔχουν.

Ο ΝΕΟΣ ΜΕΣΑΙΩΝΑΣ ΠΡΟ ΤΩΝ ΠΥΛΩΝ

Στὸ περιοδικὸ «Ἀφιερώματα» τῆς «Le Monde Diplomatique» (τ. 4, Ἰούνιος 1994, τίτλος: «Πολιτισμός: κραυγὴ ἀγωνίας») ὁ Π. Ἀλουπογιάννης γράφει στὸ «σημείωμα τῆς ἐκδόσεως»: «Τὰ σημάδια μιᾶς γενικευμένης πολιτισμικῆς κρίσεως φαίνονται ὅλο καὶ πιὸ καθαρά. Ἡ κατάρρευση τῶν ἰδεολογιῶν, πάνω στίς ὁποῖες εἶχε οἰκοδομηθῇ ἡ πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὸν 20ο αἰῶνα, τὰ χρόνια κοινωνικο-οἰκονομικὰ προβλήματα τῶν τελευταίων ἐτῶν, οἱ βίαιες ἐπανεμφανίσεις τῶν ἐθνικιστικῶν περιχαράκωσεων, ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς νευρωτικοῦ ἀτομικισμοῦ στίς ἀνεπτυγμένες κοινωνίες, τὸ ἀυξανόμενο χάσμα ἀνάμεσα στὴν κοινωνία τῶν τεχνοκρατῶν εἰδικῶν καὶ τῇ φυγῇ μεγάλων μαζῶν πρὸς τὸ μυστικισμό, τὶς παραεπιστήμες καὶ τὸ παράλογο εἶναι ὀρισμένα ἀπὸ τὰ συμπτώματα τῆς κρίσεως». Διαβάζοντας κάποιος στὴ συνέχεια τὸ γαλλικὸ περιοδικὸ διαπιστώνει ὅτι κανένα ἄρθρο δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὶς αἰτίες, ποὺ ἔχουν ὀδηγήσει στὴν πολιτισμικὴ κρίσιν. Οὔτε βεβαίως καὶ μὲ ὅλα τὰ φαινόμενα, ποὺ σηματοδοτοῦν αὐτὴν τὴν πολιτισμικὴν κρίσιν. Ὑπερτονίζεται δὲ ὁ ρόλος τῶν Μέσων Μαζικῆς Ἐπικοινωνίας. Τέλος ὁ ἀναγνώστης τῶν ἁρθρῶν μένει μὲ τὴν γεῦσιν τῆς ἀνολοκλήρωτης εἰκόνας. Καὶ αὐτὸ συμβαίνει ὄχι μόνον μὲ τὸ συγκεκριμένο τεύχος συνεχῶς στὰ πολλὰ ἄρθρα, μὰ καὶ βιβλία ποὺ δημοσιεύονται, διαπιστώνεις, ὅτι οἱ συγγραφεῖς δὲν ἐγγίζουν τὸ βάθος τοῦ προβλήματος, σὰν κάτι νὰ φοβοῦνται, ἢ νὰ δίνουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔπαψαν πιά νὰ ἔχουν τὴν εἰσδυτικὴν κριτικὴ ματιά. Ὅλα συντείνουν στὴν δυναμικὴν περιγραφή τῶν φαινομένων, ποὺ, ὅπως φαίνεται, προσφέρουν τηλεθέασιν, ἀκροαματικότητα καὶ ἀναγνωσιμότητα.

Σ' ἓνα δημοσίευμα τῆς «Ἐλευθεροτυπίας» (23/4/96), ποὺ ἐπιμελήθηκε ἡ Β. Τσιώρου, μὲ τίτλο «13+1 χαρακτηριστικὰ τοῦ αἰώνιου φασισμού» ὁ Ἰταλὸς διανοοῦ-

μενος Οὐμπέρτο Έκο φέρεται νὰ περιγράφει αὐτὰ τὰ χαρακτηριστικά. Γιὰ τὸ πρῶτο δὲ λέει: «Τὸ πρῶτο χαρακτηριστικὸ ἐνὸς ἀρχέγονου φασισμού εἶναι ἡ **λατρεία τῆς παράδοσης** (ἡ ὑπογράμμισις εἶναι τοῦ κειμένου). Ἡ ἀφοσίωση στὶς παραδόσεις ὡς ἰδεολογία εἶναι παλαιότερη τοῦ φασισμού. Ὑπῆρξε ὑπόδειγμα τῆς ἀντιεπαναστατικῆς καθολικῆς σκέψης, ἀλλὰ γεννήθηκε στὰ τέλη τῆς Ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς ὡς ἀντίδραση στὸν κλασσικὸ ἑλληνικὸ ὀρθολογισμό». Δὲν τὰ λέει σωστὰ ὁ Έκο, οὔτε καὶ τὰ λέει ὅλα. Τότε γεννήθηκε ὁ φασισμός, καὶ γνωρίζουμε ποιὸς εἶναι. Περιεγράφηκε στὰ τεύχη τοῦ «Δαυλοῦ» 169, 171, 172 καὶ 173 καὶ εἶναι ὁ φασισμός καὶ ὁ ρατσισμός τῆς Π. Διαθήκης. Κι ἂν ἱστορικὰ θελήσουμε ν' ἀποκαταστήσουμε ὅλην τὴν ἀλήθεια, παρατηροῦμε ὅτι πρῶτα ἐγράφη ἡ Π. Διαθήκη καὶ σὲ 100 χρόνια περίπου ἔχουμε τὴν ἐπανάστασιν τῶν Μακκαβαίων, γιὰτὶ οἱ παραδόσεις δὲν ἐτηροῦντο. Δὲν πρέπει δὲ νὰ μᾶς διαφεύγῃ τὴν προσοχή, ὅτι τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἑβραίων, ποὺ ἐδημιούργησαν τὴν παράδοσιν, συνεπληρώθησαν τὸν 4ον μ.Χ. αἰῶνα. Ἀλλὰ οἱ ἀποκρύψεις καὶ οἱ (σκοπίμες;) ἀοριστίες συνεχίζονται. Φέρεται νὰ λήῃ στὴν συνέχεια ὁ Έκο: «Στὴ λεκάνη τῆς Μεσογείου οἱ λαοὶ διαφορετικῶν θρησκειῶν τὴν αὐγὴ τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας ἀρχισαν νὰ ὀνειρεύονται μιὰ ἀποκάλυψη. Αὐτὴ ἡ ἀποκάλυψη ἔμεινε γιὰ καιρὸ κρυμμένη κάτω ἀπὸ τὸ πέπλο ξεχασμένων γλωσσῶν, ποὺ διαφύλασσαν οἱ Αἰγύπτιοι ἱερογλύφους, οἱ κελτικοὶ ροῦνοι, τὰ ἀκόμη ἄγνωστα ἱερὰ κείμενα, οἱ ἀσιατικὲς θρησκείες». Ὅταν ὁμιλῇ ὁ Έκο ἀόριστα γιὰ τὴν λεκάνη τῆς Μεσογείου, ξεχνᾷ νὰ ἐξαιρέσῃ τοὺς Ἕλληνες, ποὺ δὲν ὀνειρεύτηκαν καμμία ἀποκάλυψιν. Ἀραγε πότε λέει ἀλήθεια ὁ Έκο; Ὅταν ἀναφέρεται στὸν ἑλληνικὸ ὀρθολογισμό ἢ ὅταν δὲν διαχωρίζῃ τὶς χώρες τῆς λεκάνης τῆς Μεσογείου; Ἀποκάλυψις καὶ ὀρθολογισμός δὲν συμβιδάζονται. Ἀλλωστε πιὸ κάτω ἐγγίζει μιὰ ἄλλη ἀλήθεια, τὸν συγκρητισμό, ποὺ ἔχει ἀνάγκη τὸ κάθε φασιστικὸ ἰδεολόγημα, γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ «φιλοσοφικὴ» βάσιν. Ἐτσι, ὅταν ἐμεῖς ὑποστηρίζουμε ὅτι ἡ Π. Διαθήκη εἶναι ἡ συνισταμένη τῶν ἀνατολικῶν δοξασιῶν, ἀποδίδουμε τὴν πραγματικότητα.

ΜΕ ΜΟΧΛΟ ΤΗΝ ΠΑΙΔΕΙΑ

Ὅμως ὁ ἀνατολισμός εἶναι ἐνάντιος στὴν ἐπιστήμην καὶ γενικώτερα στὸν πολιτισμό. Δὲν εἶναι ἄμοιρη τοῦ ἀνατολισμοῦ ἡ ἀνυπαρξία μνημείων τέχνης· ἡ καλλιέργεια τῆς ἀστρολογίας ἀντὶ τῆς ἀστρονομίας· τὸ μῖσος καὶ ἡ καταστροφή τῶν δημιουργημάτων τοῦ πολιτισμοῦ. Ἐτσι ἡ ἐπισήμανσις τοῦ Π. Ἀλουπογιάννη, ὅπως παρετέθηκε πιὸ πάνω, ὅτι ὑπάρχει «*φυγὴ τῶν μεγάλων μαζῶν πρὸς τὸ μυστικισμό, τὶς παραεπιστήμες καὶ τὸ παράλογο...*», ἐπισφραγίζει τὴν σκέψιν μας. Ἀλλὰ θὰ παρατηρήσουμε, ὅτι ἄλλος ἔχει χαράξῃ κι ἔχει ὑποχρεώσει τὶς μεγάλες μάζες ν' ἀκολουθοῦν αὐτὸ τὸν δρόμο τῆς φυγῆς. Καὶ δὲν πρέπει νὰ παραδλέσουμε, ὅτι ἡ καταφυγὴ στὶς παραεπιστήμες, τὸ παράλογο, τὸν μυστικισμό σημαίνει ἔλλειψιν παιδείας. Ἦχεῖ βέβαια περίεργα, νὰ λέμε, ὅτι ὑπάρχει ἔλλειψις παιδείας, ὅταν οἱ δορυφόροι διασχίζουν τὸ διάστημα, ὅταν κάθε ἑκατοστὸ τοῦ πληθῆτός μας φτάνει στὸ ἀναπαυτικὸ καθιστικὸ μας. Ἐνα ἄλλο παράδειγμα ἀντιθέσεως, σ' ὅ,τι ὀνομάζουμε παιδεία, εἶναι ἡ ἀδυναμία τῶν ἐξετασθέντων ὑποψηφίων φοιτητῶν νὰ ἐρμηνεύσουν τὶς λέξεις «*ἀρωγὴ*» καὶ «*εὐδοκίμῃσις*», ὥστε νὰ γράψουν μὲ ἐπιτυχίαν τὸ μάθημα τῆς ἐκθέσεως. Σὲ ἀνάλογες ἐξετάσεις στὴν Γαλλία ἐδόθησαν σὲ μερικὰ μαθήματα θέματα, ποὺ εἶχαν δοθῇ καὶ πάλι πρὶν εἴκοσι χρόνια. Τὸ ποσοστὸ ἀποτυχίας τῶν ἐξετασθέντων ἦταν περίπου 40% μεγαλύτερο ἀπὸ τότε. Μειώνεται δραματικὰ ἡ παρεχόμενη παιδεία. Ἦδη τὸ λεξιλόγιό τῶν

νέων έχει περιοριστεί σ' ελάχιστες λέξεις, παρ' όλον που ή εκπαιδευσις είναι υποχρεωτική για έννά χρόνια. Σίγουρα ό αναλφαθητισμός έχει καταπολεμηθή (άπαντάται μόνον σέ ομάδες ξένων έργατών, παλιννοστούντων ή τσιγγάνων και σέ μερικές άκραίες περιπτώσεις Έλλήνων πολιτών). Άλλά τó νά μάθη κάποιος νά διαδάξη και νά γράφη σημαίνει, ότι είναι και πεπαιδευμένος;

Έποχή τού χάους. Σκοπός τής παιδείας είναι ή παραγωγή ειδικευμένων έπαγγελματιών. Η αίτία είναι μία και μοναδική: υποθάμισις τού πνευματικού έπιπέδου. Τό άποτέλεσμα είναι σύνθετον. Η έπεκτεινόμενη «υποκουλτούρα», όπως λέγεται, έχει κάνει ευάλωτους τούς ανθρώπους σέ κάθε είδους προπαγάνδα, ένψ τούς κατευθύνει σέ πράξεις και παραδοχές ιδεών, που έξυπηρετούν τήν στήριξιν τού έξουσιασμού. Στήν τέχνη τó ώραϊον έχει αντικατασταθή από τó πρακτικόν ή τó συμβολικόν και άφηρημένον: τó δρώμενον από τήν προπαγάνδα και τήν άφήγησιν: και τέλος ή κάθαρσις από τήν ύποταγήν. Η φιλοσοφία έχει έγκλωβισθή στις κομματικές ιδεολογίες και τις διαφορές τους. Τόσον δέ έχει έγκαταλειφθή ή σκέψις για τόν ίδιο τόν άνθρωπο και τήν βελτίωσίν του, ώστε έφθασε ή κατάρρευσις τού σοσιαλισμού, για νά δημιουργηθή ένα μεγάλο ιδεολογικό κενό, που οδηγεί σέ άδιέξοδα και άκραίες καταστάσεις. Δέν είναι άμοιρο αυτών τó γεγονός, ότι οί διαιότερες νεοναζιστικές ταραχές έγιναν στην πρώην Άνατολική Γερμανία. Ξαφνικά νέοι άνθρωποι έμειναν μετέωροι. Κανείς μέχρι εκείνη τήν ώρα δέν είχε μεριμνήσει νά μετατρέψη τις «νόρμες» παραγωγής και πάλι σέ ανθρώπους. Η δέ πτώσις τού σοσιαλισμού έφάνέρωσε ένα ακόμη άξιόπρόσεκτο γεγονός: ύψηλόδαθμα στελέχη τού προηγούμενου καθεστώτος είναι οί έκφραστές τής «νέας τάξεως». Όλα φαίνονται καλά σχεδιασμένα. Είναι;

Η απάντησις σ' αυτό τó έρώτημα δέν είναι άμεση ούτε είναι δυνατόν νά δοθή άπερίφραστα. Συλλέγοντας μία μία τις ένδείξεις οδηγούμεθα σ' αυτό τó συμπέρασμα. Όχι απόλυτα ασφαλές, αλλά δέν είναι τυχαία ή έπίθεσις έναντίον τής ιστορίας. Δέν είναι τυχαία ή έπίθεσις έναντίον τών μαθηματικών ούτε έναντίον τών αρχών τής λογικής. Όμιλούν για έποχή τής μεταεπιστήμης -όρος άκατανόητος. Η καθημερινή δημοσίευσις τών ζωδιών, ή καθημερινή τους παρουσίαις στους τηλεοπτικούς σταθμούς, ή προσπάθεια νά... ένταχθή ή άστρολογία στις πανεπιστημιακές έδρες δέν είναι τυχαία γεγονότα. Η κατά κόρον παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών με θέμα τόν σατανισμό, ή έκτασις προβολής σατανιστικών τελετών σέ όλα τά μέσα μαζικής ένημερώσεως, οί αναφορές σέ έξωγήνους δέν είναι τυχαία φαινόμενα, ούτε είναι τυχαίο, ότι ή όργανωμένη κινηματογραφική παραγωγή άνήκει σέ έδραϊκά χέρια. Η είσοδος στην «νέαν έποχή» και ή έπιβαλλόμενη «νέα τάξις πραγμάτων» συμπίπτουν με τήν είσοδο στην άστρολογική περίοδο τού Ύδροχόου, ένψ ή προβολή τής βίας έπιτείνει τήν εικόνα τού χάους. Μία εικόνα χάους, που ένδυναμώνει ή οικονομική άστάθεια. Σ' έναν κόσμο καταναλώσεως και ύλιστικών όραμάτων ό φόβος τού θεού αντικαταστάθηκε με τόν φόβο έλλείψεως τής οικονομικής ευμάρειας. Παράλληλα δέ ή άλόγιστη άνάπτυξις τών έξοπλισμών και ή χρήσις τής πυρηνικής ένέργειας χωρίς ασφάλεια 100% έχουν κάνει τόν σύγχρονο άνθρωπο έρμαιο τού φόβου του για τήν έπαύριο.

Χαμένος ό κόσμος στην άμφιβολία και τó φόβο έδέχθηκε σάν θείο δώρο τήν άμερικανική μονοκρατορία. Τά προσχεδιασμένα γεγονότα τού Περισκοΰ (ας μη λησμονούμε, ότι ή άμερικανίδα πρόσβυς ήταν ένήμερη για τήν έπικείμενη είσοδή των Ίρακινών στο Κουβέιτ, χωρίς νά προβάλη άρνησιν) τήν έδραίωσαν. Μάλιστα οί Άμερικανοί, φοβούμενοι μεγάλες απώλειες, είχαν φροντίσει νά άποδυναμώ-

σουν τὸ Ἰράκ μὲ ὀκταετῆ πόλεμο μὲ τὸ Ἰράν, ὅπου Μοσσάντ, ΣΙΑ καὶ οἱ ἄλλες μυστικές ὑπηρεσίες (ἀνατολικῶν καὶ δυτικῶν) ἐπεδόθησαν σὲ λαθρεμπόριο ὄπλων. Ἔτσι ἀπὸ τὸν «ψυχρὸ» πόλεμο, ποῦ ὁ φόβος μετατροπῆς του σὲ θερμὸ κατεπίεξε τὶς μεγάλες μάζες, ἐφθάσαμε στὴν ἀνακήρυξιν τοῦ πλανητάρχῃ. Ἡ πορεία ὅμως ἦταν ἀρχή. Προηγήθηκε τὸ ἐνιαῖο οἰκονομικὸ σύστημα καὶ τὸ ἐνιαῖο πολιτικὸ κυβερνητικὸ πρότυπο, ἡ κοινοβουλευτικὴ δημοκρατία· ἐφηρμοσμένη μὲ ἰδιατερότητες σὲ κάθε κράτος, ὥστε τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν νὰ εἶναι ὑπὸ ἐλεγχον. Ἀρα μὲ μία δημοκρατία ὑπὸ ἐλεγχον, μὲ τὴν παιδεία ὑποδοθισμένη ἢ ἐπιβολὴ τοῦ ἐξουσιασμοῦ εἶναι εὐκολώτερη. Ἡ δὲ Μορμὴ παραμονεύει: "Ἀν δὲν ὑποταχθῇτε, θὰ ἔρθουν οἱ κακοὶ ναζιστές· θυμηθῇτε, τί ἔκαναν στοὺς Ἑβραίους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐτσάκισαν τὶς ἀντιστάσεις τῶν λαῶν περνώντας στὸν ψυχισμόν τους τὸ ἀδιέξοδο. Κοινὴ ἡ φράσις: «τὶ Ρῶσοι, τί Ἀμερικάνοι»· τὸ ἴδιο εἶναι· ἐγὼ πῶς θὰ τὴν «βολέψω»... Ἔσπασαν τὴν ἔννοια τῆς ὁμάδος μὲ τὸν ἀτομικισμό. Τὸ κουδούνι τοῦ Παυλῶφ ἀφῆρεσε κάθε ἔχνος ὑπερφάνειας στὸν ἄνθρωπο. Ὁ ἐθνικισμὸς καταδικάζεται ἢ ὑμνεῖται ἀνάλογα μὲ τὰ συμφέροντα τῶν ἐξουσιαστῶν. Γιὰ τὸν κατακερματισμὸ μεγάλων κρατῶν ὁ ἐθνικισμὸς εὐλογεῖται· ἐνῶ, ὅταν ἓνα κράτος ἐδραιωθῇ, σκύψῃ μὲ προσοχὴ στὴν ἱστορία του, θελήσῃ ν' ἀναδείξῃ τὸν πολιτισμὸν του, ἀμέσως οἱ πολῖτες τους κατηγοροῦνται ὡς ἐθνικιστές, φασίστες, ρατσιστές. Γιὰ τὶς ἀνάγκες τους οἱ ἐξουσιαστές δὲν ἐδίστασαν νὰ δημιουργήσουν ἓναν ἰδιότυπον ἐθνικισμόν, τὸν θρησκευτικόν. Αἰφνης ἀνέκυψε θέμα μουσουλμανικοῦ κράτους στὴν Βοσνία, λὲς καὶ οἱ μουσουλμᾶνοι εἶναι ἰδιαίτερη ἐθνότητα καὶ ὄχι Σέρβοι ἢ Κροάτες, ποὺ ἔχουν ἀσπασθῇ τὸν ἰσλαμισμό. Ἀλλωστε στὰ Βαλκάνια ὁ θρησκευτικὸς διαχωρισμὸς εἶναι παλαιότερη πληγὴ, ποὺ ὑπεδαυλίστηκε ἀπ' ὅλες τὶς πλευρές. Μήπως ἀνόητα δὲν ἀποκαλοῦν πολλοὶ τοὺς Πομάκους (ἀρχαιοτάτους Ἕλληνες) «Τούρκους», μόνον καὶ μόνον γιατί πιστεύουν στὸν Ἀλλάχ; Μήπως ὁ θρησκευτικὸς ἐθνικισμὸς δὲν ἐδημιούργησε τὸ κράτος τοῦ Ἰσραήλ; Τί σχέσιν ἔχει, ἐκτὸς τῆς θρησκευτικῆς, ὁ ξανθὸς Ρωσσοεβραῖος μὲ τὴν Παλαιστίνη;

Ἔτσι φαίνεται σὲ ἄλλους λαοὺς ὁ ἐθνικισμὸς καὶ σ' ἄλλους ὄχι. Ἰδιαίτερα στοὺς Ἕλληνες ἀπαγορεύεται νὰ ἀναθυμῶνται, νὰ διατηροῦν τὴν ἱστορία τους. Γνωρίζουν πολὺ καλά, ὅτι τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶναι ὁ μόνος ἀντίπαλος τῶν ἐξουσιαστῶν, εἶναι τὸ ὄραμα νὰ γίνῃ καὶ πάλι ὁ κόσμος ἀνθρώπινος. Καὶ αὐτὴ τὴ φορὰ τὰ πράγματα εἶναι διαφορετικά. Κάποτε οἱ φορεῖς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἦταν μόνον οἱ Ἕλληνες, γι' αὐτὸ κι ἐστάθηκε δυνατόν μὲ τὴν μεγαλύτερη γενοκτονία, ποὺ ἔχει καταγραφῇ στὴν ἱστορία, νὰ τὸ περιορίσουν καὶ νὰ γνωρίσῃ ὁ κόσμος τὸν μεσαίωνα. Σήμερα τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα δὲν ἔχει ὅρια. Σὲ ὅλον τὸν πλανήτη πάμπολλοι μετέχουν τῆς ἡμετέρας κοινῆς παιδείας. Ἀπὸ τὶς ἡμέρες τοῦ Ἀγίου Γουτεμβέργιου ἕως τὶς ἰδικές μας ἡ τυπογραφία ἐγνώρισε μεγάλην ἀνάπτυξιν. Τώρα τὰ βιβλία δὲν εἶναι περιορισμένα σ' ἓναν ἐλάχιστον ἀριθμὸ ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων βιβλιοθηκῶν· δύσκολο νὰ τὰ ρίξουν στὴν πυρὰ. Τώρα γνωρίζουν, πῶς ὅσους καὶ νὰ σφάξουν, πάλι θ' ἀπομείνουν πολλοί, γιὰ νὰ διασώσουν τὸν πολιτισμὸν. Κι ἂν ἀκόμα ἀποφασίσουν νὰ πεθάνουν μετὰ τῶν ἀλλοφύλων, τώρα τὸ ξέρουν: Ἡ φύσις θὰ δημιουργήσῃ καὶ πάλι τὸν ὀρθὸ λόγον. Κι αὐτὴ τὴν φορὰ ἀκολουθώντας τὸν νόμον τῆς ἐπιλογῆς ὁ ὀρθὸς λόγος γνωρίζει τί νὰ ἀναγεννήσῃ.

Ἀθανάσιος Κουκοβίστας

Δύο Κρητοφοίνικες

Πώς να μη χαρώ, όταν άπλοϊ άνθρωποι μιλούν αντ' έμου; Χέ! Χέ! Τί νομίζατε κουφιοκέφαλοι έθνικιστές; Χέ, χέ! δέν γνωρίζετε, φαίνεται, την κρητική παροιμία, πού λέει: «Λέγε λέγε τó κοπέλι κάνει τή κυρά και θέλει». Τόσα χρόνια έστένγωσε τó σάλιο μας και έξηράνθησαν οί γραφίδες μας από τó λέγε-λέγε και γράψε-γράψε· δέν έπήγανε οί κόποι μας χαμένοι. Απόκτησα αυτόκλητους υπερασπιστές. Τρίδω τά χέρια μου από ικανοποίηση... Χέ, χέ; χέ!! "Αξια και πανάξια τέκνα μου είναι. Για να ξαναπαρή τά μούτρα του κανέναν από αυτούς του «Δαυλού», να πάη να μιλήση... Χειρότερα θά τόν περιμένουν από αυτά πού βρήκαν τόν Σαράντο Πάνα στην Κρήτη. Μας ξέφυγε αυτός ό Μπεξής, όταν είχε κατέβη στο νησί· μας ξέφυγε κι ό Μαμανέας· δέν θά μας ξεφεύγουν όλοι... Χέ, χέ! Και θαυμάστε έπιχειρήματα αυτού του δάσκαλου, του Τσουμάνα: «Ο καθένας έχει τó δικαίωμα να εκφράζει τίς απόψεις του προφορικά και γραπτά, δέν έχει όμως τó δικαίωμα να γίνεται ιστορικός, αρχαιολόγος, πολιτικός, ειδικός έπιστήμονας, γλωσσολόγος κ.τ.λ., χωρίς να έχει τά απαιτούμενα προσόντα (μεταπτυχιακό, διδακτορικό, θέση στο Πανεπιστήμιο) και μάλιστα με μοναδικό σκοπό να περάσει στο κοινό μία συγκεκριμένη ιδεολογία».

"Εμπαινε, δάσκαλε, εμπαινε! "Ο Σαράντος ό Πάν και ό κάθε Σαράντος έχουν τó δικαίωμα να διατυπώνουν γραπτώς ή προφορικώς την γνώμη τους μόνον για την γεύση του φαγητού της γυναίκας τους· για την ποδοσφαιρική τους ομάδα (άντε και για την αντίπαλο)· για τó μέγεθος των παποντσιών πού αγοράζουν· για τó χρώμα του πουκαμίσου τους (ή νομίζεις, δάσκαλε, ότι τους δίνουμε πολλή έλευθερία;). Κι αυτό πάλι τó «ειδικός έπιστήμονας» πού τó βρήκες; ("Υπάρχουν και άνειδίκεντοι έπιστήμονες;). Καταπληκτικό! "Οφείλω να όμολογήσω: έμεινα με άνοικτό τó στόμα. Συγχαρητήρια, ξεπέρασες κι έμένα ακόμα. Και κύττα, μη σέ πτοήσουν τίποτε άνόητα έρωτήματα τύπου: έσύ γιατί γίνεται ιστορικός, αρχαιολόγος, γλωσσολόγος κ.τ.λ. "Η άπάντησις μία είναι: έσύ συμφωνείς με όλους τους έπιστήμονες, ειδικούς και άνειδίκεντους. Δάσκαλέ μου, άσκεις πανελευθέτως τó δικαίωμά σου να συμφωνής (οί διαφωνίες απαγορεύονται). Γι' αυτό πορεύσου μ' έμπιστοσύνη τó δρόμο σου· όπως τó πρόδατο με τόν τσοπάνο του.

"Εκεί όμως πού τους έβριξες όλους άνάσκελα, ήταν ή άναφορά σου στην ιδεολογία τους. Και τί ώραία πού τó συμπλήρωσες: «Μία ιδεολογία άκρως επικίνδυνη για τή δημοκρατία μας, αλλά και για την χώρα μας». "Ετσι είναι, δάσκαλε. "Οποιος ύποστηρίζει ότι ή έλληνική γλώσσα είναι ή αρχαιότερη, άποτελεί την βάση των άλλων, ότι δέν προέρχεται από την φοινικική, ότι δέν υπάρχουν «Ινδοευρωπαίοι», τότε ύποσκάπτει την δημοκρατία μας. "Οποιος κατηγορεί τόν Μπαμπινιώτη, τόν Χουρμουζιάδη (έγώ θά συμπλήρωνα τόν Ντούμα, τόν παπα-Ρωμιό, τόν Μαρωνίτην και άλλα έκλεκτά τέκνα μου), δόμβα δάζει στα θεμέλια της δημοκρατίας μας. Αυτή την δημοκρατία έγώ σάς την έδωσα. Πρόπει να την διαφυλάσσετε ως κόρην όφθαλμού. "Εγώ είμι ό ποιμήν σας. "Εγώ σάς οδηγώ στην άτραπόν της δημοκρατίας. Ξεχάστε την πινακίδα του Δισπηλιού· ξεχάστε τόν Βέντρις και την άποκρυπτογράφησιν της Γραμμικής. "Η μνήμη δλάπτει την δημοκρατία μου.

Δέν είσαι μόνος σου, δάσκαλε, από κοντά σου βρίσκεται και ή Πόπη "Ηλ. Κοζύρη. "Αξιο τέκνο μου και αυτή. Καλά κάνετε κι οί δύο σας. "Ετσι σάς θέλω· 250 άτομα στο άκροατήριο; «50» θά λέγαμε έμεις. Ποιός άλλωστε θά μας έλέγξη; Οί δύο σας αντιδράστε; "Τό κοινό», θά λέγαμε έμεις. Κι άμολάμε στο τέλος, ότι ή όμιλία του Σαράντου έλάχιστα έπαισε τó κοινό. Και για να είμαι ειλικρινής, κορίτσι μου, σέ χάρηκα, πού κατεκερεύωσες αυτόν τόν Σαράντο Πάνα, γιατί έχρησιμοποίησε μαθηματικήν μέθοδο, για να έδραιώση τά έπιχειρήματά του. Για έπιστήμες θά μιλάμε τώρα; Θέλετε να μας πάρη τó

Σάρωθρον;

ΚΩΝ. Β. ΚΟΥΤΡΟΥΒΕΛΗΣ

‘Η ιατρική όρολογία του ‘Ομήρου

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

‘Η ιατρική επιστήμη κατά την όμηρική εποχή αποτελούσε σημαντικό παράγοντα για την δημόσια υγεία, και γι’ αυτό ο ιατρός των «*νούσων*» ή «*νόσων*», δηλ. των ασθενειών, ήταν δημόσιος λειτουργός, όπως λέγει ο ‘Ομηρος στην ‘Οδύσσεια (ρ 382-386). ‘Αλλωστε οι θεοί είχαν το δικό τους ιατρό, τον Παιήονα, όπως λέγει ο ‘Ομηρος στην ‘Ιλιάδα (Ε 401 και 899). ‘Η ένδειξη ότι και οι θεοί είχαν ανάγκη ιατρικής περιθάλψεως αποτελούσε απόδειξη θεϊκής έγκρίσεως, ή οποία έπρεπε να υιοθετηθεί και υπό των ανθρώπων. Τα στοιχεία της ‘Ομηρικής ιατρικής όρολογίας προέρχονται από την ‘Ιλιάδα και την ‘Οδύσσεια των εκδόσεων Πάπυρος, 1975, κατά μετάφραση των Α. Παππαγιάννη-Ν. Σηφάκι, ‘Ι. Πρωτοπαππά και Γ.Δ. Ζευγώλη αντίστοιχα. Τα οικεία αποσπάσματα, τα οποία θα μεταφερθούν στην παρούσα εργασία, έχουν σχέση με την υγεία των ανθρώπων της έποχής εκείνης και την φροντίδα των ειδικών, δηλ. των ιατρών και των νοσοκόμων, για την διατήρησή της ή την αποκατάστασή της.

Στήν έρευνα που ακολουθεί, κάθε πρωτότυπος ιατρικός ή έτερος όρος του ‘Ομήρου, ταυτόσημος ή όχι με τον σημερινόν επιστημονικόν ιατρικόν όρον, γράφεται με πλάγια μαύρα στοιχεία και άμεσα μετά με όρθια λευκά στοιχεία ή σημερινή κοινή έρμηνευτική του απόδοση εντός παρενθέσεως. ‘Η ανάπτυξη του θέματος θα διαχωρισθεί στις παρακάτω παραγράφους, για να μπορέσει ο αναγνώστης να συγκρίνει το τελείως άγνωστο παρελθόν της έλληνικής γλώσσας με την έπικρατούσα σήμερα κατάσταση, εξαντλώντας τ’ αποθέματα της έπεικειας του για τυχόν λάθη ή παρερμηνείες, όφειλόμενα στην μη ιατρική ιδιότητά μου.

- α. ‘Ιατρική-νόσοι-φαρμακολογία.
- β. ‘Ανατομική όρολογία (σωματολογία).
- γ. Τραυματολογία.

2. ΙΑΤΡΙΚΗ - ΝΟΣΟΙ - ΦΑΡΜΑΚΟΛΟΓΙΑ

α. ‘Η ‘Ιατρική της ‘Ομηρικής ‘Εποχής

Για να εισέλθω κανείς στο νόημα της ιατρικής επιστήμης της ‘Ομηρικής έποχής είναι εύλόγως αδύνατο. ‘Ομως τα σωζόμενα αποσπάσματα του ‘Ομήρου δίδουν μία ουσιαστική εικόνα της υγειονομικής καταστάσεως, ή οποία έπικρατούσε σέ καιρό πολέμου· και αυτό από μόνο του αποδεικνύει το ύψηλο επίπεδο της παρεχομένης περιθάλψεως, δεδομένου ότι, όπως λέγει και ο ίδιος ο ‘Ομηρος στην ‘Ιλιάδα (Μ 176), «*μοῦ εἶναι δύσκολο ὄλ’ αὐτά* (όλες τις λεπτομέρειες) *σάν θεός νά τίς ἱστορήσω*». ‘Εκτός όμως από αυτό το δεδομένο του ‘Ομήρου υπάρχει και το άλλο έξ ίσου συναρπαστικό, σύμφωνα με το όποιο: «*ἐμεῖς μόνο τήν φήμην γιά τοὺς ἀρχηγούς τῶν Δαναῶν ἀκούμε* (τώρα, σέ χρόνο ένεστώτα), *οὔτε γνωρίζουμε κάτι γι’ αὐτούς. Κι ἐγώ δέν θά μπορούσα νά ἐξιστορήσω τόν πλῆθος τῶν ὀνομάτων τους, ἐάν οἱ μοῦσες* (οἱ γέροντες) *δέν μοῦ θυμίσουν ὅσους ἦλθαν κάτω ἀπό τόν ‘Ιλιον*» (‘Ιλιάδα Β 486-492). Οἱ δηλώσεις αυτές του ‘Ομήρου, παντελώς άγνοημένες και παραπεταμένες, αποδεικνύουν την παρουσία του ως ιστορικού και χρονογράφου άμεσα μετά τόν Τρωικό πόλεμο, γιατί τότε ήταν δυνατόν να άκούνε οἱ άνθρωποι τίς λεπτομέρειες τῶν γεγονότων, τα όποια ήσαν άκόμη νωπά στη μνήμη εκείνων που τα διηγούντο, και διεσώθησαν από τόν ‘Ομηρο με τέτοια ακρίβεια, ή όποία προκύπτει και έπαληθεύεται από τ’ άστρονομικά και τα τοπογραφικά τεχνικά στοιχεία, τα όποια αντίστοιχοῦν σέ δεδομένη χρονική περίοδο και καταχωρίζονται στα έπη του, όταν άφαιρεθοῦν οἱ μεταγενέστερες φυσικές αλλοιώσεις τῶν τόπων ή οἱ διορθωτικές φιλολογικές προσθήκες.

«*Τά δύο παιδιά τοῦ ‘Ασκληπιοῦ, ὁ Ποδαλείριος καί ὁ Μαχάων, οἱ ἐξέχοντες ἰητῆρες* (γιατροί), *ηγούντο τῶν Θεσσαλῶν*» (‘Ιλιάδα Β 731-732). Τό πόσο ύπολόγιζαν τήν ἀξία ἐνός γιατροῦ ἀποδεικνύεται στήν ‘Ιλιάδα (Λ 511-515), ὅπου ὁ ‘Ομηρος λέγει: «*Νέστορα, ἀνέβα στό ἄρμα σου καί δίπλα σου ἄς ἀνεβῇ καί ὁ Μαχάων, κι ὁδήγησε τ’ ἄλογα στό πλοῖα, γιατί ἕνας ἰητρός* (γιατρός) *ἀξίζει γιά πολλοὺς ἄνδρες, ν’ ἀποκόβῃ τοὺς ἰοὺς* (τά βέλη) *καί νά πασπαλίσῃ μέ ἥπια φάρμακα τὰ ἔλκη*» (με καταπραῦντικά φάρμακα τίς πληγές). Τό ἐπάγγελμα τοῦ γιατροῦ ἀποδίδεται μέ δύο ξεχωριστοὺς

δρους. Ὁ ἕνας ἀναφέρεται στὸν «*ἰητήρα τῶν κακῶν*» (Ὀδύσσεια ρ 384), ἢ στὸν «*ἰητήρα*» (θεραπευτὴ) «*τῶν νόσων*». Ὁ ἕτερος ἀναφέρεται στὸν «*ἰητρὸν*», ποὺ κατὰ τὸ «*Λεξικὸν Ὀμηρικόν*» τοῦ Ι. Πανταζίδου (ἔκδ. Α. Φέξη - 1901, σελ. 416) σημαίνει «*χειροῦργος*». Διὰ τοῦ τίτλου αὐτοῦ χαρακτρίζεται ὁ Μαχάων, ὅπως ἀναφέρθηκε πιὸ πάνω.

Ἡ προσφορά τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ γιατροῦ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἐξέταση, ὅπως λέγει ὁ Ὀμηρος (Ἰλιάδα Δ 190-191), ὅπου: «*Τὸ ἔλκος (τὴν πληγὴ) θὰ τὴν ἐξετάσῃ ὁ ἰητὴρ (ὁ γιατρός) καὶ θὰ ἐπιθέσῃ φάρμακα (φάρμακα), ποὺ θὰ σταματήσουν τὶς ὀδύνες (τοὺς δυνατοὺς πόνους)*». Τότε ὁ Ἀγαμέμνων διέταξε τὸν Ταλθύβιο (Ἰλιάδα Δ 193-195): «*Κάλεσε ἐδῶ ἀμέσως τὸν Μαχάωνα, τὸν γιὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ τοῦ ἀλαθῆτου ἰητῆρος (ιατροῦ)*». Ὁ Μαχάων στὴ στιγμὴ προσπάθησε νὰ τραβήξῃ τὸ βέλος, καὶ ἀφοῦ ἐξέτασε «*τὸ ἔλκος*» (τὴν πληγὴ), καὶ «*ἐκμυζήσας (βυζάζας) τὸ αἷμα*» (τὸ αἷμα), τὴν πασάλισε μὲ «*ἥπια φάρμακα*» (μαλακτικὰ φάρμακα).

Ὁ Ὀμηρος ἐκτός ἀπὸ τὰ παιδιά τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἀναφέρεται σὲ δύο ἀκόμη νοσηλευτές, ἱκανοὺς γιὰ τὴν θεραπευτικὴ ἀγωγή τῶν τραυματιῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὁ Ἀχιλλεὺς καὶ ὁ Πάτροκλος, λέγοντας: «*Ὁ Εὐρύπυλος, ἔχων δληθὴ κατὰ τὸν μηρόν*» (πληγωμένος στὸν μηρό), λέγει στὸν Πάτροκλο: «*Σῶσε με τώρα πηγαίνοντάς με στοῦ πλοῖο, καὶ θγάλε μου ἀπὸ τὸν μηρό τὸ βέλος, ξέπλυνε ἀπ' αὐτόν τὸ κελαινὸν αἷμα (τὸ μαῦρο αἷμα) μὲ χλιαρὸ νερό, καὶ πασάλισέ το μὲ ἥπια καὶ ἐσθλά φάρμακα (μὲ καταπραυντικὰ καὶ ωφέλιμα φάρμακα), τὰ ὁποῖα σοῦ δίδαξε ὁ Ἀχιλλεὺς, τὸν ὁποῖον ἐδίδαξε ὁ Χείρων, γιατί οἱ γιατροὶ Ποδαλείριος καὶ Μαχάων, ὁ ἕνας κείνεται στὴν σκηνὴ μὲ τραῦμα καὶ ἔχει ἀνάγκη ἀξίου ἱατροῦ, ἀφοῦ ὁ Ποδαλείριος πολεμᾷ στὸν κάμπο*» (Ἰλιάδα Λ 828-836). Καὶ ὁ Πάτροκλος δὲν τὸν ἄφησε νὰ τυραννιέται: Πιάνοντάς τον κάτω ἀπὸ τὸ «*τὸ στένον*» (τὸ στήθος) τὸν ἔφερε στὴ σκηνὴ του, καὶ ἀφοῦ ὁ ἀκόλουθός του τὸν ξάπλωσε πάνω σὲ δέρματα βοδιῶν, ὁ Πάτροκλος μὲ τὸ μαχαίρι ἐσχίσε (χειροῦργησε) τὸν μηρόν καὶ τοῦ ἔθγαλε τὸ «*περιπυκνές*» (ἐπώδυνο) μυτερὸ βέλος, καὶ ἔπλυνε τὸ «*κελαινὸν αἷμα*» (τὸ μαῦρο αἷμα) καὶ πάνω στὴ πληγὴ ἔβαλε «*πικρὴν ρίζαν*» (πικρὴ ρίζα) τρίβοντάς την μὲ τὰ χέρια, γιὰ νὰ σταματήσουν αἱ «*ὀδύναι*» (οἱ πόνοι). Ἐτοίξεράθη καὶ «*τὸ ἔλκος*» (ἡ πληγὴ) καὶ «*παύσατο αἷμα*» (σταμάτησε τὸ αἷμα) (Ἰλιάδα Λ 842-848). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Πάτροκλος «*ἰάτο*» (γιάτρευε) τὴν πληγὴ τοῦ Εὐρύπυλου (Ἰλιάδα Μ 1-2). Ἀλλὰ δὲν ἐφθανε μόνο μέχρις ἐκεῖ ἡ παρεχόμενη περίθαλψη, ἀφοῦ «*ὁ Πάτροκλος καθόταν στὴ σκηνὴ τοῦ Εὐρύπυλου καὶ τὸν διασκέδαζε μὲ τὰ λόγια (ὅπως γίνεται καὶ σήμερα μὲ τὴν συμπαράσταση πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς τῶν συγγενῶν καὶ φίλων) καὶ κατὰ καιροὺς πάνω στοῦ ἄχαρι ἔλκος (τὴν πληγὴ) τοῦ σκορποῦσε φάρμακα (φάρμακα), γιὰ νὰ περνοῦν αἱ ὀδύναι*» (οἱ πόνοι)» (Ἰλιάδα Ο 392-394).

Ἐκτός ἀπὸ τὰ παραπάνω ἐπεισόδια ὑπάρχει καὶ τὸ ἄλλο, κατὰ τὸ ὁποῖο ὁ γιατρός Μαχάων εἶχε τραυματισθῇ ἀπὸ τὸ τριῶντος βέλος τοῦ Ἀλεξάνδρου «*κατὰ δεξιὸν ὦμον*» (στὸν δεξιὸν ὦμο) (Ἰλιάδα Λ 505-507) καὶ τὸν μετέφερε στὰ πλοῖα ὁ Νέστωρ, ὅπως ἀναφέρθηκε πιὸ πάνω. Ἐκεῖ ὁ Νέστωρ εἶπε στὸν γιατρὸ Μαχάωνα: «*κάθισε καὶ πιές τὸν κόκκινο οἶνον (τὸ κόκκινο κρασί), μέχρις ὅτου ἡ καλλίπλοκαμὴ Ἐκαμήδῃ νὰ θερμάνῃ τὸ λουετρόν» (νὰ θερμάνῃ τὸ λουτρό), γιὰ νὰ σοῦ ξεπλύνῃ τὸ αἱματόεν δρότος (τὴν ματωμένη πληγὴ)*» (Ἰλιάδα Ξ 5-7). Μὲ ἄλλα λόγια ἡ Ἐκαμήδῃ εἶναι ἡ πρώτη νοσοκόμα πολεμικοῦ μετώπου τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀγνοηθῇ ὅτι: «*ὁ Διομήδης, ὁ Ὀδυσσεύς, ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Εὐρύπυλος ἦσαν τραυματισμένοι. Κι αὐτοὺς τώρα τοὺς περιποιοῦνται οἱ πολυφάρμακοι γιατροὶ (οἱ γιατροὶ μὲ τὰ πολλὰ φάρμακα), τὰ ἔλκεα ἀκείονοι*» (ποὺ τὶς πληγὲς θεραπεύουν) (Ἰλιάδα Π 25-29). Στὸ σημεῖο αὐτὸ λύεται ἕνα ἀκόμη πρόβλημα, διότι, ἀφοῦ τὸν Εὐρύπυλο τὸν περιέθαλπε ὁ Πάτροκλος, γιὰ τοὺς ἄλλους τραυματίες πρέπει νὰ φρόντιζαν ἄλλοι γιατροὶ, τοὺς ὁποίους δυστυχῶς δὲν ἀναφέρει ὁ Ὀμηρος ὀνομαστικά. Αὐτὴ ἦταν ἐν ὀλίγοις ἡ ἱατρικὴ καὶ ἡ παρεχόμενη περίθαλψη τῶν τραυματιῶν στοῦ ἑλληνικοῦ στρατόπεδο τῆς Τροίας.

Ἀλλὰ πέραν τῆς ἱατρικῆς φροντίδας καὶ τῆς τραυματολογικῆς περιθάλψεως τῶν Ἀχαιῶν ὑπῆρχε καὶ ἐφαρμοζέτο μιὰ ἰδιόμορφη τακτικὴ, κατὰ τὴν ὁποία: «*οἱ Δαναοὶ εἶχαν λιγώτερους νεκρούς, γιατί πάντοτε ἀλληλοῦποστηριζόμενοι ἔδιωχναν ὁ ἕνας τὸν φόνον (φόνον) τοῦ ἄλλου*». Γιὰ νὰ ὑπάρξῃ ἕνα μέτρο συγκρίσεως μὲ τὸ ἀντίπαλο στρατόπεδο, πρέπει νὰ μεταφερθῇ ἐδῶ ἕνα ἀντίστοιχο ἐπεισόδιο: «*Ὁ μεγάλος Αἶαντας τοῦ Τελαμώνος, σκῶνοντας ἕνα κοτρώνι ποὺ στήριζε κάποιον πλοῖο, ἐκτύπησε τὸν Ἐκτορα πάνω ἀπὸ τὴν ἀσπίδα κοντὰ στὴν δεξιὴν (στὸν λαιμό), ὁ ὁποῖος παραπατώντας γρήγορα ἔπεσε κάτω μέσα στὴν σκόνῃ» (Ἰλιάδα Ξ 409-420). «*Ὁ Πολυδάμας, ὁ Αἰνείας, ὁ Ἀγνώρω καὶ ὁ Σαρπηδῶν τὸν σήκωσαν στὰ χέρια καὶ τὸν μετέφεραν στὸν χῶρο ποῦ ἦσαν τ' ἄρματα*» (οἱ ἄμαξες) (Ἰλιάδα Ξ 425-432). «*Μὲ τὸ ἄρμα μετέφεραν τὸν βαρνανασθενάζοντα Ἐκτορα κατὰ τὴν πόλιν. Μὰ σὺν ἐφθασαν στοῦ πέρασμα τοῦ Σκαμάνδρου ἢ Ξάνθου ποταμοῦ, ἐκεῖ τὸν κατέβασαν,**

τόν ἀπόθεσαν στήν γῇ καί τοῦ **χεῦαν ὕδωρ** (τοῦ χύνανε νερό). Τότε ἐκεῖνος **ἀμπνύσθη** (ἀνάσανε) καί **ἀνέδρακεν ὀφθαλμοῖσιν** (ἄνοιξε τὰ μάτια του), *μά ὅταν ἀνασηκώθηκε στά γόνατά του, ἀπέμεσε κελαινεφές αἷμα* (ξέρασε μαῦρο αἷμα) καί *πάλιν ξανάγειρε πρὸς τὰ πίσω στό χῶμα, καί ὅσσε* (τὰ μάτια του) *τὰ σκέπασε ἡ μαύρη νύκτα. Τὸ κτύπημα ἀκόμη ἐδάμνα θυμόν* (ἐδάμαζε τὴν ψυχὴ του)» (Ἰλιάδα Ξ 432-439). «Ὁ Ἔκτωρ ἐκεῖτο ἐκεῖ στήν πεδιάδα καί γύρω του οἱ σύντροφοί του. Αὐτὸς εἶχε **ἀργαλέον ἄσθμα** (βαρεῖα δύσπνοια), **κῆρ ἀπινήσων** (ἀναίσθητος ἢ λιπόθυμος), **αἷμα ἐμέων** (βγάζοντας αἷμα ἀπὸ τὸ στόμα)» (Ἰλιάδα Ο 9-11). «Ὁ Ἔκτωρ εἶχε πῖα ἀνασηκωθῇ, καί μόνος του **νέον δ' ἐσαγεῖρετο θυμόν** (ἀνακτοῦσε τὶς αἰσθήσεις του) ἀναγνωρίζοντας τοὺς γύρω συντρόφους, τὸ **ἄσθμα** καί ὁ **ἰδρώς** (ἡ δύσπνοια καί ὁ ἰδρώτας) ἔπανσαν, ἐπεὶ τὸν ἀνέστησε ἡ θέληση τοῦ Διὸς» (Ἰλιάδα Ο 240-242). Κανεὶς δὲν φρόντισε τὸν βαρὺ τραυματισμένο Ἔκτορα, γιατί, ὅπως φαίνεται, οἱ Τρῶες δὲν διέθεταν κανένα γιατρό, παρὰ μόνον τὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ, τὴν ὁποία καί σήμερα ἀπειρες φορὲς τὴν ἐπικαλεῖται ὁ ἀπλοϊκὸς ἄνθρωπος. Τὴν ἀπόδειξη τοῦ γεγονότος τὴν ἐπιδεδαιώνει ὁ Θόας, πού, ὅταν εἶδε τὸν Ἔκτορα νὰ σηκώνεται, εἶπε: «**Ἀλήθεια εἶναι μεγάλο θαῦμα** (θαῦμα), **ὀφθαλμοῖσιν ὀρῶμαι** (αὐτὸ τὸ βλέπουν τὰ μάτια μου), **ἀφ' οὗ ἐξαυτὶς ἀνέστη** (πάλιν ἀνέστη) ὁ Ἔκτωρ, **κῆρ ἀλύξας** (ξεφεύγοντας ἀπὸ τὸν θάνατον)» (Ἰλιάδα Ο 286-288). Ἡ ἀνυπαρξία ἱατρικῆς περιθάλψεως στὸ Τρωικὸ στρατόπεδο ἀποδεικνύεται καί ἀπὸ τὰ λεγόμενα τοῦ Ἔκτορα μετὰ τὴν κατὰ τύχην ἀνάρρωσή του, ὅπου: «**ὅποιος ἀπὸ σᾶς βλήμενος** (τραυματισμένος)

Ὁ Ἀχιλλεὺς ἐπιδένει τὸ τραῦμα τοῦ Πατρόκλου. Ἀγγειογραφία ἐπὶ κύλικος τοῦ 500 π.Χ. περίπου. Φέρει τὴν ἐπιγραφή «Σωσίας ἐποίησε» καί θεωρεῖται ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα ἔργα τοῦ μεγάλου ζωγράφου Εὐφρονίου. (Μουσεῖο Βερολίνου).

ἢ κτυπημένος ἐκ τοῦ πλησίον θά φθάσῃ στὸν **θάνατον** (θάνατο) καὶ στὸν **πότμον** (πεπρωμένον του), **τεθνάτω** (ἄς πεθάνῃ)» ('Ιλιάδα Ο 494-496). Τὰ σχόλια, οἱ κρίσεις καὶ τὰ συμπεράσματα δικὰ σας.

6. Οἱ ἀσθένειες τῆς 'Ομηρικῆς ἐποχῆς

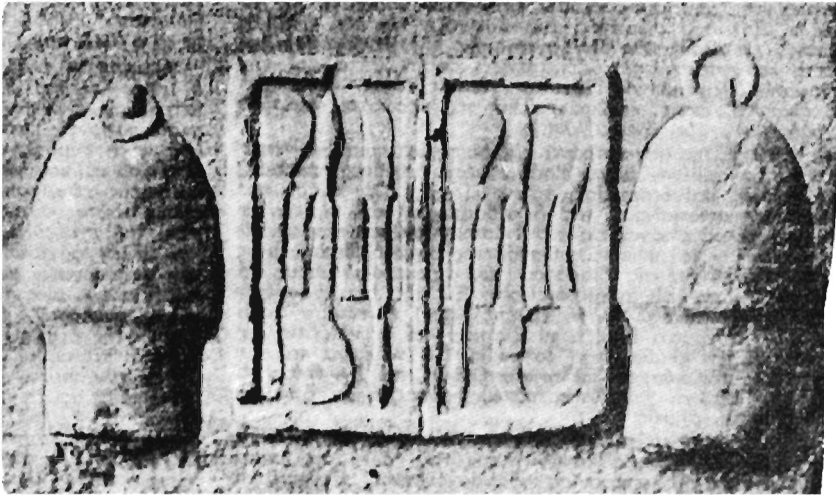
Ὁ "Ὀμηρος τὴν ἔννοια τῆς ἀσθενείας καὶ τῆς ἀρρώστιας τὴν ἀποδίδει μὲ τὴν λέξη **«νοῦσος»** ἢ **«νόσος»**, ἡ ὁποία, ἐκτὸς τοῦ ὅτι χρησιμοποιεῖται καὶ σήμερα, διαθέτει καὶ ἀρκετὰ παράγωγα, ὅπως νοσῶ, νόσημα, νοσηλεία, νοσήλεια, νοσηρὸς-ότης, νοσογόνος, νοσοκόμος, νοσοκομεῖον, νοσώδης κ.λπ. Ἀναλυτικὲς περιγραφὲς παθολογικῶν ἀσθενειῶν δὲν παρέχονται. Μερικὰ ὅμως στοιχεῖα ἀποδεικνύουν καταστάσεις, οἱ ὁποῖες διαιωνίζονται ἀκόμη καὶ σήμερα. Μία τέτοια κατάσταση ἦταν ἡ κακία ἀσθένεια, **«νοῦσος κακή»** ('Ιλιάδα Α 9-10), ἡ ὁποία ἐπληξε τὸ στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν στὴν Τροία.

Ἡ κακή ἀρρώστια κτύπησε πρῶτα **«τοὺς οὐρήας»** (τὰ μουλάρια) **«καὶ τοὺς κύνας»** (καὶ τὰ σκυλιά), καὶ ὕστερα κτυποῦσε καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἀχαιοὺς. Συνέχεια **«καίγονταν πυκνὲς φωτιὲς νεκρῶν»** ('Ιλιάδα Α 50-52). Ἐπὶ τούτου ὁ "Ὀμηρος βάζει τὸν Ἀχιλλεῖα ('Ιλιάδα Α 59-61) νὰ πῇ στὴν γενομένη συνέλευση: **«Νομίζω, ὅτι γιὰ δευτέρη φορὰ περιπλανώμενοι θὰ γυρίσουμε στὴν πατρίδα, ἀν δέβαια ἐξφύγουμε τὸν θάνατο καὶ δὲν μᾶς ξεκάμουν ὁ πόλεμος μαζί μὲ τὸν λοιμόν»** (τὴν ἐπιδημία). Γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή της ὁ Ἀγαμέμνων ('Ιλιάδα Α 313-314) **«διέταξε τοὺς πολεμιστὲς ἀπολυμαίνεσθαι** (νὰ καθαρισθοῦν), **καὶ ἐκείνοι ἀτελνυμαίνοντο** (ἐκαθαρίζοντο κάνοντας θερμὸ λουτρό)» ('Ιλιάδα Ψ44, Χ444) **καὶ πετοῦσαν στὴ θάλασσα τὰ λύματα** (τὶς βρωμιές)). Δὲν ὑπῆρχε τότε ἡ μόδα τοῦ βιολογικοῦ καθαρισμοῦ τῶν λυμάτων, καίτοι ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ ἀντίστοιχη λέξη.

Ἐνα ἀκόμη περιστατικό, τὸ ὁποῖο σήμερα ἀποκαλεῖται «ψυχολογικὸ σόκ», ἀναφέρει ὁ "Ὀμηρος ('Ιλιάδα Ρ 695-696), ὅπου: **«Ὁ Ἀντίλοχος μόλις ἄκουσε τὸν θάνατο τοῦ Πατρόκλου ἐφρίξε. Ἐπαθε ἀμφασίην** (ἀφασία) **λόγον γιὰ πολὺ, καὶ ἡ ὄρασή του γέμισε δάκρυα** (δάκρυα) **καὶ ἔχασε τὴν δυνατὴ φωνήν** (φωνή) **τον»**. Ὁ "Ὀμηρος δὲν παρέχει ἄλλα στοιχεῖα, ποὺ ν' ἀναφέρονται σὸ θέμα τῶν ἀσθενειῶν, ἀλλὰ κάνει λόγο γιὰ τὰ **«ἀλγεα»** (τοὺς πόνους) ('Ιλιάδα Β 721) καὶ **«τοὺς πόνους»** μὲ τὴν ἔννοια τῶν κόπων καὶ τῶν τλαιπωριῶν ('Ιλιάδα Β420, Ξ480), καὶ δὲν παραλείπει ν' ἀναφερθῇ καὶ στὸν **«πυρετόν»** (πυρετὸ ἢ θερμὴ) ('Ιλιάδα Χ31). Ἐπίσης παρέχει μερικὲς ἀπόψεις περὶ τῆς πορείας τῆς ὑγείας τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν πάροδο τῆς ἡλικίας: καὶ ἔχουν ἀρκετὸ ἐνδιαφέρον, **«γιατὶ τὸ σῶμα τους δὲν ἦταν οὔτε ἀπὸ πέτρα οὔτε ἀπὸ σίδηρο, γιὰ ν' ἀντέχουν τὸν χαλκὸν ποὺ σχίζει τὰ σάρκες»** ('Ιλιάδα Φ510-511). Ὅποτε **«τῶν ἀνθρώπων ἡ γενιὰ εἶναι σὰν τὶς γενιὲς τῶν φύλλων τῶν δένδρων. Ἡ μία φυτρώνει καὶ ἡ ἄλλη ἀφανίζεται»** ('Ιλιάδα Ζ 146-149). Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔχουν σχέση μὲ τὰ γεράματα, τὰ ὁποῖα καὶ σήμερα, παρ' ὅλο ποὺ τὸ ὄριο ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ἔχει αὐξηθῇ κατὰ πολὺ, δὲν παύουν νὰ βασανίζουν τὸν ἀνθρώπο κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. Χαρακτηριστικὰ παραδείγματα εἶναι οἱ ἡλικιωμένοι γέροντες τοῦ Τρωικοῦ πολέμου. Γιὰ τὸν γέρο-Νέστορα ὁ "Ὀμηρος λέγει διὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος ('Ιλιάδα Δ313-316): **«Γέρον** (γέροντα), **εἶθε ὅσο ζωντανὸς εἶναι ὁ θυμὸς** (ἡ ψυχὴ σου) **μέσα στὰ στήθεα** (στήθη), **ἔτσι νὰ σὲ ἀκολουθοῦσαν καὶ τὰ γούνατα** (γόνατα), **ὁπότε καὶ ἡ παλῆκαριά σου θὰ ἦταν σταθερή, ἀλλὰ σὲ βασανίζει τὸ γῆρας** (γῆρας), **ποὺ εἶναι ὅμοιον σὲ ὄλους»**. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Νέστωρ ('Ιλιάδα Ψ 627-628) λέγει: **«Οἱ πόδες** (τὰ πόδια) **μου δὲν εἶναι σταθεροί, οὔτε καὶ αἱ χεῖρες** (τὰ χέρια) **μου κινοῦνται ἐλεύθερα ἐκατέρωθεν τῶν ὤμων** (ὤμων)»». Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰδομενεῖα ('Ιλιάδα Ν 512-513) **«τὰ γυῖα ποδῶν** (πέλματα τῶν ποδιῶν) **δὲν ἦσαν σταθερά, γιὰ νὰ ὀρμήσῃ στὴ μάχῃ»** καὶ ὁ Αἴαντας ('Ιλιάδα Ψ 476-477) τοῦ λέγει: **«δὲν εἶσαι τόσο πιὸ νέος** (νέος) **ἀνάμεσά μας καὶ οὔτε ἡ ὄρασή σου δέρεται** (βλέπει) **καλύτερα»**. Ὅποτε **«οἱ γέροντες μὲ πολιορκωτάφους** (μὲ τοὺς γκρίζους κροτάφους)» ('Ιλιάδα Θ 518) **«εἶχαν σταματήσει νὰ λαμβάνουν μέρος στὸν πόλεμο»** ('Ιλιάδα Γ 150) λόγω γῆρατος, ἀλλὰ δὲν εἶχαν ἀποσυρθῇ στὴν σύνταξη, γιατί οἱ νεώτεροι ἐχρειάζοντο τὴν πολύτιμη σοφία τῆς πείρας τους.

γ. Ἡ Φαρμακολογία

Πιὸ πάνω ἐγινε ἀναφορὰ στὰ **«φάρμακα»** (φάρμακα) τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, μὲ τὰ ὁποῖα σταματοῦσε ἡ αἱμορραγία τῶν τραυμάτων καὶ οἱ πόνοι τῶν πληγωμένων ἀνδρῶν. Κατὰ κύριο λόγο παρασκευάζοντο ἀπὸ φυτὰ, καὶ αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ "Ὀμηρος, ἀφοῦ οἱ γιατροὶ ἦσαν **«πολυφάρμακον»**, δηλαδὴ εἶχαν στὴ διάθεσή τους πολλὰ φάρμακα, προερχόμενα ἀπὸ τὴν σιτοδότρια γῆ, ὅπως αὐτὰ ποὺ παρήγοντο καὶ στὴν Αἴγυπτο ('Ὀδύσσεια α 229-230). Ἐνα παράδειγμα χρήσεως ἐνός

Ἀναθηματική πλάκα τοῦ ναοῦ τοῦ θεοῦ τῆς Ἱατρικῆς Ἀσκληπιοῦ στήν Ἀθήνα. Παριστάνει χειρουργικά ἐργαλεῖα (στό μέσον) καί ποτήρια γιά δεντοῦζες (ἐκατέρωθεν).

φαρμάκου, εἰδικοῦ γιά τήν καταπολέμηση τῆς θλίψης καί τῆς στενοχωρίας, τὸ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος στήν Ὀδύσσεια (δ 220-226), ὅπου: «Ἡ Ἑλένη ἔβαλε ἓνα φάρμακο στό δοχεῖο τοῦ οἴνου (κρασιοῦ), ἀπ' ὅπου ἔπιναν, **νηπενθές** (πενθοδιωκτικό) καθὼς καί **ἄχολον** (κατευναστικό τοῦ μίσους, τῆς χολῆς ἢ τῆς ὀργῆς) προκαλώντας λησμονιά ὅλων τῶν **κακῶν** (κακῶν). Ὅποιος ἔπινε αὐτὸ τὸ μῖγμα, **ἐφημέριος** (δόλοκληρ' ἡμέρα) δὲν θά ἔχνηε στήν **παρεία** του (στὰ μάγουλά του) **δάκρυα** (δάκρυα), **ἀκόμη** κι ἂν πέθαινε **ἡ μήτηρ** (ἡ μητέρα) καί ὁ **πατήρ** (ὁ πατέρας του), ἢ κι ἂν ἐσχότωναν μπροστὰ στοὺς **ὀφθαλμούς** (στὰ μάτια του) τὸν **ἀδελφεόν** (ἀδελφὸ του) ἢ τὸν **ἀγαπημένο του νιόν** (γυιό)». Ἄθελα ἐρχεται στὴ σημερινὴ σκέψη, ὅτι τὸ ἀντικαταθλιπτικό φάρμακο τῆς Ἑλένης εἶχε σχέση με κάποια ναρκωτικὴ οὐσία, ἀλλὰ δὲν πρέπει ν' ἀποτελοῦσε μάλιστα ἐξολοθρεύσεως τῆς κοινωνίας, ὅπως γίνεται σήμερα.

3. ΑΝΑΤΟΜΙΚΗ ΟΡΟΛΟΓΙΑ (ΣΩΜΑΤΟΛΟΓΙΑ)

Ἡ ἀνατομία ἢ ἡ ἀνθρωπολογία ἢ ἡ σωματολογία μετὰ τὰ σημερινὰ δεδομένα ἐξετάζει καὶ ἀναλύει τὴν συγκρότηση καὶ τὴν λειτουργία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Στὸ παρὸν πόνημα ἀναζητοῦνται καὶ ἐκτίθενται τὰ Ὀμηρικὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουν σχέση μετὰ τὸν **ἄνθρωπον** (ἄνθρωπο) καὶ τὶς ὀνομασίες τῶν μερῶν ποὺ τὸν ἀπαρτίζουν, καθ' ὅσον ἡ Ὀμηρικὴ λέξη **σῶμα** ἀναφέρεται στό νεκρὸ σῶμα, στό πτώμα τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζώων. Ἡ φυσικὴ κατάταξη τῶν Ὀμηρικῶν μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος θ' ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν **κεφαλὴν** (κεφαλὴ) μέχρι **τοὺς πόδας** (τὰ πόδια). Κατὰ τὰ δεδομένα τοῦ Ὀμήρου τὸ σῶμα γενικὰ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ **δέρμα** (δέρμα), τὰ **ὀστέα** (τὰ κόκκαλα), **τὴν κεφαλὴν** (κεφαλὴ), **τὸ στέρον** ἢ τὸ **στήθος** (τὸν θώρακα ἢ τὸ στήθος), **τὴν γαστέρα** (τὴν κοιλιά), καὶ **τοὺς πόδας** (τὰ κάτω ἄκρα).

Ἡ κεφαλὴ περιελάμβανε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ περιλαμβάνῃ **τὴν κόμην** (τὰ μαλλιά) (Ἰλιάδα Α 197), **τὸ ὀστέον μετώπου** (τὸ κόκκαλο τοῦ μετώπου) (Ἰλιάδα Δ 460), **τὸν ἐγκέφαλον** (τὸ μυαλό) (Ἰλιάδα Γ 300), ἀπὸ τὸν ὁποῖο πηγάζει ἡ **φρὴν** (ἡ σκέψη) (Ἰλιάδα Β 33), περικλειόμενον ἀπὸ **τὰς κόρσας** (τοὺς κροτάφους) (Ἰλιάδα Ε 580). Στὴ συνέχεια ἦσαν καὶ εἶναι **τὰ ὦτα** (τ' αὐτιά) (Ἰλιάδα Υ 472) μετὰ τὸν **λοδόν τους** (Ἰλιάδα Ξ 182), **οἱ ὀφθαλμοί** (οἱ ὀφθαλμοί) (Ἰλιάδα Ω 204), ποὺμποροῦσε ὁ ἓνας νὰ ἦταν καὶ **φολκός** (ἄλλοιθωρος) (Ἰλιάδα Β 217), ἢ νὰ ἦσαν καὶ **δακρυόεντες** (νὰ χύναν δάκρυα) (Ἰλιάδα Β 266), διαθετόντας καὶ **γλήνην** (βολδὸν) (Ἰλιάδα Ξ 494). Μετὰ ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ἡ **ρίς** (ἡ μύτη) (Ἰλιάδα Ξ 467), **αἱ παρειαί** (τὰ μάγουλα) (Ἰλιάδα Γ 35) καὶ ὁλόκληρο **τὸ πρόσωπον** (πρόσωπον) (Ἰλιάδα Σ 24). Ἀκόμῃ ἡ κεφαλὴ περιελάμβανε τὸ **στόμα**

(στόμα) (Ιλιάδα Κ 8) με τὰ «*χείλεα*» (χείλη) (Ιλιάδα Χ 495), στο οποίο περιείχοντο «οἱ *δόδοντες*» (τὰ δόντια) (Ιλιάδα Δ 350), ἢ «*ὑπερώη*» (ὁ οὐρανίσκος) (Ιλιάδα Χ 495) καὶ «*ἡ γλώσσα*» (γλώσσα) (Ιλιάδα Ρ 618). Ὑπολείπεται ὁ «*ἀνθερέων*» (τὸ πηγούνι, ἡ σιαγών) (Ιλιάδα Ε 293) ἢ καὶ «*γναθμός*» (γνάθος) (Ιλιάδα Ρ 617). Πιο κάτω ἦταν καὶ εἶναι ὁ «*αὐχὴν*» ἢ καὶ «*ινίον*» (ὁ τραχήλος ἢ ὁ σθέρκος) (Ιλιάδα Ε 73) ἢ καὶ «*λαίμους*» (λαίμοις) (Ιλιάδα Σ 34) λεγόμενος, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ «*φάρυγγος*» (φάρυγγος) (Ὀδύσεια ι 373) ἢ «*λαυκανίη*» (Ιλιάδα Χ 325) καὶ «*ἀσφάραγος*» (λάρυγγας) (Ιλιάδα Χ 328), ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ κεφαλή. Ἡ κίνηση τοῦ λαιμοῦ ὀφείλετο στοὺς δύο «*τένοντες*» (τένοντες) (Ιλιάδα Κ 456).

Στὴ συνέχεια τοῦ τραχήλου ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει «ὁ *θώραξ*», ἀλλὰ τότε ἡ λέξη ἀναφέρετο στὸ ἀμυντικὸ προστατευτικὸ περικάλυμμα τοῦ ἄνω μέρους τοῦ σώματος, ποὺ σήμερα λέγεται θώραξ ἢ «*στήθος*» (στήθος) (Ιλιάδα Δ 152). Ἀρχίζει ἀπὸ τοὺς «*ῥῆμους*» (ῥῆμοις) (Ιλιάδα Β 265), ποὺ διακρίνονται σ' «*ἀριστερόν*» (Ιλιάδα Ε 16) καὶ «*δεξιόν*» (Ιλιάδα Ε 95), ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρθρῶνται «*αἱ χεῖρες*» (τὰ χέρια) (Ιλιάδα Λ 252) διὰ τῆς «*κλήιδος*» (κλειδώσεως) (Ιλιάδα Θ 325). Ἐτεροσημεῖο τοῦ χεριοῦ εἶναι ὁ «*θραχίων*» (ὁ θραχίονας) (Ιλιάδα Μ 389), ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὸν ῥῆμον μετὰ τοῦ «*ἀγκώνος*» (ἀγκώνας) (Ιλιάδα Ε 582) καὶ διὰ τοῦ «*πήχεος*» (πήχεως) (Ιλιάδα Φ 166) καὶ τῆς «*ὠλένης*» (ὠλένη) (Ιλιάδα Γ 121) ἐνώνεται μετὰ τοῦ «*καρπού*» (καρπού) (Ιλιάδα Ε 458) καταλήγοντας δὲ στὴν «*παλάμη*» (παλάμη) (Ιλιάδα Α 238), κινεῖται διὰ τῶν «*τενόντων*» (τενόντων) (Ιλιάδα Ξ 466), ἀφοῦ εἶναι καλυμμένο ἀπὸ τοὺς «*μύνας*» (μύες) (Ιλιάδα Π 315).

Τὸ συνδετικὸ σύστημα τοῦ θώρακος εἶναι «ὁ *νῶτος*» (ἡ σπονδυλικὴ στήλη) (Ιλιάδα Υ 483), περιέχων, ὅπως καὶ σήμερα, τὸν «*μυελόν*» (νωτιαῖον μυελόν) (Ιλιάδα Δ 468), τὰ ὁποῖα καταλήγουν στὸ «*στέρνον*» (στέρνον) (Ιλιάδα Η 224), ἐκατέρωθεν τοῦ ὁποίου θρῖσκονται οἱ «*μαστοί*» (μαστοί), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας ἦταν «*δεξιός*» (Ιλιάδα Δ 480). Μέσα στὸ «*στήθος*» καὶ μέχρι «*τῆς πραπίδος*» (τοῦ διαφράγματος) (Ιλιάδα Α 579) ὑπῆρχαν καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ὑπάρχουν ἡ «*κραδίη*» (καρδιά) (Ιλιάδα Γ 60) καὶ ὁ «*πνεῦμων*» (πνεύμων) (Ιλιάδα Δ 528). Μεταξὺ αὐτῶν συγκαταλέγεται καὶ ὁ «*θυμός*» (ἡ ψυχὴ) (Ιλιάδα Ε 29).

Κάτω ἀπὸ τὸ διάφραγμα ἀρχίζει ὁ χώρος τῆς «*γαστέρος*» (ὁ κοιλιακὸς χώρος) (Ιλιάδα Ν 372), ὅπου ἀναπαύονται τὰ «*ἥπαρ*» (σηκώτι) (Ιλιάδα Α 579) καὶ τὰ «*σπλάγχνα*» (σπλάγχνα ἢ ἐντόσθια) (Ιλιάδα Α 469) μετὰ τὰ «*έντερα*» (έντερα) (Ιλιάδα Ν 507) ἢ «*χολάδες*» (Ιλιάδα Δ 526) καὶ ἔχοντας στὸ κέντρο τὸν «*ὄμφαλόν*» (ὄμφαλὸ) (Ιλιάδα Δ 525) ἐσχημάτιζε τὸν «*κόλπον*» (κόλπο) (Ιλιάδα Γ 471) τῆς κοιλίας, περιβαλλομένη ἀπὸ τὴν «*λατάρην*» (λαπάρα) (Ιλιάδα Γ 359). Ἐπίσης στὴν ἴδια περιοχὴ ἦταν καὶ εἶναι ἡ «*κύστις*» (κύστις) (Ιλιάδα Ε 67), ὁ «*βουδών*» (βουδών) (Ιλιάδα Δ 491) καὶ τὰ «*αἰδοῖα*» (γεννητικὰ ὄργανα) (Ιλιάδα Ν 568). Στὴ συνέχεια τοῦ σώματος ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει ὁ «*γλουτός*» (γλουτός) (Ιλιάδα Ε 66) καὶ τὸ «*ισχίον*» (ὁ γοφός) (Ιλιάδα Ε 205), ὅπου τὸ «*ὄστούν*» (κόκκαλο) τοῦ «*μηροῦ*» (μηροῦ) (Ιλιάδα Ε 305) εἰσέρχεται στὴν «*κοτύλην*» (στὴν κοιλότητα τῆς λεκάνης) (Ιλιάδα Ε 306) καὶ κινεῖται μετὰ τοὺς «*τένοντες*» (Ιλιάδα Ε 307) καὶ τὰ «*νεῦρα*» (Ιλιάδα Θ 328). Οἱ «*μηροί*» (μηροὶ ἢ σκέλη) (Ιλιάδα Π 314), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας χαρακτηρίζεται ὡς «*ἀριστερός*» (ἀριστερός) (Ιλιάδα Ε 660), καταλήγουν στὰ «*γούνατα*» (γόνατα) (Ιλιάδα Α 579), ὅπου ὑπάρχει καὶ ἡ «*ἐπιγοννίς*» (ἐπιγονατὶς) καὶ ἀπ' ὅπου ξεκινοῦν οἱ «*κνήμες*» (κνήμες) (Ιλιάδα Ξ 468), οἱ ὁποῖες καταλήγουν «*στὰ σφυρά*» (στοὺς ἀστραγάλους) (Ιλιάδα Δ 147), μετὰ τοὺς ὁποίους ἐνώνεται ὁ «*ταρσός*» (τὸ πέλμα) τοῦ δεξιοῦ ποδός (Ιλιάδα Α 377) καὶ ὁμοσδήποτε καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ποδός.

3. ΤΡΑΥΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Ἡ τραυματολογία σήμερα, ὅπως ἀναφέρει τὸ Ἑγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ «Ἡλίου» (τόμ. ΚΒ, σελ. 144), «*ἀποτελεῖ ἓνα ἐκ τῶν παλαιότερων κλάδων τῆς ἱατρικῆς, διαχωρισθεὶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀσχολούμενος μετὰ τὸ τραῦμα ὑπὸ οἰανδήποτε μορφῇ, ἔκτασιν, ἐντόπιον καὶ αἰτιολογίαν, καθὼς καὶ μετὰ τὰς ἐπιπλοκάς του, τοπικὰς ἢ γενικὰς*». Τὰ ὅπλα ποὺ χρησιμοποιοῦσαν οἱ ἀντίπαλοι στὸν καιρὸ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου ἦσαν τὸ δόρυ, τὸ ξίφος, τὸ τόξο μετὰ βέλη καὶ σὲ μερικὰς περιπτώσεις οἱ πέτρες. Κατὰ συνέπειαν ἡ ἀνάμετρήση μεταξὺ τῶν ἀντιπάλων περιοριζέτο στὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχης (σῶμα μετὰ σῶμα) ἢ ἐξ ἀποστάσεως τουλάχιστον εἰκοσι ἢ τριάντα μέτρων περίπου. Τὸ δεδομένο αὐτὸ παρέχει μία σημαντικὴ ἀπόδειξη τῆς ἀντρωσύννης τῶν ἀντιπάλων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἴσταντο ὁ ἕνας ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, γιὰ νὰ μονομαχήσουν μέχρι θανάτου, ἢ τουλάχιστον μέχρι νὰ τραυματισθῇ ὁ ἕνας ἐκ τῶν δύο. Ἀποτέλεσμα τούτου ἦταν, ὁ Ὀμηρὸς νὰ περιγράψῃ στὴν Ἰλιάδα τοῦ περίπου τριάντα τρεῖς θανατηφόρους τραυματισμοὺς καὶ πενήντα τρεῖς πε-

ρίπου άπλους ή βαρείς τραυματισμούς.

Ή άνδρεία και ή σωματική δύναμη τών μαχητών, και κυρίως τών βασιλιάδων και τών άρχηγών, ήταν τόσο μεγάλη, ώστε μπορούσαν νά σηκώσουν και νά πετάξουν έναντιόν του αντίπαλου τους «*μάρμαρον*» (Ίλιάδα Μ 380) ή «*πέτραν*» (πέτρα), «*πού δέν μπορούσαν νά την σηκώσουν ούτε δύο από τους πιό γερούς άνδρες του λαού ή από τους σημερινούς θνητούς, για νά την βάλουν πάνω σέ άμάξι*» (Ίλιάδα Μ 445-449). Ή σύγκριση αυτή δίνει την έντύπωση, ότι «*οί σημερινοί θνητοί*», δηλαδή οί σύγχρονοι άνθρωποι του Όμήρου, ζούσαν σέ κάποια άλλη εποχή, πολύ μακρινή από τά γεγονότα του Τρωικού πολέμου. Ίσως είναι όμηρική ύπερβολή, αλλά ό έγωισμός, ή ύπερηφάνεια και τό γόητρο τών άρχηγών επέβαλλαν την απόδειξη της άντρειωσύνης, όπως άρμόζει στους στρατιωτικούς ήγήτορες τών Έλλήνων. Άλλά ή σωματική άδυναμία, ό φόβος και ή δειλία ήσαν και είναι ανθρώπινα συμπτώματα, που συναντιώνται σέ κάθε εποχή, άκόμη και στον Τρωικό πόλεμο τών ήρώων και τών ήμιθέων. Δείγματα τέτοιας συμπεριφοράς παρέχονται από τόν Όμηρο σέ πολλά σημεία της Ίλιάδας. Ό Έκτωρ άποπαίρνει τόν άδελφό του Άλέξανδρο (Πάρι) λέγοντάς του: «*δέν έχεις θέληση στη σκέψη ούτε κάποια σωματική δύναμη*» (Ίλιάδα Γ 45). Και ό Άγαμέμνων προσφωνεί τους συμπολεμιστές του «*άνάνδρους και άτιμους Άχαιίδες και όχι Άχαιούς*» (Ίλιάδα Β 235). Τό σύμπτωμα του φόβου αποδίδεται χαρακτηριστικά με την εμφάνιση του Άλεξάνδρου ένώπιον του Μενέλαιου, για νά μονομαχήσουν, όποτε: «*έτρεμούλιασαν τά μέλη του και τά μάγουλά του έχλώμασαν*» (Ίλιάδα Γ 34-35). Ένα άλλο σύμπτωμα φόβου είναι εκείνο που νιοιωσε ό Δόλων, ό κατάσκοπος τών Τρώων, όταν τόν έπιασαν ό Όδυσσεύς κι ό Διομήδης. Τότε: «*τά δόντια του Δόλωνος κρότο κάνανε στο στόμα, κι ήταν ώχρός από τόν φόβο του*» (Ίλιάδα Κ 375-376). Ένα τών παραδειγμάτων δειλίας άποτελεί ή συμπεριφορά του Άδράστου ένώπιον του Μενέλαιου: «*έπιασε τόν Μενέλαο από τά γόνατα, παρακαλώντας νά τόν κρατήση ζωντανό στα πλοία, για νά πάρη από τόν πατέρα του πλούσια λύτρα σέ χαλκό, χρυσό και σίδερο*» (Ίλιάδα Ζ 46-50). Έναντι αυτών τών ταπεινωτικών συμπτωμάτων ύπήρχε και ή έμπράγματη συμπαράσταση και ή άλληλούποσηήξη τών Άχαιών, άφου: «*στούς Δαναούς πέθαιναν πολύ λιγώτεροι, γιατί διαρκώς έθymούντο ό ένας νά διώχνη τόν φόνο του άλλου*» (Ίλιάδα Ρ 364-365). Τό στοιχείο αυτό άποτελεί άκόμη και σήμερα φυλετική παρακαταθήκη και γνώρισμα τών Έλλήνων στίς δύσκολες στιγμές της ζωής ή της πατρίδος.

α. Τραύματα θανατηφόρα

Άπό όλα τά θανατηφόρα τραύματα θα μεταφερθούν μερικά, που νά καλύπτουν διάφορα μέρη του σώματος, τά όποια και σήμερα είναι έξόχως εύπαθή και καταλήγουν στον θάνατο. Ό Άντίλοχος τόν Τρώα Έχέλωπο του Θαλυσίου «*τόν κτύπησε με τό κοντάρι στο μέτωπο και πέρασε τό κόκαλο ή χάλκινη αίχμη, σκότος κάλυψε τά μάτια του και σωριάστηκε στη γή*» (Ίλιάδα Δ 460-462). Ό Όδυσσεύς τόν νόθο γνιό του Πριάμου Δημοκόοντα «*τόν κτύπησε στον κρόταφο με τό κοντάρι και πέρασε ή χάλκινη αίχμη στον έτερο κρόταφο, και σκότος κάλυψε τά μάτια του, όταν με γοδύπο έπεσε κάτω*» (Ίλιάδα Δ 501-504). Ό Άχιλλεύς στην θανάσιμη μονομαχία με τόν Έκτορα «*τόν κτύπησε στο μέρος που έμενε άκάλυπτο, εκεί που οί κλειδώσεις χωρίζουν τόν λαμό από τούς ώμους, στον φάρυγγα, στο μέρος που έρχεται πιό γρήγορα ό θάνατος*» (Ίλιάδα Χ 324-325). Επίσης ό Άχιλλεύς τόν Δευκαλίωνα «*τόν κτύπησε εκεί που ένώνονται τά νεύρα του άγκωνος, στους τένοντες, οί όποιοι σηκώνουν τό χέρι, κι αυτός έμεινε άκίνητος με βαρύ τό χέρι. Στη συνέχεια με τό σπαθι του δίνει μία στον ανήνεα και του πετάει μακριά τό κεφάλι. Και τότε ό μυελός από τούς σπονδύλους πετάχτηκε έξω*» (Ίλιάδα Υ 478-483). Ένα βαρύ θανατηφόρο τραύμα έπροξένισε ό Ίδομενεύς στον Άλάθαο, τόν γνιό του εύγενή Αίσυήτου: «*άφου του κομμάτιασε με τό δόρυ τόν θώρακα της πανοπλίας, του τό έμνηξε στην καρδιά του, κι εκείνος έπεσε με δρόντο στο έδαφος, και καθώς έάλλετο ή καρδιά, κουνούσε την ουρά του δόρατος, μέχρι που ξεψύχησε*» (Ίλιάδα Ν 442-444). Επίσης ένα θανατηφόρο κτύπημα κατάφερε ό Άντίλοχος στον Θόωνα, όπου: «*όταν τόν είδε νά στρέφη, του όρμάει και τόν κτυπά κόδοντάς τον ολόκληρη την φλέβα (την αρτηρία ή την φλέβα), ή όποια διαρρέουσα τά νώτα (την ράχη-σπονδυλική στήλη) φθάνει στον λαμό*» (Ίλιάδα Ν 545-547). Τόν Διώριον του Άμαρυγκέως τόν «*κτύπησε με πολύκωχη πέτρα ό Πείροος του Ίμβρασίου, ό όποιος είχε έλθει από τόν Αίνο, στη δεξιά κνήμη κοντά στο σφυρόν (στον άστραγάλον), αλλά ό κτυπηθείς έτρεξε κατ' έπάνω του με τό κοντάρι και τόν πλήγωσε κοντά στον όμφαλό, χύθηκαν οί χολάδες (τά έντερα) κάτω και σκέπασε τά μάτια του τό σκοτάδι*» (Ίλιάδα Δ 517-526). Τέλος ένα άκόμη θανατηφόρο τραύμα έπροξένισε ό Μηριόνης στον Φέρεκλο: «*κνηγώντας τον, τόν κτύπησε στον δεξιόν γλουτόν (ισχίον ή γοφόν) κι ή αίχμη πέρασε κάτω από τό όστούν (τό κόκαλο) πρós την κύστιδα*

και αυτός γονάτισε με βογγητό κι ο θάνατος τὸν σκέπασε» (Ιλιάδα Ε 65-68). Σὲ κάθε μάχη «βογγητὰ καὶ ἀλαλαγμοὶ ἀφανιζομένων καὶ νικούντων δονοῦσαν τὸν ἀέρα, καὶ στὴ γῇ ἔτρεχε τὸ αἷμα», λέγει ὁ Ὅμηρος (Ιλιάδα Δ 450-451) καὶ συμπληρώνει (Ιλιάδα Ο 704-707): «δὲν πολεμοῦσαν ἀπὸ μακρυνὰ μὲ τόξα καὶ μὲ δόρατα, ἀλλὰ μάχονταν μὲ τσεκούρια κοφτερά, ἀξίνες, ξίφη καὶ δίκωπα κοντάρια», δηλ. ἐκ τοῦ συστάδην καὶ σώμα με σώμα, ἀποδεικνύοντας ὅτι: «τὸ σώμα τοὺς δὲν εἶναι (σ' ἐνεστώτα καὶ ὄχι στὸ παρελθόν) οὔτε ἀπὸ πέτρα οὔτε ἀπὸ σίδερο, γιὰ νὰ ἀντέχουν τὸν χαλκὸν ποὺ σχίζει τίς σάρκες» (Ιλιάδα Δ 510-511).

6. Ἀπλᾶ τραύματα

Ἐνα τραῦμα μποροῦσε νὰ γίνη σὲ ὁποιοδήποτε μέρος τοῦ σώματος, καὶ ὁ Ὅμηρος, ἐκτὸς τῶν ὧσων ἀναφέρθηκαν πιὸ πάνω, σημειώνει πολὺ περισσότερα. Ἐκ τούτων ἐνδεικτικὰ θὰ μεταφερθοῦν μερικά ἀπὸ τὰ πλέον σοβαρὰ σὲ διάφορα μέρη τοῦ σώματος. Ὁ Εὐρύπυλος κτύπησε τὸν Ὑψήνορα «μὲ τὸ ξίφος στὸν ὦμο καὶ τοῦ ἔκοψε τὴν βαρεῖα χεῖρα, ποὺ ἔπεσε κάτω στὴ γῇ αἱματόεσσα (αἰμόφυρτη)» (Ιλιάδα Ε 81-82). Ὁ Διομήδης ἐκτύπησε τὸν Αἰνεΐα «μὲ μιά βαρεῖα πέτρα στὸ ἰσχίον (τὴν λεκάνη), ἐκεῖ ποὺ ὁ μηρὸς εἰσχωρεῖ στὴν λεγομένη κοτύλην (τὴν κουτάλα). Ἐθραυσε τὴν κοτύλην καὶ τοὺς δύο τένοντες, καὶ ξέγδαρε τὸ δέσμα» (Ιλιάδα Ε 305-308). Στὴν μονομαχία τῶν Τληπόλεμου καὶ Σαρπηδόνης ἀμφότεροι ἐξεσφενδόνισαν τὰ δόρατα τὴν ἴδια στιγμή, καὶ ἐτραυματίσθηκε ὁ μὲν Τληπόλεμος στὸν αὐχένα, ὁ δὲ Σαρπηδὼν στὸν ἀριστερὸ μηρὸ, καὶ ἡ αἰχμὴ ἔφθασε μέχρι τὸ κόκκαλο. Οἱ σύντροφοι τοῦ Σαρπηδόνης τὸν μετέφεραν πρὸς τὰ πίσω καὶ ἐκεῖ ὁ Πελάγων «ἐτράθηξε τὸ δόρυ ἀπὸ τὸν μηρὸ. Ἐκεῖνος λιποθύμησε καὶ ἀπλώθηκε στὰ μάτια του σκοτάδι. Ἐπειτα ὁμως πῆρε ἀνάσα, καὶ τοῦ βοριά ἡ πνοὴ ποὺ φύσηξε τὸν ἀναξωγογόνησε ἀπὸ τὴν βαρεῖα λιποθυμῖα» (Ιλιάδα Ε 695-698). Ὁ Κῶν ξεφεύγοντας τὴν προσοχὴ τοῦ Ἀγαμέμνονα, τὸν κτύπησε στὴ μέση τοῦ χεριοῦ κάτω ἀπὸ τὸν ἀγκῶνα, ἀλλὰ ὁ Ἀγαμέμνων ἐξακολούθησε «νὰ πολεμᾷ μὲ τὸ δόρυ καὶ μὲ τὸ ξίφος καὶ μὲ μεγάλες πέτρες, ὅσο ἦταν θερμὸ τὸ αἷμα ἀπὸ τὴν πληγὴ. Μὰ ὅταν στέγνωσε ἡ πληγὴ καὶ τὸ αἷμα σταμάτησε νὰ τρέχει, τότε διαπεραστικοὶ πόνοι τὸν ἔπιασαν» (Ιλιάδα Λ 265-268). Ὁ Μενέλαος καὶ ὁ Ἑλένος ἦλθαν ἀντιμέτωποι στὸ πεδίο τῆς μάχης. Τὸ θέλος ποὺ ἐκτόξευσε ὁ Ἑλένος ἀστόχησε, ἐνῶ ὁ Μενέλαος τὸν κτύπησε στὸ χέρι: «Ὁ Ἀγῆνωρ ἔδγαλε τὸ σπασμένο κοντάρι ἀπὸ τὸ χέρι, καὶ ἐκεῖνο τὸ ἔδωσε μὲ καλοστριμμένο μάλλινο ἐπίδεσμο, τὸν ὁποῖο εἶχε ὁ σύντροφός του» (Ιλιάδα Ν 598-600). Εἶναι ἡ μοναδικὴ φορὰ, ποὺ ἀναφέρεται κάποια ὑγειονομικὴ φροντίδα στὸ Τρωικὸ στρατόπεδο, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ Ἑλληνικὸ, ὅπου ἡ ὑγειονομικὴ καὶ τραυματολογικὴ περίθαλψη καὶ φροντίδα ἦσαν πολὺ πιὸ ὁργανωμένες, ὅπως ἀναφέρθηκε στὰ προηγούμενα.

4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρθηκαν περίπου 160 ὁμηρικοὶ ὅροι καὶ ὀνομασίες, ποὺ ἔχουν σχέση μὲ τὴν ἱατρικὴ καὶ τὸ σώμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ὅμηρος δὲν ἦταν γιαντρός, ἀλλὰ διασώζει καὶ μεταφέρει στὸ σήμερον τίς ἱατρικὲς γνώσεις, οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ ἦσαν ἀκόμη περισσότερες. Οἱ γνώσεις αὐτὲς εἶχαν ἀμεση σχέση μὲ τὴν ψυχολογία (*θυμόν*), τὴν διαίτολογία καὶ τὴν διαβίωση, περὶ τῶν ὁποίων πολλὰ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος, ὁπότε ὁ συνολικὸς ἀριθμὸς τῶν οἰκείων λέξεων ἀνέρχεται περίπου στίς 650, ὅπως γράφει ὁ Γερ. Ρηγᾶτος στὴ μελέτη του «Ὀμηρικὲς Λέξεις στὴ Σύγχρονη Ἱατρικὴ», ποὺ δημοσιεύθηκε στὸ περιοδικὸ «Ἰχθυεύς» (τεύχ. 15, 1995).

Ἡ ἀναφορὰ αὐτὴ στὴν Ὀμηρικὴ ὀρολογία τῆς ἱατρικῆς περιορίσθη στὴν ὀνοματολογία τῶν μερῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἀποδεικνύοντας ὅτι οἱ ὀνομασίες αὐτὲς διατηρήθηκαν ἐπὶ χιλιάδες χρόνια ἀναλλοίωτες ἀπὸ πλευρᾶς ὀρθογραφίας καὶ ἐννοίας, πλην μερικῶν ἐξαίρεσεων. Αὐτὸ ἀποτελεῖ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο ἐπαληθεύσεως τῆς συνεχείας τῆς ὁμιλουμένης καὶ χρησιμοποιουμένης ὑπὸ τῶν ἱατρῶν ὅλου τοῦ κόσμου γλώσσας, παρ' ὅλες τίς κατὰ καιροὺς λαίλαπες ποὺ τὴν ταράζουν. Μία τέτοια καταγίδα ὑπὸς τὴν Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ἀφοῦ ὁ Πλάτων στὸν «Κρατύλο» κάνει ἐπανειλημμένως λόγο γιὰ τὴν ἀρχαιότερα γλῶσσα, χαρακτηρίζοντας τὴν νέα εἰρωνικὰ ὡς «προκομμένη» (Πλάτωνος, *Κρατύλος*, μετ. Κ. Ζάμπα, ἐκδ. Γ. Φέξη, 1910, σελ. 69). Ἐὰν ἡ μορφή τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας τοῦ Σωκράτη, τοῦ Πλάτωνα καὶ τῶν ἄλλων σοφῶν τῆς προκλασικῆς καὶ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, διὰ τῆς ὁποίας ἀπαθανατίσθηκαν τόσα καὶ τόσα ἔργα, ἦταν «προκομμένη, διότι ἀντιστρέφει καὶ ἐξαφανίζει τὴν σημάσια τῶν ἀρχαίων ὀνομάτων», ὅπως συνεχίζει ὁ Πλάτων στὸν «Κρατύλο», δὲν ὑπάρχουν περιθώρια χαρακτηρισμοῦ τῆς σημερινῆς φθίνουσας καταστάσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας.

ΝΙΚ. ΑΣΠΙΩΤΗΣ

Ἡ ἀρχαία Πέργαμος στὸ Βερολῖνο

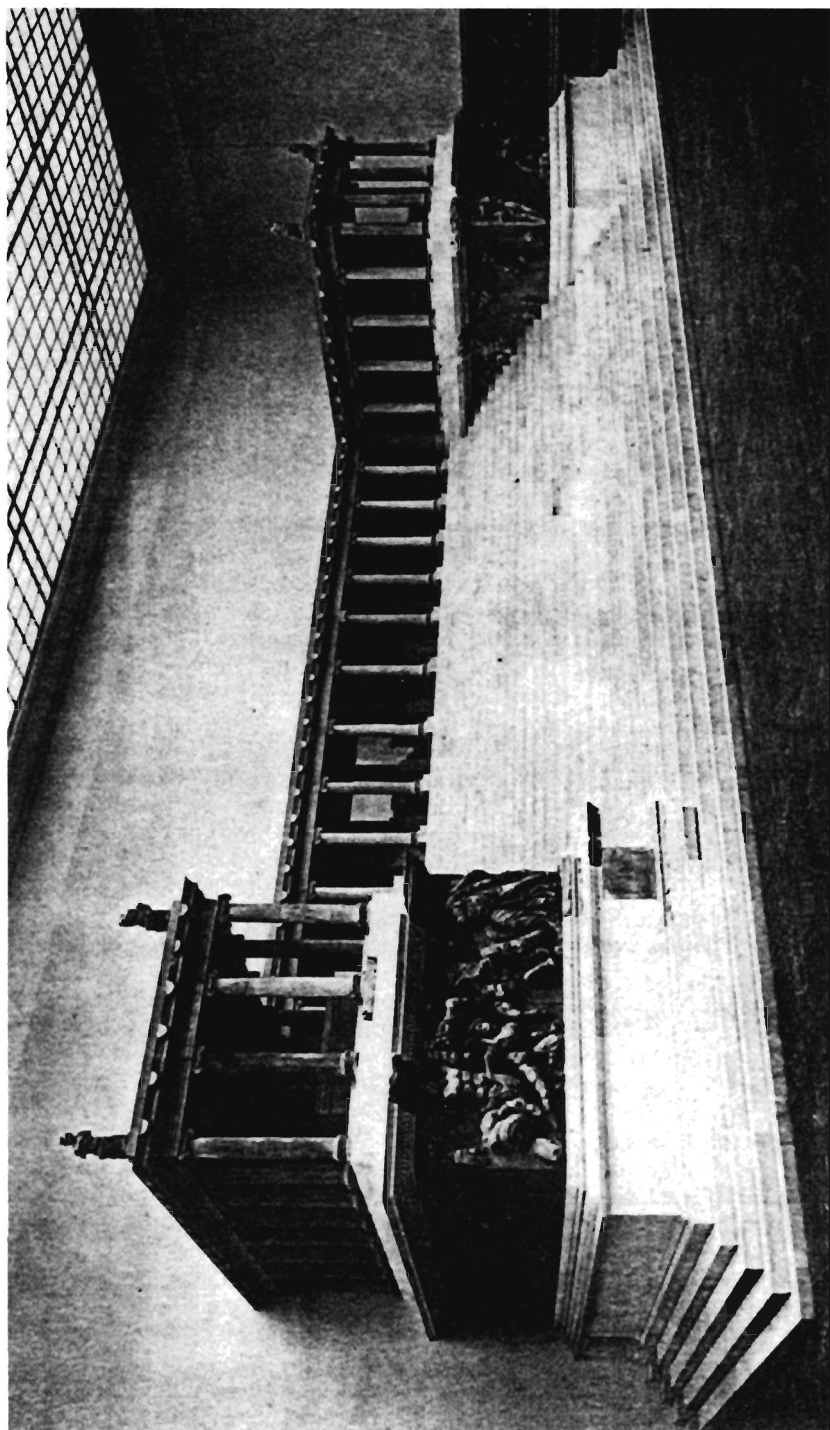
«Ἐν Περγάμῳ ὑπάρχει εἰς τεράστιος μαρμάρινος θωμὸς ὕψους τεσσαράκοντα ποδῶν μὲ ἀξιοθαύμαστα ἀγάλματα· τὸ σύνολον πλαισιώνεται ἀπὸ τὴν μάχην τῶν Γιγάντων». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια περιέγραψε ὁ Ρωμαῖος Lucius Ampelius τὸν θωμὸν τῆς Περγάμου εἰς τὸ «*Βιβλίον τῶν ἀξιωματικῶν γεγονότων*» (8, 44). Πολλοὺς αἰῶνες ἀργότερον, τὸν χειμῶνα τοῦ 1864-65, ἀνακαλύπτεται ἡ πόλις ἀπὸ τὸν Carl Humann. Μετὰ πάροδον δεκατριῶν ἐτῶν ἡ ἐπιθυμία του γίνεται πραγματικότης καὶ ἐν ἔτει 1878 ἀρχίζουν αἱ ἀνασκαφαί. Συνεχίσθησαν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἀ. Κόντσε. Ὑστερὰ ὁ γνωστὸς ἀρχαιολόγος Δαίρπφελδ προήγαγε τὰς ἐρεῦνας. Αἱ ἀνασκαφαὶ τῶν Γερμανῶν ἔφερον εἰς φῶς σημαντικὰ εὐρήματα τάφων καὶ πληθὺς σπουδαιότητων ἐπιγραφῶν.

Τὸ κυριώτερον ἀρχαιολογικὸν εὖρημα εἶναι ὁ θωμὸς τῆς ἀκροπόλεως, ὁ ὁποῖος πλαισιώνεται ἀπὸ διάζωμα συνολικοῦ μήκους 120 μέτρων. Ἐκτίσθη κατὰ τὴν βασιλεία τοῦ Εὐμένους τοῦ Β' (165-156 π.Χ.). Ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὸν Δία καὶ τὴν Ἀθηνᾶ (Εἰκ. 1). Τὰ ἀνάγλυφα τοῦ θωμοῦ μετεφέρθησαν σιδηροδρομικῶς εἰς τὸ Βερολῖνον. Τὸ ἴδρυθὲν «Μουσεῖον τῆς Περγάμου» ἐν Βερολίνῳ ἀνοίγει τῷ 1902. Μετὰ πάροδον ἑξ ἐτῶν κλείνει διὰ τεχνικοὺς λόγους. Ξανανοίγει ἐπισήμως τῷ 1930. Ἀξιόλογος εἶναι ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἀρχαιότατος ἐκ τῶν ἄλλων ναῶν τῆς Περγάμου. Τὴν δόρυκα πτέρυγα κατελάμβανεν ἡ περίφημος Βιβλιοθήκη (Εἰκ. 2). Εὐρέθησαν τὰ εἰσόδια τῶν μεγαλοπρεπῶν ἀνακτόρων τῶν βασιλέων τῆς Περγάμου, ἡ Ἀνω ἀγορά, τὸ Θέατρον, τὸ Γυμνάσιον, ὁ λεγόμενος Ἰωνικὸς ναὸς, ἡ Κάτω Ἀγορά, τὸ Ἱερόν τοῦ Τραϊανοῦ, ἴδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ἀδριανοῦ.

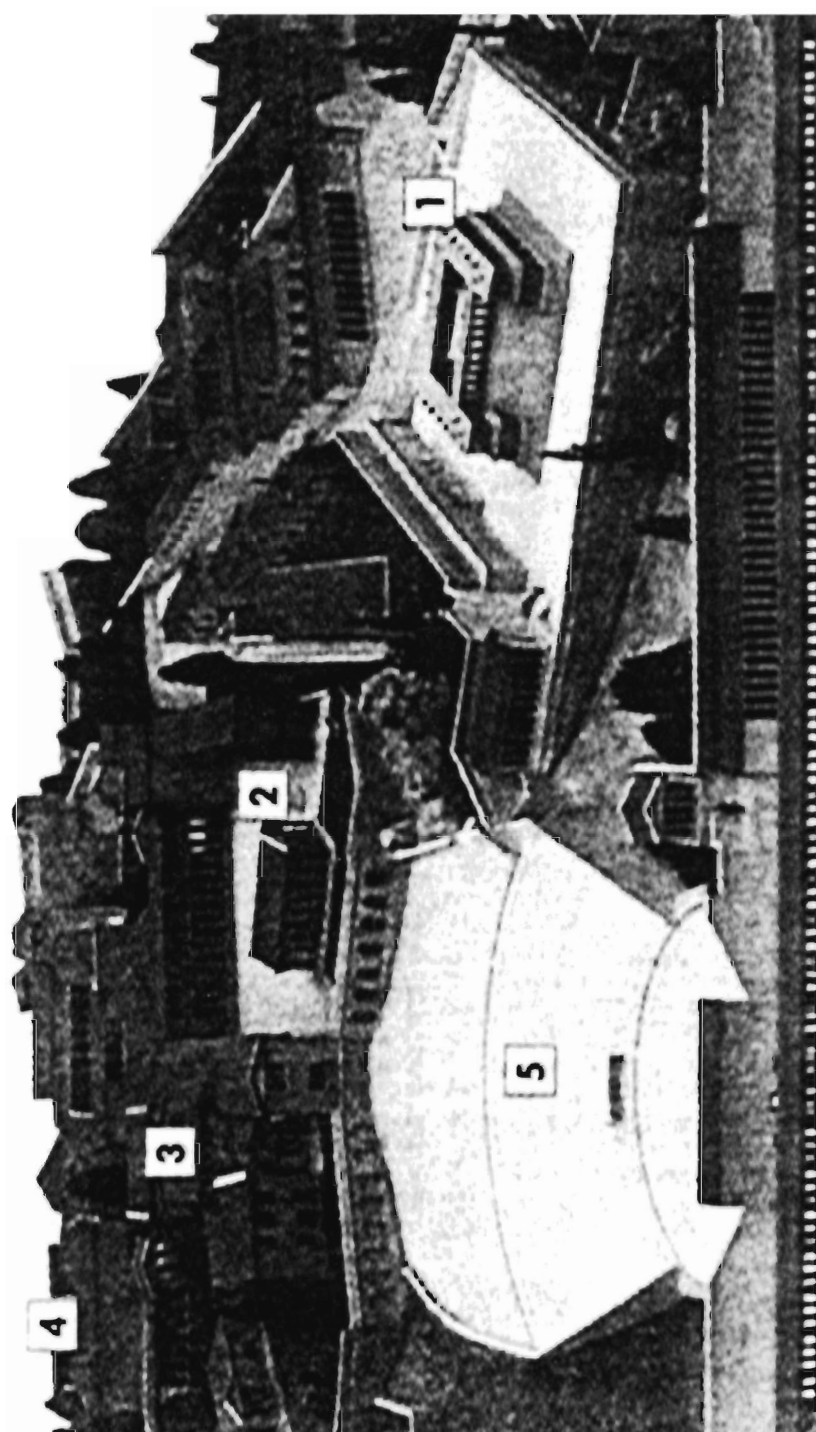
Ἡ Πέργαμος εἶναι ἀρχαιοτάτη πόλις ἐν Μυσίᾳ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἔναντι τῆς νήσου Λέσβου. Ἦτο ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς βορείας ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Καΐκου, εἰς τὸν ὅποιον συμβάλλουν δύο μικρότεροι, ὁ Σελινοῦς καὶ ὁ Κήτηιος. Ἀπείχεν εἰκοσι στάδια ἀπὸ τῆς θαλάσσης, μὲ τὴν ὁποίαν συνεδέετο διὰ τοῦ πλωτοῦ ποταμοῦ Καΐκου. Ἦτο παλαιοτάτη ἀποικία τῶν Ἀρχαίων ὑπὸ τὸν Τηλέφον, ὁ ὁποῖος ἐτιμάτο καὶ ἐλάτρευετο ἐκεῖ. Ἰδρυτὴς ὅμως αὐτῆς ἔθεωρεῖτο κατὰ τὴν μετέπειτα παράδοσιν ὁ Πέργαμος, υἱὸς τοῦ Νεοπτολέμου, ἐγγονὸς τοῦ Ἀχιλλέως. Νεώτεροι ἐρευνᾶν ἔδειξαν, ὅτι μᾶλλον ἐπρόκειτο διὰ ἀρχαιοτάτην πόλιν τῶν Κρητῶν ἐπὶ θαλασσοκρατορίας τοῦ Μίνως.

Ὁ Τηλέφος ἦτο υἱὸς τοῦ Ἡρακλέους ἐκ τῆς Αὐγῆς, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Τεγέας Ἀλεοῦ. Ὅταν ἐνηλικιώθη, μετέβη εἰς Μυσίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μετὰ ἀπὸ συμβουλὴν χρησμοῦ παρὰ τῷ βασιλεῖ Τεύθραντι, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει ὡς σύζυγον τὴν Αὐγὴν. Ὁ Τηλέφος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ Τεύθραντος Ἀγριόπην καὶ διεδέχθη αὐτόν. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας ἀπὸ τοὺς Ἀχαιοὺς ἔδραμεν εἰς βοήθειαν αὐτῆς. Ἐπλήγη ὅμως βαρέως ὑπὸ τῆς λόγχης τοῦ Ἀχιλλέως. Λαβὼν χρησμὸν περὶ τῆς θεραπείας τῆς πληγῆς του μετημφιέσθη εἰς ἐπαίτην καὶ μετέβη εἰς Μυκήνας, ὅπου ἔκλεψε τὸν μικρὸν Ὀρέστην. Ἀπῆλθον δὲ ὡς ἀντάλλαγμα ἀπὸ τῶν Ἀγαμέμνονα τὴν θεραπείαν αὐτοῦ, ἐφόσον θὰ ἐθεραπεύετο μόνον ἀπὸ αὐτὸν ποὺ τὸν ἐπλήγωσε («ὁ τρώσας καὶ ἰάσεται»). Καὶ ἐπειδὴ ὁ χρησμὸς εἶχε προείπει εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς, ὅτι μόνον διὰ τῶν ὁδηγῶν τοῦ Τηλέφου θὰ μεταβοῦν εἰς Τρωάδα, ὁ Ἀχιλλεὺς τὸν ἰάτρευσε. Πρὸς ἀνταμοιβὴν ὁ Τηλέφος ἔδωκεν ὁδηγίας, ὥστε νὰ φθάσουν εἰς Ἴλιον. Ὁ Εὐρύπιδης ἔγραψε τραγωδίαν μὲ τίτλον «*Τηλέφος*», μὴ διασωθεῖσαν.

Ἡ Πέργαμος κατέστη σπουδαία ἀπὸ τοῦ βασιλέως Λυσιμάχου, ὁ ὁποῖος ἐτοποθέτησεν ἐκεῖ τοὺς θησαυροὺς του καὶ φύλακα αὐτῶν τὸν Φιλέταιρον. Ὁ τελευταῖος δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λυσιμάχου ἐν ἔτει 283 π.Χ. ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτόνομον,

Εἰκ. 1. Ὁ Βωμός, ὅπως, ἀφοῦ μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν Πέργαμο, ἐγκαταστάθηκε στὸ Μουσεῖο τοῦ Βερολίνου.

Εἰκὼν 2. Ὁ Βυψὸς (1), ὁ Ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς (2), ἡ Βιβλιοθήκη (3), τὰ Βασιλικά ἀνάκτορα (4), τὸ Θέατρον (5).

ἐκράτησε τοὺς θησαυροὺς, συνεδέθη μετὰ τοῦ Σελεύκου καὶ κατώρθωσε νὰ λάβῃ ὁ ἀδελφὸς του Ἀτταλὸς τὴν Ἀντιοχίδα ὡς σύζυγον, ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Σελευκιδῶν.

Ὁ Ἀτταλὸς ὑπῆρξεν ἰδρυτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Περγᾶμου καὶ τῆς ἐνδόξου δυναστείας τῶν Ἀτταλιδῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκουν ὁ διάδοχος τοῦ Ἀττάλου Εὐμένης ὁ Α' (263-241 π.Χ.), ὁ ἀνεμῖος καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἀτταλὸς ὁ Α' (241-197 π.Χ.), ὁ Εὐμένης ὁ Β' (197-159 π.Χ.), ὁ Ἀτταλὸς ὁ Β', ὁ ἐπονομαζόμενος Φιλάδελφος (159-138 π.Χ.), ὁ Ἀτταλὸς ὁ Γ' ὁ Φιλομήτωρ (138-133 π.Χ.). Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τὸ βασίλειον τῆς Περγᾶμου ἐπεκτάθη καὶ κατεῖχεν ὁλόκληρον τὴν Μυσίαν, Φρυγίαν, Λυδίαν, Λυκαονίαν, Πισιδίαν καὶ τὴν Παμφυλίαν. Κατέστη δὲ ἡ πόλις κέντρον δυνάμεως, ἐμπορίου, διοικηχανίας, ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν. Τὸ ὄνομα αὐτῆς ἀθάνατον.

Ὑπαχθὲν εἰς τοὺς Ῥωμαίους τὸ κράτος τῆς Περγᾶμου ἀπετέλεσε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἀσίας. Ἐκτοτε ἐστερέθη τῶν πλείστων ἀριστουργημάτων τῆς τέχνης, τὰ ὅποια οἱ Ῥωμαῖοι μετεκόμισαν εἰς τὴν Ῥώμην μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Νέρωνος. Ἡ Πέργαμος ἤκμασε ἐπανελλημμένως τὴν ἐποχὴν τῶν Βυζαντινῶν, ἀλλὰ καὶ ἀργότερον.

Τῷ 1914, τὴν 27 Μαΐου, ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς Περγᾶμου διετάχθη, ἐντὸς δύο ὥρῶν (!) νὰ ἐγκαταλίπη τὴν πόλιν καὶ ἀπῆλθε μέσῳ Δικελῆ εἰς Μυτιλήνην καὶ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα. Τὴν 30 Μαΐου 1919 κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ἰσχυρὰ τουρκικὴ δύναμις ὅμως μετὰ δύο ἡμέρας διέλυσε τὸ ἐλληνικὸν ἀπόσπασμα τῶν 500 ἀνδρῶν καὶ ἐξετράπη εἰς ἀνηκούστας σφαγὰς καὶ βαρβαρότητας. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἀνακατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὅποτε πολλοὶ πρόσφυγες Περγαμῆνοὶ ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των. Μετὰ τρία ἔτη ἠναγκάσθησαν πάλιν μετὰ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας νὰ ἐκπατρισθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα (24 Αὐγούστου 1922).

Ἀπὸ τῆς πόλεως τῆς Περγᾶμου ἐδόθη τὸ ὄνομα τῆς *περγαμηνῆς*, ποῦ ἐχρησιμοποιήθη συστηματικῶς κατὰ τὸν Β' π.Χ. αἰῶνα, ἀπαγορευθεῖσης τῆς ἐξαγωγῆς τοῦ παπύρου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εἰς Πέργαμον. Ἐκεῖ ἐβελτιώθη καὶ ἐσυστηματοποιήθη ἡ τέχνη καὶ ἡ μέθοδος αὐτῇ, ἐφ' ὅσον ὁ Ἡρόδοτος διηγείται ὅτι οἱ Ἴωνες ἐν παλαιστοταῖς χρόνοις ἐγραφον ἐπὶ διφθερῶν αἰγῶν καὶ προβάτων μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν τριχῶν.

Ἐν Περγᾶμῳ ἀνεπτύχθη ἡ περίφημος «Περγαμηνὴ Σχολὴ Γλυπτικῆς». Κύριον χαρακτηριστικόν τῆς εἶναι ἡ ζωηρὰ καὶ ἔμπνους ἔκφρασις, αἱ παθητικαὶ καὶ ἀπότομοι κινήσεις, αἱ δραματικώταται συνθέσεις, ἡ «ἡρεμία» τῶν ἀγαλμάτων, τὸ ἐντατικόν καὶ βαθὺ τῶν φυσιογνωμιῶν. Ἀντιπρόσωποι τῆς τεχνοτροπίας αὐτῆς ὑπῆρξαν ὁ Φυρόμαχος, ὁ Ἐπίγονος, ὁ Στρατόνικος κ.ἄ. Ἀξίον σημειώσεως εἶναι, ὅτι τὰ ἀνάγλυφα τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ θωμοῦ τῆς Περγᾶμου ἐσημείωσαν τελείως νέαν ἐποχὴν διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνιστικῆς Τέχνης. Εἰς τὰ πρῶτα παρίσταται ἡ Γίγαντομαχία, εἰς δὲ τὰ δευτέρα σκηναὶ σχετικαὶ πρὸς τὸν Τηλέφον καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ Αὐγὴν (εἰκ. 3). Τὰ ἔργα ταῦτα παρουσιάζουν τόλμην καὶ πλαστικὸν πλοῦτον ὡς καὶ δύναμιν καλλιτεχνικῆς ἐπινοήσεως. Δι' αὐτῶν καθωρίσθη ἡ σημασία τῆς πλαστικῆς τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Ἐπίσης ἐν Περγᾶμῳ εὐρέθησαν ἀντίγραφα ἔργων σημαντικῶν τοῦ Ε' π.Χ. αἰῶνος, καὶ μάλιστα τῆς χρυσελεφαντίνης Ἀθηνᾶς Παρθένου τοῦ Φειδίου, τῆς Ἥρας καὶ τῆς Ἀθηνᾶς τοῦ Ἀλκαμένους, τοῦ Ἑρμοῦ πιθανῶς τοῦ πρεσβυτέρου Ἀλκαμένους καὶ ἄλλων πολλῶν. Ἐκ τούτων ἀπεδείχθη, ὅτι οἱ Περγαμῆνοὶ εἶχον συγκεντρώσει ἐκεῖ πρὸς μελέτην καὶ καλλιτεχνικὴν ἀπόλαυσιν ἀντίγραφα καὶ πρωτότυπα τῶν χαρακτηριστικῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλυπτικῆς ἀπὸ τοῦ 560 π.Χ. καὶ ἐφεξῆς. Διὰ τοῦτο ἀνεπτύχθη ἐν Περγᾶμῳ σπουδαίως καὶ ἡ τεχνοκριτικὴ, τῆς ὁποίας σημαντικώτατος ἀντιπρόσωπος ὑπῆρξεν ὁ Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος. Ὑπάρχουν 51 ἀνάγλυφα μὲ θέμα τὴν ζωὴν τοῦ Τηλέφου:

1. Ὁ βασιλεὺς Ἀλεὸς τῆς Ἀρκαδίας λαμβάνει χρησμόν ἀπὸ τὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ μαθαίνει ὅτι οἱ υἱοὶ του θὰ φονευθοῦν ἀπὸ ἓνα ἀπόγονον τῆς θυγατρὸς του.

2/3. Ὁ Ἡρακλῆς φθάνει εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Ἀλεοῦ καὶ βλέπει τὴν θυγατέρα τοῦ βα-

Εἰκ. 3. Ἀνάγλυφο ἀρ. 16. Ὁ Τήλεφος, κεντρικὸ πρόσωπο τῆς πανάρχαιας τοπικῆς παραδόσεως τῆς Περγάμον.

σιλέως Αὔγην, ἰέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς Ἀλέας, ἡ ὁποία κρύβεται πίσω ἀπὸ μίαν δρῦν. Ἀπ' αὐτοὺς θὰ γεννηθῇ ἓνας υἱός, ὁ Τήλεφος.

4. Ἀπεικόνις τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ νηπίου εἰς τὸ ὄρος Παρθένιον (:).

5/6. Μία κιβωτός κατασκευάζεται, ἐπὶ τῆς ὁποίας θὰ πλεύσῃ ἡ Αὔγη.

8/9. Δὲν ἔχουν ἐρμηνευθῇ ἱκανοποιητικῶς ἀκόμη.

10. Εἷς βασιλεὺς μὲ τὴν συνοδείαν του (μᾶλλον ὁ βασιλεὺς τῆς Μυσίας Τεύθρας) δέχεται τὴν Αὔγην, τῆς ὁποίας ἡ κιβωτός προσήραξεν εἰς τὴν ἀκτὴν. Τὴν υἱοθετεῖ.

11. Γυναῖκες μὲ δοχεῖα καὶ ἀμφορεῖς μὲ δάλαμον καὶ ταινίας ἐν ἱερῷ τῆς Ἀθηνᾶς, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ Αὔγη μὲ δῶρα.

12. Ὁ Ἡρακλῆς συναντᾷ τὸν υἱὸν τοῦ Τήλεφον νὰ θηλάζῃ ἀπὸ μίαν λέαιναν εἰς τὸ Παρθένιον ὄρος.

13/14. Παρουσίασις ἐνὸς πλοίου.

15-18. Ὁ Τήλεφος φθάνει εἰς Μυσίαν μὲ τοὺς ἐταίρους του, ἐπιθυμῶν νὰ ἴδῃ τὸν Τεύθραντα. Ἡ Αὔγη, χωρὶς νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ, τοῦ φέρει ὅπλα, μὲ τὰ ὅποια θὰ πολεμήσῃ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Τεύθραντος. Τὸ ἀνάγλυφον μὲ τὸν ἀριθμὸν 18 δείχνει τὴν κίνησιν τῶν χειρῶν, σύμβολον τῆς ἀποφάσεως διὰ τὴν συμφωνίαν.

20. Ὁ Τήλεφος λαμβάνει τὴν Αὔγην ὡς σύζυγον. Ὁ Τεύθρας ὁδηγεῖ τὰς πομπὰς εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς.

21. Ἐν τῷ χώρῳ τῆς γαμηλίου τελετῆς ἓνας ὄφις ἐγείρεται μεταξὺ τοῦ ζεύγους. Ἡ μήτηρ καὶ ὁ υἱὸς ἀναγνωρίζονται.

22-23. Οἱ Ἀχαιοὶ πλείοντες πρὸς Τροίαν ἐσφαλμένως προσαράζουν νοτίως, εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Μυσίας.

22-24. Ἡ σύζυγος τοῦ Τηλέφου, Ἀμαζών, ἡ Ἱέρα, μάχεται ἐναντίον τῶν Ἀχαιῶν.

25. Οἱ υἱοὶ τοῦ Σκύθου Ἰστάρ πέφτουν μαχόμενοι.

30/31. Ὁ Τήλεφος ἐμπλέκεται μὲ τὴν ἄμπελον, ποὺ ἐτοποθέτησε πρὸς καλλιέργειαν ὁ Διόνυσος. Τοῦτο δίδει τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὸν Ἀχιλλέα, νὰ τραυματίσῃ τὸν Τήλεφον.

32/33. Οἱ Ἀχαιοὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰ πλοῖα των.

34/35. Ἡ πληγὴ τοῦ Τηλέφου εἶναι ἀθεράπευτος. Λαμβάνει χρησμόν, κατὰ τὸν ὁποῖον «αὐτὸς ποὺ τὸν ἐπλήγωσε θὰ τὸν θεραπεύσῃ». Πλῆει πρὸς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀγαμέμνονος.

36-40. Ἡ ταυτότης του δὲν ἀναγνωρίζεται, καὶ τὸν δέχονται μὲ φιλοξενία. Ἀποκαλύπτεται ὅμως ἀπὸ τὸ τραῦμα εἰς τὸν μηρόν του.

42. Διὰ νὰ ξεφύγῃ ἀπὸ τὸν θυμὸν τοῦ Ἀγαμέμνονος, ζητεῖ ἄσυλον εἰς ἓνα ἱερὸν καὶ παίρνει τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ὀρέστην ὡς αἰχμάλωτον.

44-46. Σκηναὶ συνδεδεμέναι μὲ Περγαμηνὰς ἱεροτελεστίας.

48. Μία γυνὴ σπεύδει πρὸς μίαν ἄμαξαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀναπαύεται ἓνας ἄνδρας. Μὲ τὸν δάκτυλόν του δεικνύει μία προηγουμένην σκηνήν.

49/50. Βωμός. Ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς καὶ δεξιᾶς κάθηνται ποταμοὶ-θεοί. Πιθανῶς ὁ Σελινοῦς καὶ ὁ Κήτειος.

51. Ἡ ἀναζήτησις ἐνὸς νεκροῦ (Τηλέφου;).

Βιβλιογραφία:

A. Ἡροδότου, *Ἱστορίαι*.

B. Ἀθ. Σταγειρίτη, *Ὠγγυία*.

Γ. K. Hachmann, *Pergamos, eine Pflanzstätte hellenischer Kunst* (1882).

Δ. L. von Urlichs, *Pergamos, Geschichte und Kunst* (1883).

E. Dittenberger, W., *Orientis Graeciae Inscriptiones Selectae* (Leipzig 1903-Hildesheim 1970).

Στ. Ἐγκυκλοπαίδεια «Ἐλευθερουδάκη».

Z. Maximilian Mayer, *Giganten und Titanen* (1887).

H. Huberta Heres, Dianne Newmann/Museumpädagogik (Berlin 1993).

ΠΑΝ. Α. ΚΟΥΒΑΛΑΚΗΣ

Περὶ λαϊκῆς τέχνης τῆς Ρωμοσύνης

“Ὅσο κι ἂν προσπαθεῖ κανεὶς νὰ ἐντοπίσει αὐθεντικά ἀρχαιοελληνικά στοιχεῖα στὸ χώρο τῆς λαϊκῆς τέχνης τῆς Βυζαντινῆς περιόδου, δὲν θὰ μπορέσει νὰ πεισθεῖ, ὅτι ὑπάρχουν. Ἄν καὶ χρονικά ἢ ἀρχαία Ἑλλάδα στὴν περίοδο αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ πολὺ ἀπόμακρο παρελθόν, παρὰ ταῦτα ἔχει χαθεῖ ἀπὸ τὴ μνήμη τοῦ βυζαντινοῦ λαοῦ καὶ ἔτσι δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀποτελεῖ πεδίο ἐμπνευσης καὶ καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ὁ τυφλὸς θρησκευτικὸς φανατισμὸς καὶ ἡ ἐκμετάλλευσή του ἀπὸ τὴν πολιτικὴ ἐξουσία τῆς «Νέας Ρώμης» δὲν ἄφηναν τέτοια περιθώρια. Πέρα ἀπὸ τὴν «ἐπίσημη» τέχνη, ἡ ὁποία ἀποκτᾷ καθ’ ὁλοκληρίαν θρησκευτικὸ περιεχόμενο καὶ δογματικὴ ἐκφραση, ἡ λογοκρισία καὶ ὁ αὐστηρὸς ἐλεγχος ἐπεβλήθησαν καὶ στὶς «ἀπλές» λαϊκὲς συνήθειες. Ἐτσι μέσα σ’ αὐτὸ τὸ καθεστῶς, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἀπουσιάζει ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ μνημονικὴ ἀναφορὰ στὴν ἀρχαία παράδοση, ἀστυνομεύεται ἡ καθημερινὴ πρακτικὴ καὶ ἡ ἐπίσημη καλλιτεχνικὴ δημιουργία πραγματώνεται μόνο θρησκευτικά ἢ ταν ἀδύνατο ἡ λαϊκὴ τέχνη νὰ ξεφύγει καὶ νὰ ἀποδώσει κάτι τὸ διαφορετικὸ. Πολὺ γρήγορα περιήλθε σὲ ἓνα χώρο ἐμπνευσης μὲ βασικά σημεῖα ἀναφορὰς τὶς διδλκικὲς παραστάσεις καὶ τὴν ἀγιολογικὴ χριστιανικὴ παράδοση, πού ἐμπλουτίζόταν συνεχῶς μὲ νέες ἱστορίες ἀγίων καὶ θαυμάτων.

Κατὰ τὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δύο νέα σημαντικὰ δεδομένα ἐρχονται νὰ διαταράξουν τὸ ὑφιστάμενο πολιτιστικὸ καθεστῶς τοῦ Ἑλλαδικοῦ χώρου καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν πρώιμη ἀφτηρία τῶν μεταγενέστερων ἀλλαγῶν. Τὸ πρῶτο δεδομένο ἀφορᾷ στὴν χειραφέτηση τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν ἀπ’ τὸν ὁλοκληρωτικὸ ἐλεγχὸ τῆς (νέας) κρατικῆς ἐξουσίας. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐκείνου πού κυρίως ἀπαιτοῦσε, ἦταν ἡ ἐκπλήρωση τῶν οἰκονομικῶν ὑποχρεώσεων τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ ἡ ἀποφυγὴ ἐνδεχομένων ἐπαναστατικῶν κινήσεων. Στὴν πολιτικὴ τῆς ἐναντι τῶν κατακτημένων λαῶν

Ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν συνόρων (II)

Θὰ ἤθελα νὰ ἀπαντήσω στοὺς ἀναγνώστες τοῦ «Δαυλοῦ» πού ἐξέφρασαν ἀντιρροήσεις (τεῦχος 173) στὰ γραφόμενα τοῦ ἀρθρου μου «Ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῶν συνόρων» (τεῦχος 171).

Σχετικὰ μὲ τὸ πόσο οἱ Μικρασιάτες, Μωαμεθανοὶ καὶ Χριστιανοί, εἶναι Ἑλληνογενεῖς ἢ ὄχι: Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν τοῦ 1923 ἔγινε μὲ βάση τὸ θρησκεῖμα καὶ ὄχι τὰ φυλετικὰ χαρακτηριστικά ἢ τὴ γλῶσσα. Ἐτσι στὴν Ἑλλάδα ἦρθαν Μικρασιάτες πρόσφυγες πού μιλοῦσαν ἀποκλειστικά καὶ μόνο Τουρκικά, ὅπως οἱ «Καραμανλίδες», ἀκραιφνεῖς ὀρθόδοξοι Χριστιανοί, πού διάβαζαν τὴν **Καὶνὴ Διαθήκη** τυπωμένη στὰ τουρκικά. Τὸ ἐλληνικὸ κράτος δὲν διανοήθηκε ποτὲ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ἐλληνικότητά τους. Ἀπὸ τὴν ἄλλῃ Τουρκοκρητικοὶ πρόσφυγες, πού πῆγαν στὴν Τουρκία, μιλοῦσαν μόνο Ἑλληνικά, ἀννοοῦσαν παντελῶς τὴν τουρκικὴν οἱ μέχρι τώρα ἐπιζῶντες ἢ οἱ ἀπόγονοί τους μιλοῦν τὴν κρητικὴ διάλεκτο καὶ ἀναφέρουν τοὺς Χριστιανούς συγγενεῖς τους, πού ζοῦν ἀκόμα στὰ χωριά τῆς Κρήτης. Εἶναι πασιφανὲς γηγενεῖς Κρήτες, πού γιὰ λόγους ἐπίδωσης μᾶλλον ἀσπάσθηκαν τὸ Ἰσλάμ. Καὶ σ’ αὐτοὺς τὸ Τουρκικὸ Κράτος δὲν ἀμφισβήτησε ποτὲ τὴν «τουρκικὴν» τους καταγωγή. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ ἀναφέρουμε τὸ γεγονός πού συνέβη στὴν Κύπρο περὶ τὴν δεκαετία τοῦ 1950: Οἱ Ἀγγλικὲς δυνάμεις κατοχῆς ἔκαμαν ἐκτεταμένους αἱματολογικὲς ἐρευνες σὲ ἀμφότερα τὰ τμήματα τοῦ Κυπριακοῦ πληθυσμοῦ, τῶν ὁποίων τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἀνακοινώθηκαν ἐπίσημα ποτὲ, διότι αὐτὰ ἦταν ἀποδεικτικά στοιχεῖα τῆς ταυτότητας τῶν δύο πληθυσμιακῶν τμημάτων τῆς μεγαλονήσου, Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων. Ἐχουμε βέβαια καὶ τὸ πρόβλημα τῆς γλώσσας: Ὅπως γνωρίζουμε, ἡ τουρκικὴ γλῶσσα πέρα ἀπὸ τὰ ἀραβικά, περσικά καὶ ἑλληνικά στοιχεῖα πού περιέχει, στὴ δομὴ τῆς εἶναι μιὰ διάλεκτος τῆς Μογγολικῆς ὁμοειθίας. Ὅσους ἀμφιδύλλουν τοὺς παραπέμπω στὸν σοδιετικὸ συγγραφέα Τζινγκίς Αἰμμάτωφ. Τατζίκο ἢ Τουρκμένο τὴν καταγωγή, τοῦ ὁποίου ἔργα ὅπως «**Ὁ πρῶτος δάσκαλος**», «**Τσαμίλια**» καὶ «**Ἡ λευκὰ μὲ τὸ κόκκινο μαντίλι**» ἔχουν μεταφρασθεῖ στὰ ἑλληνικά. Στὰ κείμενα αὐτὰ συνάντησα ἀρκετὲς ἀμε-

δεν ἐτίθεντο ζητήματα ἐλέγχου τῶν πολιτιστικῶν ἀντιλήψεων καὶ συνηθειῶν. Ἐπιπλέον ἡ σταδιακὴ ἀνάπτυξη τοῦ κοινοτικοῦ συστήματος συντέλεσε σημαντικὰ στὴν πολιτικὴ αὐτονομία τῶν «ραγιαδῶν» σὲ πλεῖστες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία ἔχασαν τὴν πολιτικοκοινωνικὴ τους ἰσχὺ. Μέσα σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση πάντα ὑπῆρχε τὸ περιθώριο ἀπόκλισης καὶ ἀναζήτησης στὸ πνευματικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ πεδίο. Βέβαια ἡ ἐπίσημη τέχνη παρέμεινε αὐστηρὰ θρησκευτικὴ, καὶ τόσο σὲ τεχνοτροπία ὅσο καὶ σὲ περιεχόμενο παρέμεινε πιστὴ στὸν δυζαντισμὸ τῆς. Ὡστόσο στὸ πεδίο τῆς λαϊκῆς δημιουργίας ἡ σχετικὴ ἐλευθερία ἔφερε τὶς πρῶτες ἀποκλίσεις.

Τὸ δεῦτερο στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο ἐπηρέασε τὴν λαϊκὴ τέχνη ἀλλὰ καὶ τὴν γενικότερη πνευματικὴν κατάσταση τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἦταν ὁ ἀπόμηχος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀναγέννησης, πού ἐκείνη τὴν ἐποχὴ συντελεῖτο. Οἱ ἰσχυρὲς ἑλληνικὲς παροικίες τῆς δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης, πού ἤδη εἶχαν δημιουργηθεῖ (Τεργέστη, Βιέννη, Παρίσι κ.ἄ.), ἔστελναν τὰ νέα μηνύματα στὴν σκλαβωμένη πατρίδα. Οἱ ἑλληνικὲς παροικίες ζώντας κοντὰ στὸν ἀναγεννησιακὸ ρυθμὸ τῆς Εὐρώπης ἀρχίζουν νὰ μαθαίνουν γιὰ τὸ λησμονημένο ἀλλὰ καὶ τόσο σπουδαῖο παρελθὸν τῶν προγόνων τους. Καὶ στὶς συχνὲς ἐπισκέψεις τους στὰ πάτρια χῶματα δὲν παρέλειπαν νὰ μιλοῦν γιὰ τὸ σπουδαῖο αὐτὸ παρελθόν, πού θαύμαζε καὶ μάθαινε ἡ Εὐρώπη. Ἔτσι ἡ φαντασία τῶν σκλαβωμένων «ραγιαδῶν» δὲν ἄργησε νὰ ἀρχίσει νὰ πλάθει τὶς μορφὲς κάποιων μεγάλων προσώπων τῆς παλαιᾶς Ἱστορίας. Αὐτὴ ἡ χρονικὴ ἀναδίωξη δέβαια στὴν πιὸ ἀκατέργαστη καὶ «χοντροκομμένη» μορφή διευρύνεται αἰσθητὰ κατὰ τὸν 18ο αἰῶνα ἀπὸ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδο καὶ πέρα. Καὶ ἀσφαλῶς συμβαδίζει καὶ μὲ τὸ περισσότερο ἐπίσημο καὶ διαφωτιστικὸ ἔργο πού συντελεῖται ἀπὸ τοὺς «Διδασκάλους τοῦ Γένους» (Ρήγας, Κοραῖς κ.λπ.) – γεννήματα καὶ αὐτοὶ τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς καὶ τῆς ἐπαφῆς τους μὲ τὸ Εὐρωπαϊκὸ Πνεῦμα. Τὸ πιὸ «προσφιλὲς» πρόσωπο, πού καταξιώνεται καὶ ἐκφράζεται ποικιλοτρόπως μέσα στὴν λαϊκὴ τέχνη, εἶναι ἡ «Παρθένος Ἀθηνᾶ», ἡ ὁποία ὡς «παρθένος» παραπέμπει στὸ πε-

τάφραστες λέξεις καὶ ἐκφράσεις, πού ὑπάρχουν ἀτόφυνες καὶ στὰ τουρκικά. Ἔχω δέβαια καὶ τὶς μαρτυρίες τῶν Τούρκων συμφοιτητῶν καὶ φίλων μου, πού τοὺς ἀναφέρω ἐν μέρει καὶ ὀνομαστικά στὸ ἄρθρο μου. Μοῦ ἔλεγε λοιπὸν αὐτοί, ὅτι στὴν πατρίδα τους ἐπιαναν τακτικὰ ραδιοφωνικοὺς σταθμοὺς τῆς Τασκένδης, τῆς Βουχάρας κ.λπ. καὶ καταλάβαιναν εὐκόλα τὴν γλῶσσα τους, ἡ ὁποία ἔμοιαζε πολὺ μὲ τὰ «χωριάτικα» Τουρκικά.

Ἡ τουρκικὴ γλῶσσα εἶναι λοιπὸν κατὰ βάσιν μογγολικὴ διάλεκτος, ἐνῶ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς γείτονος χώρας ἀνήκει στὴν ὁμοεθνία τῆς «ἀρίας» φυλῆς (φυσικὰ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἀνθρωπολογίας καὶ μόνο). Ἄς ἀναρωτηθοῦμε λίγο, ἂν οἱ Αἰγύπτιοι, οἱ Σύριοι, οἱ Λιβανέζοι, οἱ Παλαιστίνιοι, οἱ Ἰρακινοὶ κ.λπ. εἶναι ἀνθρωπολογικὰ Ἀραβες, ἐπειδὴ μιλᾶνε τὴν ἀραβικὴ γλῶσσα. Ὁ Ἀραφὰτ πάντως ὁ «Παλαιστίνιος» γνωρίζει, καὶ τὸ ἔχει πεῖ ἀρκετὲς φορές, ὅτι ἡ καταγωγή του εἶναι Κρητικὴ, ἀπὸ τοὺς Ἑτεόκλητες ἀποίκους τῶν παραλίων τῆς Παλαιστίνης στὴν ἀρχαιότητα (Φιλισταῖοι).

Φυσικὰ δὲν ἀρνοῦμαι τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Εὐρωασιατικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ καθαρὰ Τουρανικοῦ τύπου ἀνθρώπου στὴν Μικρὰ Ἀσία. Τοὺς συνάντησα κι ἐγὼ καὶ μὴ γνωρίζοντας τὴν ἐθνικότητά τους ἐξεπλάγην ἔντονα, μαθαίνοντας ὅτι εἶναι Τούρκοι. Τότε μιὰ Τουρκάλα συνάδελφος μὲ καθαρά καὶ ἔντονα Μογγολικὰ χαρακτηριστικὰ βλέποντας τὴν ἐκπληξή μου μοῦ εἶπε μὲ μεγάλη δόση ὑπερφάνειας: «**Ἐμεῖς εἴμαστε οἱ καθαρόαιμοι Τούρκοι.**»

Τέλος ἐπιστρέφω στὴν ἐρώτηση τοῦ ἀρθρου μου: Τί ἔγιναν οἱ τεράστιοι καὶ συμπαγεῖς ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅταν αὐτὴ ἐκτουρκίσθηκε; Γιὰ ἐκτεταμένους σφαγὲς ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἢ γιὰ θανατηφόρες ἐπιδημίες, πού... ἐπιλεκτικὰ ἐπληξάν μόνο τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, δὲν ἔχουμε πληροφορίες. Ἀντίθετα ἔχουμε πληροφορίες, ὅτι οἱ διάφοροι Τούρκοι σουλτάνοι, ἀξιωματοῦχοι κ.λπ. στάθηκαν ἀργῶν καὶ προστάτες στοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, πού ἔπασχαν ἀπὸ τὴν σκληρότητα καὶ αὐθαιρεσία τῆς Βυζαντινῆς ἐξουσίας. Ὅσοι ἀμφιβάλλουν γι' αὐτὸ, ἂς διαβάσουν λίγο τὰ (παλαιότερα) τῆς ἐμφάνισως τῶν

«Ροῦ»: κεραμικό Ἡλείου, περιοχῆς Ἄρτας. Χρησιμοποιεῖτο κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, γιὰ νὰ μεταφέρει ἀφέψημα ἱαματικό. Τὸ δικέφαλο φίδι (σύμβολο τοῦ Ἀσκληπιοῦ) τονίζει τὴν ἱαματικὴ ιδιότητα τοῦ ἀφεψήματος. Πολιτιστικὸ Κέντρο «Ἀρχιπέλαγος» (Συλλογὴ Μάρκου Μπότσαρη).

Τούρκων) «Ἀπόκρυφα» τοῦ Προκοπίου γιὰ τὰ ἔργα καὶ τὶς ἡμέρες τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἢ ἄς θυμηθοῦν τὴν σκληρὴ νομοθεσία καὶ τὰ σκληρὰ μέτρα τοῦ Βυζαντίου ἐνάντια στὸν Ἑλληνισμό ἀπανταχοῦ τῆς αὐτοκρατορίας.

Δὲν διεκδικῶ εἰδικὲς γνώσεις ἀνθρωπολογίας, ἐθνολογίας, γλωσσολογίας κ.λπ. Ἔχω διαπαιδαγωγηθεῖ λόγῳ σπουδῶν καὶ ἐπαγγέλματος σὺ νὰ χρησιμοποιῶ τὴν λογικὴ τῶν μαθηματικῶν, νὰ ταξινομῶ καὶ νὰ ἀξιολογῶ πάσης φύσεως πληροφορίες καὶ νὰ θγάζω συμπεράσματα. Ἀλλὰ οἱ κύριοι ποὺ ἐπιχειρηματολογοῦν («Δαυλός», τ. 173), ἀναφερόμενοι σὲ Γερμανοὺς, Γερμανόφωνους καὶ γενικὰ Κεντροευρωπαίους ἐπιστήμονες καὶ μὴ, ἄς μοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ἀμφισβητήσω τὴν ἐπιστημονικὴ ἐγκυρότητα τῶν τελευταίων, γιατί γνωρίζομε ὅλοι τὶς διαθέσεις καὶ τὶς προθέσεις τους ἀπέναντι στὸν Ἑλληνισμό καὶ τὴν περιοχὴ μας, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸν πολὺν Ἰακώβ Φαλμεράνερ. Δέχομαι ἀσυζητητὶ καὶ ἀνεπιφύλακτα τὸ ἐπιχείρημα τῆς ἐθνικῆς συνείδησης. Πράγματι ὁ γεννίτσaros καὶ ὁ ἐξωμότης εἶναι χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἀλλοφύλους στὸν δαθμὸ ποὺ εἶναι ἐχθροί. Ἀναρωτιέμαι ὅμως, ἂν εἶναι σωστὸ ἀπὸ τὴν πλευρὰ μας, ποῦ, ὑποτίθεται, ἔχουμε πλήρη ἱστορικὴ συνείδηση τῆς ἑλληνικότητάς μας, ποῦ ἔχουμε θγεῖ ἢ ἀγωνιζομαστε νὰ θγοῦμε ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἀφασία, ὅπου τόσο ἐντελῶς μᾶς ἔρριξαν οἱ ἐξουσιαστές, νὰ ἀποποιοῦμεθα τοῦ φορτίου τοῦ ἐθνικοῦ μας χρέους, ποῦ φέρνουμε στίς πλάτες μας καὶ νὰ ἀφήνουμε ὁμοαίμιους γείτονες λαοὺς στὴν ἱστορικὴ τους ἀγνοία καὶ ἀφασία; Ἀν αὐτὸ εἶναι «κρυπτομαρξιστικὴ ἀπόψεις», τότε μπράβο στοὺς κρυπτομαρξιστές. Ἀν τὸ ὅλο σκεπτικὸ καὶ τὸ μήνυμα τοῦ ἀρθρου μου «εἶναι ἀπὸ ἀφελὲς μέχρι ὑποπτο» καὶ «μία ἀκόμη ἐνδειξὴ τῆς ἐθνικῆς παρακμῆς ποὺ διέρχεται τελευταίως ἡ χώρα», παρακαλῶ τοὺς κυρίους νὰ χαρακτηρίσουν μὲ τὴν ἰδία σοβαρότητα τὴν στάση τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ποῦ ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἡ μητρόπολις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀπέναντι στοὺς Ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς νότιας Ἰταλίας, ποῦ ζητοῦν ἀπεγνωσμένα δοῆθαι, γιὰ νὰ μὴ χάσουν τὴν ἑλληνικότητά τους, τοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Β. Ἡλείου, τῶν Σκοπίων, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ρωσίας καὶ γενικὰ τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλή-

ρισσότερο αγαπητό πρόσωπο της χριστιανοσύνης, την Παναγία. Ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ ἀναπαρίστανται σὲ διάφορα διακοσμητικά ἀντικείμενα λαϊκῆς δημιουργίας (σταυραετούς, πόρπες, «κιουστέκια») μέ... βυζαντινὴ ἢ εὐρωπαϊκὴ ἐνδυμασία κρατώντας δόρυ καὶ κλάδο ἐλαίας.

Προσέχοντας τὴν περαιτέρω ἐξέλιξη τῆς ἑλλαδικῆς λαϊκῆς τέχνης μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση καὶ ὡς σήμερα παρατηρεῖ κανεῖς, ὅτι τὸ ἀρχαιοελληνικὸ στοιχεῖο τόσο ὡς τεχνοτροπία ὅσο καὶ ὡς ἀντικείμενο κερδίζει συνεχῶς ἔδαφος καὶ ἰσοσταθμίζει τὴν βυζαντινὴ ὄψη τῆς. Ἡ σύγχρονη «νεοελληνικὴ» λαϊκὴ τέχνη ἀποτελεῖ ἓνα κράμα ἀντιφατικῆς αἰσθητικῆς ἑλληνικῶν καὶ χριστιανικῶν στοιχείων. Ἀκολουθεῖ δηλαδὴ τὸν ἴδιο ἀκριβῶς δρόμο τῆς ἐπίσημης πνευματικῆς κατάστασης τῆς Ρωμοσύνης. Ὁ Παρθενὼν καὶ ἡ Ἀγία Σοφία ἀποτελοῦν τοὺς δύο βασικοὺς πόλους ἐμπνευσης καὶ δημιουργίας.

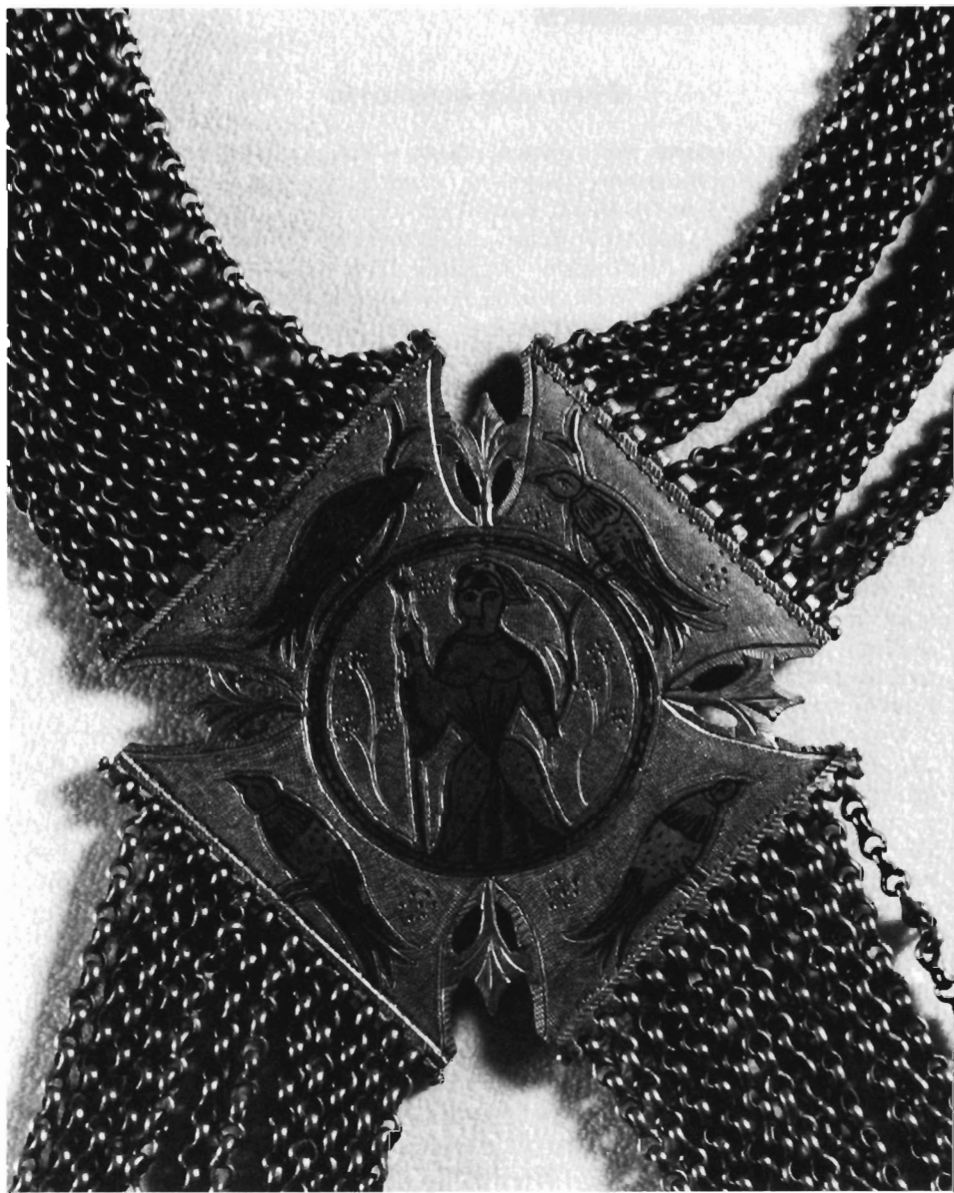
Συμπερασματικὰ μποροῦμε μὲ ἄνεση νὰ ὑποστηρίξουμε, ὅτι ἡ ἑλλαδικὴ λαϊκὴ τέχνη ἀκολουθεῖ τὴν ἴδια ἀκριβῶς πορεία μὲ τὴν ἀνώτερη πνευματικὴ δημιουργία στὸ διάβα τῶν δύο τελευταίων χιλιετιῶν. Ὁ βυζαντινισμός, προερχόμενος ἀπ' τὸν ἐκχριστιανισμό τῶν κατοίκων τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, κυριαρχεῖ, στέλνοντας στὴν ἀφάνεια ὅτιδήποτε παρέπεμπε στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα. Ἡ ἐπανεμφάνιση τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων συνδέεται ἄμεσα μὲ τὶς εὐρωπαϊκὰς ἐπιδράσεις κυρίως κατὰ τοὺς ὕστερους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Τὸ μόνο στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο ἐπιβίωσε κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, εἶναι ἡ αἴσθηση τοῦ μέτρου (συμμετρία-λιτότητα), πού παραπέμπει ὅμως στὴν ἰδιοσυγκρασία τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς καὶ ὄχι σὲ συνειδητὴ ἐκφραση. Τέλος τὸ στίγμα τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ ἀποτυπώνεται πεντακάθαρα, ἀν παρατηρήσουμε ἓνα ὁποιοδήποτε κατὰστημα (μουσειακὸ ἢ ἐμπορικὸ) εἰδὼν λαϊκῆς τέχνης: δίπλα στὶς βυζαντινὲς εἰκόνες, τὶς χρυσοπυκνόμενες δίδλους, τὰ θυμιατήρια καὶ τὰ μανουάλια ἐκτίθενται τὰ ὁμοιώματα δωρικῶν καὶ ἰωνικῶν κιόνων, προτομῶν, ἀμφορέων καὶ ἀγαλμάτων. Μαζὶ συνθέτουν αὐτὸ πού σήμερα πολλοὶ ὀνομάζουν νεοελληνικὸ πολιτισμὸ, ἄλλοι τὸν ἀποκαλοῦν Ρωμοσύνη καὶ ἄλλοι ἐθνικὴ σχιζοφρένεια.

νων καὶ Ἑλληνογενῶν καὶ τῶν Καλᾶς (τῶν Μακεδόνων τοῦ Ἀλεξάνδρου, πού ζοῦν ἀκόμα στὸ Πακιστάν).

Ἡ αἱματηρὴ σύγκρουση μὲ τοὺς γείτονες Τούρκους εἶναι καὶ ἀναπόφευκτη καὶ κοινὴ συνείδηση ἐκατέρωθεν τῶν συνόρων. Ἐκεῖ μᾶς ὁδηγοῦν οἱ ταγοί μας, πού, ὅπως εἶπαμε, εἶναι ρωμοποιημένοι ἀπὸ τὴ μιά, **γενίτσαροι** ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ ἀπὸ κοινού, ἀμφότεροι, ἐν πλήρει ἐθνικῇ ἀφασίᾳ διατελοῦντες. Ἄς ἔχουμε τουλάχιστον τὴν παλαιοαῖα, ἐκτελώντας τὸ ἐθνικὸ καὶ ἱστορικὸ μᾶς χρέος, νὰ φωνάξουμε στοὺς ἀπέναντί μας (μῆς τουφεκιᾶς ἀπόσταση μᾶς χωρίζει), ποιοὶ εἴμαστε, ποιοὶ εἶναι, προτοῦ κατασπαράξουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο. Ἄς τοὺς ποῦμε ὅτι εἶναι ὁμοαἱματοὶ μᾶς γενίτσαροι, ἐκτουρκισμένοι – καὶ ὡς τέτοιους θὰ τοὺς πολεμήσουμε, ἀν χρειασθῇ.

Σκεφθήκατε ποτέ, πῶς αἰσθάνεται, πῶς σκέπτεται ὁ ἀπλὸς καθημερινὸς Τούρκος τοῦ μόχθου, τῆς φτώχειας, τῆς ἀνέχειας ἀπέναντί μας; Ἐνὰ ταξίδι στὸ Αἰδάλι, στὴν Σμύρνη, στὸ Κουσάντασι σὰς ἐπιφνιάσει μίᾳ μεγάλῃ ἀλλὰ εὐχάριστῃ ἐκπληξῇ. Ὅσο γιὰ τὸν Ἑτσεβίτ, ἄσχετα τί μαρτυροῦν τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ἡ γαμψή του μύτη καὶ ποῖα ἦταν ἡ στάση του στὴν περίπτωση τῆς Κύπρου: στὰ νεανικά του χρόνια, προτοῦ προσφέρει γῆν καὶ ὕδωρ στοὺς ἐξουσιαστὲς γιὰ μίᾳ καριέρα μετρίου πολιτικοῦ, ἔγραφε στίχους πού ἀναφερόταν στὴν συγγένεια καὶ ἀδελφικότητα τῶν δύο λαῶν. Ἡ χαρακτηριστικὴ του φράση ἦταν: **«καὶ ὅμως εἴμαστε ἀδέρφια»**. Φυσικὰ αὐτὸ δὲν τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν εὐθύνη τῶν σφαγῶν καὶ καταστροφῶν, πού ἡ πολιτικὴ του ἔφερε στὴν Κύπρο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι καὶ ἓνα ἐν μέρει δείγμα νοστοροπίας καὶ συνείδησης, πού παρουσιάζει αὐτὸς ὁ λαός. Σὲ τελευταία ἀνάλυση ἡ Τουρκία εἶναι ἓνα πολυεθνικὸ κράτος, τοῦ ὁποιοῦ οἱ ἐπιμέρους ἐθνότητες ἀργὰ καὶ κοπιαστικὰ ἀποκοτῶν τὴν συνείδηση τῆς ἰδιαιτερότητάς τους, καὶ καμμιά στρατιωτικὴ δικτατορία, κρυφὴ ἢ φανερὴ, κανένας μουσουλμανικὸς φονταμενταλισμὸς δὲν μποροῦν νὰ ἀνακόψουν. Ἐνδεῖκνται λοιπὸν σὲ ἐμᾶς νὰ συμβάλλουμε μὲ μίᾳ ἀδικοιολόγητῃ δογματικῇ στάσει, ξένῃ πρὸς τὸν Ἑλληνικὸ τρόπο σκέψης, στὴν καθυστέρηση ἐνὸς ἱστορικοῦ τοκετοῦ, πού ἐπικεῖται στὴ γείτονα χώρα;

Μιχάλης Χατζηνικολάου

Σταυραετός κατασκευασμένος στα Γιάννενα (18ος αιώνας) με την τεχνική του «σαβατιού». Εικονίζεται στο κέντρο θεία Ἀθηνᾶ κρατώντας στο δεξί χέρι δόρυ και στο αριστερό κλάδο ἐλαίας. Καθὼς δὲν μπορούσαν νὰ φανταστοῦν τὴν ἀρχαιοελληνική της ἐνδυμασία, τὴν ἔντυσαν μὲ ἐξώστηθο ἔνδυμο γαλλικῆς προέλευσης τοῦ 17ου αἰῶνα (κρινολῖνο). Ἀποτελεῖ ἀπόδειξη τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐπίδρασης. Τὸ συγκεκριμένο κόσμημα λάτρυναν οἱ Σαρακατσαναῖοι ὡς φυλακτό.

Πολιτιστικό Κέντρο «Ἀρχιπέλαγος» (Συλλογὴ Μάρκου Μπότσαρη).

Φοινικική φιλολογία

Ἦ Ε! Ἀφοῦ τὸ ἔγραψαν καὶ οἱ Λονδρέζικοι «Τάιμς» καὶ σὲ ἀναδημοσίευση, παρακαλῶ, ἢ «Καθημερινή», μπορῶ νὰ κοιμᾶμαι ἡσυχος. Γιατὶ αὐτὴ ἡ ἀπορία κόντενε νὰ μὲ ξεκάνη. Κι ὅλο ρωτοῦσα: «Βρέ, ποῦ τὸ βρῆκαν τὸ ἀλφάβητο οἱ Ἕλληνες; Βρέ, ποῦ τὸ βρῆκαν;». Ὡσπου ἤλθε τὸ ἐνθετο τῆς καλῆς καὶ ἐγκύρου ἐφημερίδος «Ἀτλας τῶν Ἀρχαίων Πολιτισμῶν» καὶ μοῦ ἀνοιξε τὰ μάτια. Μάλιστα, κύριοι. Τὸ δανειστήκαμε ἀπὸ τοὺς Φοῖνικες.

Ἡ γνωστὴ γιὰ τὰ φιλελληνικὰ της αἰσθήματα ἐφημερίδα «The Times» ἔρχεται λοιπὸν νὰ εἰσαγάγῃ νέες «ἀτραξιόν» στὴν ἔρευνα γιὰ τὴν ἀνακάλυψη τῆς γραφῆς, ἀφοῦ ἡ θεωρία αὐτὴ ἦταν παντελῶς ἀγνωστη στοὺς πολλοὺς κι ὡς τοιαύτῃ ἔπρεπε νὰ διαδοθῇ ὄχι μόνο στοὺς Ἀγγλόφωνους τοῦ κόσμου ἀλλὰ καὶ στοὺς ἡμεδαποὺς πολίτες. Διότι, ἀντιλαμβάνεσθε, ὅποια ἐθνικὴ θὰ ἦτο ἀπώλεια, ἂν δὲν ἐπληροφορεῖτο ὁ Μαστρο-Μῆτσος ἀπ' τὸ Πέραμα κι ἡ κυρὰ Μίνα ἀπὸ τὸ Δουργούτι τὴν νεοφανῇ αὐτὴ θεωρία.

Γι' αὐτὸ ἡ «Καθημερινή» ἀνέλαβεν ἐργολαδικῶς τὸ δυσχερὲς αὐτὸ ἔργο. Καθόσον ὅ,τι καὶ νὰ πῇ ὁ κύριος Μπαμπινιώτης, σὲ κλειστὲς αἰθουσες θὰ τὸ πῇ. Κι ἂν τὸν πιστέψουν... Ἐνῶ ἡ ἐφημερίδα ταξιδεύει μέχρι καὶ τὸ πιὸ μακρινὸ χωριό. Καὶ τὴν διαβάζουν στὸ καφενεῖο τῆς Κάτω Ραχούλας καὶ σχολιάζουν: «Δὲν μπορεῖ, μάτια μ' ἔτσ' θᾶν'. Τό 'γραψ' κι ἡ φημιρίδα». Ἐνεκα τούτου λοιπὸν ἀνέλαβε ἀσμένως νὰ μᾶς διαφωτίσῃ καὶ νὰ μᾶς φρεσκάρῃ τίς γυμνασιακὲς γνώσεις.

Ὡστόσο ἐμεῖς θεωροῦμε ἐντελῶς τυχαία τὴν ἔκδοση τοῦ «Ἀτλαντος τῶν Ἀρχαίων Πολιτισμῶν» κατὰ τὴν παρούσα χρονικὴν στιγμήν. Ἐντάξει, βρὲ ἀδελφέ, μπορεῖ νὰ δημοσιεύτηκε στὸν «Δαυλὸ» ἡ ἐργασία τοῦ Δημ. Κ. Μαργέτη «Τὸ πανάρχαιο Ἑλληνικὸ Ἀλφάβητο» ἢ ἡ ἐργασία τοῦ Κ. Δούκα γιὰ τὸν λίθο τοῦ Δισπηλιοῦ, ἀλλ' αὐτὸ εἶναι μιὰ ἀπλὴ σύμπτωση. Σιγὰ τώρα, ποῦ θὰ ἰδρῶσῃ τ' αὐτὶ τῆς διεθνοῦς ἐξουσίας ἀπὸ τίς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα ἀνασκαφὲς καὶ τὰ εὐρήματά τους. Ἀπλᾶ θγάλανε οἱ ἄνθρωποι ἓνα Ἀτλαντα, γιὰ νὰ 'χουνε νὰ πορεύονται.

Κι ἀφοῦ λοιπὸν δρέθηκε ἡ ἀπάντηση στὴν ἀπορία μου, θὰ μπορούσα νὰ δηλώσω κι εὐτυχισμένος. Ἀμ, δέ... Διότι τώρα μὲ τρώει ἡ ἀγωνία, ἂν τὰ ἀριστοουργήματα τῆς πανάρχαιας φοινικικῆς μας κληρονομιάς θὰ ἐκδοθοῦν ποτὲ συγκεντρωτικά. Διότι, ἀντιλαμβάνεσθε, ὅλος αὐτὸς ὁ πλοῦτος τῶν γνώσεων, τῶν ὑψηλῶν νοημάτων καὶ τῆς καλλιέργειας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ μὴν εἶναι κτῆμα τῆς ἀνθρωπότητος, ποῦ τὴν ἔχουν πρῆξει (ἵνα μὴν εἶπω ἄλλο τι) διάφοροι χαζοχαρούμενοι, ὅπως λ.χ. οἱ Ὅμηρος, Σοφοκλῆς, Πλάτων, Θουκυδίδης καὶ Ἀριστοτέλης. Νισάφι, βρὲ παιδιά... Δῶστε ἐπὶ τέλους τὴν φοινικικὴ γραμματεία στὸν λαό.

Μάλιστα μιὰ καλὴ σκέψη θὰ ἦταν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἔκδοσὴ τῆς καμμιᾶ ἐφημερίδα καὶ νὰ τὴ διανέμῃ μὲ κουπόνια. Ἐκεῖ νὰ δῆς... Δῶσε καὶ μένα μπάριμπα. Κι ἀφοῦ ὀλοκληρωθῇ τὸ μεγάλο αὐτὸ ἐγχείρημα, νὰ προβῇ καὶ στὴν ἔκδοση τῶν «Ἀπάντων» τῶν Χανααναίων ποιητῶν. Πολὺ προᾶμα, ἀδελφέ μου. Δὲν σοῦ φτάνουν δυὸ ζωὲς νὰ τὰ διαβάσῃς...

Γιῶργος Πετρόπουλος

Οί Πομάκοι μιλοῦν Ἑλληνικά

Ὁ δάσκαλος Πέτρος Θεοχαρίδης, στὸν ὁποῖο ἀξίζουν πολλὰ συγχαρητήρια, συνέγραψε τετράτομο «Λεξικό τῆς Πομακικῆς Γλώσσας», ἓνα ἔργο πρὶν ἀπουσίαζε ἐξαιτίας τῆς ἀδιαφορίας τοῦ ἑλλαδικοῦ κράτους. Ὁ συγγραφέας πέραν τῶν ἄλλων ἀποδεικνύει περὶτρανα, ὅτι ἡ Πομακικὴ γλῶσσα εἶναι ἑλληνικώτατη καὶ ὅτι τὰ λίγα ξενικά της στοιχεῖα ἀποτελοῦν φυσιολογικὲς ἐπιδράσεις ἀπὸ τοὺς Σλαβοδουλγάρους καὶ Τούρκους. Ὁ Π. Θεοχαρίδης ἀναγνώρισε χωρὶς κόπο, ὅτι πίσω ἀπ' τὴν πομακικὴ «ἀντικίγια» κρύβεται ἡ ἀδικία, πίσω ἀπ' τὴν «πλάκα» ἡ ἀκτινογραφία, πίσω ἀπ' τὴν «ρακί-γιε» τὸ ἀλκοόλ (ρακή) καὶ πίσω ἀπ' τὸ «φιλίλι» τὸ κίνητρο, ἀπλὰ δείγματα, πρὶν κατὰ τὸν συγγραφέα ἀποτελοῦν «σταγόνες στὸν ὠκεανό» τῶν ἑλληνικῶν λέξεων.

Ὁ «Δαυλός» ἐδῶ καὶ πολλὰ ἔτη εἶχε ὑποστηρίξει τὴν ἑλληνικότητα τῶν Πομάκων-Θρακῶν, τῶν Ἀ-Πομάκων στρατιωτῶν τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, οἱ ὁποῖοι λόγῳ τοῦ ἡρωισμού καὶ τῆς τιμιότητός τους ἀποτελοῦσαν «τὸ δεξιὸ χέρι» τοῦ βασιλέως. Οἱ Ἀ-Πομάκοι αὐτοὶ καὶ ἐπὶ τὸ λαϊκώτερον Πομάκοι-Ἀργιᾶνες τὸ γένος-μετὰ τὴν λήξη τῆς πολιτιστικῆς στρατείας ἔλαβαν τὰ «διπλώματα ἀνθρώπων» ἀπ' τὸν Ἀλέξανδρο καὶ ἐπέστρεψαν στὴν πατρίδα τους, προκειμένου νὰ συνεχίσουν τὸν ἡρωϊκὸ καὶ ἐντιμὸ βίον τους. Τὸ ἑλλαδικὸ κράτος μεταχειρίσθηκε τοὺς Ἀ-Πομάκους-ὅπως ἄλλωστε καὶ ὅλους τοὺς Ἑλλήνες-μὲ τὸν χειρότερο τρόπο, μ' ἀποτέλεσμα οἱ Τούρκοι νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν ὡς μειονότητα τους, κάτι πρὶν πολλὰ πικραίνει τοὺς εὐγενικοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους.

Δὲν ἔξερουμε κατὰ πόσον ἐπέδρασε τὸ ἐμπεριστατωμένο ἀλλὰ καὶ σκληρὸ δημοσίευσμά μας ἐκεῖνο («Δαυλός», τ. 114, Ἰούνιος 1991)· σημασία ἔχει ὅτι πολλοὶ ἐνημερώθηκαν καὶ εὐαίσθητοποιήθηκαν, πρᾶγμα πρὶν σημαίνει ὅτι ἡ κατάστασις τῶν Πομάκων θὰ ἀλλάξει ὁσονοῦπω ἐπὶ τὸ καλῆτερον. Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Π. Θεοχαρίδη ἄς ἀποτελέσῃ τὸ πρῶτο βῆμα.

Π.Σ.

«Ἐν Χριστῷ» Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες...

Ὁ μητροπολίτης Πέτρος (Λασιθίου) Νεκτάριος ἀρνήθηκε νὰ παραστῇ στὴν τελετὴ τῆς Ὀλυμπιακῆς Φλόγας, πρὶν πραγματοποιήθηκε στὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Νικολάου Κρήτης. Ἡ τοπικὴ ἐφημερίδα «Ἀνατολή» (20-21/4/96) ζήτησε νὰ μάθει ἀπ' τὸν ἐν λόγω μητροπολίτη τοὺς λόγους τῆς ἀρνήσεως. Καὶ ἐκεῖνος διευκρίνισε, ὅτι «δὲν μπορεῖ νὰ παρίσταται σὲ ἐκδηλώσεις πρὶν ἔχουν σχέση μὲ εἰδωλολατρικὲς θεότητες καὶ παγανιστικὲς τελετές». Φρόντισε ὅμως νὰ τονίσει, ὅτι «δὲν εἶναι ἐναντίον τοῦ Ὀλυμπισμού καὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων, ἀλλὰ πιστεύει, ὅτι, γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ τὸ Ὀλυμπιακὸ ἰδεῶδες ἀπὸ τὰ νοσηρὰ φαινόμενα τοῦ ἐκφυλισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἀμαρύνουν τὰ τελευταῖα χρόνια τὸν θεσμό, πρέπει νὰ συνδυαστῇ μὲ τὸ οἰκουμενικὸ χριστιανικὸ πνεῦμα τῆς ἐν Χριστῷ ἀθλήσεως τοῦ πνεύματος, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου».

Εὐτυχῶς πρὶν καὶ σήμερα οἱ ἐκκλησιαστικοὶ μας ταγοὶ νοιάζονται γιὰ τὸν Ὀλυμπισμό καὶ ἐμποδίζουν τὸν ἐκφυλισμὸν του, ὅπως παλιότερα, ὅταν τὸ 394 μ.Χ. ὁ «Μέγας» Ἅγιος Θεοδοσίος, γιὰ νὰ προφυλάξῃ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες ἀπ' τὸν «ἐκφυλισμό», τοὺς κατάρρησε... προσωρινά. Καὶ προτείνουν... προσωρινά τὴν ἐν Χριστῷ... ἀθλήσιν. Μ' ἄλλα λόγια ὑποταγὴ στὸ δόγμα (πνευματικὴ ἀθλήσις) καὶ βασανισμὸς τοῦ σώματος (σωματικὴ ἀθλήσις). Ὅλα τοῦτα τὰ παρά-λογα μοῦ ἔφεραν στὸ νοῦ τὸ δίστιχο ἐνὸς ζῶντος καὶ δρῶντος ποιητῆ:

«Ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ζωὴν ἐγενε ἀμαρτία,
ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν ρώμην ἐγενε ντροπὴ...»

Π.Α.Κ.

Ἐναντίον ποίου στρέφεται;

Τ' ἀηδόνια ξανασιμῶν καὶ πάλιν σ' ἓνα μεγάλο καὶ περιπαθὲς ἐρωτικὸ ἀγκάλιασμα, πρὶν ἐπισφραγίζεται μὲ μιὰ μυστικὴ στρατιωτικὴ συμφωνία! Τί μυστικὴ; Ἐπασφράγιστη... Τί εἶναι αὐτὸ πρὶν συμφώνησαν Ἀγκυρα καὶ Τέλ' Ἀδὶ ἐν κρυπτῷ καὶ ἐρήμῳ (ἐδῶ γελᾶνε μέχρι δακρύων) τῆς Ὑπερδύναμης καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης, καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν διεθνῶν ὁργανισμῶν; Σπᾶω, πρὶν λέτε, τὸ κεφάλι μου νὰ βρῶ, τί θὰ μπορούσαν νὰ συμφωνήσουν οἱ δύο αὐτοὶ φιλέλληνες συμβαλλόμενοι ἔτσι στὰ κρυφά. Οἱ ἐφημερίδες δέβαια τὸ ἔγραψαν καθαρά: Πρόκειται γιὰ στρατιωτικὴ συμφωνία. Καὶ μένω μὲ τὴν ἀπορία, πρὶν μοῦ τρώει τὰ σωθικά: Ἐναντίον τίνος στρέφεται ἡ συμμα-

χία αυτή; Γιατί ούτε κοινά σύνορα έχουν ούτε τους ίδιους έχθρους. Και μή μου πείτε ότι οι Τούρκοι με τόσα ανοιχτά μέτωπα θα έλθουν σε δυναμική αντιπαράβολή με τους όμοθρησκούς τους Άραβες χάριν του 'Ισραήλ.

Εναντίον ποίον στρέφεται λοιπόν αυτή η συμμαχία; Μά δεν σās τὸ λέω. Γιαχβέ, θοῦ φυλακὴν τῷ στόματί μου. Θέλεις νὰ με κατηγορήσουν γιὰ ρατσιστὴ οἱ ἀνὰ τὸν κόσμον σιωνιστικὲς ὁργανώσεις καὶ νὰ χάσω τὸ Νομπέλ;

Γ.Π.

Ἀναστενάγια καὶ κοάσματα

Ἡ ἱστορία τοῦ Βυζαντίου εἶναι γεμάτη ἀπὸ παραδείγματα μεγαλοσχημῶν κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι, γιὰ νὰ ἐπιβάλλουν τίς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σκοταδιστικὲς ἀπόψεις τους, ἀντὶ νὰ τίς θέτουν ἐπὶ τάπητος διὰ τοῦ διαλόγου, προτιμοῦσαν νὰ ἐναγκαλιζόνται τὸ ἕτερο σκέλος τῆς ἐξουσίας, τὴ διοίκηση, οὕτως ὥστε νὰ πετυχαίνουν μὲ σιγουριά τὸν σκοπὸ τους.

Συχνὴ ἐπανάληψη τοῦ φαινομένου αὐτοῦ παρατηρεῖται καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Πρὸ δύο μηνῶν (Μάιος '96) ὁ Μητροπολίτης Λαγκαδᾶ κ. Σπυρίδων ἀναλαμβάνοντας πρωτοβουλία καταργήσεως τοῦ ἐθίμου τῶν Ἀναστεναρίων, ἡ ἡλικία τοῦ ὁποῖου χάνεται στὰ βάθη τῶν χιλιετιῶν, προσεταιρίστηκε τὰ περισσότερα μέλη τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τῆς πόλεως. Πάρα ταῦτα οἱ ἐκδηλώσεις τῶν 30 ἐναπομεινάντων Ἀναστεναρίδων μὲ τὴν προσωπικὴ συμπαράσταση τοῦ δημάρχου καὶ χωρὶς καμμία ἄλλη ὕλική ἢ ἠθικὴ στήριξη τελέσθηκαν μὲ ἐπιτυχία εἰς πείσμα τῶν πολεμίων τους. Ἡ κατάληξη αὐτὴ ἀσφαλῶς δίνει ἀπάντηση σὲ ὅσους ἐξακολουθοῦν νὰ μεταχειρίζονται ἄθλιες καὶ ἀτοπες τακτικές, ὅταν ἐκδηλώνουν τὸ ἀδόκιμο καὶ ἀδικαιολόγητο μένος τους κατὰ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς παραδόσεως. Ἡ τελευταία δὲν ἀποτελεῖ «παλιατζήδικο», γιὰ νὰ μπαινὺν κάποιοι καὶ νὰ διαλέγουν ὅ,τι τοὺς ἀρέσει, ἢ καλύτερα ἐν προκειμένῳ ὅ,τι τοὺς συμφέρει, ἀλλὰ ἔχει μέσα της δυναμικὴ, ποὺ συντελεῖ στὴ διακράτηση τοῦ πολιτισμοῦ. Ὡς τὸ καταλάβουν ἐπιτέλους αὐτοί.

Μ.Μ.

Ὑπουργεῖο Ἀντι-πολιτισμοῦ

Μὲ τὸν πρωτοσέλιδο τίτλο «Θάφτηκε τὸ ἱερό τοῦ Μαλλόεντα Ἀπόλλωνα» ἡ τοπικὴ ἐφημερίδα τῆς Μυτιλήνης «Αἰολικὰ Νέα» (20/5/96) καταγγέλλει τὴν ἀπόφαση τοῦ ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ τὴν ὑπογραφή τοῦ τ. ὑπουργοῦ κ. Θ. Μικρούτσικου, νὰ καταχωθεῖ ὁ σπουδαῖος αὐτὸς ἀρχαιολογικὸς θησαυρὸς τῆς Λέσβου. Ἡ τετραόροφη οἰκοδομὴ ποὺ στήθηκε πάνω στὸν ἀρχαῖο ναό, σκέπασε ἕνα κτίσμα, ποὺ ἡ κατασκευή του ἀποδίδεται στοὺς πρωτογεωμετρικοὺς χρόνους καὶ συνδέεται μὲ τὴν πρώτη ἔλευση τῶν Αἰολέων στὸ νησί. Παρὰ τίς ἐπίμονες διαμαρτυρίες τῶν κατοίκων καὶ φορέων τῆς Λέσβου ὁ τρισχιλιόχρονος ναὸς τοῦ Μαλλόεντα Ἀπόλλωνα ὁδηγήθηκε στὸ σκοτάδι τῆς γῆς ἀπὸ τὸ ἐγκληματικὸ Ρωμαῖκο Κρατίδιο, ποὺ ἀποδεικνύεται γιὰ πολλοστὴ φορὰ «μικρούτσικο» στὰ ἔργα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ ταυτόχρονα τερατώδες στὸν ἀνθελληνισμό του.

Π.Α.Κ.

Κληρώσεις

Ὁ ὑπουργὸς Παιδείας ὑποσχέθηκε «ν' ἀποσύρῃ τίς πρόχειρες προτάσεις του περὶ τῆς κάρτας τῶν συγγραμμάτων», μετὰ δέδωκε τὴν δυναμικὴ πορεία τῶν φοιτητῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ φοιτητὲς ἀνέφεραν, ὅτι κατὰ τὸ λήγον σχολικὸ ἔτος τὰ πρὸς διανομὴν συγγράμματα ἦσαν ἐλάχιστα, ἐξαιτίας... λάθους ὑπολογισμοῦ, μ' ἀποτέλεσμα νὰ μοιρασθοῦν μὲ κλήρους.

Ἀναρωτιέται κανεὶς περὶ τῆς σοβαρότητος τῶν ἀνώτατων αὐτῶν ἀξιωματῶν. Τί θὰ πῇ «ἀποσύρῃ τίς πρόχειρες προτάσεις μου»; Καὶ πῶς δικαιολογεῖται ἕνας τέτοιος ὑπολογισμός; Ἀσφαλῶς πίσω ἀπ' αὐτὰ κρύβεται ἡ θέληση καταργήσεως τῆς δωρεὰν παροχῆς συγγραμμάτων, κάτι ποὺ πολὺ καλὰ τὸ ξέρουν οἱ φοιτητὲς, ἔστω κι ἂν ἀντιδρῶν γιὰ εὐνόητους λόγους. Γιατὶ λοιπὸν δὲν τὸ ἀνακοινώνει ὁ κ. ὑπουργός, αἰτιολογώντας μάλιστα τὴν ἀπόφασή του, ἀλλὰ καταφεύγει σὲ μέσα καὶ μεθόδους, ποὺ δὲν χαρακτηρίζουν σοβαροὺς ἀνθρώπους; Δὲν καταλαβαίνει ἐπιτέλους, ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ διδάσκει στοὺς φοιτητὲς τὴν ἀνανδρία καὶ τὴν ἀπάτη;

Ὅντως, «ὦ Ἡράκλεις, ἐξέλιπεν ἀνδρὸς ἀρετά».

Σ.Π.

‘Ο «ἅγιος» Κωνσταντῖνος καὶ ἡ θεὰ ῥΑρτεμις

Μὲ τὴ «δοθήθεια», τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἰσχυρίζεται ὑμνογραφοῦσα ἡ Ἐκκλησία, ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος βασίλευσε ἐπὶ τῆς Γῆς δικαίως. Καὶ ποιό είναι τὸ δίκαιο; Ὅτι μὲ τὴ «δοθήθεια» αὐτοῦ τοῦ σωτήριου συμβόλου –τοῦ Σταυροῦ– ὑπέταξε κάτω ἀπ’ τὰ πόδια τῶν Ρωμαίων ὅλα τὰ ἔθνη. Καὶ πῶς τὰ ὑπέταξε; Ὅχι δέβαια μὲ τὴν ἀγάπη οὔτε μὲ κοινωνικὲς παροχές, ἀλλὰ μὲ πολέμους, μὲ βία, μ’ ἐγκληματικούς τρόπους. Ὅμως ἐπειδὴ στὸν Κωνσταντῖνο ὀφείλεται ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπικράτησης τοῦ Χριστιανισμοῦ μ’ αὐτοκρατορικὴ προστασία, ἡ βία τοῦ Κωνσταντῖνου δὲν θεωρεῖται βία, ἀλλὰ δικαιοσύνη. Εἶναι ἁγιασμένος σκοπός. Ὅπως εἶναι ἁγιασμένος ὁ σκοπὸς τοῦ Γιαχβέ, μὲ βία καὶ ἐγκλήματα τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραὴλ νὰ κατακτηθῇ ἡ Παλαιστίνη.

Ὁ ἐθνοκτόνος τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος τιμᾶται ὡς ἅγιος τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δὲν τὸν ἀποκαλῶ γενοκτόνο, γιατί μὲ τὴ γενοκτονία μπορεῖ νὰ καταστρέφεται ἓνας λαός, ὅμως μένουν πίσω του τ’ ἀχνάρια του, ὁ πολιτισμὸς του· ἐνῶ μὲ τὴν ἐθνοκτονία ἀφανίζεται μαζί μὲ τὸ λαὸ καὶ ἡ ἱστορία του, τὰ βιβλία του, ἡ φιλοσοφία του, ὁ πολιτισμὸς του. Ὁ χριστιανικός φανατισμὸς ὑπῆρξε ὁ πιὸ βίαιος ἐθνοκτόνος τοῦ Ἑλληνισμοῦ σ’ ὅλη τὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Καταδίωξε τὸν Ἑλληνισμό καὶ σὰ ζωὴ καὶ σὰ σκέψη. Κι ὁ Κωνσταντῖνος ὑπῆρξε ὁ πρῶτος πάτερωνας τοῦ Χριστιανικοῦ φανατισμοῦ.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶν’ ὁ φιλόδοξος Ρωμαῖος, πὺν κατασκεύαζε «ὄραματα», γιὰ νὰ πείθει τοὺς ἀφελεῖς καὶ νὰ ἀναρριχάται στὴν ἐξουσία. Τὸ πρῶτο του κι ὅλας «ὄραμα» τὸ «εἶδε» κοντὰ στὸ ἱερό τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνα στὴ Γαλατία. Εἶδε, λέει, τὸν Φοῖβο νὰ τὸν στεφανώνει μὲ τρία ΧΧΧ, πὺν ἔσπευσαν ἀμέσως οἱ αὐλοκόλακες του νὰ τὰ ἐρμηνεύσουν σὰν θεϊκὸ σημάδι, μὲ τὸ ὅποιο ὁ θεὸς Ἥλιος τοῦ προμηνόυσε πῶς θὰ βασίλευε γιὰ τριάντα χρόνια. Ἐτσι, δίχως νὰ χάσει καιρὸ, ἀνακήρυξε προστάτη του καὶ σύμβολό του τὸν θεόν Ἥλιο τὸν Ἀνίκητο τῶν Ἑλλήνων, πὺν τὸν ταῦτιζε καὶ μὲ τὸν Μίθρα. Προσέδλεπε, βλέπετε, καὶ στοὺς δυτικούς καὶ στοὺς ἀνατολικούς. Πολιτικοὶ ἐλιγμοί. Ἡ κατάκτηση τῆς ἐξουσίας τὸ ἀπαιτεῖ. Μετὰ παίρνει τὸ περίλαμπρο ἄγαλμα τοῦ θεοῦ Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὴν Τροία καὶ τὸ στήνει στὴ Νέα Ρώμη. Καὶ σθῆνοντας τ’ ὄνομα «Ἀπόλλων» ἔγραψε «Κωνσταντῖνος», ἀπεικονίζοντας τὸν ἑαυτό του μὲ τὸν θεόν Ἥλιο. Μὰ καὶ στὴ Ρώμη τὴν ἴδια μέσα ὡς Ἀπόλλων ἡλιόθεος παριστάνετο. Ἀκόμα καὶ νομίματα πρὸς τιμὴν τοῦ θεοῦ Ἠλίου τοῦ Ἀνίκητου ἔκοψε. Καὶ δὲν σταμάτησε ἐδῶ. Ἡ πρώτη μέρα τῆς ἐβδομάδος τότε ἦταν ἀφιερωμένη στὸν θεὸ Ἀπόλλωνα-Μίθρα ὡς τοῦ Ἠλίου ἡμέρα. Αὐτὴ τὴν πρώτη τῆς ἐβδομάδος μέρα τὴν καθιέρωσε ὡς μέρα ἀργίας.

Δύο χρόνια ἀργότερα ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ πάντα γιὰ χάρη τῆς ἐξουσίας, θέλοντας νὰ πάρει μὲ τὸ μέρος του τὴν στρατιωτικὴ δύναμη τῶν Χριστιανῶν, «βλέπει» ἄλλο «ὄραμα», «χριστιανικό»: «εἶδε» μέρα μεσημέρι τὸν Σταυρὸ μὲ μιὰ ἐπιγραφή «Ἐν τούτῳ νίκα». Καὶ τί δὲν ἔκανε, γιὰ νὰ γίνῃ αὐτοκράτορας· καὶ ἅμα ἔγινε, τί δὲν ἔκαμε, γιὰ νὰ παραμείνῃ. Μὲ τὴν προτροπὴ τῆς «ἀγίας» μητέρας του, τῆς Ἑλένης, χωρίζει τὴν παλλακίδα του Μινερβίνα, πὺν μαζί της ἀπέκτησε ἓνα λεδεντογιό, τὸν Κρῖσπο, γιὰ νὰ νυμφευθεῖ τὴν κόρη τοῦ αὐτοκράτορα Μαξιμιανοῦ, τὴν Φαύστα, ἀδελφὴ τοῦ Μαξέντιου, ὥστε νὰ προωθηθεῖ, λέει, πιὸ εὐκόλα στὸν θρόνο. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Φαύστα ὡς κόρη αὐτοκράτορα ἤξερε ἀπὸ τὰ παλατιανά, κι ὅταν ὁ Κωνσταντῖνος ἔγινε αὐτοκράτορας ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὴν γυναῖκα του, πρᾶγμα πὺν ἡ Ἑλένη, ἡ «ἀγία» μητέρα του, τὸ θέλε προνόμιο μόνο δικό της, πείθει ἡ Ἑλένη τὸν γιό της νὰ ξεφορτωθεῖ τὴν Φαύστα. Κι ὁ «ἅγιος» γιὸς τῆς «ἀγίας» Ἑλένης διέταξε νὰ θρᾶσουν τὴν Φαύστα ζωντανή. Μέσα στὸν ἴδιο χρόνο δὲν δίστασαν ὁ Κωνσταντῖνος ὡς πατέρας καὶ ἡ Ἑλένη ὡς γιαγιά νὰ δηλητηριάσουν τὸν λεδεντογιό του καὶ λεδεντοεγγονό της, τὸν Κρῖσπο, γιατί, λέει, συνωμοτοῦσε κατὰ τοῦ θρόνου. Καὶ γιὰ χάρη αὐτοῦ τοῦ θρόνου θανάτωσε μὲ μαστίγωση τὸν ἀνεψιὸ τοῦ Λικινιανό.

Ὅμως ἡ Ἐκκλησία μέχρι σήμερα σὲ ἄπταιστη γλῶσσα Ἑλληνικὴ ψάλλοντας «τῷ θα-

σιλεῖ ἡμῶν» ἀποκαλεῖ τὸν Κωνσταντῖνο «βασιλέα μας», δηλαδή ἡμῶν τῶν χριστιανῶν «βασιλιᾷ». Μάλιστα κολακεύεται τὰ μέγιστα μὲ τὸ νὰ ψάλλει, πῶς ὁ βασιλιᾷς αὐτὸς «πάντα τὰ ἔθνη καθυπέταξε τοῖς τῶν Ρωμαίων ποσὶ». Βλέπουμε δηλαδή, πῶς ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ ἑαυτὴν ὡς μιαν οἰκογένεια πάνω καὶ ἔξω ἀπὸ ἔθνοτες, ποὺ νοιάζεται μόνο, γιὰ νὰ ἔχει τὸν κοσμικὸ της βασιλιᾷ, ὥστε μὲ τὴν ἐξουσία του νὰ πραγματοποιοῦνται οἱ σκοποὶ της κι ὅτι, κι ἂν μιλά καὶ γράφει Ἑλληνικά, δὲν τὴν νοιάζει καθόλου, ἂν «τοῖς τῶν Ρωμαίων ποσὶ» ἦταν ὑποταγμένη κι ἡ Ἑλλάδα. Μὰ δὲν θὰ ξεπεταχθεῖ ἀργότερα ὁ ἅγιος Χρυσόστομος νὰ ξεστομίσει: «Ποῦ νῦν εἰσὶν οἱ τοὺς τριδῶνας ἀναδεδιημένοι καὶ τὸ θαθὺ γένειον δεικνύοντες, οἱ ἔξωθεν φιλόσοφοι, τὰ κυνικά καθάρματα». Τοὺς νεκροθάπτες τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων τοὺς ἐγκωμιάζουμε ὡς προστάτες τους. Ὅμως γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὁ Κωνσταντῖνος βασίλευσε δικαίως. Τόσο δικαίως, ποὺ μεταφέροντας τὴν πρωτεύουσα τοῦ Ρωμαίου τοῦ Κράτους στὴ Νέα Ρώμη-Κωνσταντινούπολη φρόντισε, γιὰ νὰ εἶναι «δίκαιος», νὰ τὴν ἐποικίσει μὲ δυτικὰ καὶ ἀνατολικά βάρβαρα φύλα, ὥστε νὰ εἶναι σὲ μειοψηφία τὸ καθαρὰ Ἑλληνικὸ στοιχεῖο.

Θὰ πρέπει νὰ ποῦμε, πῶς ἡ Ἐκκλησία συνοδικὰ τίς λάτρεις τῆς θεᾶς Ἀρτεμης τίς καταδίκασε χαρακτηρίζοντάς τες μάγισσες, ὡς κυριευμένες ἀπ' τὸν Σατανᾶ. Καὶ στὴν χειρσόνησο τοῦ Ἀθῶ στὴν Χαλκιδικὴ ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια ἡ δασικὴ του περιοχὴ ἦταν κατάσπαρτη ἀπὸ τὰ ἱερά τῆς Ἀρτεμης. Καὶ ὄχι μόνο, ἀλλὰ καὶ γεμάτη ἀπὸ Ἑλληνικοὺς πληθυσμούς, ποὺ μνημονεύονται ἀπὸ πολλοὺς ἀρχαίους ἱστορικοὺς. Φημισμένη ἀπὸ τότε ἦταν ἡ πόλη τῶν Καρυῶν μὲ τὸ περίφημο τῆς Καρύας Ἀρτεμης ἱερό, ποὺ ἦταν ἄδατος τόπος γιὰ τοὺς ἄνδρες καὶ σχολὴ μύησης παρθένων κοριτσιῶν, ποὺ προορίζονταν νὰ γίνουν ἱερεῖς της, γιὰ νὰ στέλνονται στὰ ἄνα τὴν Ἑλλάδα ἱερά τῆς Ἀρτεμης. Ἐκεῖ ἀκόμα δέσποζε καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ «Ἀθῶν Διός» (ἐκ τοῦ «Ἀθως»). Ὅμως ὅλα τοῦτα μὲ διαταγὴ τοῦ Κωνσταντίνου γκρεμίστηκαν, οἱ Ἕλληνες ἐκδιώχθηκαν καὶ τὸ ἄδατο ἐκεῖνο ἱερό φυσικὸ περιβάλλον, τὸ ἄδατο γιὰ λήθη, μεταβλήθηκε σὲ «περιδόλι τῆς Παναγίας» κι ἄδατο τώρα γιὰ τίς γυναῖκες.

Ὁ Κωνσταντῖνος τὸ 324 κι ὅλας μὲ τὴν ἐξόντωση τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Λικινίου καὶ μὲ τὴν ἀνακήρυξή του σὲ μονοκράτορα κατέστρεψε τὸ Μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνα στὴν Ἰωνία θανατώνοντας συγχρόνως μὲ τρομερὰ βασανιστήρια τοὺς ἱερεῖς του. Μὲ προτροπὴ τῆς μητέρας του τὸ 326 κατέστρεψε στὶς Αἰγές τῆς Κιλικίας ἐκ θεμελίων τὸ ἱερό τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Στὰ Ἱεροσόλυμα γκρέμισε τὸν Ναὸ τῆς Ἀφροδίτης, ποὺ ἔκτισε ὁ αὐτοκράτορας Ἀδριανός, γιὰτί ἐκεῖ, τοῦ εἶπαν οἱ φανατικοὶ χριστιανοί, ἦταν ὁ Τάφος τοῦ Χριστοῦ. Ἐτοί πάνω στὰ χαλάσματά του, ἔκτισε τὸν Πανάγιο Τάφο μὲ στολίδια λεηλατημένα ἀπὸ ναοὺς Ἑλληνικοὺς. Τόση ἦταν ἡ μανία τῶν Ἑβραιοχριστιανῶν, ὥστε τὰ μάρμαρα τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν, ποὺ γκρεμίζανε, τὰ ἔρριχναν μέσα σὲ ἀσβεστοκάμينا, γιὰ νὰ μετατραποῦν σὲ ἀσδέστη.

Στὰ τελευταῖα του ὁ Κωνσταντῖνος φρόντισε νὰ σταυρωθοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι κι ἐπιστήμονες καὶ διέταξε νὰ καταστρέφονται οἱ Ἑλληνικοὶ ναοὶ καὶ πάνω τους νὰ κτίζονται χριστιανικοί. Τοῦτος «ὁ ἐν βασιλεῦσι ἀπόστολος τοῦ Κυρίου», ὁ Κωνσταντῖνος, εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ νομοθέτησε νὰ κόβονται τὰ χέρια ἢ τὰ πόδια τῶν καταδίκων κι ὁ πρῶτος ποὺ μετέτρεψε μέσα σὲ μιὰ νύκτα μὲ διάταγμά του τοὺς ἀκτιμῶνες σὲ δουλοπάροικους. Κι ὅμως γιὰ τὴν Ἐκκλησία «ἐδασίλευσεν ἐπὶ γῆς δικαίως», ἐπειδὴ κτύπησε τὸν Ἑλληνικὸ πολιτισμὸ, τὴν «εἰδωλολατρεία».

Καὶ τελειῶν μ' αὐτὰ τὰ λόγια, ποὺ εἶπε ὁ μέγας ἑλληνομαθής, ἑλληνόφρονας, ἑλληνολάτρης αὐτοκράτορας Ἰουλιανός, ὁ «παράβάτης» γιὰ τοὺς Ἑβραιοχριστιανούς. «Λατρεῖαν εἰδώλων οὐκ ἐγνωρίσαμεν ποτε. Ἡμῖν ἀνήκουσιν ἡ εὐγλωττία καὶ αἱ τέχναι τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ τῶν θεῶν αὐτῆς λατρεία. Ὑμῖν δὲ ἡ ἀμάθεια, ἡ ἀγροικία καὶ οὐδὲν πλεον. Αὕτη ἐστὶν ἡ σοφία ὑμῶν».

Ε. Ἀτταδύριος

«Μέσα στο λαγούμι του φόβου»

«Πῶς πέσαμε (-) μέσα στο λαγούμι του φόβου;» και πῶς πᾶνε οἱ στραβοὶ στὸν Ἅδη; Συνεντευξιαζόμενοι καὶ talk-showing. Ὁ συγγραφέας μας πιά, ὁ γόης μας, ἡ μαγανεία τῆς ἐσωτερικῆς καύσεως καὶ τοῦ ταχατέμ, πρῶτο τραπέζι πίστα· βασιλικώτερος τοῦ βασιλέως. – Τί μᾶς ἐνώνει καὶ τί μᾶς χωρίζει μετὰ τὸ Ἰσραήλ; τὸν ρωτᾷ ἡ δημοσιογράφος τῆς ἐγκρίτου τοῦ ἐγκρίτου, προκειμένου νὰ ἀρθεῖ ἡ παρεξήγησι. Κι ἐκεῖνος, μνημένος στὰ φόξ-τρότ τῆς γιαγιάς, δίνει εὐθύς τὴν ἐξήγησι: Παρντόν, παρντόν, παρεξήγησι· ἄμπρα κατάμπρα περὶ ἀπωτέρων, παλαιῶν τε καὶ νεωτέρων ἀνέμων, ὑδάτων καὶ θαλασσῶν, ἅμα δὲ καὶ «κοινῆς σκλαδιᾶς στοὺς Μουσουλμάνους», τὸν κοινὸ μας ἐχθρό.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τὰ φόξ-τρότ τῆς γιαγιάς ὑπάρχει καὶ ἡ δημοτικὴ μας μοῦσα πάντα ἐπίκαιρη, κοφτὴ καὶ τσεκουράτη: «Βασίλη, κάτσε φρόνιμα, νὰ γίνεις νοικοκύρης». Ἀλλ' ἂν χρειάζεται φρονιμάδα γιὰ τὸ πινάκιο τῆς φακῆς, ποὺ μᾶς παρέχει μιὰ λογοτεχνικὴ σύνταξι, τί γίνεται, ὅταν πρόκειται γιὰ καρέκλα λίαν ἐνδιαφέρουσα καὶ προσοδοφόρο; Κάτι πολὺ ἀπλό, νομίζω. Ὅταν μιὰ τέτοια καρέκλα χτυπήσει κατακέφαλα τὸν συγγραφέα, σκοτώνει τὸν συγγραφέα. «Βαριὰ ἡ καλογερικὴ», π' ἀνάθεμά τη, κι «οἱ ποιητὲς τί χρειάζονται σ' ἓνα μικρόψυχο καιρό... (- -). Γράφεις: τὸ μελάνι λιγότεψε, ἡ θάλασσα πληθαίνει»· κι ὅπως «χαμηλώνουν ὅλα» γύρω σου, ἐξαποστελλεῖς ἑλληνοτουρκιστὶ μετὰ δυὸ λεξοῦλες τόσες δά, ἄει σιχτίρ, καὶ νοικοκυρενεσαι.

«Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ σκοτώνει πίσω ἀπὸ μᾶς;» (Γιῶργος Σεφέρης). Ἐμένα ρωτᾷς, νομπελίστα μου; Γιατί διστάξεις; Μὲ τοὺς δισταγμοὺς δὲν πάει μπροστὰ ἡ Ἱστορία. Ἄν οἱ ὠραῖοι μετὰ τὰ ἐξαπτέρυγα καὶ τ' ἀρχαγγελικά τοῦ Παπαθανασίου δίσταζαν, ἡ «Συνφωνία τοῦ Νέου Κόσμου» δὲ θὰ συγκλόνιζε ποτὲ τὸν ἱερὸ δρόμο, σὲ σημεῖο νὰ ραγίσουν οἱ κολῶνες· τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐλευθερίας στὸ λιμάνι τῆς Ν. Ὑόρκης δὲ θὰ κύτταζε κατὰ τὸ Βορρᾶ ἀλλὰ λίγο, πολὺ λίγο, λοξώτερα, ὡσαύτο στὸ Χρηματιστήριό καὶ τὸ Κέντρο Διεθνῶς Ἐμπορίου. Ἄν οἱ Σταυροφόροι τὸ ψιλοκοσκίνιζαν, δὲ θὰ ἐφθάναν ποτὲ στοὺς Ἁγίους Τόπους· οὔτε ὁ Μωυσῆς στὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ἂν ὁ Θεὸς δὲν ἄνοιγε τὸ δρόμο μετὰ τὸ σπαθὶ του –καὶ τί σπαθὶ! Μπροστὰ ἐλόγου του, ξοπίσω «ὁ πρῶτος τῇ τάξει» καὶ ὕστερα τὸ «μέγα φῶς», τὸ προορισμένο γιὰ τοὺς «ἐν σκότει (γενικῶς) καὶ σκιᾷ θανάτου» εὐρισκομένους. «Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ», καθ' ἃ μᾶς διαδεδωκοῖ ὁ Ἰωάννης (4.23), καὶ ἀφρίζει-ξαφρίζει, μᾶς καὶ τὸ κατάπιαμε, λέει (ὄχι ὁ Ἰωάννης), εἴμαστε ὑποχρεωμένοι καὶ νὰ τὸ χωνέψουμε.

Ὁ Μωυσῆς γιὰ τὸ Χριστὸ ἔγραψε, ἰσχυρίζεται «ὁ μαθητὴς, ὃν ὁ Κύριος ἠγάπα» (τοὺς ἄλλους δὲν τοὺς ἠγάπα;) καὶ ὅσοι πιστεύουν στὸ Μωυσῆ, πιστεύουν καὶ στὸ Χριστό. «Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου (τοῦ Μωυσέως) γράμμασιν οὐ πιστεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ρήμασι πιστεύετε;» εἶπεν ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς (κατὰ Ἰωάννην πάντα, 5.46-47) «καὶ ἀπῆλθε πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας».

Κι ἀπόμεινα πιά ἐγὼ μετὰ τὴ δική μου θάλασσα, ποὺ ἐπρεπε ὅπωςδὴποτε νὰ ξεχάσω (ἂμ δέ), καὶ τὸ δικό μου Χριστὸ ἄνανδο, γιατί με τίποτα στὸν κόσμον δὲ μπορῶ νὰ τὸν συνταιριάσω μετὰ τὸ Μωυσῆ. Ἐξολοθρευτός. Ἐξολοθρευθήσεται. Ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς, ποὺ «ἤγειρε» τὸ Μωυσῆ, ἤγειρε καὶ τὸν Ἰησοῦ, καὶ ὁποῖος δὲν τὸν ἀκούσει «κατὰ πάντα ὅσα ἂν λαλήσῃ (- -), ἐξολοθρευθήσεται», δροντάει καὶ ἀστράφτει ὁ Πέτρος (Πράξεις 3. 22.25) μετὰ τῆς ἰδίας ἀπειλῆς καὶ φοβέρας τῆς Π. Διαθήκης, ποὺ πέρασαν ἀτόφνες καὶ στὴν Καινὴ. Ἀπὸ ποιὸν «ἐξολοθρευθήσεται», Πέτρε; Βαστάτε Τοῦρκου τ' ἄλογα, γιατί ὁ Πέτρος κρατάει μαχαίρι καὶ ἔχει τῆς ἰδίας ἀγριεῖς διαθέσεις μετὰ ἐκεῖνες τοῦ Μωυσῆ καὶ τοῦ Παύλου. Πέτρε, Πέτρε, εἶσαι δῶ;

«Θέλω νὰ ξέρετε, ἀδελφοί (λέει ὁ Παῦλος στοὺς Κορινθίους Α' 10), ὅτι οἱ πατέρες μας (καὶ πολὺ μᾶς κολακεύει τὸ «μας») ἦσαν ὅλοι ὑπὸ τὴν νεφέλην (οἱ σφουριασμένοι) καὶ ὅλοι ἐπέρασαν μέσα ἀπὸ τὴν θάλασσαν (μόνο μετὰ θαῦμα) καὶ ὅλοι ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸν Μωυσῆν μέσα εἰς τὴν νεφέλην (ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ τρόμου) καὶ εἰς τὴν θάλασσαν (κι ἂς λέει ὁ συγγραφέας μας, ὅτι μετὰ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Θεοῦ μᾶς χωρίζει ἡ θάλασσα –μόνο–) καὶ ὅλοι ἔφαγαν ἀπὸ τὴν ἰδίαν πνευματικὴν τροφήν (τὴν ποίαν;) καὶ ὅλοι ἤπιαν τὸ ἴδιο πνευματικὸν ποτόν (αἷμα τοῦ κερασφόρου). Διότι ἔπιναν ἀπὸ πνευματικὴν πέτραν, ποὺ τοὺς ἀκολουθοῦσε, «ἡ δὲ πέτρα ἦτο ὁ Χριστὸς». Ἀποκλείεται. ὁ δικός μου Χριστὸς ἀποκλείεται νὰ ἐπαιρνε στὸ κατόπι τὰ ἀγρίως κακοποιημένα κοριτσάκια, ποὺ ἀκολουθοῦσαν τὸ Μωυσῆ ξέπνοα μέσα στὴ φωτιά καὶ τὴ λαύ-

ρα της ἐρήμου, ἀνάμεσα στὰ κλεμμένα γιδοπρόβατα, τὰ γαϊδούρια καὶ τὰ δόδια. Ἄν θρῖσκόνταν ἐκεῖ, θὰ ἦταν μόνο γιὰ νὰ τὰ περιθάλλῃ καὶ νὰ πετροβολήσῃ τὰ κεφάλια τῶν ὑπαιτιῶν. Παλαιᾶς χρήσεως, μεγαλύτερης ἡλικίας αἰχμάλωτες γυναικες δὲ φαίνονται νὰ κόσμησαν ποτὲ τοὺς θριάμβους τοῦ Μωυσῆ, γιὰ τὶς ξεπάστρενε ἐπὶ τόπον στίς γενοκτονίες (ποὺ ὁ συγγραφέας μας δὲν τὶς ξέρει, μόνο τὴ γενοκτονία τῶν Ἀρμενίων ξέρει καὶ «τὸ ὀλοκαύτωμα τῶν Ἑβραίων») ἢ ἀμέσως μετὰ, κατὰ τὸ ξεκαθάρισμα σὲ παρθένας καὶ μὴ παρθένας (πεδιάδες Μωάβ).

Αὐτὰ οὐτὲ ὁ Παῦλος τὰ ξέρει. Ἐκεῖνο ποὺ ξέρει, εἶναι ὅτι ἤρθε στὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὴν πορνεία καὶ τ' ἀποδέλοιπα κακὰ τῆς εἰδωλολατρίας (ὅλα τὰ κακὰ τοῦ κόσμου) καὶ νὰ μᾶς χορηγήσῃ διαβατήριο γιὰ τὴ βασιλεία τοῦ μόνου ἀληθινοῦ, «ἐνθα οἱ δίκαιοι (Μωυσῆς καὶ λοιποὶ) ἀναπαύονται» καὶ κατέχουν ὅλως ἰδιαιτέρως ἐξέχουσες θέσεις.

Καθῆστε καλά, λέει, γιὰτί ἔτσι καὶ δυσαρεστήσετε τὸ Θεό, θὰ στρωθεῖτε κατὰ γῆς, ὅπως στρώθηκαν κάποιοι ἄλλοι στὴν ἔρημο. Καὶ μακρυνὰ ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις συμπατριῶτες σας, τοὺς ποίξους καὶ τοὺς δεῖξους, γιὰ νὰ μὴν πάθετε τὰ ἴδια μὲ κάποιους σκληροτράχηλους, ποὺ μέσα σὲ μιὰ μέρα μόνο ἔπесαν εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες. (Γιὰ εἰκοσιτέσσερες χιλιάδες μιλάει ἡ Πεντάτευχος, ἀλλὰ γιὰ χίλιους πάνω, χίλιους κάτω σφαγμένους δὲ θὰ χαλάσουμε τὶς καρδιές μας). Ἐκτὸς πιά, συνεχίζει, κι ἂν τὸ πᾶτε γυρεύοντας νὰ προκαλέσετε τὴ ζηλοτυπία τῆς νεφέλης. (Μὴ γένοιτο). Ἐν νεφέλαις ἐδῶ ὁ Παῦλος, καὶ ἐκτὸς τόπου καὶ χρόνου εὐρισκόμενος, τρομοκρατεῖ τοὺς νέους προσήλυτους τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου μὲ τὰ αἶσχη τῶν πεδιάδων Μωάβ («Διαχρονικά», Φεβρουάριος 1996), τὰ δρωμερότερα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας, ἀπ' ὅτι ἐγὼ τουλάχιστον γνωρίζω. Καὶ προχωρεῖ ἀκάθεκτος. Ἄν πειράξετε τὸ Χριστό (!), θὰ στείλῃ τὰ φίδια του νὰ σᾶς φᾶνε (ἄλλο πάλι καὶ τοῦτο). Κι ἔτσι καὶ θγάλετε γκίχ, τὴ θάψατε· γιὰτί «τὸ τέλος τῶν αἰῶνων ἔφθασε» καὶ «ὁ ἐξολοθρευτὴς» εἶναι ἔτοιμος νὰ σᾶς κόψῃ τὸ λαρύγγι μὲ τὴ γιγαστράνα - χράτς!

Ἡ ὕλακὴ τῆς ἐρήμου στίς πέτρες ποὺ ἀντήχησε ὁ τραγικὸς λόγος. «Ὁ ἐξολοθρευτὴς», λοιπόν, Παῦλε, ἦταν ὁ Θεὸς ποὺ «κατήγγειλες» στὸν Ἀρειο Πάγο; Αὐτὸς ὁ ἐπικίνδυνος μανιακὸς, ποὺ χτυπᾷ ὥρα μεσάνυχτα καὶ σκοτώνει ἀνυπεράσπιστα παιδιὰ καὶ ζῶα; «Τὴν ἴδια αὐτὴν νύκτα θὰ διέλθω διὰ τῆς γῆς τῆς Αἰγύπτου καὶ θὰ πατάξω πᾶν πρωτότοκον ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους» (Ἐξοδος, κεφ. 11-12). Καὶ «διήλθε» σὰν ἀστραπή, καὶ χτύπησε ἀκαριαῖα, καὶ σὲ πολὺ ὀλίγα σημεῖα ταυτόχρονα μὲ ὁμάδες κρούσεως πολλῆς καὶ ἀντάξιζης του, ὀλόκληρο στρατό. Καὶ οἱ Αἰγύπτιοι πλήρωσαν πολὺ ἀκριβὰ τὶς ἀνοχές τους, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες ἀργότερα, καὶ τὴ φιλοξενία ποὺ εἶχαν προσφέρει κάποτε σὲ κάποιες δεκάδες πειναλέων, ποὺ τώρα ἀριθμοῦντο σὲ ἑκατομμύρια.

Ὁ Ἐξολοθρευτὴς ἢ Γιαχβὲ ἢ ἄλεπού τῆς ἐρήμου, καὶ ποιὸς εἶναι ποιός, τὸ εὐφύεστατο καὶ πανοῦργο πολιτικὸ σχέδιο -εὐρημα, ποὺ θὰ πρωταγωνιστήσῃ στὴ σκηνὴ τῆς ἱστορίας μὲ προσαρμοστικὲς ἱκανότητες χαμαιλέοντος, θὰ χαράξῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὴ γραμμὴ ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ ὁ Ἰσραὴλ -«σέρνω ποτάμι αἵματα»-, ποὺ οἱ προφῆτες καὶ οἱ ἐπίγονοί τους θ' ἀναλάβουν νὰ περάσουν καὶ νὰ διερμηνεύσουν στίς μάξες τῶν αἰώνων. Γιατί μὲ τὶς μάξες θὰ προχωρήσῃ, καὶ μὲ τὸ χαλκᾶ ποὺ θὰ τοὺς περάσει. «Καὶ θέλει ἐλθεῖ ἐπὶ πᾶσαν πόλιν ὁ ἐξολοθρευτὴς, καὶ πόλις δὲν θέλει ἐλθεῖ· ἐπὶ πᾶσαν πόλιν ὁ ἐξολοθρευτὴς, καὶ πόλις δὲν θέλει ἐκφύγει (- -). Ἐπικατάρατος ὁ ἀποσύρων τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἀπὸ αἵματος (- -). Οἱ ἐκλεκτοὶ νέοι (!) κατέβησαν εἰς σφαγὴν» (Ἱερ. μὲ 8.10.15). Ἰωὰδ ἐξολόθρευσε πᾶν ἀρσενικὸν (Βασ. Α' 16). θέλω ἐξολοθρεῖναι πάντας τοὺς θεοὺς τῆς γῆς (Σοφ., β' 11). θέλω ἐξολοθρεῖναι τὸ κράτος τῶν βασιλείων τῶν ἐθνῶν» (Ἀγγ., β' 22) κ.τλ.

Καὶ ὅμως στοὺς Ἀστέρες καὶ τὴν Π. Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ὅπου ἡ πολιτικὴ μας ἡγεσία μετὰ τῆς Ἐκκλησίας μας, τοῦ Οἰκονομικοῦ Πατριαρχείου οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνωτάτου ἀρχοντος προεξάρχοντος ὕψωσε φωνὴ μεγάλη κατὰ τῆς βίας καὶ τοῦ ρατσισμοῦ, γιὰ νὰ τιμῇ, καὶ πάλι, «τὸ ὀλοκαύτωμα», ξέχασαν τὸν Ἐξολοθρευτὴ· τὸ καμᾶρι μας, τὸν κοινὸ μας Θεό, αὐτὸν ποὺ πράγματι μᾶς ἐνώνει μὲ τὸν κανακάρη του, τὸν ἐκλεκτό του λαό, συγγραφέα μου. Οἱ ἄλλοι λαοί, «ἐκ τῆς Ἀγαρ» προφανῶς, ἔχουν οὐ (ριος) ἄνεμος) εἰς τὴν λάκκων. Ποιὸς μιλάει γιὰ βία καὶ ρατσισμό. Καὶ οἱ Ἕλληνες; Μέσα στὸ λαγούμι τοῦ φόβου» (Γιώργος Σεφέρης).

Οὐρανία Πρίγκουρη

ΣΑΡΑΝΤΟΣ ΠΑΝ

Λεύκιππος - Δημόκριτος: Οί Μεγάλοι 'Ατομικοί

1. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΑΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

α. Λεύκιππος ὁ Μιλήσιος

Εἰσηγητής καὶ δημιουργὸς τῆς ἀτομικῆς θεωρίας σύμφωνα μὲ τὸν Κλήμεντα τὸν Ἀλεξανδρινό, τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν Burnet κ.ά., εἶναι ὁ Λεύκιππος ὁ Μιλήσιος. Ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος (Θ', 6) γράφει γιὰ τὴν θεωρία τοῦ Λευκίππου: «Ὁ Λεύκιππος ἦταν Ἑλεάτης ἢ Μιλήσιος (οἱ κώδικες τὸν ἀναφέρουν καὶ ὡς Μήλιο ἀντὶ τῆς Ἑλέας, ἀλλὰ ἡ ἐκδοχὴ αὐτῇ ἔχει ἐξασθενήσει, ἡ δὲ τρίτη περὶ τῶν Ἀβδήρων ἤδη ἔχει ἀπορριφθεῖ). Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Ζήνωνος καὶ φρονοῦσε τὰ ἑξῆς: Τὸ σύνολο τῶν ὄντων ἀπαρτίζεται ἀπὸ ἀπειρα στοιχεῖα, πὺν μεταβάλλονται εἰς ἄλληλα. Τὸ σύμπαν ἀποτελεῖται ἀπὸ κενὸν μέρος καὶ ἀπὸ πλήρες (ἀτόμων-σωμάτων) μέρος. Τὰ νεφελώματα (κόσμοι) γίνονται ἐκ τῶν ἀτόμων, πὺν πέφτουν στὸ κενὸ καὶ περιπλέκονται μετὰ τὸν. Ἀπὸ τὴν κίνησι καὶ τὴν συνένωσι αὐτῶν τῶν ἀτόμων δημιουργοῦνται τὰ ἄστρα... Ὡς εἴπαμε προηγουμένως, τὸ ὅλον εἶναι ἀπειρον καὶ ἓνα μέρος του εἶναι κενὸ (χῶρος) ἓνα ἄλλο δὲ πλήρες (ὕλη). Τὸ κενὸ καὶ τὸ πλήρες τὰ ἀποκαλεῖ στοιχεῖα. Ἐκ τῶν στοιχείων αὐτῶν δημιουργοῦνται ἀπειροὶ κόσμοι, οἱ ὁποῖοι ἀποσυντιθέμενοι καταλήγουν στὰ ἴδια στοιχεῖα. Γίνονται δὲ οἱ κόσμοι κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπο: Ἀπὸ τὰ ἀπειρα κατὰ τὸ πλῆθος ἄτομα πολλὰ, ἀποχωρίζομενα σὲ κάποιο μεγάλο κενὸ χῶρο, συννεοῦνται, κινούμενα στροβιλοειδῶς, καὶ διαχωρίζονται τὰ ὅμοια ἀναμεταξύ τους ἀπὸ ἄλλα ὅμοια πάλι ἀναμεταξύ τους. Ἐπειδὴ συντόσο δὲν μπορεῖ νὰ προκύψῃ κάποια ἰσορροπία ἐξαιτίας τῆς διαφορετικῆς μάζας τους, τὰ μὲν λεπτὰ ἄτομα διευθύνονται ὡς διάττοντες στὸ κενὸ, πὺν εἶναι πρὸς τὰ ἔξω, τὰ δὲ ἄλλα συννεοῦνται καὶ περιπλέκονται, σχηματίζοντας ἔτσι ἓνα σφαιροειδὲς σύστημα.

»Τὸ σύστημα αὐτὸ περιβάλλεται ἀπὸ κάποιον ὕμενα, πὺν περικλείει μέσα του παντὸς εἶδους σώματα. Αὐτὰ, λόγω τῆς ἀντιστάσεως πὺν παρουσιάζει τὸ μέσον, προκαλοῦν λέπνυνσι τοῦ ὕμενος πὺν τὰ περιβάλλει, ἐνῶ οἱ γειτονικὲς μεταξὺ τους μάζες συρροῦν συν-πῶς πρὸς ὠρισμένα μέρη ἐξαιτίας τῆς στροβιλώδους κινήσεως. Ἔτσι ἐγίνε ἡ γῆ, ἐπειδὴ συγκρατήθηκαν οἱ μάζες πὺν κινήθηκαν πρὸς τὸ μέσον. Παράλληλα ἡ περιβάλλουσα μεμβράνη διεστέλλετο ἐξαιτίας τῆς εἰσβολῆς σωμάτων, πὺν ἔφθαναν ἀπ' ἔξω. Καὶ ἡ μεμβράνη ἐν τῷ μετὰ μετεῖχε στήν στροβιλώδη κίνηση, πὺν ἔτσι παρέσυρε κοντὰ τῆς τὰ γειτονικὰ σώματα, μερικά ἐκ τῶν ὁποίων συμπλεκόμενα δοήθησαν στὸ σχηματισμὸ συστήματος, τὸ ὁποῖο ἀρχικὰ ἦταν κάθυγρο καὶ πηλῶδες, ἀργότερα ὅμως τὰ σώματα αὐτὰ ἐξηράνθησαν, περιφερόμενα μαζὶ μὲ τὴν συνολικὴ δίνη. Στὸ τέλος ἐκπυρρῶντο, ἀπεσπάρθησαν καὶ δημιούργησαν τὰ ἄστρα» (Διογένης Λαέρτιος, Θ' 6).

Ἡ κοσμογονία τοῦ Λευκίππου μπορεῖ νὰ ἐνέχη πολλὰ Ἑλεατικά στοιχεῖα, ἀποτελεῖ ὡστόσο κάτι τὸ ἐντελῶς ξεχωριστό, ἀφοῦ εἰσάγει τὴν ἐννοια τοῦ κενοῦ καὶ τῆς κινήσεως, τοῦ βάρους καὶ τῆς πίεσης. Ὁ Λεύκιππος ἐξάλλου ἀποδέχεται τὴν ἐννοια τοῦ μὴ ὄντος, τὸ ὁποῖο ὁ Παρμενίδης δὲν ἐπέτρεπε οὔτε κὰν νὰ ἐκστομισθῇ ἀπ' τοὺς μαθητὲς του. Τὴν διαφοροποίησι αὐτῇ τοῦ Λευκίππου ἐπισημαίνουν τόσο ὁ Σιμπλίκιος, ὅσο καὶ ὁ Θεόφραστος ὁ Ἑρέσιος. Γράφει ὁ Σιμπλίκιος («Φυσικά», 28,4):

«Ὁ Λεύκιππος ὁ Ἑλεάτης ἢ Μιλήσιος (ὑπάρχουν καὶ οἱ δύο ἐκδοχὲς), παρὰ τὸ ὅτι οὐκ ὡδασε στὴ σχολὴ τοῦ Παρμενίδου, δὲν ἀκολούθησε τὴν θεωρία τοῦ Παρμενίδου καὶ τοῦ Ξενοφάνους, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ὄντα, ἀλλ', ὅπως φαίνεται, μιὰ ἐντελῶς ἀντίθετη. Διότι ἐκεῖνοι ὑπελάμβαναν τὸ ὅλον (σύμπαν) ὡς ἓνα ἀκίνητο, ἀγέννητο καὶ πεπερασμένο, τοῦ δὲ μὴ ὄντος δὲν ἐπέτρεπαν οὔτε κὰν νὰ ἀναφέρῃ τὴν ὕπαρξιν, ἐνῶ ὁ Λεύκιππος ὑπεστήριξε τὴν ὕπαρξιν ἀπειρῶν, ἀεικινήτων ἀτόμων καὶ ἀπειρῶν σχημάτων, ὀφειλομένων στὸ κενὸ. Ὑπεστήριξε ἐπίσης καὶ τὴν διαρκῆ γέννησι καὶ μεταβολὴ τῶν ὄντων. Πέραν

αὐτῶν ἔλεγε, ὅτι τὸ ὄν δὲν εἶναι περισσότερο ὑπαρκτὸ ἀπ' τὸ μὴ ὄν κι ὅτι αὐτὰ τὰ δύο ἀποτελοῦν γενεσιουργὰ αἷτια τῶν πάντων. Τὴν οὐσία τῶν ἀτόμων, πού τὴν θεωροῦν στερεὰ καὶ πυκνή, τὴν ἀποκαλοῦσε ὄν καὶ ἔλεγε πὼς κινεῖται στὸ κενό, τὸ ὁποῖο ἀποκαλοῦσε μὴ ὄν. Τὰ ἴδια περίπου φρονοῦσε καὶ ὁ Δημόκριτος ὁ Ἀβδηρίτης, πού ἔθεσε ὡς ἀρχὲς τὸ πλήρες καὶ τὸ κενόν» κ.λπ.

Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, ὅτι ὁ Λεύκιππος εἶχε ἀποδεχθεῖ μιὰ θεωρία, πού ἱκανοποιοῦσε ταυτόχρονα καὶ τὸν Ζήνωνα καὶ τὸν Μέλισσο, χωρὶς νὰ τοὺς κατονομάζει: «Μερικοὶ δέχθησαν καὶ τὰ δύο ἐπιχειρήματα, ὅτι δηλαδὴ τὰ πάντα ἀποτελοῦν ἓνα ἐνιαῖο ὄλο – ἂν τὸ ὄν σημαίνει ἓνα ὄλο λέγοντας συγχρόνως πὼς ὑπάρχει καὶ τὸ μὴ ὄν, ὅπως δέχθησαν καὶ τὸ ἐπιχείρημα τῆς διχοτομίας, θεωρώντας πὼς ὑπάρχουν καὶ ἀδιαίρετα μεγέθη» (Φυσ. Α3, 187α 1).

Στὸ «περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς» εἶναι περισσότερο σαφές, ὅσον ἀφορᾷ στὶς θέσεις τοῦ ἀτομικοῦ φιλοσόφου: «Ὁ Λεύκιππος ὅμως ἔλεγε, πὼς ἔχει ἐπιχειρήματα, πού ἐπικυρώνουν τὴν ἐγκυρότητα τῶν αἰσθήσεων καὶ δὲν ἀναιροῦν οὔτε τὴν γένεσι οὔτε τὴν φθορά οὔτε τὴν κίνησι οὔτε τὴν πολλαπλότητα τῶν ὄντων. Ἐνῶ ὁμοσ συμφώνησε ὡς πρὸς αὐτὰ μὲ τοὺς θεωρητικούς τῆς πολλαπλότητος, συμφώνησε καὶ μ' ἐκείνους πού δέχονταν τὴν ὑπαρξὶ ἐνὸς μόνου κι ὅτι δὲν ὑπάρχει κίνησι ἄνευ κενοῦ. Ἐλεγε μάλιστα, ὅτι κενόν σημαίνει μὴ ὄν, κι ὅτι κανένα μέρος τοῦ ὄντος δὲν εἶναι μὴ ὄν, ἀφοῦ ὅ,τι ὑπάρχει πραγματικά, ὑπάρχει στὸ σύνολό του... Προχωρώντας ὁ Λεύκιππος λέει, πὼς ἓνα τέτοιο ὄν δὲν εἶναι μόνον ἓνα, ἀλλ' εἶναι σύνολο πλήθους ἀόρατων, ἐξαιτίας τῆς σμικρότητός τους, ἀτόμων. Κινοῦνται δὲ τὰ άτομα αὐτὰ στὸ κενό –γιατί δεχόταν τὴν ὑπαρξὶ τοῦ κενοῦ– καὶ ὅταν συνενώνονται, προκαλοῦν τὴν γένεσι, ὅταν δὲ χωρίζονται, τὴν φθορά. Δέχονται δὲ ἀλληλοεπιδράσεις, ὅταν θρίσκονται σὲ κατάσταση ἀπλῆς ἐπαφῆς (πού δὲν σημαίνει ἔνωση), ἐνῶ ὅταν συντίθενται καὶ συμπλέκονται, δημιουργοῦν κάτι (νέο). Ὅμως ἀπὸ κάτι πού εἶναι ἓνα, δὲν θὰ μπορούσε νὰ προέλθουν πολλὰ, ὅπως δὲν θὰ μπορούσε κι ἀπ' τὰ πολλὰ νὰ προκύψει μία ἐνότητα. Ὅμως, ὅπως ὁ Ἐμπεδοκλῆς καὶ μερικοὶ ἄλλοι λέγουν, πὼς τὰ ὄντα δέχονται ἐπιδράσεις διὰ τῶν πόρων τους, ἔτσι κι ὁ Λεύκιππος θεωρεῖ, πὼς κάθε ἀλλαγή καὶ κάθε ἐπίδραση γίνονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο: Ἡ διάλυσι καὶ ἡ φθορά, ὅπως καὶ ἡ αὔξεισι, συμβαίνουν, ὅταν τὰ στερεὰ σώματα ὑπεισδύουν σ' ἓνα ἄλλο σῶμα μέσα ἀπ' τὸ κενό» (Α8, 325α 2-D.K. 67α, 7).

Ὁ Ἀριστοτέλης προσάπτει στὸν Λεύκιππο ἀσυνέπεια, ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἀπόψεις του. Δὲν πρόκειται ὅμως περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ γιὰ διαφορετικὴ θεώρησι τοῦ ὄντος κάθε φορὰ. Πράγματι ὁ Λεύκιππος ἀκολουθώντας τὸν Παρμενίδη καὶ τὸν Ζήνωνα καὶ θεωρώντας τὸ ὄν ἀπ' ἔξω, ὁμολογεῖ τὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἀκινήσιά του. Στὴν περίπτωσι αὕτη ἐργάζεται με δάσι τὸ ἐνεργητικὸν ἢ ἐνεστωτικὸν ἄπειρον, μ' ὅλες τὶς γνωστὲς γιὰ τὸ φιλόσοφο συνέπειες, ἀφοῦ ὡς παρατηρητὴς εἶναι συγχρόνως καὶ παρατηρούμενον. Στὴν δευτέρῃ περιπτώσει οἱ ἐπιδράσεις τοῦ Μελίσσου καὶ τῆς Ἰωνίας εἶναι φανερές. Ὁ Λεύκιππος τώρα πιά θεᾶται τὸ ὄν ἔσωθεν, κατακερματισμένο σὲ ἄπειρα πλήθη στοιχείων, τὰ ὁποῖα συγκροτοῦν ὑποενότητες-ὑποσύνολα καὶ δεδαίως ὄλον (ὄχι πιά ἐνεστωτικὸ ἀλλὰ δυναμικὸ ἄπειρον).

Στὰ «Μετὰ τὰ Φυσικά» ὁ Ἀριστοτέλης καταλογίζει στὸν Λεύκιππο αὐθαιρεσίαν καὶ ἔλλειψιν, διότι δὲν αἰτιολογεῖ τὶς ἀπόψεις του: «... Γι' αὐτὸ μερικοὶ, ὅπως ὁ Λεύκιππος καὶ ὁ Πλάτων, παραδέχονται τὴν ὑπαρξὶ κάποιας ἀνεξάντλητης ἐνέργειας. Διότι δίδουν στὴν κίνησι αἰώνιαν ὑπαρξὶ. Δὲν λέγουν ὅμως, γιατί συμβαίνει αὐτὸ οὔτε τί εἶναι ἀκριβῶς αὕτη ἡ κίνησι οὔτε αἰτιολογοῦν τὶς ἀπόψεις τους, ὅπως κάνουμε ἐμεῖς. Οὔτε καὶ τὴν αἰτία ἀποκαλύπτουν, ὅπως ἐμεῖς κάνουμε. Διότι τίποτε δὲν κινεῖται τυχαῖα, ἀλλὰ πρόκειται νὰ ὑπάρχη πάντοτε κάποια αἰτία, ὅπως γιὰ παράδειγμα ἡ φυσικὴ ἐνέργεια ἢ ἡ ἐνέργεια τῆς βίας ἢ ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ ἢ κάποια ἄλλη...» (1071 b 38-41). Περίπου τὴν ἴδια κατηγορία προσάπτει στὸν Λεύκιππο καὶ ὁ Ἰππόλυτος. Ἀφοῦ ἐκθέτει τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Λ. καταλήγει: «... Τίς δ' ἂν εἴη ἡ ἀνάγκη διὰ τὸ αὔξειν τε καὶ φθίνειν οὐ διώρισεν» (D-K 67α, 10).

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μπορούμε νὰ ποῦμε, πὼς ὁ Λεύκιππος ἀδικεῖται ἀπ' τοὺς ἐπικριτὲς

του, διότι αιτιολογεί τις απόψεις του και μάλιστα αρκούντως. Ὡς αἴτια ὁ Μιλήσιος θέτει τὸ θάρος τῶν ἀτόμων καὶ τὴ μάζα τους ἢ τὴν ἔλξι καὶ τὴν πίεσι ἢ τὴν συνένωσι καὶ διάλυσι τῶν ἀτόμων: «Ὅλα αὐτὰ θέβαια ὁ Λεύκιππος τὰ διαψεύδει, ἀφοῦ θέτει ὡς ἀρχὲς (αἰτίες) τὰ ἄπειρα καὶ αἰκίνητα, σμικρότατα ἄτομα. Ἐξ αὐτῶν τὰ μὲν ἀβαρέστερα φεύγουν πρὸς τὰ ἄνω καὶ γίνονται ἀέρας καὶ πῦρ, τὰ δὲ βαρύτερα πρὸς τὰ κάτω καὶ γίνονται νερό καὶ γῆ» (Ἑρμιππος, στὸν D-K 67α, 17).

Σ' ἀντίθεσι μὲ τὸν μαθητὴ του καὶ συνεργάτη του Δημόκριτο, γιὰ τὸν ὁποῖο ἐλέγοντο πάντοτε διάφορες ἱστορίες, ὁ Λεύκιππος παρέμεινε σχεδὸν ἄγνωστος. Σύμφωνα μὲ τὸν Ἀπολλόδοωρο –«Χρονικά»– ὁ Ἐπίκουρος διέδιδε, ὅτι ποτὲ δὲν ὑπῆρξε φιλόσοφος μὲ τὸ ὄνομα Λεύκιππος, ἐνῶ ὁ Ποσειδώνιος ὁ Στωϊκὸς καὶ ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς συμπληρώνουν: «Ὁ Ἐπίκουρος παρουσίαζε ὡς δικῆς του ἀπόψεις τὶς περὶ ἡδονῆς τοῦ Ἀριστίππου (Διογένης Λαέρτιος, IX 1). Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρινὸς οὐδόλως ἀμφισβητεῖ τὴν ἱστορικότητα τοῦ ἀνδρὸς καὶ στοὺς «Στρωματεῖς» του τὸν ἀναφέρει ὡς μαθητὴ τοῦ Ζήνωνος καὶ δάσκαλο τοῦ Δημοκρίτου: «Παρμενίδης τοῖνυν Ξενοφάνους γίνεται ἀκουστής, τούτου Ζήνων, εἴτα Λεύκιππος, εἴτα Δημοκρίτος». Πέραν αὐτοῦ ὁ Κλήμης λέγει τὸ ἑξῆς: «Τὴν τῶν ἀτόμων εὕρεσιν ἐπινενόηκεν πρῶτος Λεύκιππος» (H. Diels 67,4).

Ἀπὸ τὰ παραπάνω μπορεῖ νὰ συμπεράνῃ κανεὶς, ὅτι ὁ Λεύκιππος ἔπρεπε θῦμα σκοπίμου παραπληροφορήσεως ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους τοῦ «Κήπου» ἀφ' ἐνὸς καὶ τοῦ Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου γιὰ τοὺς γνωστοὺς λόγους... Καθοριστικὸ ρόλο ὥστόσο ἔπαιξε καὶ ὁ στενὸς δεσμὸς τοῦ Λευκίππου μὲ τὸν Δημόκριτο· οἱ δύο αὐτοὶ φιλόσοφοι συνεργάσθηκαν τόσο στενά καὶ ἀλληλομεταγγίσθησαν ἔτσι, ὥστε στὸ ἄκουσμα τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐνός, νὰ ἔρχεται στὸ νοῦ τοῦ ἀκούοντος καὶ ὁ ἄλλος· κι ὅπως ὁ Πλάτων «ἀπερρόφησε» τὸν Σωκράτη, ἔτσι καὶ ὁ Δημόκριτος «ἀπερρόφησε» τὸν Λεύκιππο. Ὅμως καὶ τὰ συγγράμματά τους ἔχουν συγχωνευθεῖ καὶ σήμερα εἶναι δύσκολο ν' ἀποφανθῇ κάποιος μὲ ἀσφάλεια, ποιά ἐξ αὐτῶν εἶναι τοῦ πρώτου καὶ ποιά τοῦ δευτέρου.

Ὁ Μέγας Διάσκομος γιὰ παράδειγμα καὶ τὸ περὶ Νοῦ ἀποδίδονται αὐτοῦσια στὸν Λεύκιππο· κι ὅμως συναντῶνται συγχρόνως καὶ μεταξὺ τῶν δημοκριτείων. Γιὰ τὸν λόγον αὐτὸ μετὰ τὴν παράθεσι τῶν πληροφοριακῶν στοιχείων θὰ κάνουμε λόγο περὶ τοῦ ἔργου τῶν Ἀτομικῶν ἦτοι τῶν Λευκίππου καὶ Δημοκρίτου.

6. Δημοκρίτος ὁ Ἀδδηρίτης

Ὁ Δημόκριτος ἀντίθετα μὲ τὸν Λεύκιππο ὑπῆρξε ἥρωας πολλῶν ἀνεκδότων, τὰ ὁποῖα κατασκευάσθηκαν εἴτε ἀπ' τὴν ὀργάνωσι τῶν Πυθαγορείων εἴτε ἀπ' τοὺς Ἐπικουρείους. Ἀνεξαρτήτως τοῦ κέντρου προελεύσεως «οἱ ἱστορίες πού ἀναφέρονται στὸ πρόσωπό του εἶναι ἀπλᾶ μυθεύματα», ἀποφαίνονται κατηγορηματικά ὁ Kirk, ὁ Raven καὶ ὁ Schofield. Οἱ ἴδιοι αὐτοὶ ἐρευνητές, ἀλλὰ καὶ ὁ Burnet ἀπ' τοὺς συγχρόνους, ὅπως καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Θεόφραστος καὶ ὁ Κλήμης ἀπ' τοὺς παλαιούς θέλουν τὴν ἀτομικὴ θεωρίαν δημιουργήμα τοῦ Λευκίππου, πού ἐπεξεργάσθηκε καὶ ἐπεξέτεινε ὁ Δημόκριτος. Μ' αὐτὴν τὴν ἀποψιν συντάσσονται καὶ ὁ Ἱππόλυτος, καὶ ὁ Κικέρων, καὶ πολλοὶ ἄλλοι.

Ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησι καὶ ὁ τόπος καταγωγῆς τοῦ Δημοκρίτου δίδονται ἀπ' τὸν Διογένη τὸν Λαέρτιο. Γιὰ τὸ χρόνο πού ἔζησε ὁ Λεύκιππος δὲν ὑπάρχει μαρτυρία· ἐπειδὴ ὥστόσο οἱ πηγὲς τὸν θέλουν δάσκαλο τοῦ Δημοκρίτου καὶ μαθητὴ τοῦ Ζήνωνος, δὲν εἶναι παρακινδυνευμένον νὰ τὸν θεωρήσουμε κατὰ τι πρεσβύτερου τοῦ Ἀδδημίτου, ὡς γεννηθέντα δηλαδὴ περὶ τὸ 470-465 π.Χ., δεδομένου ὅτι ὡς χρονολογία γεννήσεως τοῦ Δημοκρίτου ὀρίζεται τὸ 460-456 π.Χ.

«Ὁ Δημόκριτος τοῦ Ἡγησιστράτου, κατ' ἄλλους τοῦ Ἀθηνοκρίτου καὶ γιὰ μερικοὺς τοῦ Δαμασίππου, κατήγετο ἀπ' τὰ Ἀδδηρα ἢ, κατὰ μερικοὺς, ἀπ' τὴν Μίλητον... Σχετίσθηκε μὲ τὸν Λεύκιππο καὶ τὸν Ἀναξαγόρα... Ὅπως ὁ ἴδιος λέγει στὸ ἔργο του «Μικρὸς Διάσκομος», ἦταν νέος, ὅταν ὁ Ἀναξαγόρας ἦταν ἤδη γέρος, ἀφοῦ εἶχαν μὴ διαφορά ἡλικίας 40 ἐτῶν. Ὁ Ἀπολλόδοωρος στὶς «Χρονολογίες» του γράφει, πὺς γεννήθηκε τὴν 80ὴν Ὀλυμπιάδα, ἐνῶ ὁ Θράσυλλος, στὸ ἔργο του πού φέρει τὸν τίτλο «Τὰ πρὸ τῆς ἀνα-

γνώσεως τῶν διβλίων τοῦ Δημοκρίτου», ισχυρίζεται πὺς γεννήθηκε τὸ τρίτο ἔτος τῆς 77ης Ὀλυμπιάδος, κι ὅτι ἦταν κατὰ ἓνα ἔτος μεγαλύτερος τοῦ Σωκράτους» (Διογένης Λαέρτιος, Θ' 7).

Οἱ πληροφορίες περὶ μαθητεύσεως τοῦ Δημοκρίτου στοὺς Χολδαίους μάγους ἢ Αἰγυπτίους ἱερεῖς ἢ στὸν Κρότωνα συμπεριλαμβάνονται μετὰ τῶν ἀνεκδότων καὶ μυθευμάτων ποὺ προαναφέραμε, ἀπορρίπτονται δὲ ἀπ' τοὺς ἐρευνητὲς μὲ εἰρωνεία. Ἄλλωστε αὐτὲς αὐτοαναγοῦνται ἐξαιτίας τῆς ἀντιφατικότητος καὶ τῆς λογικῆς ἀσυνέπειας τῶν στοιχείων τους. Βέβαια στὸ Λεξικὸν «Ἡλίου» (*Τὸ Ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν Πνεῦμα*) διαβάζει κανεὶς καὶ «*ἀνθεντική*» μαρτυρία τοῦ ἴδιου τοῦ Δημοκρίτου, ποὺ μᾶς δεδαιώνει περὶ τῶν ταξιδιῶν του στὴν Αἴγυπτο, Βαβυλωνία, Μ. Ἀσία καὶ Ἰνδίες ἀκόμη· μόνο ποὺ τὸ κείμενο αὐτὸ δὲν ἀνήκει στὸν Δημόκριτο. Ἐχει γραφεῖ ἀπὸ κάποιον μεταγενέστερο, ὁ ὁποῖος, ἀπαντώντας στὰ μυθεύματα τῶν δεινῶν Πυθαγορικῶν, Ἐπικουρείων καὶ Φοινικιστῶν, κατεσκεύασε τὸ ἐν λόγω ἀπόσπασμα πρὸς ἀποστόμωσί τους. Τὸ ὅτι εἶναι πλαστό καὶ σκόπιμο φαίνεται ἀπὸ τὸ ὕφος, ποὺ δὲν ταιριάζει στὸ ἥθος τοῦ Ἀδδηρίτου, ἀλλὰ κι ἀπ' τὰ ἐπιχειρήματα ποὺ ἐπικαλεῖται, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δημοκρίτεια. Φέρεται λοιπὸν ὁ Δημόκριτος νὰ περιαιτολογῇ, νὰ ἐπιζητῇ τὴν δόξα καὶ νὰ ἀναμετριέται μὲ τοὺς ἀρπεδονάπτες. Ὅμως ὁ Δημόκριτος ὄχι μόνο δὲν αὐτολογεῖ, ἀλλὰ ἦταν ἐξαιρετικὰ σεμνὸς καὶ σῶφρων, ἀφοῦ δίδασκε τὸ «*λάθε βιώσας*». Πέραν αὐτῶν πόσο περήφανος θὰ αἰσθανόταν ἀραγε, ἐπιστήμων καταξιωμένος καὶ φήμης ποὺ τὸν ἤθελε «*ἰσοστάσιον πόλεως*», νὰ ἀναμετριέται μὲ τοὺς πρακτικὸς ἀρπεδονάπτες, ποὺ μετροῦσαν τὴν γῆ μὲ σχοινιά καὶ μὲ πασσάλους; Καὶ στὴν Βαβυλωνία τί ἤθελε; Νὰ διδαχθῇ μήπως τοῦ Ἀστρολογίας καὶ μαγείας, τὶς δεισιδαιμονίες καὶ τὶς γητεῖες – θετικὸς ἐπιστήμων καὶ εἰσηγητὴς τοῦ «*οὐδὲν χρεῖμα ἐς μάτην ἢ τύχῃ γίνεταί...*»; Καὶ στὸν Κρότωνα ὥστόσο δὲν πῆγε καὶ φυσικὰ οὐδέποτε ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πυθαγόρα, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι, τότε ποὺ γεννήθηκε ὁ Δημόκριτος, ὁ Πυθαγόρας εἶχε λησμονηθεῖ (ἀπέθανε τὸ 500 π.Χ.).

Μένει νὰ ἐξετάσουμε, ἂν ὁ Ἀδδηρίτης – ποὺ γιὰ μᾶς δὲν πρέπει νὰ ταξίδευσε καθόλου – ἐπισκέφθηκε τὴν Ἀθήνα ἢ ἀποτελεῖ μύθευμα καὶ τὸ «*ἦλθον γάρ, φησίν, ἐς Ἀθήνας καὶ οὕτως μὲ ἐγνωκεν*». Πόθεν τὸ τεκμαίρει αὐτὸ ὁ Θράσυλλος; Ὁ στοχαστὴς αὐτὸς λέει, ὅτι αὐτὸς ποὺ «*παραπονεῖται*» μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, πρέπει νὰ εἶναι ὁ Δημόκριτος, ἐφόσον βέβαια ὁ διάλογος «*Ἀντερασταί*» ἀνήκει στὸν Πλάτωνα. Στὴν καταφατικὴ περίπτωσις ὁ ἀντίπαλος τῶν Ἀναξαγόρα καὶ Οἰνοπίδου πρέπει νὰ εἶναι ὁ Δημόκριτος, γιατί παραλληλίζει τὸν φιλόσοφο μὲ ἀθλητὴ τοῦ πεντάθλου· καὶ ὁ Δημόκριτος ἦταν τέτοιος ἀθλητής. Οἱ «*Ἀντερασταί*» δὲν ἀνήκουν στὸν Πλάτωνα, καὶ οἱ περισσότεροι Ἀθηναῖοι φιλόσοφοι ἦσαν ἀθλητὲς στὸ πένταθλον· ἄρα ὁλόκληρο τὸ σκεπτικὸ τοῦ Θρασύλλου δὲν εὔσταθεῖ.

Ἀξίζει τέλος νὰ παραθέσουμε μιὰ ἀκόμη πληροφορία, προκειμένου νὰ σχηματίσουμε μιὰ πληρέστερη εἰκόνα περὶ τοῦ ἀνδρός. Ὁ Δημόκριτος ζοῦσε λιτά, αὐτοαπομονωμένος στὴν κατοικία του καὶ ἀπασχολημένος μὲ τὶς μελέτες καὶ τὶς ἐρευνές του. Περιφρονεῖ τις ψεύτικες δόξες καὶ περιγελοῦσε τὶς μικρότητες καὶ τὴν μικροψυχία τῶν ἀνθρώπων. Ἐπειδὴ λοιπὸν γελοῦσε εἴτε μὲ τὰ τάχα παθήματα εἴτε μὲ τοὺς τάχα θριάμβους τῶν θνητῶν, ὠνομάσθηκε «*Γελασῖνος*» καὶ «*Σοφία*». Σύμφωνα μὲ τὸ *Ἀνθολόγιον* τοῦ Στοβαίου στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ὁ μὲν Ἡράκλειτος ἔκλαιε, ὁ δὲ Δημόκριτος γελοῦσε: «*Τοῖς δὲ σοφοῖς ἀντὶ ὀργῆς Ἡρακλείτῳ μὲν δάκρυα, Δημοκρίτῳ δὲ γέλως ἐπήρει*!» Ὁ Δημόκριτος πίστευε, ὅτι «*πολυνοῖν, οὐ πολυμαθὴν ἀσκεῖν χρεῖ*» (διότι) πολλοὶ πολυμαθεῖς νοῦν οὐκ ἔχουσιν». Ἐλεγε μάλιστα, ὅτι «*δοῦλεσθαι μᾶλλον εὐρεῖν αἰτιολογίαν ἢ τὴν Περσῶν βασιλείαν γενέσθαι*». Στὸ σημεῖο αὐτὸ συναντιέται μὲ τὸν Ἡράκλειτο, ποὺ ἔλεγε τὸ «*πολυμαθὴν νόον ἔχειν οὐ διδάσκει*» καὶ πέταξε, ὡς γνωστόν, τὸν βασιλικὸ σκήπτρον, ποὺ τοῦ ἀνῆκε κληρονομικὰ. Καὶ οἱ δυὸ ἄνδρες, πραγματικοὶ φίλοι τῆς σοφίας, τουτέστιν φιλόσοφοι, τάσσονται ἐναντίον πάσης μορφῆς ἐξουσίας.

«*Πέθανε δὲ ὁ Δημόκριτος κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπο: Ὅταν ἦταν ὑπέργηρος πιά (109 ἐτῶν) καὶ ἐτοιμοθάνατος, ἡ ἀδελφὴ του ἐλνυεῖτο ποὺ ἀπέθνησκε κατὰ τὶς ἐορτὲς τῶν Θεομοφορίων καὶ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἐκτελέσῃ τὰ πρὸς τὴν θεὰ Δήμητρα καθήκοντά της ἐξαι-*

τίας τοῦ πένθους. Τότε ὁ Δημόκριτος τὴν καθυσύχασε, λέγοντάς της νὰ τοῦ προσκομί-
 ζη καθ' ἐκάστην ζεστόν ἄρτο, προκειμένου νὰ εἰσπνέῃ τὸ ἄρωμά του. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ
 ἔζησε, ὥσπου τελείωσαν οἱ θρησκευτικὲς ἐκδηλώσεις. Κατόπιν ἄφησε ἀλυπότατος τὴν
 ζωὴν, ἀφοῦ κατὰ τὸν Ἱππαρχον συμπλήρωσε τὰ 109 ἔτη» (Διογένης Λαέρτιος, IX 7).

2. ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ

Στοὺς Ἀτομικοὺς ἀποδίδονται πενήντα δύο (52) ἔργα, τὰ ὁποῖα –σύμφωνα μὲ τὸν
 Θράσυλλο, ποὺ τὰ ταξινομήσε «ὥσπερ καὶ τὰ Πλάτωνος κατὰ τετραλογίαν»– εἶναι:

- (α) Ἠθικά ὀκτώ (= δύο τετραλογίες).
- (β) Μουσικά ὀκτώ (= δύο τετραλογίες).
- (γ) Τεχνικά ὀκτώ (= δύο τετραλογίες).
- (δ) Φυσικά δεκάξι (= τέσσερις τετραλογίες).
- (ε) Μαθηματικά δώδεκα (= τρεῖς τετραλογίες).

Πολλοὶ κάνουν λόγο περὶ ἑκατὸ (100) συγγραμμάτων (Β. Σπανδάγος), ἄλλοι περὶ ἐβδο-
 μήκοντα (Κ. Γεωργακόπουλος, Ἰω. Ρ. Πανέρης) καὶ ἄλλοι περὶ ἐξήκοντα (Θ. Παπαδό-
 πουλος). Οἱ Kirk-Raven καὶ Schofield θεωροῦν τοὺς τελευταίους ἀριθμοὺς ὑπερβολι-
 κούς, πιστεύουν δὲ ὅτι τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν δὲν εἶναι γνήσια.

Τὰ πενήντα δύο ἔργα, ποὺ κατ' οἰκονομίαν ἀποδίδονται στὸν Δημόκριτο, ἀποτελοῦν
 συνθετικὴ ἐργασία ἀμφοτέρων τῶν φιλοσόφων. Ὁ Ἀριστοτέλης, ἀναλύοντας κάποια ἐξ
 αὐτῶν, ἀναφέρεται ἐπίμονα καὶ στοὺς δυὸ φιλοσόφους, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω· ὁ Θε-
 ὄφραστος μάλιστα θεωρεῖ τὸν Μεγάλον Διάκοσμον ὡς ἀποκλειστικὰ ἔργο τοῦ Λευκίπ-
 που καὶ ὁ Ἀέτιος ἀποδίδει στὸν τελευταῖο τὸ ἔργο περὶ τοῦ Νοῦ. Τὸ πιὸ πιθανὸ εἶναι νὰ
 ἔγραψε ἕνα μέρος τῶν ἔργων αὐτῶν ὁ Λευκίππος ὑπὸ μορφὴν ὑπομνημάτων γιὰ τίς δι-
 δασκαλίς του, τὰ ὁποῖα ἐν συνεχείᾳ ἀνέπτυξε καὶ τελειοποίησε ὁ Δημόκριτος.

Ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πενήντα δύο ἔργων τῶν Ἀτομικῶν κανένα δὲν ἔφθασε σὲ μᾶς,
 ἐκτὸς ἀπὸ μερικὰ ἀποσπάσματα. Εἶναι μεγάλο δυστύχημα, ἀλλὰ καὶ ἐνδεικτικὸ τοῦ ἠθι-
 κο-πνευματικοῦ ἐπιπέδου καὶ τοῦ γούστου τῶν μεταγενεστέρων τους, ὅτι τὰ διασωθέντα
 ἀποσπάσματα προέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰ περὶ ἠθικῆς ἔργα τῶν Ἀτομικῶν.

3. Η ΓΝΩΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΑΤΟΜΙΚΩΝ

Ἡ θεωρία τῶν Ἀτομικῶν, ὅσον ἀφορᾷ στὰ γνωστικὰ ὄργανα καὶ τὴν ποιότητα τῶν
 γνώσεών μας, ἀποτελεῖ, θὰ ἴεγε κανεῖς, σύνθεσο ἐλεατικῶν καὶ ἰωνικῶν στοιχείων· σὲ
 καμμιὰ περίπτωσι πάντως δὲν δικαιώνει τοὺς ἐπικριτὲς τους, κατὰ τοὺς ὁποίους «καὶ
 Ξενοφάνης καὶ Ζήνων ὁ Ἐλεάτης καὶ Δημόκριτος σκεπτικοὶ τυγχάνουσιν».

Ὁ Λευκίππος φρονοῦσε, ὅτι οἱ αἰσθήσεις μας μᾶς παρέχουν σωστὲς (ἀληθινές) πλη-
 ροφορίες, ὅσον ἀφορᾷ στὴν πολλαπλότητα τῶν ὄντων καὶ τὴν κίνησί τους, λανθασμένες
 δὲ ἢ μὴ ἀκριβεῖς ὅσον ἀφορᾷ στὴν ποιότητα καὶ τὴν φύσι τῶν ὄντων, δεδομένου ὅτι
 ἡρνεῖτο τὴν μεταβολὴν – ἄρα καὶ τὴν γέννησι καὶ φθορὰ τῶν ὄντων ποὺ ὑπάρχουν πραγ-
 ματικά.

Ὁ Δημόκριτος δὲν ἀπομακρύνεται ἀπ' τὴ γνώμη αὐτὴ τοῦ Λευκίππου καὶ κάνει λόγο
 γιὰ δυὸ εἶδη γνώσεων: «Ἀλλὰ στοὺς κανόνες λέει, πῶς ὑπάρχουν δυὸ εἶδη γνώσεων· ἡ
 μία, ποὺ ἀποκτᾶται μέσῳ τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ ἄλλη, ποὺ εἶναι προῖον τῆς διάνοιας.
 Ἀπὸ αὐτὲς τὴν δευτέρη τὴν ὀνομάζει γνήσια, ἀποδίδοντάς της ἀξιοπιστίαν γιὰ τὴν ἐκφορὰ
 σωστῆς κρίσεως, τὴν δὲ ἄλλη, ποὺ ἀποκτᾶται διὰ τῶν αἰσθήσεων, τὴν ὀνομάζει σκοτεινὴ
 (ἀμφιβόλου ἀξίας), μὴν ἀναγνωρίζοντάς της τὸ ἀλάθητο γιὰ τὴ διάγνωσι τοῦ ἀληθοῦς.
 Λέγει δὲ κατὰ λέξιν: Ὑπάρχουν δυὸ εἶδη γνώσεων· μία γνήσια καὶ μία σκοτεινὴ. Στὴν
 σκοτεινὴ ἀνήκουν ὅλα τὰ παρακάτω: ἡ ὄρασι, ἡ ἀκοή, ἡ ὁσμὴ, ἡ γεῦσις, ἡ ἀφή. Ἡ ἄλλη
 γνώσι εἶναι ἡ γνήσια καὶ διαφέρει τελείως ἀπ' τὴν πρώτη. Ἐπειτα, προκρίνοντας τὴν γνή-
 σια ἀπ' τὴν σκοτεινὴν, συνεχίζει: Ὅταν ἡ σκοτεινὴ γνώσι δὲν μπορεῖ πιά οὔτε νὰ βλέπῃ
 τὸ πολὺ μικρὸ οὔτε ν' ἀκούῃ οὔτε νὰ ὁσφραίνεται οὔτε νὰ γεύεται οὔτε νὰ αἰσθάνεται
 διὰ τῆς ἀφῆς, ἀλλὰ χρειάζεται κάποιο λεπτότερο ὄργανο ἐρεῦνης, τότε ἀναλαμβάνει ἡ

γνήσια γινῶσι, διότι τὸ ὄργανόν της, ὁ νοῦς, εἶναι λεπτότερον» (Ἀπ. 11, Σέξτος, *Πρὸς μαθηματικούς* VII, 138).

Ὁ Δημόκριτος ἀπορρίπτει τὴν γνωσιολογία τοῦ Πρωταγόρα, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο ἡ ἀλήθεια ἀποτελεῖ μιὰ συνισταμένη τῶν αἰσθητηριακῶν ἀντιλήψεων τῆς πλειοψηφίας τῶν ἀνθρώπων –κάτι ποὺ ὀδηγεῖ στὴν ἄρνησι τῆς ὑπάρξεως ἀντικειμενικῆς ἀλήθειας, ἀφοῦ «*χρημάτων πάντων μέτρον ἄνθρωπος*»–, κάτι ποὺ αὐτοαναίρεται, διότι «δὲν θὰ μπορούσε λοιπὸν νὰ πῇ κανεὶς, ὅτι κάθε παράστασι εἶναι ἀληθής, κάτι ποὺ αὐτοαναίρεται, ὅπως λένε ὁ Δημόκριτος καὶ ὁ Πλάτων, ἀντικρούοντας τὸν Πρωταγόρα. Διότι, ἂν ἰσχύει αὐτό, ἰσχύει καὶ τὸ ἀντίθετο· ὅτι δηλαδὴ καμμιά παράστασι δὲν εἶναι ἀληθής, μιὰ καὶ ὑπάρχει καὶ αὐτὸ ὡς παράστασι τοιουτοτρόπως ἢ ἄποψι, ὅτι κάθε παράστασι εἶναι ἀληθής, θὰ μετατραπῇ σὲ ψεῦδος» (Σέξτος, *Πρὸς μαθηματικούς* VII, 389).

Ἀπορρίπτοντας τὴν πρωταγόρεια γνωσιολογία, δὲν ἔπεται ὅτι ἀποδέχεται κατὰ γράμμα καὶ τίς ἐλεατικὴς θέσεις: «Ἄν καὶ εἶχεν ὑποσχεθῇ στὰ “Ἀποδεικτικά Στοιχεῖα” ν’ ἀποδώσῃ στὶς αἰσθήσεις τὸ κύρος τῆς θεβαιότητας, ἀπεναντίας τίς καταδικάζει, λέγοντας: Ἀλλὰ ἐμεῖς (οἱ αἰσθήσεις) δὲν συλλαμβάνουμε τίποτα τὸ δέβαιο, παρὰ μόνον κάτι ποὺ ἀλλάζει ἀνάλογα μὲ τὴν κατάστασι τοῦ σώματος καὶ τῶν πραγμάτων ποὺ μπαίνουν μέσα του καὶ τὸ πιέζουν» (Σέξτος, *Πρὸς μαθηματικούς* VII, 136)].

Ἀπ’ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ φαίνεται, πὼς ὁ Δημόκριτος δὲν ἀρνιόταν ὁλοσχερῶς τὸν θετικὸ ρόλο τῶν αἰσθήσεων καὶ συνεπῶς δὲν υἱοθετοῦσε τὸ Παρμενίδειον: «*Στὴν πραγματικότητα δὲν ξέρουμε τίποτα καὶ γιὰ τίποτα· οἱ ἀνθρώπινες γνῶμες ἀποτελοῦν ροὴ εἰδώλων τῶν πραγμάτων... Καὶ δέβαιο θὰ γίνῃ ἀντιληπτό, πόσο δύσκολο εἶναι νὰ γνωρίσουμε τὴν πραγματικὴ οὐσία τῶν ὄντων... Διότι στὴν πραγματικότητα τίποτα δὲν ξέρουμε, γιατί ἡ ἀλήθεια εἶναι βαθιὰ κρυμμένη... συμβατικά ὑπάρχει τὸ χρῶμα, τὸ γλυκὸ καὶ τὸ πικρό· στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει τίποτα, ἐκτὸς ἀπ’ τὰ ἄτομα καὶ τὸ κενό*» (ἀπ. 7, 8, 11· καὶ Σέξτος, ὁ.π. VII 135). Ὁ Δημόκριτος μπορεῖ νὰ δάξῃ τίς αἰσθήσεις νὰ λέγουν, προσωποποιημένες, στὸν νοῦ: «*Τάλαινα φρήν, παρ’ ἡμέων λαβοῦσα τὰς πίστεις ἡμέας καταβάλλεις;*», γνωρίζει ὅμως ὅτι ἡ «*φύσις κρύπτεσθαι φιλεῖ*», καθὼς λέγει ὁ Ἡράκλειτος, καὶ μέσα στὰ κρυμμένα αὐτὰ οἱ αἰσθήσεις ἀδυνατοῦν νὰ εἰσχωρήσουν.

Σύμφωνα μὲ τὸν Λεύκιππο καὶ τὸν Δημόκριτο τὰ προσιτὰ στὶς αἰσθήσεις –αἰσθητὰ ἢ φαινόμενα– γίνονται ἀντιληπτὰ σ’ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους: «*γνώριμα δὲ μᾶλλον τὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν ἢ ἀπλῶς ἢ τοῖς πολλοῖς*», ἐνῶ τὰ ἀδηλα ἢ νοητὰ χρειάζονται πολὺ κόπο, γιὰ νὰ γίνουν κατανοητὰ· καὶ αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται ἀπ’ τοὺς λίγους. Δυσκολώτερο ὅλων εἶναι ν’ ἀντιληφθῇ κανεὶς τὴν οὐσία καὶ ἰδίως τὰ αἷτια τῶν πραγμάτων καὶ τῶν φαινομένων. Ξεκινώντας μὲ τὸ δεδομένο ὅτι «*οὐδὲν χρῆμα ἐξ μάτην γίνεταί, ἀλλὰ πάντα ἐκ λόγου τε καὶ ὑπ’ ἀνάγκης*» [τίποτα δὲν γίνεται τυχαῖα, ἀλλὰ ὅλα προκύπτουν ἀπὸ κάποια αἷτια ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη], ἀναζητοῦσε σ’ ὅλη του τὴν ζωὴ τίς αἰτίες τῶν πραγμάτων καὶ τῶν φαινομένων, κάνοντας χρῆσι τοῦ λογικοῦ ὄργανου του καὶ τῶν νόμων τῆς λογικῆς καθὼς ἐπίσης καὶ τῶν ἐμπειριῶν του.

Ὁ Δημόκριτος δὲν χρησιμοποιεῖ τὴν ἀπαγωγικὴ μόνον μέθοδο, ἀλλ’ εἰσάγει γιὰ πρώτη φορὰ ἴσως τὴν ἐπαγωγικὴ, τῆς ὁποίας μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πατέρας σύμφωνα μὲ τὸν Ἀριστοτέλη: «*Ἡ αἷτια, ποὺ οἱ προγενέστεροί μου δὲν ἔφθασαν σ’ αὐτὴν τὴν μέθοδο (τῆς ἐπαγωγῆς) εἶναι, ὅτι τοὺς ἦταν ἄγνωστη ἡ οὐσία καὶ ὁ ὁρισμὸς τῆς οὐσίας. Ὁ πρῶτος, ποὺ χρησιμοποίησε τὴν μέθοδο αὐτὴν, ὄχι ἐπειδὴ τὴν θεωροῦσε ἀπαραίτητη γιὰ τὴν διερεῦνησι τῆς φύσεως, ἀλλ’ ἐπειδὴ ὠδηγήθηκε σ’ αὐτὴν ἀπ’ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅπως ἔρευνῃ ὁ Δημόκριτος. Ἐπὶ τοῦ Σωκράτους ἡ μὲν τάσι αὐτὴ δυνάμωσε, ἡ δὲ ἔρευνα τῆς φύσεως ἐγκαταλείφθηκε. Διότι οἱ φιλοσοφοῦντες στράφηκαν πρὸς τὴν ἔρευνα τῆς χρησίμου ἀρετῆς καὶ τῆς πολιτικῆς. Ἀπὸ τοὺς φυσικοὺς ὅμως ὁ Δημόκριτος μόνον ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἔρευνα τῆς φύσεως καὶ προσδιώρισε τίς ἐννοίες τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ ψυχροῦ*» (Ἀριστοτέλης, «*Περὶ ζώντων μορίων*» A1 642a 24· καὶ «*Μετὰ τὰ Φυσικά*» M4, 1078b 19)].

[Σὲ προσεχὲς τεύχος: Ἡ περὶ ἀτόμων καὶ κενοῦ θεωρία καὶ τὰ Δημοκρίτεια μαθηματικά].

Φοινικισμός: Τέλος

Ἐδῶ καὶ δώδεκα χρόνια ὁ «Δ» εἰσήγαγε τὸν ὄρο «φοινικισμός» μὲ τὴν ἔννοια τῆς τυφλῆς πίστεως στὸ ἐξ-ουσιαστικὸ δόγμα, ὅτι αὐτοὶ ποὺ ἐφεύραν τὸ Ἀλφάβητο καὶ τὸ κληροδότησαν στὸν κόσμον εἶναι οἱ Φοῖνικες. Ὁ λαὸς αὐτός, ποὺ στὴν πραγματικότητα ὑπῆρξε τέλεια ἀντιπνευματικὸς καὶ τίποτα δὲν προσέφερε στὸν πολιτισμὸ, προβάλλεται ὡς εὐεργέτης καὶ ἐκπολιτιστὴς τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἀποκαλέσαμε «φοινικιστὲς» τοὺς ὁπαδοὺς καὶ ἀποστόλους τῆς πλάνης αὐτῆς, ποὺ κηρύττουν καὶ βαπτίζουν στὰ φοινικικὰ νάματα τὰ ἑλληνόπουλα, ἐνῶ παράλληλα μετέρχονται καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ χωροφύλακος, παρακολουθώντας ἀγρύπνως τοὺς μὴ φοινικιστὲς καὶ συκοφαντώντας τους ὡς ἐθνικιστὲς καὶ φασίστες ἢ ἀντιδραστικοὺς καὶ ἐθνοκαπήλους.

Καταγγείλαμε τοὺς φοινικιστὲς ὡς ψεῦτες καὶ μόνον «ἀπατήλια εἰδότας», ὡς μισέλληνες καὶ μισάνθρωποι, ποὺ συνειδητὰ ἢ ἀσυνείδητα, εὐχάριστα ἢ ἀναγκαστικὰ ἀπεργάζονται τὴν διαστρέβλωση τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος—ὡς ἰδεολογίας καὶ πολιτισμοῦ— καὶ τὴν πνευματικὴ ὑποδούλωση τῆς ἀνθρωπότητος στοὺς ἐξ-ουσιαστὲς.

Ἀποκαλύψαμε στοὺς Ἕλληνες καὶ τὴν πολιτισμένη ἀνθρωπότητα τὰ μέσα καὶ τὶς μεθόδους ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ φοινικιστὲς, καθὼς ἐπίσης καὶ τοὺς στόχους τους, ἓνα μέρος ἐκ τῶν ὁποίων ἤδη ἔχει ἐπιτευχθεῖ, μ' ἀποτέλεσμα νὰ βρίσκεται ὁ Ἑλληνισμὸς στὴν κατάσταση αὐτῇ, δηλαδὴ «στοῦ κακοῦ τὸν πάτο», ὅπως λέγει ὁ ποιητής.

Ἀποδείξαμε μ' ἀδιάσειστα στοιχεῖα ὅτι δημιουργοὶ τοῦ περιβόητου—ἂν καὶ οὐσιαστικὰ ἀνύπαρκτου— «Γλωσσικοῦ Ζητήματος» ὑπῆρξαν αὐτοὶ οὗτοι οἱ φοινικιστὲς, ποὺ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ταλάνισαν τὸ ἔθνος καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τῆς «νεώτερης» ἱστορίας του, ἐμποδίζοντάς το ἔτσι νὰ πραγματώσῃ τοὺς ὑψηλοὺς του στόχους καὶ τὴν ἱστορικὴ του ἀποστολή. Ἀποδείξαμε ἀκόμη, ὅτι αὐτοὶ φιλοτέχνησαν καὶ ἐπέβαλαν τὴν ἰσχύουσα ἀγλωσσία—ἄρα καὶ ἀ-λογία—στὴν ἐκπαίδευση, μ' ἀποτέλεσμα νὰ περιπέσῃ τὸ ἔθνος σὲ μιὰ κατάσταση νάρκης.

Ἦδη ἔχουν παρέλθει εἴκοσι ἔτη, ἀφότου ἔγινε ἡ λεγόμενη «ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση». Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ ἔτη οἱ μαθητὲς δὲν διδάχθηκαν τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ οὔτε ἦλθαν σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ κείμενα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ὁ Ξενοφῶν, ὁ Κοραῖς καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὁ Παπαδιαμάντης καὶ ὁ Ροῦδης, ὅλες τελοσπάντων οἱ ζωντανὲς δυνάμεις τοῦ Γένους, «ποὺ παιδεύουν ἀνθρώπους καὶ θελτίους αὐτοὺς ἀπεργάζονται», ἐκδιώχθηκαν ἀπ' τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐπεὶ τὸ ἦθος καὶ τὸ ὕψος τους δὲν συνάδει μὲ τὴν ἀνθητικότητα καὶ τὴν χαμέρπεια τοῦ φοινικισμοῦ.

Ἦδη ἔχουν παρέλθει εἴκοσι ἔτη, ἀφότου ἐπεβλήθη τὸ τεχνητὸ αὐτὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα, ποὺ οὔτε καθαρεύουσα εἶναι οὔτε δημοτικὴ, καὶ τὸ ἔθνος δὲν ἔχει βρεῖ τὸ ρυθμὸ του, ἀλλὰ παλινδρομεῖ καὶ βρίσκεται σὲ πλήρη ἀφασία,

χωρίς καμμιὰ προοπτική ανάκαμψης. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ὅλων τῶν βαθμίδων ὑποδαθμίσθηκαν καὶ μεταβλήθηκαν σὲ χώρους σχόλης, σὲ παιδο-στάσια δηλαδή, πὺν ἐξασφαλίζουν τὸ ζῆν κι ὄχι τὸ «εὖ ζῆν», τὸ ὁποῖο ἐπίσης ἐκτοπίσθηκε ὡς μὴ συμβατὸ μὲ τὸ «πρακτικὸ πνεῦμα» τῶν μεταρρυθμιστῶν. Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα στὸ μεταξὺ περιδλήθηκαν μὲ ψηλὰ κιγκλιδώματα κι ἐφοδιάσθηκαν μὲ λουκέττα ἔτσι, ὥστε ν' ἀδυνατοῦν νὰ δραπετεύσουν οἱ «τρόφιμοι». Ἐγκλεισμός καὶ ἐνστάλλαξη τῶν φοινικικῶν δογμάτων δίδουν τὴν ταυτότητα τῶν συγχρόνων δουλοποιῶν σχολείων τοῦ φοινικισμοῦ.

Φυσικὸ ἦταν νὰ κορυφωθοῦν οἱ ἀντιδράσεις ἐκ μέρους τῶν ἐγκλειστων στὰ νέα «πλατωνικὰ σπῆλαια», πὺν ἐπιδίδονται σὲ ἀπρέπειες καὶ ἀσχημίες, σὲ ἀνομίες καὶ ἀτασθαλίες, σὲ αὐθάδειες καὶ προπαντὸς διαιότητες, ἐκδηλώσεις πὺν ἀλλοιώνουν τὸν ἑλληνικὸ τρόπο ζωῆς καὶ σκέψεως, πὺν προκαλοῦν τὸ δημόσιο αἶσθημα, πὺν δίδουν τὴν εἰκόνα ἀκυδέρνητης πολιτείας.

Ἡ ἀποδιοργάνωση αὐτὴ κι ὁ εὐτελισμὸς τῆς παιδείας ἀνησύχησαν τὸ ἔθνος κι ἰδιαίτερα τοὺς πνευματικὸς ἀνθρώπους, πὺν περιέγραψαν τὴν κατάσταση αὐτὴ μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα ἔτσι, ὥστε ἀναγκάσθηκαν κι αὐτοὶ οὗτοι οἱ πρωτεργάτες τῆς «ἐκπαιδευτικῆς μεταρρύθμισης» νὰ ὁμολογήσουν, ὅτι «τὸ ὄχημα τῆς παιδείας καταρρεῖ» (Φ. Κακριδῆς) κι ὅτι «σὲ λίγα χρόνια θὰ μιλοῦμε μὲ χειρονομίες» (Γ. Ράλλης).

Θὰ περίμενε κανεῖς, ὅτι μετὰ ἀπὸ τέτοιες ὁμολογίες ταιριάζει στοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς «ὁμαδὸν ἀπάγξασθαι», καθὼς θὰ ἔλεγε ὁ Ἡράκλειτος ἢ ν' ἀποχωρήσουν ἐπιτέλους ἀπ' τὸν πολιτικὸ κι ἐκπαιδευτικὸ στίβο, ζητώντας δημοσίως συγγνώμην γιὰ τὸ κακὸ πὺν ἔκαναν. Κι ὅμως δὲν ἔγινε τίποτα ἐξ αὐτῶν. Ἀπεναντίας μένουν γαντζωμένοι μὲ νύχια καὶ δόντια στοὺς θώκους τους, ἀπεργαζόμενοι νέους τρόπους καὶ μεθόδους ἐξαπάτησής μας· καὶ ὄχι μόνο: παρακολουθοῦν ἄγρυπνα τοὺς μὴ φοινικιστές, ἔτοιμοι νὰ τοὺς χαρακτηρίσουν «πνευματικὸς σκλαβωτὲς τοῦ λαοῦ» καὶ «σημαιοφόρους τῆς ἀντίδρασης» ἢ νὰ τοὺς κατηγορήσουν γιὰ «ἄκρατο ἐθνικισμό» καὶ «ρατσισμό», κάνοντας ἔτσι μιὰ μορφὴ ἐσωτερικῆς αὐτοπροβολῆς τους· γιὰτί, ἐδῶ πὺν τὰ λέμε, πιὸ σωθινιστές καὶ πιὸ ρατσιστές ἀπ' τοὺς φοινικοσημίτες οὔτε ὑπῆρξαν οὔτε καὶ θὰ ὑπάρξουν ἄλλοι...

* * *

Σύμφωνα μὲ τὰ δελτία εἰδήσεων ὁ ὑπουργὸς Παιδείας ἐξήγγειλε τὸ νέο σύστημα εἰσαγωγῆς στὰ Α.Ε.Ι. καὶ Τ.Ε.Ι., ἓνα σύστημα πὺν ἐξόργισε πολλοὺς βουλευτὲς καὶ μάλιστα τοῦ κυβερνῶντος κόμματος. Ἄν καταλάβαμε καλά, πρόκειται γιὰ μιὰ σύνθεση στοιχείων προηγουμένων συστημάτων, γιὰ ἓνα νέο πείραμα δηλαδή «στὸ κεφάλι τοῦ Κασίδη».

Φαίνεται, ὅτι ὁ Ρένος Ἀποστολίδης ἔχει δίκιο, ὅταν λέη, πὺς «θὰ πρέπει ν' ἀρπάξουν μερικοὶ τὸ σκουπόξυλο ἢ τὴν δρεγμένη σανίδα καὶ νὰ συνεφέρουν» αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, πὺν ἐκμεταλλεζόμενοι τίς καταστάσεις παίζουν μὲ τίς τύχες τοῦ ἔθνους.

Πάν Αἴολος

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΜΠΕΞΗΣ

‘Ο Εὐριπίδης καὶ οἱ δῆθεν ἑλληνικὲς ἀνθρωποθυσίες

Ἡ «θυσία» τῆς Ἰφιγένειας. Κάτι σὰν σύμβολο καὶ ἀκλόνητο ἐπιχείρημα γιὰ τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς θεωρίας ἐκείνης, πού ἀποδίδει στοὺς Ἕλληνες τὴν ιδιότητα τῶν ἀνθρωποθυσιαστῶν καὶ ἐνίοτε καὶ τῶν καννιβάλων (ἰδὲ τεύχος «Δ» 162: «Οἱ δῆθεν ἀνθρωποθυσίες στήν Κρήτη»). Τί θὰ συνέβαινε ὁμως, ἂν ἡ ἔρευνα ἀπεδείκνυε μὲ ἀτράνταχτα ἐπιχειρήματα, πού δὲν εἶναι ἄλλα ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς δύο τραγωδίες τοῦ Εὐριπίδη τὶς σχετικὲς μὲ τὸ θέμα (*Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι* καὶ *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις*), ὅτι τὸ ἔθος τῶν ἀνθρωποθυσιῶν ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἑλληνικό, ἀλλὰ ἀντίθετα εἶναι μισητὸ καὶ μίσημα γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ τὶς ἀνθρωπιστικὲς καὶ πολιτιστικὲς τοὺς ἀξίες; Θὰ ἐπιχειρήσουμε λοιπὸν μέσα ἀπὸ τὰ ἀποσπάσματα, καὶ μόνον αὐτά, τῶν δύο συγκεκριμένων τραγωδιῶν νὰ ἀποκαλύψουμε τὴν ἀλήθεια. [Χάριν συντομίας, ὅπου τὸ ἀπόσπασμα ἀναφέρεται στὴν *Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι*, θὰ ἀναγράφεται ὡς «*I. E. A.*» καὶ ὅπου στὴν *Ἰφιγένεια ἐν Ταύροις* ὡς «*I. E. T.*»].

Καὶ πρῶτα ἀπ’ ὅλα θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε τὰ ἑξῆς: Ἡ χώρα τῶν Ταύρων, ὅπου βρίσκεται ἡ Ἰφιγένεια, εἶναι χώρα βαρβαρική, ὅπου κατοικοῦν βάρβαροι μὲ βασιλιὰ τὸν Θόαντα. Πολλὰ τὰ ἀποσπάσματα πού τὸ μαρτυροῦν αὐτό. Ἐνδεικτικὰ θὰ ἀναφέρουμε ἀπὸ τὴν «*I. E. T.*» τοὺς στίχους 28-32, ὅπου ἡ Ἰφιγένεια ἡ ἴδια φαίνεται νὰ δηλώνῃ: «ἀλλ’ ἐξέκλεψεν ἔλαφον ἀντιδοῦσά μου Ἀρτεμις Ἀχαιοῖς, διὰ δὲ λαμπρὸν αἰθέρα πέμψασά μ’ ἐς τὴν δ’ ὤκισεν Ταύρων χθόνα, οὗ γῆς ἀνάσσει βαρβάροισι δάρδαρος Θόας». Δηλαδή ἀναφέρεται στὸ περιστατικὸ τῆς Αὐλίδος ἀρχικά, ὅπου, ἀντὶ νὰ θυσιάσῃ ἡ ἴδια, ἡ θεὰ Ἀρτεμις ἐβάλε στὴν θέση τῆς ἑνῆ ἐλάφι· καὶ ἐν συνεχείᾳ λέει, ὅτι τὴν ἔστειλε στὴν χώρα τῶν βαρβάρων, στοὺς ὁποίους βασιλεύει ὁ δάρδαρος βασιλιὰς Θόας, ὅπως εἶχαμε προαναφέρει. Εἶναι σημαντικὸ ἐδῶ νὰ παρατηρήσουμε, ὅτι ὁ Εὐριπίδης θέλει νὰ ξεκαθαρίσῃ ἐντελῶς τὸ θέμα, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρχῃ ἡ παραμικρὴ ἀμφιβολία. Γι’ αὐτὸ καὶ τονίζει τὸ «*βαρβάροισι δάρδαρος*», γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξῃ ἡ παρεξήγηση, ὅτι μπορεῖ νὰ ἦταν βαρβαρικὴ ἡ χώρα, ἀλλὰ βασιλεύει Ἕλληνας βασιλιὰς. Ἐνα ἄλλο σημεῖο, ὅπου πρέπει νὰ σταθοῦμε, εἶναι ὁ σκοπός, γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ὀρέστης καὶ ὁ Πυλάδης ταξίδευσαν στὴν Ταυρικὴ χερσόνησο (Κριμαία), ὁ ὁποῖος δὲν ἦταν ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἰφιγένειας –τῆς ὁποίας ἄλλωστε τὴν ὑπάρξῃ ἀγνοοῦσαν, ἀφοῦ τὴν εἶχαν γιὰ πεθαμένη– ἀλλὰ ἡ ἀρπαγὴ τοῦ ξοάνου τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος κατ’ ἐντολὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, προκειμένου νὰ μὴν δεηλῶνεται στὰ χέρια τῶν βαρβάρων (*I. E. T.* 85-91): «σὺ δ’ εἶπας ἔλθειν Ταυρικῆς μ’ ὄρους χθονός, ἐνθ’ Ἀρτεμίδι σοι σύγγονος βωμὸν ἔχοι, λαθεῖν τ’ ἄγαλμα θεᾶς, ὃ φασιν ἐνθάδε ἐς τοῦσδε ναοὺς οὐρανοῦ πεσεῖν ἅπο· λαβόντα δ’ ἢ τέχναισιν ἢ τύχῃ τινί, κίνδυνον ἐκπλήσαντ’, Ἀθηναίων χθονὶ δοῦναι». Ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα αὐτό, ἀφοῦ ἀρπάξῃ ὁ Ὀρέστης τὸ ξοάνο τῆς θεᾶς Ἀρτέμιδος ἀπὸ ἐκεῖ, πρέπει νὰ τὸ φέρῃ στὴν χώρα τῶν Ἀθηναίων. Καὶ ἐδῶ τίθεται τὸ ἐρώτημα: Γιατί ὁ Ἀπόλλων, ὁ ἀδελφὸς τῆς Ἀρτέμιδος, δίνει τέτοια ἐντολή; Γιατί, ἐφ’ ὅσον εὕρισκετο σὲ ναὸ τῆς ἀδελφῆς του καὶ ἐτιμάτο, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ αὐτόν;

Ἡ ἀπάντησις ἐδῶ μᾶς ὁδηγεῖ σὲ ἕνα ἄλλο μεγάλο θέμα, αὐτὸ τῆς διαστρεβλώσεως τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Θρησκείας ἀπὸ πληθυσμοὺς βαρβαρικοὺς, πού δῆθεν στὸ ὄνομα Ἑλληνικὴν θεοτῆταν ἐπρατταν ὅ,τι τὸ ἀνόητο καὶ μιαιρό. Παρατηρεῖται λοιπὸν τὸ φαινόμενο, νὰ μὲν ὁ ναὸς τῶν Ταύρων νὰ εἶναι τῆς Ἀρτέμιδος, ἀλλὰ ὄχι τῆς Ἑλληνικῆς. Σκοπὸς τοὺς ἡ διάβρωση τῶν ἑλληνικῶν ἀξιῶν καὶ τὸ πέρασμα τῆς ἀντίληψης ἐκείνης πού ἐπικρατεῖ ἕως τὶς μέρες μας δυστυχῶς, μὲ τὸ τόσο ἄστοχο καὶ ἀνόητο γιὰ τὶς μάζες

προσωνύμιο «εἰδωλόατρες», πού θά χαρακτηρίζε στο σύνολό του τὸν ἑλληνικό πολιτισμό, ἀποδίδοντας ἀρνητικά στοιχεῖα στοὺς Ἕλληνες καὶ Ἑλληνίδες θεοὺς καὶ θεές, πού ποτέ τους δὲν εἶχαν, ὅταν ἀναφερόμαστε στὴν Ἑλληνική καὶ γνήσια μορφή τους. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀντιλαμβάνεται ὁ Εὐριπίδης, καὶ θέλει νὰ τὸ προλάβῃ, ὅταν στὴν *I. E. A.* δάξει τὸν χορὸ νὰ πεῖ στοὺς στίχους 554-557: «εἶη δέ μοι μετρία μὲν χάρις, πόθοι δ' ὅσοι, καὶ μετέχοιμι τᾶς Ἀφροδίτας, πολλὰν δ' ἀποθείμαν». [Ἦς μοῦ ἔρθει μέτρια χάρις ἐρωτική· καὶ οἱ πόθοι μου, ἀγνοί νὰ ναι κι' αὐτοί. Αὐτὴν τὴν Ἀφροδίτη ποθῶ, κι' ὅξω τὴν ἀδιάκριτη τὴν ἄλλη νὰ ἀποδιώξω]. Δύο Ἀφροδίτες λοιπόν, μία Ἑλληνική καὶ μία βαρβαρική· ἡ πρώτη γεννᾷ τὸ μέτρο καὶ τὴν ἀγνότητα καὶ ἡ δευτέρα τὴν ἀδιακρισία, τὴν ἐκτροπή. Τὸ ἴδιο βλέπουμε ἀκόμα καὶ πρὸς τὸ τέλος τῆς *I. E. T.*, ὅπου ὁ βασιλεὺς τῶν βαρβάρων τῆς Ταυρικῆς, ὁ Θόας, ἐπικαλεῖται τὸν δικό του Ποσειδῶνα λέγοντας: «πόντου δ' ἀνάκτωρ Ἴλιόν τ' ἐπισκοπεῖ σεμνὸς Ποσειδῶν, Πελοπίδαις ἐναντίος, καὶ νῦν παρέξει τὸν Ἀγαμέμνωνος γόνον σοὶ καὶ πολίταις, ὡς ἔοικεν, ἐν χερσὶν λαβεῖν» (1414-1417). [Ὁ Ποσειδῶνας ὁ σεβαστὸς τοῦ πόντου κυβερνήτης, τῆς Τροίας ὁ προστάτης, πού ἔχει μίσος γιὰ τοὺς Ἀτρεΐδες, τώρα στοὺς πολίτες καὶ στὰ δικά σου, ὅπως φαίνεται, στὰ χέρια τὸν γυιὸ τοῦ Ἀγαμέμνονα θὰ δώσῃ].

Αὐτὸς ὁ Ποσειδῶνας, πού ἐπικαλεῖται λοιπὸν ὁ βάρβαρος Θόας, πού τρέφει μίσος γιὰ τοὺς Ἕλληνες Ἀτρεΐδες, προκειμένου νὰ σταματήσῃ τὸν Ὁρέστη, πού ἐκπλήρωσε τὴν ἐπιθυμία τοῦ Ἑλλήνα θεοῦ Ἀπόλλωνα καὶ ἄρπαξε τὸ ξόανο τῆς Ἀρτέμιδος, γιὰ νὰ μὴν δεθλώνεται στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, δὲν εἶναι σίγουρα ὁ Ἑλληνικὸς Ποσειδῶνας. Καὶ αὐτὸ μπορούμε νὰ τὸ καταλάβουμε καλύτερα στὴν συνέχεια τῆς ἴδιας τραγωδίας καὶ στοὺς στίχους 1442-1445, ὅπου ἡ θεὰ Ἀθηνᾶ ἀπευθυνόμενη στὸν βάρβαρο βασιλεὺς τοῦ λέει: «πρὸς μὲν σέ ὁδ' ἡμῖν μῦθος· ὃν δὲ ἀποκτενεῖς δοκεῖς Ὁρέστην ποντίῳ λαδὼν σάλῳ, ἥδη Ποσειδῶν χάριν ἐμὴν ἀκύμονα πόντον τίθῃσι νῶτα πορθμεύειν πλάτη». [Γιὰ σένα τὰ λόγια αὐτά· γιὰ τὸν Ὁρέστη, πού θές νὰ τὸν σκοτώσῃς πιάνοντάς τον μέσα στὴν φουρτούνα, ὁ Ποσειδῶνας κιόλας γιὰ χάρις μου τὸ πέλαγος ἔχει κάνει γαλήνιο, γιὰ νὰ ταξιδέψῃ ἐκεῖνος]. Καὶ ἡ πλήρης ἀποκάλυψη ἐρχεται στὰ παρακάτω δύο ἀποσπάσματα πού θὰ παραθεσοῦμε. Στους στίχους 463-466 τῆς «*I. E. T.*» ἔχουμε τὴν σκηνή, ὅπου οἱ φρουροὶ μαζί μὲ ἓναν βάρβαρο δοσκὸ ὁδηγοῦν τὸν Ὁρέστη καὶ τὸν Πυλάδη στὸν ψευτοναό. Ἐκεῖ ὁ δοσκὸς λέει: «ὦ πότνι', εἴ σοι τάδ' ἀρεσκόντως πόλις ἦδε τελεῖ, δέξαι θυσίας, ἃς ὁ παρ' ἡμῖν νόμος οὐχ ὀσίας Ἑλλῃσι διδοὺς ἀναφαίνει». [Ὡ θεά, ἂν σοῦ ἀρέσουν οἱ τελετὲς αὐτῆς τῆς χώρας, τότε δέξου τίς θυσίες, πού ἀνόσιες λογιάζουν τῶν Ἑλλήνων οἱ νόμοι, καὶ μακριὰ μᾶς κρατοῦν ἀπὸ αὐτές]. Καθαρὰ λοιπὸν ἐδῶ φαίνεται, ὅτι τὸ ἔθιμο τῶν ἀνθρωποθυσιῶν ὄχι μόνο δὲν ἐτελεῖτο στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ἀπεναντίας ἐθεωρεῖτο γιὰ τοὺς Ἕλληνες καὶ πρᾶξις μιαιφάν, σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ ἔθιμα τῶν βαρβάρων τῆς Ταυρίδος, οἱ ὁποῖοι μέσα ἀπὸ τὴν δῆθεν λατρεία τῆς Ἀρτέμιδος ἔρχονται νὰ ἐμπλέξουν τοὺς Ἕλληνες σὲ αὐτές. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἐρχεται καὶ πάλι ὁ Εὐριπίδης, γιὰ νὰ ἀποστομώσῃ τοὺς σύγχρονους βαρβάρους, δάξοντας τὴν Ἰφιγένεια στοὺς στίχους 380-391 τῆς «*I. E. T.*» νὰ δηλώνῃ: «τὰ τῆς θεοῦ δὲ μέμφομαι σοφίσματα ἥτις θροτῶν μὲν ἦν τις ἄφηται φόνον, ἥ καὶ λοχείας ἥ νεκροῦ θίγῃ χερσὶν, βωμῶν ἀπείργει, μυσάρων ὡς ἡγουμένη, αὐτὴ δὲ θυσίας ἡδεταί θροτοκτόνοις. οὐκ ἔσθ' ὅπως ἔτεκεν ἂν ἡ Διὸς δάμαρ Λητῶ τοσαύτην ἀμαθίαν. Ἐγὼ μὲν οὖν τὰ Ταντάλου θεοῖσιν ἐστιάματα ἄπιστα κρίνω, παιδὸς ἡσθῆναι βορᾷ, τοὺς δ' ἐνθάδ', αὐτοὺς ὄντας ἀνθρωποκτόνους, ἐς τὴν θρόν το φαῦλον ἀναφέρειν δοκῶ· οὐδένα γὰρ οἶμαι δαιμόνων εἶναι κακόν». [Τῆς θεᾶς οἱ σοφιστεῖς δὲν μοῦ ἀρέσουν, πού, ἂν κανεὶς θνητὸς βαφτεῖ μὲ φόνο ἢ ἀγγίξῃ μὲ τὰ χέρια του λεχῶνα ἢ καὶ νεκρό, τὸν ἔχει μολυσμένο κι' ἀπ' τοὺς βωμούς της τόνε διώχνει, ὥστόσο οἱ ἀνθρωποθυσίες τὴν εὐφραίνουν. Δὲν εἶναι δυνατόν ἡ Λητῶ, τοῦ Δία τὸ ταίρι, τέτοιο ἀνόητο πλάσμα νὰ ἔχῃ γεννήσῃ. Ἐγὼ τὰ δειπνα τοῦ Ταντάλου στοὺς θεοὺς δὲν τὰ πι-

στεύω, πώς γεύτηκαν τὶς σάρκες τοῦ παιδιοῦ του, μὰ νομίζω πὼς εἶναι οἱ ντόπιοι ἀνθρωποκτόνοι, κι ἔτσι στὴν θεὰ τὸ κακὸ πᾶνε νὰ φορτώσουν· κανεὶς θεός, νομίζω, κακὸς δὲν εἶναι]. Τί περισσότερο θὰ περίμενε κάποιος νὰ ἀκούσῃ, γιὰ νὰ κατανόησῃ τὴν τραγικὴ διαστρέβλωση τῆς ἀλήθειας σήμερα, ἀπὸ τὸν ἐκπληκτικὸ αὐτὸ μονόλογο τῆς Ἰφιγένειας, ποὺ ὁ Εὐριπίδης, συναισθανόμενος τί θὰ ἐπακολουθοῦσε ἢ θέλοντας νὰ δώσῃ ἀπάντησιν ἀπὸ τότε, πρὶν 25 περίπου αἰῶνες, σὲ παρόμοιους διαστρεβλωτὲς τῆς ἱστορίας μας (Γεφυραίους ἢ ὁποίους ἄλλους, ποὺ ἀπὸ τότε καὶ βέβαια ἀπὸ πολὺ παλαιότερα ὑπέσκαπταν τὰ θεμέλια τοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ), ἔβαλε στὸ στόμα τῆς Ἰφιγένειας; Γιατί καὶ οἱ δοῦλες τοῦ ναοῦ Ἑλληνίδες ἦταν κι αὐτές, ποὺ εἶχαν ἀρπαγεῖ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα σὲ κάποια ἀπ' τὶς ἐκστρατεῖες τῶν βαρβάρων. Ἔτσι διαδίδουμε ἀπὸ τὴν *«Ι. Ε. Τ.»* καὶ στοὺς στίχους 1106-16, ὅτι ὁ χορὸς αὐτῶν τῶν γυναικῶν λέει: *«ὦ πολλὰ δακρῶν λιβάδες, αἱ παρκίδας εἰς ἐμὰς ἔπεσον, ἀνίκα πύργων ὀλομένων ἐν ναυσὶν ἔβαν πολεμίων ἐρετμοῖσι καὶ λόγχαις. Ζαχρύσου δὲ δι' ἐμπολᾶς νόστον δάρδαρον ἤλθον, ἐνθα τῆς ἐλαφοκτόνου θεᾶς ἀμφίπολον κόραν παῖδ' Ἀγαμεμνονίαν λατρεύω θωμούς τ' οὐ μολοθύτας»*. [Ὡ δάκρυα ποὺ κυλοῦσαν πλῆθος στὰ μάγουλά μου, ὅταν τὰ κάστρα κούρσευαν τῆς πατρίδας μου κι ἀνάμεσα σὲ λόγχες καὶ κουπιά μὲ ἔσυραν στὰ καράδια τῶν ἐχθρῶν. Καὶ πουλημένη σκλάβα γιὰ περίσσιο χρυσάφι ἔφτασα ἐδῶ σὲ χώρα βαρβάρων, ὅπου τῆς θεᾶς φόνισσας τῶν ἐλαφίων τὴν ἱέρεια λατρεύω, τὴν κόρη τοῦ Ἀγαμέμνονα, καὶ τοὺς θωμούς ποὺ πάνω τους δὲν θυσιάζουν πρόδωτα]. Σὲ αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα πρέπει νὰ παρατηρήσουμε δύο σημεία. Ἡ Ἀρτεμις ἀποκαλεῖται *«θεὰ φόνισσα τῶν ἐλαφίων»*, δηλαδή θεὰ ποὺ τῆς θυσιάζουν ἐλάφια στὴν Ἑλλάδα, καθὼς ἐπίσης στὴν ἐπισήμανση-ἀπορία, ὅτι ἐδῶ οἱ βάρβαροι δὲν θυσιάζουν πρόδωτα, ποὺ μᾶς ὁδηγεῖ αὐτόματα στὸ ὅτι στὴν Ἑλλάδα θυσιάζαν τέτοια. Καὶ πάλι λοιπὸν βρισκόμαστε ἀντιμέτωποι μὲ τὸ διπλὸ αὐτὸ σχῆμα: τῆς Ἑλληνίδος Ἀρτέμιδος, ποὺ δέχεται ὡς θυσιᾶς πρόδωτα καὶ ἐλάφια καὶ τῆς νόθου βαρβάρου, ποὺ ἡδεῖται ἀπὸ θυσιᾶς ἀνθρώπων.

Καὶ φτάνουμε τώρα στὴν *«Ἰφιγένεια ἐν Αὐλίδι»*. Ἐδῶ πρέπει εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς νὰ ξεκαθαρίσουμε ὀρισμένα πράγματα. Τὸ πρῶτο καὶ σημαντικότερο εἶναι, ὅτι ποτὲ ἡ θεὰ Ἀρτεμις ἡ ἴδια δὲν ἀπαίτησε ἀνθρωποθυσίαν, ἀλλὰ τὸ ὅλο θέμα ξεκίνησε ἀπὸ ἓναν καὶ μόνον ἄνθρωπο, τὸν μάντη Κάλχαντα, ποὺ ξεσήκωσε καὶ ὅλο τὸ στράτευμα. *«Κάλχας δ' ὁ μάντις ἀπορία κεχρημένοις ἀνείλεν Ἰφιγένειαν ἣν ἔσπειρ' ἐγὼ Ἀρτέμιδι θῆσαι»*. [Ὁ Κάλχας ὁ μάντης βρισκόμενος σὲ ἀδιέξοδο ἔδωσε μαντεία, νὰ θυσιάσουμε τὴν κόρη μου τὴν Ἰφιγένεια στὴν Ἀρτέμιδα]. Ἀκόμη πρέπει νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων δὲν τὸ δέχτηκε ἀβασάνιστα καὶ θέλησε νὰ διαλύσῃ τὸ στράτευμα. Τότε ἐπεμβαίνει ὁ Μενέλαος, ὁ ἀδελφὸς του καὶ ὡς πιὸ εὐκολόπιστος τὸν πείθει νὰ θυσιάσῃ τὴν Ἰφιγένεια, δίνοντας βάση στὸν ψευδοχρησμό. Στέλνει λοιπὸν ὁ Ἀγαμέμνων τὸ γράμμα στὴν Κλυταιμνήστρα, μὲ τὸ ὁποῖο τῆς παραγγέλλει νὰ φέρῃ στὴν Αὐλίδα τὴν Ἰφιγένεια, γιὰ νὰ παντρευτῇ. Ὅμως μετὰ ἀπὸ λίγο, μὴ μπορώντας νὰ πιστέψῃ ὅτι ἡ Ἀρτεμις εἶναι δυνατόν νὰ ζητοῦσε ἀνθρωποθυσίαν, στέλνει καὶ δευτέρου ἀγγελιαφόρο στὴν Κλυταιμνήστρα ζητώντας τῆς νὰ ἀγνοήσῃ τὴν πρώτη του ἐπιστολή. Ὁ Μενέλαος ὅμως τὸν συλλαμβάνει, ἀνακαλύπτει τὰ σχέδια τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ ἐρχεται στὰ λογικά του, καταλαβαίνει τὸ λάθος του καὶ προτρέπει τὸν Ἀγαμέμνονα νὰ μὴν θυσιάσῃ τὴν Ἰφιγένεια. Τὸ κακὸ ὅμως εἶχε γίνει καὶ ὁ στρατὸς εἶχε ἤδη ἐξεγερθεῖ. Μάταια ὁ Ἀχιλλέας προσπαθεῖ νὰ ἀρπάξῃ τὴν Ἰφιγένεια καὶ κινδυνεύει καὶ ὁ ἴδιος νὰ χτυπηθῇ ἀπὸ τὸν ἀσυγκράτητο ὄχλο. Ὁ Κάλχας εἶχε πετύχει τὸν σκοπὸ του. Καὶ ὁ Ἀγαμέμνων μέσα ἀπὸ τοὺς στίχους 1255-1268 ἀπεικονίζει γλαφυρὰ, μέσα ἀπὸ τὴν τραγικότητα τῶν στιγμῶν, πὼς ἔχει ἡ κατάστασις: *«ἐγὼ τὰ τ' οἰκτρὰ συννετός εἰμι καὶ τὰ μὴ, φιλῶ τ' ἐμμαντοῦ τέκνα· μαινοίμην γὰρ ἂν δεινῶς δὲ καὶ μὴ· τοῦτο γὰρ προᾶξάι με δεῖ. ὀρᾶσθ' ὅσον στράτευμα ναύφρακτον τότε, χαλκῶν θ' ὄπλων ἄνακτες Ἑλλήνων ὅσοι οἷς νόστος οὐκ ἔστ' Ἰλίου*

πύργους ἔπι, εἰ μὴ σε θύσω, μάντις ὡς Κάλχας λέγει, οὐδ' ἔστι Τροίας ἐξελεῖν δεινὸν βάθρον. μέμνηε δ' Ἀφροδίτη τις Ἑλλήνων στρατῶ πλεῖν ὡς τάχιστα βαρβάρων ἐπὶ χθόνα, παῦσαί τε λέκτρων ἀρπαγὰς Ἑλληνικῶν· οἳ τὰς ἐν Ἀργεὶ παρθένους κτενοῦσι μου ὑμᾶς τε κάμει, θέσφατ' εἰ λύσω θεᾶς». [Τὰ παιδιὰ μου ἀγαπῶ. Ξέρω τί θὰ πεῖ λύπησι καὶ τί ὄχι, ἀλλιώως, γυναῖκα, τρελλὸς θὰ ἦμουν. Μοῦ εἶναι φρικτό, γιὰ νὰ τολμήσω τέτοιο πράγμα. Φρικτό καὶ τὸ ὄχι, γιατί πρέπει νὰ τὸ κάνω. Γιὰ δὲς τὸ στράτευμα ὅλο αὐτό, τὸ καρβοφραχτο, καὶ πόσοι εἶναι οἱ Ἕλληνες, ποὺ κρατᾶνε χάλκινα ἄρματα. Δὲν εἶναι εὐκόλο, γιὰ τὸ Ἴλιο νὰ ἀρμενίσουν, οὔτε νὰ πάρουν τὸ ἀκουστό τῆς Τροίας τὸ κάστρο, ἂν δὲν σὲ θυσιάσω. Ἔτσι ὁ Κάλχας λέει ὁ μάντης. Καὶ ἄρπαξε τὸν στρατὸ ἕνας πόθος ὀργισμένος, νὰ ἀνοίξουν τὰ πανιά, ἀπ' ὅπου μποροῦν πιὸ γρήγορα νὰ πάνε στῶν βαρβάρων τὴν χώρα, γιὰ νὰ πάντων νὰ ἀρπάξουν τίς Ἑλληνοποῦλες ἀπὸ τίς κλίνες τους, ἀλλιώως θὰ μοῦ σκοτώσουν στὸ Ἄργος τὰ κορίτσια μου κι ἐσᾶς κι ἐμένα, τῆς θεᾶς τὸ θέλημα ἂν δὲν κάνω]. Πίσω ἀπὸ ὅλα αὐτά, κρύβεται μιὰ θαθεῖα ἀντιπάθεια γιὰ τοὺς μάντις, καὶ εἰδικὰ ἐδῶ γιὰ τὸν Κάλχαντα. Καμμία ἐμπιστοσύνη καὶ συνάμα φόβος. Καὶ αὐτὸ τὸ βλέπουμε, ὅταν ὁ Μενέλαος μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα σχεδιάζουν τὸ πῶς θὰ φυγαδεύσουν τὴν Ἰφιγένεια στὸ Ἄργος, στὸν στίχο 515, ὅπου ὁ Μενέλαος λέει στὸν Ἀγαμέμνονα: «οὐκ ἦν νιν εἰς Ἀργος ἀποστείλῃς πάλιν» [θὰ τὴν γλυτώσεις, ἂν τὴν στείλεις στὸ Ἄργος]. Καὶ τοῦ ἀπαντᾷ ὁ Ἀγαμέμνων στὸν στίχο 518: «Κάλχας ἐρεῖ μαντεύματ' Ἀργείων στρατῶ». Θὰ τὸ πῇ δηλαδὴ ὁ Κάλχας στὸν στρατὸ γιὰ τὴν μαντεία. Καὶ τότε καὶ οἱ δύο μαζί ἀναφωνοῦν (στίχος 520 «I. E. A.»): «τὸ μαντικὸν πᾶν σπέρμα φιλότιμον κακὸν» [μέγα κακὸ τῶν μάντηδων τὸ γένος]. Καὶ ὁ Μενέλαος ἀμέσως μετὰ στὸν 516: «κοῦδέν γ' ἄχρηστον, οὐδὲ χρῆσιμον παρόν». Δηλ. καὶ ἀνώφελη (ἡ τέχνη τους) εἶναι πάντα καὶ ἀχρηστη.

Ἀλλὰ ποιοὶ εἶναι αὐτὸς ὁ Κάλχας, ποὺ ἐξ αἰτίας του δόθηκε ἡ ἐντολὴ γιὰ τὴν θυσία τῆς Ἰφιγένειας; Πρῶτα ἀπ' ὅλα δὲν ἦταν Ἀχαιὸς, ἀλλὰ Τρῶας. Πατέρας του ἦταν ὁ Θεστορας καὶ ἦταν ἀδελφὸς τῆς Λευκίπης καὶ τῆς Θεονόης. Ζοῦσε στὰ παράλια τῆς Τροίας καὶ ἦταν ἱερέας τοῦ Ἀπόλλωνα. Ὅταν ὁ Ἀγαμέμνωνας ζήτησε πίσω τὴν Ἑλένη, τότε ὁ Πρίαμος ἔστειλε τὸν ὑποτακτικὸ τοῦ Κάλχαντα, γιὰ νὰ συμβουλευτῇ τὴν Πυθίαν γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάνῃ. Τότε ἡ Πυθία διέταξε τὸν Κάλχαντα νὰ μεταπηδήσῃ στοὺς Ἕλληνες καὶ νὰ μὴν τοὺς ἀφήσῃ νὰ διακόψουν τὴν πολιορκία, μέχρι νὰ νικήσουν. Τότε εἶναι ποὺ ὁ Κάλχας συνοδεύεται ἀπὸ τὸν Ἀχιλλέα στὸν Ἀγαμέμνονα. Αὐτὸς ἐν συνεχείᾳ, θέλοντας νὰ ὑπονομεύσῃ τὴν ἐκστρατεία τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἐνεργῶντας ὡς Τρῶας, διατάσσει νὰ θυσιάσῃ ἡ Ἰφιγένεια, ἐπειδὴ δῆθεν τὸ ζήτησε ἡ θεά, μὲ τὴν προσδοκίαν νὰ ἐπιφέρει διχόνοια στὸ στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν καὶ νὰ ματαιωθῇ ἡ ἐκστρατεία, γιατί ἤξερε ὅτι κατὰ τέτοιο ἦταν ἀσυμβίβαστο μὲ τὰ ἦθη τῶν Ἀχαιῶν. Παρ' ὀλίγο δὲ νὰ τὸ πετύχῃ, ἂν ἡ Ἰφιγένεια δὲν ζητοῦσε ἡ ἴδια νὰ γίνῃ θυσία, οὐσιαστικά ἀπὸ τὸν Κάλχαντα, γιὰ νὰ ξεκινήσῃ ἡ ἐκστρατεία κατὰ τῶν Τρῶων. Ἔτσι ὁ Εὐριπίδης μέσα ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς Ἰφιγένειας δίνει τὸ πρότυπο τῆς αὐταπάτης καὶ τῆς ψυχικῆς δύναμης, ποὺ ἐκμηδένισε τὰ σχέδια τοῦ Κάλχαντος. Ἡ ἀντιπαλότητα δὲ τοῦ Κάλχαντος μὲ τὸν Ἀγαμέμνονα συνεχίζεται καὶ στὴν Τροία, ὅπου μὲ ἀφορμὴ κάποιον λοιμὸν ποὺ ἀνέκυψε στὸ στρατόπεδο τῶν Ἀχαιῶν, ὁ Κάλχας τὸ ἀπέδωσε σὲ προσβολὴ τοῦ μάντη Χρῦση ἀπὸ τὸν Ἀγαμέμνονα. Καὶ ἐδῶ εἶναι σημαντικὸ νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ Χρῦσης ἦταν καὶ αὐτὸς ἱερέας τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐπίσης Τρῶας. Φαίνεται λοιπὸν τώρα ἀκόμα πιὸ καθαρά, ποιὲς πολιτικὲς καὶ ἄλλες σκοπιμότητες ἐπέβαλλαν νὰ δοθῇ ὁ χρησμός γιὰ τὴν θυσία τῆς Ἰφιγένειας, καὶ ἔντεχνα νὰ συνδεθῇ ὁ Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς μὲ αὐτήν, γιὰ νὰ κηλιδωθῇ, νὰ διασυρθῇ καὶ νὰ εὐτελισθῇ ἀπὸ τοὺς προδρόμους τῶν σημερινῶν καλοθελητῶν πολέμων τῆς Ἑλληνικότητος. Μιὰ θυσία, ποὺ ποτὲ δὲν ἔγινε: Ἡ Ἀρτεμις ἄφησε τὸ ἐλάφι στὸν βωμὸ στὴν θέσιν τῆς Ἰφιγένειας, μὴ μπορώντας νὰ ἐπιτρέψῃ ἕνα τέτοιο ἀνοσιούρημα.

κβ. Μωϋσῆς (Μέρος Β': Νομοθέτης)

Με αὐτὸν τὸν προπάτορα ἔχουμε ξανασχοληθεῖ, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὸ ἔργο του εἶναι τεράστιο, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος μοναδικὸς καὶ ἀξεπέραστος, πρέπει τώρα νὰ ἐπανέλθουμε, γιὰ νὰ θαυμάσουμε αὐτὴν τὴν φορὰ τὴ μέγιστη νομοθετικὴ σοφία του. Πολύπλευρο ταλέντο ὁ προπάτορας, πολυτεχνίτης καὶ ἐρημοσπίτης. Τὸ ζήτημα δέδαια εἶναι, ποιανοῦ τὸ σπῖτι ρημάζει. Πάντως ὅχι τὸ δικό του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη καὶ κολλητὸς μὲ τὸν Γιαχβέ, τακίμι. Μόνο σ' αὐτὸν τὰ λέει. Τὰ κάνανε πλακάκια, κι' ἔτσι ὁ Γιαχβέ τοῦδωσε τὶς πλάκες μὲ τοὺς νόμους. Ἀλλὰ ἐπειδὴ οἱ πλάκες ἦταν μικρὲς καὶ δὲν χωράγανε πολλοὺς νόμους, μὲ τὸ ζόρι χωρέσανε δέκα, τὰ ὑπόλοιπα τοῦ τὰ εἶπε προφορικὰ. Ἄλλωστε μιὰ ζωὴ τσιγγούνης ἦταν ὁ Γιαχβέ, ἐδῶ τσιγγουνεύτηκε τὸν πηλό, ὅταν ἐφτιαξε τὴν Εὐά, καὶ τὸν πήρε ἀπ' τὸν Ἀδὰμ τὸν ἔρρημο, δὲν θὰ τσιγγουνενόταν τὸν πηλό γιὰ τὶς πλάκες; Ἀλλὰ ἄς δοῦμε τώρα τὴν θαυμαστὴ νομοθεσίᾳ τοῦ προπάτορά μας, ὅπως τοῦ τὴν παράδωσε ὁ πάνσοφος Γιαχβέ.

Διαβάστε καὶ θαυμάστε: «Ὁ ἔχων τὰ κρυφία αὐτοῦ τεθλασμένα ἢ ἀποκεκομμένα δὲν θέλει εἰσελθεῖ εἰς τὴν συναγωγὴν τοῦ Κυρίου» (Δευτερονόμιον κγ' 1). Τὰ κρυφία, γιὰ ὅσους δὲν ξέρονται τὴν λέξη, εἶναι αὐτὰ πού εἶναι κρυφὰ μέσα στὰ παντελόνια τῶν ἀνδρῶν. Ὅποιος λοιπὸν τᾶχει κομμένα, κόβεται ἀπ' τὴ συναγωγὴ. Δηλαδὴ κατὰ τὸ ἀντίστροφο σχῆμα, ὅποιος τᾶχει πολὺ μεγάλα, εἶναι καὶ πολὺ θεοσεβής. Ὅσο πιὸ μεγάλα κρυφία ἔχεις λοιπὸν, τόσο πιὸ πιστός. Ἔτσι οἱ ἀρχιερεῖς φαντασθῆτε τί κρυφία ἔχουν. Μὲ καρροτσάκι θὰ τὰ κουβαλᾶνε. Θρησκεία μὲ κρυφία, ὅπως θὰ ἔλεγαν κάποιοι σήμερα, πιὸ εὐπρεπεῖς. Ἀρχὴ σοφίας κρυφίων ἐπίσκεψις. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρχὴ κατ' ἐπέκτασιν, πού προϋποθέτει τὴν σοφία, δῆκε καὶ ὁ σημερινὸς ὁρος, πού ἀποδίδει στὴν νεοελληνικὴ τὴν λέξη κρυφία. Ἀξιοὶ ἀπόγονοι.

Καὶ παρακάτω συνεχίζει ὁ μέγας νομοθέτης προπάτοράς μας: «καὶ θέλεις ἔχει τόπον ἔξω τοῦ στρατοπέδου, καὶ θέλεις ἐξέλθει ἐκεῖ ἔξω» καὶ θέλεις ἔχει πτυάριον μικρὸν μεταξὺ τῶν ὅπλων σου» καὶ ὅταν κάθῃσαι ἔξω, θέλεις σκάπτει δι' αὐτοῦ, καὶ θέλεις στρέφει καὶ σκεπάσει τὸ ἐξερχόμενον ἀπὸ σοῦ. Διότι Κύριος ὁ Θεός σου περιπατεῖ ἐν μέσῳ τοῦ στρατοπέδου σου, διὰ τὰ σὲ ἐλευθερώσῃ, καὶ διὰ νὰ παραδώσῃ τὸν ἐχθρὸν σου ἐμπροσθέν σου» διὰ τοῦτο θέλει εἶσθαι ἅγιον τὸ στρατόπεδόν σου» (Δευτερονόμιον κγ' 12-14). Φοβερός νόμος. Μαζὶ μὲ τὰ ὅπλα νὰ ἔχεις καὶ ἓνα φτυάρι, λέει, οὕτως ὥστε νὰ σκάδῃς βαθειά, γιὰ νὰ σκεπάσῃς τὰ κόπρανά σου. Δηλαδὴ δὲν φτάνει ἓνα μαχαίρι, γιὰ νὰ σκάψῃς λίγο, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ὅτι καὶ μὲ τὰ χέρια παραμερίζεις λίγο τὸ χώμα, ἀλλὰ χρειάζεται νὰ κουβαλᾷς φτυάρι στὴν ἐκστρατεία. Φαντασθῆτε γιὰ τί ὄγκο μιλάμε. Τέτοιους ἂν εἶχαμε σήμερα, θὰ σκάδαμε τζάμπα τὸ μετρό. Τί μετροπόντικας καὶ πράσινα ἄλογα. Ἐνα σύνταγμα ἀπ' αὐτοὺς νὰ πάρῃς, τάισέ τους γερά, καὶ ὕστερα ἀμόλα τους νὰ σκάδουν, ἀφοῦ τοὺς πείσεις ὅτι ἔχουμε πόλεμο. Στὴν Λαμία θὰ τὸ φτάσουν τὸ μετρό.

Ὁ λόγος ὅμως πού πρέπει νὰ σκάδουν καὶ νὰ τὰ σκεπάζουν εἶναι ἐπίσης πολὺ σημαντικός. Γιατί, λέει, ὁ Γιαχβέ κατεδαίνει καὶ περπατᾷ μέσ' στὸ στρατόπεδο, μὴν τυχὸν καὶ πέσῃ πάνω τους καὶ τὰ πατήσῃ. Προσέξτε λεπτομέρεια στὴν νομοθεσίᾳ. Τί σοφία. Φαντασθῆτε δηλαδὴ τὸ θέαμα, ὁ Γιαχβέ νὰ κόβῃ τσάρκες στὸ στρατόπεδο, καὶ ξαφνικὰ κλούτς! νὰ πέσῃ μέσα στὰ ... Πού νᾶναι καὶ ξυπόλυτος. Γι' αὐτὸ ἔπρεπε νὰ βγοῦν οἱ νόμοι.

Ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν γυναῖκα φρόντισε ὁ νόμος τοῦ προπάτορα. Ἔτσι «ἐὰν συγκατοικῶσιν ἀδελφοί, καὶ ἀποθάνῃ εἰς ἓξ αὐτῶν, καὶ δὲν ἔχει τέκνα, ἡ γυνὴ τοῦ ἀποθανόντος δὲν θέλει ὑπανδρευθῇ μὲ ξένον» ὁ ἀδελφός τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς θέλει εἰσελθεῖ πρὸς αὐτὴν καὶ θέλει λάβει αὐτὴν, καὶ θέλει λάβει αὐτὴν εἰς ἐαυτὸν γυναῖκα, καὶ ἐκπληρώσει

ΜΑΡΙΟΣ Δ. ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ

Ἡ κοσμολογία τῶν Ὀρφικῶν ταυτίζεται μὲ τὶς σημερινὲς ἀστρονομικὲς ἀπόψεις

α. Ὁ Φάνης στὴν Ὀρφικὴ Κοσμογονία

Στοὺς 5 πρώτους στίχους τοῦ Ὀρφικοῦ ὕμνου 6, τοῦ ἀφιερωμένου στὸν Φάνητα, ἀναφέρεται: «*Πρωτόγονον καλέω διφυῆ, μέγαν, αἰθερόπλαγκτον, ὠγενῆ, χρυσεῖσιν ἀγαλλόμενον πτερύγεσσιν, ταυρωπὸν, γένεσιν μακάρων θεῶν τ' ἀνθρώπων, σπέρμα πολύμνηστον, πολυόργιον, Ἑρικεπαῖον, ἄρρητον, κρύφιον, ροιζήτορα, παμφαῆς ἔρνος*». [Τὸν πρωτόγονο προσκαλῶ, τὸν διμορφο, τὸν μεγάλο, ποὺ πλανᾶται στὸν αἰθέρα, ποὺ ἐγεννήθη ἀπ' τὸ αὐγὸ καὶ χαίρεται μὲ τὰ χρυσὰ πτερά, αὐτὸν ποὺ ἔχει πρόσωπο ταύρου καὶ ποὺ ἐγέννησε τοὺς μακάριους θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους, ποὺ εἶναι σπέρμα πολυενθύμητο καὶ ἐορτάζεται μὲ πολλὰς τελετές, τὸν Ἑρικεπαῖον, τὸν ἀπόρητο, τὸν ἀπόκρυφο, τὸν ὀρμητικό, τὸ λαμπρὸ βλαστάρι.]

Ἐκεῖνο ποὺ πρέπει νὰ προσέξουμε στὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ εἶναι ὅτι καλεῖται *πρωτόγονος*. Μὲ τὴν λέξη αὐτὴ δηλώνεται, ὅτι ὁ Φάνης εἶναι πανάρχαιος ἢ, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερο, πρωτογεννήμενος. Πρωτογεννήμενος ὅμως σὲ σχέση μὲ τὴ δημιουργία τοῦ σύμπαντος, γι' αὐτὸ καὶ ἐγεννήθη ἀπ' τὸ αὐγὸ ποὺ ἔσπασε. Ἐπομένως ὁ Φάνης ὑπῆρξε ἡ πρώτη δύναμι, ἡ ὁποία θὰ ἡδύνατο νὰ δημιουργήσῃ τὸ σύμπαν καὶ τὸν κόσμον, ὡς εἶναι σήμερα. Τὸ ὅτι ὁ Φάνης ἔχει σχέση μὲ τὸ σύμπαν ἀποδεικνύεται ἀπ' τὸν χαρακτηρισμὸ ποὺ τοῦ ἀποδίδεται ὡς «*αἰθερόπλαγκτος*», ποὺ σημαίνει ὅτι πλανᾶται στὸν αἰθέρα. Συνεπῶς οἱ Ὀρφικοὶ προσδιορίζουν σαφῶς, ὅτι ὁ Φάνης πλανᾶται στὰ ὑψηλότερα στρώματα τοῦ κόσμου, ἢτοι πάνω ἀπ' τὴν ἀτμόσφαιρα καὶ ὄχι στὸν αἴερα καὶ ὡσαύτως ἔχει σχέση μὲ τὸ σύμπαν. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ πρώτη δύναμι, ποὺ ἐγεννήθη ἀπ' τὸ αὐγὸ, ἔχει δύο μορφές, ἀφοῦ καλεῖται διμορφή («*διφυῆς*»). Οἱ δύο αὐτὲς μορφές εἶναι ἡ ἀρσενικὴ καὶ ἡ θηλυκὴ καὶ συνεπῶς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐπιδιώκεται νὰ δηλωθῇ ἡ δημιουργικὴ ἱκανότητα τοῦ Φάνητος. Μήπως ὅμως μὲ τὸ ἐπίθετο «*διφυῆς*» θέλουν οἱ Ὀρφικοὶ ὕμνοι νὰ δηλώσουν μία βαθυτέρη καὶ πιὸ οὐσιαστικὴ ἀντίθεσι (δύο φύσεις), ἐκ τῆς ὁποίας δημιουργεῖται τὸ σύμπαν; Αὐτὸ θ' ἀπαντηθῇ παρακάτω.

Αὐτὴ ἡ πρώτη δύναμι ἀναφέρεται, ὅτι ἐγέννησε τοὺς μακάριους θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους. Τὴν ἴδια πληροφορία δίδει καὶ ὁ Πρόκλος (εἰς Πλάτ. *Τίμ.* 31α): «*δαίμονα σεμνόν, Μῆτιν, σπέρμα φέροντα θεῶν κλυτόν, ὅντε Φάνητα πρωτόγονον μάκαρες κάλεον κατὰ μακρόν Ὀλυμπον*» [τὸν σεβάστω θεὸ Μῆτιν, ποὺ ἔφερε μέσα του τὴν ἐνδοξὴ ἀπαρχὴ τῶν θεῶν, τὸν ὅποιον οἱ μακάριοι θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ὠνόμαζαν Φάνητα πρωτόγονον]. Αὐτὸ καὶ μόνο ἀποδεικνύει, ὅτι οἱ «θεοὶ» εἶναι ἐνδοσυμπαντικοὶ καὶ ὄχι ἐξωσυμπαντικοὶ πλάστες τοῦ σύμπαντος (ἐκ τοῦ μηδενός). Ἐπομένως κατὰ τοὺς Ὀρφικοὺς ὁ κόσμος εἶναι αὐτοδημιουργητός καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι γιὰ τοὺς Ὀρφικοὺς ἡ φύσις εἶναι «*αὐτοπάτωρ, ἀπάτωρ*» (ὕμνος 10), δηλαδὴ θεωροῦν ὅτι τὸ σύμπαν ἔχει γεννηθῇ ἀφ' ἑαυτοῦ, εἶναι τὸ ἴδιο πατέρας τοῦ ἑαυτοῦ του (*αὐτοπάτωρ*) καὶ συνεπῶς δὲν ἔχει πατέρα (*ἀπάτωρ*) καὶ εἶναι αὐτοδημιουργητό, χωρὶς νὰ ἔχει πλασθῇ ἀπὸ κανέναν ἐκ τοῦ μηδενός, ὅπως ἀναφέρεται στὰ ἰουδαϊκὰ κείμενα. Ἀντιθέτως τὸ σύμπαν εἶναι δημιουργὸς τῶν πάντων, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπ' τὸν στίχο τοῦ ὕμνου 10 «*πάντα σὺ ἔσσι· τὰ πάντα σὺ γὰρ μούνη τάδε τεύχεις*», τὸ ὁποῖο σημαίνει: «τὰ πάντα εἶσαι σὺ, διότι μόνη σου κατασκευάζεις ὅλ' αὐτά». Δέον ν' ἀναφερθῇ, ὅτι ὁ ὀρισμὸς αὐτὸς τοῦ συμπαντος δὲν διαφέρει ἀπ' τὸν σύγχρονον, διότι καθορίζομε ὡς σύμπαν τὴν ὁλότητα τοῦ χώρου («*τὰ πάντα σὺ ἔσσι*») μ' ὅλο του τὸ ὑλικὸ καὶ ἐνεργειακὸ περιεχόμενο. Μὲ τὸν στίχο «ἐγέννησε τοὺς μακάριους θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους» τοῦ ὕμνου 6 οἱ Ὀρφικοὶ θέλουν νὰ δηλώσουν, ὅτι ἐξ αὐτῆς τῆς δυνάμεως ἐδημιουργήθη ὁ κόσμος καὶ τὸ σύμπαν καὶ συνεπῶς οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν μέρη τοῦ συμπαντος, ἐδημιουργήθησαν ἀπ' τὴν ἴδια δύναμι. Ἦταν φυσικὸ, αὐτὴ ἡ ἐνδοσυμπαντικὴ καὶ ὄχι ἐξωσυμπαντικὴ δύναμι νὰ ταυτισθῇ μὲ τὸ θεὸ καὶ αὐτὸ δηλώνεται ἀλληγορικὰ ἀπ' τοὺς Ὀρφικοὺς, διότι σύμφωνα μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν ὁ Ζεὺς καταβρόχθισε τὸν Φάνητα. [Ὁ μονοθεϊσμὸς τῶν Ὀρφικῶν: σημειωτέον, ὅτι κατὰ τοὺς Ὀρφικοὺς οἱ διάφορες

θεότητες ἦσαν μέρη ἑνὸς καὶ μόνο θεοῦ («ἓνα εἶναι ὅλ' αὐτά»: ἀπόσπ. 28) καὶ ὅτι «*Ὁρφεὺς περὶ ἑνὸς θεοῦ κηρύττει λέγων: Εἷς θεός - εἷς κόσμος*»]. Χαρακτηρίζεται ἐπίσης ὁ Φάνης καὶ ὡς «ὀρμητικὸς» καὶ ὅτι περιστράφη μετὰ τὶς ὀρμητικὰς κινήσεις τῶν περὶ τὸν του σ' ὅλο τὸν κόσμον. Εἶναι φυσικὸ, μία τέτοια δύναμις, ποὺ δημιουργεῖ τὰ πάντα, νά'ναι ὀρμητικὴ καὶ νὰ περιστρέφεται μετὰ ὀρμητικὰς κινήσεις παντοῦ, σ' ὅλο τὸν κόσμον.

Ἐν συνεχείᾳ ἀναφέρεται ὅτι: «*λαμπρόν ἄγων φάος ἄγνόν, ἀφ' οὗ σε Φάνητα κικλήσκω*», τὸ ὁποῖο σημαίνει: «καὶ ἔφερες λαμπρὸ φῶς ἄγνόν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ σέ ὀνομάζω Φάνητα». Τὴν ἴδια πληροφορία δίδει καὶ ὁ Ἀπίων π. Κλήμ. Ρώμ. (*Ὁμιλ. VI 5.6*) γράφοντας ὅτι: «... *ὃν Φάνητα Ὁρφεὺς καλεῖ, ὅτι αὐτοῦ φανέντος τὸ πᾶν ἐξ αὐτοῦ ἔλαμψε*» [τὸν ὁποῖο ὁ Ὁρφεὺς Φάνητα ὀνομάζει, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἐμφάνισί του τὸ κάθετι ἔλαμψε]. Τὸ γιατί ἀναφέρετο τὸ «*ἄγνόν φῶς*» θ' ἀποδειχθῇ ἐν συνεχείᾳ ἀπὸ τοὺς στίχους τῶν Ἀργοναυτικῶν τοῦ Ὁρφέως. Παρακάτω ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «*ἀλλὰ μάκαρ, πολύμητι, πολύσπορε*», τὸ ὁποῖο σημαίνει: «Ἀλλὰ σὺ ὁ μακάριος, ὁ πολυμήχανος, ὁ γόνιμος». Πράγματι ἡ πρωταρχικὴ αὐτὴ δύναμις ἦταν πολυμήχανη καὶ γόνιμη, ἐφ' ὅσον συνετέλεσε στὴ δημιουργία τοῦ κόσμου. Ὅμως αὐτὴ ἡ δύναμις δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ φανερωθῇ οὔτε ν' ἀποκαλυφθῇ, γι' αὐτὸ καὶ χαρακτηρίζεται «*ἀπόρητον*» καὶ «*ἀπόκρυφον*».

Ὁ Φάνης κατὰ τοὺς Ὁρφικοὺς ἐταντίζετο μετὰ τὸν Διόνυσον. Αὐτὸ δύναται κανεῖς νὰ τὸ διαπιστώσῃ συγκρίνοντας τὸν ὕμνον 6 μετὰ τὸν ὕμνον 30 («Διονύσου»). Σ' αὐτὸν τὸν ὕμνον ὁ Διόνυσος ἀποκαλεῖται «*πρωτόγονος*» καὶ «ἔχων δύο φύσεις» (στ. 2: «*πρωτόγονον, διφυῆ*»), «*δίμορφος*» (στ. 3), «*ἀνέκφραστος*» καὶ «*ἀπόκρυφος*» (στ. 3: «*ἄρητον, κρύφιον*»), ὅπως ἀκριδῶς καλεῖται καὶ ὁ Φάνης. Ἀλλὰ τὸ πῶς ἀποδεικνύει τὸ στοιχεῖο τῆς ταυτίσεως Φάνητος-Διονύσου εἶναι, ὅτι στὸν στίχο 3 τοῦ ὕμνου 6 ὁ Φάνης καλεῖται «*ταυρωπός*» (ὁ ἔχων τὴν μορφή τοῦ ταύρου) καὶ στὸν στίχο 4 τοῦ ὕμνου 30 ὁ Διόνυσος λαμβάνει τὴν ἴδια προσωποποιήσιν καὶ ἀναφέρεται ὅτι ἔχει δύο κέρατα («*δικέρωτα*»). Γνωρίζομε δὲ ἀπ' τὴν «μυθολογία», ὅτι ὁ Διόνυσος ἐξευξε βόδια σὲ ἄροτρο καὶ γι' αὐτὸ τὸν λόγο τὸν ἐξωγράφισαν μετὰ κεφαλὴ ταύρου καὶ μετὰ δύο κέρατα.

Δέον νὰ τονισθῇ, ὅτι γιὰ τὸν ὕμνον 6 δὲν ἔχει δοθῇ ἄλλη ἐρμηνεία ἀπὸ κοσμογονικῆς πλευρᾶς. Μία μικρὴ ἀναφορὰ κάμει ὁ ἐκδότης τῆς ἐγκυκλοπαίδειας τοῦ «Ἡλίου» Ι. Δ. Πασσᾶς στὸ βιβλίο του «*Ὁρφικά*», χωρὶς ὅμως ν' ἀποδεικνύῃ τὰ γραφόμενά του: «*Κατὰ τὴν ἀποκρυφιστικὴν συννεπῶς θεωρίαν τῶν Ὁρφικῶν... ὁ "κόσμος", τὸ "Σύμπαν" προήλθεν ἀπὸ κάποια ἀρχικὴ οὐσίαν, τὴν ὁποίαν προσδιορίζουν ὡς "αὐγὸ" ποὺ ἔσπασε καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐξῆλθεν ὁ Φάνης... καὶ τὸ ὁποῖον καταδροχθῆς ὁ Ζεὺς, κατὰ τὸν ὕμνωδόν, κατέστη "ὑπερτάτος ἀρχὼν θεῶν καὶ ἀνθρώπων"... καὶ συνεπῶς κατὰ τὸν συμβολισμὸν αὐτὸν περὶ ὑπερτάτου ὄντος προήλθεν καὶ ἡ ὑπερτάτη δύναμις, ἀπ' τὴν ὁποίαν ἐκπηγάξει ἐκείθεν καὶ ἡ θεωρία τῶν περὶ μονοθεΐας. Τὸ περιεργὸν ἢ μᾶλλον τὸ καταπληκτικὸν εἶναι, ὅτι καὶ αἱ σύγχρονοι θεωρίαι τῶν ἐπιστημονικῶν περὶ γενέσεως τοῦ Σύμπαντος, τῶν οὐρανίων σωμάτων κ.λπ. ὁμοιάζουν καὶ βασικῶς δὲν διαφέρουν ἀπὸ τὴν θεωρίαν αὐτὴν τῶν Ὁρφικῶν περὶ ἐκρήξεως τοῦ πρωτογόνου αὐγοῦ, τῆς πρωταρχικῆς ὕλης» κ.τ.λ.*

6. Περὶ δημιουργίας τοῦ Σύμπαντος

Οἱ Ὁρφικοὶ πλὴν τοῦ Φάνητος σὲ πολλὰ ἄλλα σημεῖα κάνουν μνεῖα γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου. Συγκεκριμένα στ' Ἀργοναυτικά (ἐκδ. Lipsiae 1829, στ. 7-16) ὁ Ὁρφεὺς λέγει πρὸς τοὺς Ἀργοναυτεῖς: «*Διότι τώρα, ἐνῶ φιλικὸ τραγούδι τραγουδῶ γιὰ σένα, ποὺ ἔχεις ὡς ἔργο νὰ παίξῃς τὴν λύρα, ἡ ψυχὴ με παρακινεῖ νὰ πῶ πράγματα, τὰ ὁποῖα ποτὲ προηγουμένως δὲν ἐξέφρασα, ὅταν, παρακινούμενος ἀπὸ τὸ κέντρισμα τοῦ Βάκχου καὶ τοῦ βασιλιᾶ Ἀπόλλωνος, ἐφάνερωσα στοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους τὰ φορικτὰ πάθη καὶ στοὺς μνημένους τὶς ἥσυχες μυστηριακὰς τελετὰς. Κατ' ἀρχὰς μὲν τοῦ ἀρχαίου Χάους τὴν ἀπροσδιόριστὴν δύναμις καὶ τὸν Κρόνον (δηλ. τὸν χρόνον), πῶς ἐγέννησε στοὺς ἀτέραντους κόλπους του τὸν Αἰθέρα καὶ τὸν δίμορφο, τὸν ἐμπρηστή, τὸν ἐνδοξὸ Ἐρῶτα, τὸν ξακουστὸ γνιὸ τῆς αἰώνιας Νύκτας· αὐτὸν οἱ νεώτεροι ἀνθρώποι τὸν ὀνομάζουν Φάνητα· διότι πρῶτος παρουσιάσθηκε*».

Ὅπως παρατηροῦμε, ὁ Ὁρφεὺς ὅ,τι ἀναφέρει τὸ λέγει μετὰ παρακίνησι τοῦ Ἀπόλλωνος. Τὴν ἴδια πληροφορία μᾶς δίδει καὶ ὁ Μαλάλας (*Χρονογρ. IV 88-92*), ὁ ὁποῖος παρουσιάζει τὸν Ὁρφέα νὰ κάμῃ ἐπὶ κλησί πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα καὶ νὰ λέγῃ: «*ὦ βασιλιᾶ, υἱὲ τῆς Λητοῦς, ποὺ κτυπᾷς μακρὰ μετὰ τὶς ἀκτίνες σου, ἰσχυρὲ, ποὺ τὰ πάντα βλέπεις καὶ σὲ θνητοὺς καὶ σὲ ἀθάνατους βασιλεῖς, Ἥλιε, ποὺ με χρυσὲς φτεροῦγες ὑψώνεσαι στὸν αἰθέρα, ἀπὸ σένα λοιπὸν ἄκουσα δω-*

*Ὁ Φάνης, ὁ ὁποῖος ξεπήδησε ἀπ' τὸ κοσμικὸ «Ὄν», μόλις αὐτὸ ἐξεργάγη καὶ
διὰ τῆς ἐπιδράσεώς του ἐδημιούργησε τὸ σύμπαν, ὥς ἔχει σήμερα.*

δεκάτη αυτή την θεία φωνή, σὺ νὰ μοῦ λέγῃς· σὲ δὲ τὸν ἴδιο ποῦ κτυπᾷς μακριὰ μάρτυρα θέτω». Ὁ Ὀρφεὺς λοιπὸν στοὺς στίχους 7-16 τῶν Ἀργοναυτικῶν ἀποκαλύπτει πράγματα, ποῦ ποτέ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε ἐκφράσει. Παρουσιάζεται ἀσφαλῶς νὰ ὁμιλῇ παρακινούμενος ἀπ' τὸν Φοῖβο, ἀλλὰ οὐσιαστικά ὅ,τι διηγείται τὸ ἔχει μάθει ἀπ' τοὺς ἀστρονόμους τῆς ἐποχῆς του ἢ ἀπ' τὰ «Μουσεῖα» πολιτισμοῦ, διότι, ὡς γνωστὸν, ὁ Ὀρφεὺς δὲν ἦταν εἰδικὸς ἀστρονόμος. Ὅ,τι τραγουδᾷ, τὸ λέγει μὲ τρόπο ἀπλὸ στοὺς συντρόφους του. Λέγει ὁμως ἐπιστημονικὰ πράγματα γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ σύμπαντος. Ἀξιοσημείωτο εἶναι, ὅτι ὁ Ὀρφεὺς ταυτίζει τὸν Φάνητα μὲ τὸν Ἑρῶτα. Συνεπῶς ὁ Φάνης ἔχει σχέσι μὲ τὶς κοσμολογικὲς ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ Ἑρῶς, ἐφ' ὅσον ταυτίζεται μὲ τὸν Φάνητα, οὐδεμίαν σχέσι ἔχει μὲ τὸ ἀνθρώπινο συναίσθημα, ἀλλὰ πρόκειται περὶ τῆς ἀρχικῆς δυνάμεως, ἡ ὁποία συνετέλεσε στὴ δημιουργία τοῦ σύμπαντος.

Ὁ Ὀρφεὺς ὁμως δὲν σταματᾷ ἐδῶ. Στοὺς στίχους 423-427 τῶν Ἀργοναυτικῶν λέγει τὰ ἑξῆς: «Κατ' ἀρχὰς ἐτραγούδησα τὸν ἔχοντα μεγαλοπρεπῆ νοήματα ὕμνο γιὰ τὸ ἀρχαῖο (ἀρχικὸ) χάος, πῶς ἄλλαξε τίς φύσεις καὶ πᾶς ὁ οὐρανὸς ἔλαβε πέρας. Γιὰ τὴ γένεσι τῆς εὐρείας γῆς, καὶ τοὺς πυθμένες τῆς θάλασσης· καὶ γιὰ τὸν παλαιότερο ἀπ' ὅλους καὶ αὐτόνομο πολυμήχανο Ἑρῶτα καὶ ὅλα ὅσα ἐδημιούργησε καὶ τὰ ξεχώρισε τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο». Κατ' ἀρχὰς τὸ πρῶτο στοιχεῖο ποῦ πρέπει νὰ προσέξωμε εἶναι, ὅτι ὁ Ὀρφεὺς ὁμολογεῖ πῶς λέγει σημαντικὰ πράγματα (μεγαλῆφατον ὕμνον). Καὶ πῶς νὰ μὴ λέγῃ σημαντικά, ἀφοῦ ἀναφέρεται στὴ δημιουργία τοῦ κόσμου; Ἡ δημιουργία τοῦ σύμπαντος ὀφείλεται στὴν ὑπαρξί τοῦ «ἀρχαίου Χάους». Τὸ Χάος σύμφωνα μὲ τὸν Ὀρφέα εἶχε τὴν δύναμι ν' ἀλλάξῃ φύσεις καὶ νὰ συμβάλῃ στὴ δημιουργία τοῦ «οὐρανοῦ».

Τὴν ἴδια κοσμογονικὴ ἀντίληψι γιὰ τὴν ἐκ τοῦ χάους δημιουργία τοῦ κόσμου ἀναφέρει ὁ Ἀριστοφάνης στοὺς «Ὀρνιθές» του, ἀφοῦ παρουσιάζει τὸν χορὸ νὰ λέγῃ: «Στὴν ἀρχὴ ὑπῆρχε τὸ Χάος, ἡ Νύκτα καὶ τὸ μελανὸ Ἑρεβος καὶ ὁ Τάρταρος· καὶ δὲν ὑπῆρχε γῆ οὔτε ἀέρας οὔτε οὐρανός. Καὶ μέσα στοὺς ἀπειροὺς κόλπους τοῦ Ἑρέβους ἡ Νύκτα μὲ τὰ μαῦρα φτερά ἐγέννησε μόνη τῆς ἑνῆ Ὡόν, ὅταν συμπληρώθηκε ὁ κατάλληλος χρόνος ξεπήδησε ἀπ' τὸ Ὡόν ὁ Ἑρῶς ὁ ἀγαπητός, ποῦ ἔμοιαζε μὲ στροβίλους τοῦ ἀνέμου καὶ ἔλαμπαν στίς πλάτες του δύο χρυσὲς φτεροῦγες. Καὶ πρὶν ὁ Ἑρῶς ἀναμείξῃ τὰ πάντα, δὲν ὑπῆρχε τὸ γένος τῶν θεῶν· καθὼς ὁμως ἀναμειγνύοντο τὰ μὲν μὲ τὰ δέ, ἐγεννήθησαν ὁ Οὐρανός, ὁ Ὠκεανός, ἡ Γῆ καὶ τὸ ἀθάνατο γένος τῶν μακαρίων θεῶν».

Ὁ Δαμάσκιος ὁμως μᾶς παραδίδει τὴν κατὰ Ἱερώνυμον καὶ Ἑλλάνικον Ὀρφικὴ θεογονία, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία πρῶτες ἀρχές ἦσαν τὸ ὕδωρ καὶ ἡ ὕλη («ὕδωρ ἦν ἐξ ἀρχῆς καὶ ὕλη ἐξ ἧς ἐπάγῃ ἡ γῆ»: Δαμάσκ. «Περὶ Ἀρχῶν» 123 b), οἱ ὁποῖες ἐγέννησαν τὸν χρόνο, ὁ ὁποῖος ἐγέννησε τὸν Αἰθέρα, τὸ Χάος καὶ τὸ Ἑρεβος. Ἀργότερα ἐδημιουργήθη ἀπ' τὸν χρόνο ἓνα Ὡόν, ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεπήδησε ὁ Φάνης [Παρέκδοσι: Ἡ θεογονία αὐτὴ, ἂν καὶ φαίνεται διαφορετικὴ ἀπ' τίς προαναφερθεῖσες, στὴν πραγματικότητά δὲν εἶναι, διότι ἐδῶ παραδίδεται ἡ ἀντίληψι τῶν Ὀρφικῶν, ὅτι ἐκ τῆς ὕλης καὶ τοῦ ὕδατος ἐγεννήθη ὁ χρόνος. Ἡ ὕλη ἐθεωρεῖτο εὐδιάλυτη («φύσει σκεδαστή») καὶ τὸ ὕδωρ κατὰ τὸ συνδετικὸ καὶ συνεκτικὸ («κολλητικὸν τε καὶ συνεκτικόν»). Πρόκειται δηλαδὴ γιὰ δύο δυνάμεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία εἶναι ἀπωστικὴ καὶ διαλύει (ἀπωσι) καὶ ἡ ἄλλη εἶναι ἐλκτικὴ καὶ συνενώνει (ἐλξί). Συνεπῶς κατὰ τοὺς Ὀρφικοὺς ἐκ τῆς πρωτοῦλης, ἡ ὁποία ὁμως δὲν εἶναι ἀδρανής, ἀλλὰ μέσα σ' αὐτὴν ἐνεργοποιοῦνται οἱ δύο παγκόσμιες δυνάμεις, ἡ ἐλξί καὶ ἡ ἀπωσι, γεννᾶται ὁ χρόνος. Οἱ Ὀρφικοὶ δηλαδὴ ἐδέχοντο αὐτὸ ποῦ δέχεται καὶ ἡ σύγχρονη σχετικιστικὴ φυσικὴ, ὅτι ὁ χρόνος δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἀνεξάρτητα ἀπ' τὸν χωρὸν, τὸ ὕλικὸ σύμπαν. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ στίχου 6 τοῦ ὕμνου Β, ὅπου ἐκεῖ ἀναφέρεται, ὅτι ὁ χρόνος «γαίης τε βλάστημα καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος», δηλαδὴ τοῦ ὕλικου σύμπαντος· καὶ ἐκ τοῦ στίχου 4 τοῦ ἰδίου ὕμνου, ὅπου ἀναφέρεται, ὅτι ὁ χρόνος ἔχει «ἀρρηκτοὺς δεσμοὺς στὸν ἀπέραντο κόσμον» («δεσμοὺς ἀρρήκτους ὅς ἔχεις κατ' ἀπείρονα κόσμον»). Ἀπὸ τότε ὁμως ποῦ δημιουργεῖται ὁ χρόνος, κάθε μετατροπὴ ποῦ συμβαίνει στὴν ὕλη γίνεται ἐν χρόνῳ καὶ ὄχι ἔξω ἀπ' τὸν χρόνο. Ὡσαύτως κάθε μετατροπὴ τῆς ὕλης παρουσιάζεται ὡς γέννημα τοῦ χρόνου, ἀφοῦ ἄνει χρόνον αὐτὴ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ χώρα. Ὁ χρόνος λοιπὸν παρουσιάζεται ὡς γεννήτωρ τοῦ Αἰθέρος, τοῦ Χάους καὶ τοῦ Ἑρέβους, δημιουργὸς δὲ καὶ τοῦ Ὡοῦ, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει ὅτι οἱ μετατροπές αὐτὲς τῆς ὕλης γίνονται ἐν χρόνῳ. Ἀλλὰ καὶ στοὺς στίχους 13-14 τῶν Ἀργοναυτικῶν ἀναφέρεται ὅτι: «Καὶ τὸν Κρόνον πῶς ἐγέννησε στοὺς ἀπέραντους κόλπους τοῦ τὸν Αἰθέρα»· καὶ συνεπῶς ἐδῶ οἱ Ὀρφικοὶ θέλουν νὰ δηλώσουν τὴν δημιουργικὴ ἰκα-

νότητα του Κρόνου-Χρόνου και ότι κάθε μετατροπή γίνεται στα πλαίσια («στούς ἀπέραντους κόλπους») του Χρόνου. – **Τέλος παρέκδοσης**].

Ἀμέσως μετά τὸ Χάος ὁ Ὀρφεύς στούς στίχους 423-427 τῶν Ἀργοναυτικῶν ἀναφέρει τὸν Ἑρῶτα, ὁ ὁποῖος «ἐδημιούργησε τὰ πάντα», καὶ συνεπῶς πρόκειται περὶ δυνάμεως, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τὸν κόσμον καὶ «ἐξεχώρισε τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο». Τί εἶναι ὅμως αὐτὸ πού ἐξεχώρισε; Λογικά θὰ πρέπει νὰ ἐξεχώρισε κάτι πού ἦταν ἀδιαχώριστο μὲ ἐνιαία μορφή. Τὴν ἀπάντησι δίδει ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος, ὁ ὁποῖος γράφει: «Ὁ Ὀρφεύς ἄρπαξε τότε τὴ λύρα του καὶ αὐτὸ πού ἄρχισε δὲν ἦταν ἓνα τραγούδι. Μόνο ἐξιστοροῦσε πῶς ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ πρῶτα ὑπῆρχαν ὅλα μαζί καὶ ἦσαν ἀδιαχώριστα. Μετὰ τὸ μάλωμα τὸ καταστροφικὸ διεχωρίσθησαν. Ἀπὸ τότε ἔμειναν πάντα σταθερὰ σημάδια στὸν οὐρανὸ οἱ δρόμοι τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστρῶν». Ἀλλὰ καὶ ὁ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης στὸ κεφάλαιο 7 τοῦ βιβλίου Α' τῆς Ἱστορικῆς Βιβλιοθήκης του διασώζει μιὰ συναφή παραδοσι γιὰ τὴν δημιουργία τοῦ κόσμου: «στὴν ἀρχή, δὲν ἄρχισε νὰ σχηματίζεται τὸ σύμπαν, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ εἶχαν τὴν ἴδια ἀδιάκριτη ὄψι, διότι τὰ συστατικὰ στοιχεῖα ἦσαν ἓνα ἀναμειγμένο σύνολο».

Τὸ κοσμολογικὰ στοιχεῖα ὅμως πού δίδει ὁ Ὀρφεύς δὲ σταματοῦν ἐδῶ. Στὸν ὕμνο 58, πού εἶναι ἀφιερῶμένος στὸν Ἑρῶτα, ἀναφέρεται: «Ἐπικαλοῦμαι τὸν μεγάλο, ἀγνό, ποθητό, γλυκὸ Ἑρῶτα, τὸν ἰσχυρὸ τοξότη, τὸν πτερωτό, τὸν πυροκροτητή, τὸν ταχύ καὶ ὀρμητικὸ, πού παίζει μαζί μὲ τοὺς θεοὺς καὶ μὲ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους· τὸν ἐφευρετικὸ, μὲ τίς δύο φύσεις, πού κρατᾷ τὰ κλειδιά τῶν πάντων, τοῦ οὐράνιου αἰθέρα, τῆς θάλασσας καὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ὅσα πνεύματα, πού γεννοῦν τὰ πάντα στοὺς ἀνθρώπους, τρέφει ἡ θεὰ, παράγονσα χλωρὸν καρπὸν καὶ ὅσα ἔχει ὁ εὐρύς Τάρταρος καὶ ὁ γδοῦπος τῆς θάλασσας, διότι μόνος σὺν κρατᾷ τὸ πηδάλιο (εἶσαι κυρίαρχος ὅλων αὐτῶν)». Πλὴν τούτων, ὁ Πρόκλος (εἰς Πλατ. Τίμ. 33 c) ἀναφέρει γιὰ τὸν Ἑρῶτα τὰ ἑξῆς: «Ὁ Ἑρῶς δὲν ἔχει ἀνάγκη ὀφθαλμῶν, γιὰ νὰ βλέπῃ καὶ ὧτων, γιὰ ν' ἀκούῃ καὶ δὲν ἔχει μάτια κατ' εἰκόνα τοῦ νοητοῦ θεοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖο μοιάζει· καὶ ὁ Ὀρφεύς λέγει, ὅτι ὁ Ἑρῶς δὲν ἔχει μάτια καὶ ὅτι καθοδηγεῖ τὰ πάντα μὲ τὴ νόησι».

Αὐτὰ εἶναι τὰ στοιχεῖα πού δίδει ὁ Ὀρφεύς γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου. Πρὶν ὅμως γίνῃ ἡ ἀνάλυσι τῶν ὁσων ἀναφέρθησαν, δεόν νὰ τονισθῇ, ποιά εἶναι ἡ σύγχρονη ἀποψι τῆς ἀστρονομίας, ὥστε νὰ γίνῃ μία σύγκρισι τῶν κοσμολογικῶν ἀπόψεων τοῦ σήμερα μὲ τίς κοσμολογικὲς ἀπόψεις τῶν πανάρχαιων Ἑλλήνων. Ὁ ἀστροφυσικὸς Τζῶρτζ Σμουτ σύμφωνα μὲ τὰ γραφόμενα τῆς ἐφημερίδας «Ἀπογευματινὴ» (4-4-93) καὶ τὰ γραφόμενα τοῦ συγγραφέα Κ. Κουτρουδέλη στὴ σελίδα 13 τοῦ βιβλίου του «Προϊστορικὴ Κοσμολογία τῶν Ἑλλήνων» (ἐκδ. 1993) ἀπέδειξε πειραματικά, ὅτι πρὶν ἀπὸ 15 δισεκατομμύρια χρόνια τὸ σύμπαν ἦταν ἐπικεντρωμένο σ' ἓνα σημεῖο μὲ μεγάλη πυκνότητα καὶ ὅτι ὕστερα ἡ ἐκρηξὶ αὐτοῦ τοῦ σημείου ἀπελευθέρωσε μιὰ τεράστια ποσότητα θερμότητας. Οἱ σύγχρονοι λοιπὸν κοσμολόγοι ἔχουν δεχθῇ τὴν θεωρία τῆς «Μεγάλης Ἐκρήξεως» (Big-Bang). Στὴν ἀρχή ἡ πρωτοῦλη τοῦ συμπαντος εἶχε τὰ πρῶτα στοιχεῖα σὲ ἀδιαμόρφωτη κατάστασι καὶ συνεπῶς πρὸ τῆς «Μεγάλης Ἐκρήξεως» ἐπικρατοῦσε τὸ σκότος. Ἡ ἀκτινοβολία ἦταν δεσμευμένη σ' ἓνα ρευστὸ σωματίων, τὰ ὁποῖα εὕρισκοντο σὲ κατάστασι ἰσορροπίας μὲ αὐτὴν. Μετὰ τὴ «Μεγάλῃ Ἐκρηξί» ὁ κόσμος καὶ ἡ ὕλη διεμορφώθησαν ὡς ἔχουν σήμερα.

Ὅσο καὶ ἂν φαίνεται ἀπίστευτο στὸν ἀναγνώστη, οἱ σύγχρονες κοσμολογικὲς θεωρίες ταυτίζονται μ' ἐκείνες τοῦ Ὀρφέως καὶ ἡ μόνη διαφορὰ τῶν εἶναι ἡ διαφορετικὴ χρῆσι τῆς γλώσσας. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ σύγχρονοι ἐπιστήμονες διατυπώνουν τίς ἀπόψεις τῶν μὲ ἐπιστημονικὸ τρόπο, ὁ Ὀρφεύς τίς διατυπώνει μὲ ποιητικὸ τρόπο. Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τοὺς σύγχρονους κοσμολόγους τὸ σύμπαν ἦταν ἐπικεντρωμένο σ' ἓνα σημεῖο μὲ μεγάλη πυκνότητα. Ὁ Ὀρφεύς, ὅπως εἶδαμε, ἐπρέσβευε καὶ αὐτός, ὅτι τὸ σύμπαν ἦταν ἐπικεντρωμένο σ' ἓνα σημεῖο, στὸ Χάος, καὶ τὰ συστατικὰ τοῦ στοιχεῖα ἦσαν ἀδιαχώριστα καὶ σὲ ἀδιαμόρφωτη κατάστασι. Συγκεκριμένα ἐτόνιζε ὅτι: «ἡ θάλασσα, ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ πρῶτα ὑπῆρχαν ὅλα μαζί καὶ ἦσαν ἀδιαχώριστα». Ἀφοῦ στὸ Χάος τὰ συστατικὰ ἦσαν ἀδιαχώριστα καὶ δὲν εἶχαν ἀτομικὴ δομή, θὰ ἐπικρατοῦσε ἡ Νύκτα, γι' αὐτὸ καὶ σ' Ἀργοναυτικά (στ. 7-16) λέγεται, ὅτι ὁ Ἑρῶς ὑπῆρξε γυιὸς τῆς αἰώνιας Νύκτας καὶ στὸν ὕμνο 6 ὁ Φάνης (Ἑρῶς) ἀποκαλεῖται «λαμπρὸ θλαστάρι», χωρὶς ὅμως νὰ προσδιορίζεται τίνος γυιὸς ἦταν. Τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπ' τοὺς Ὀρνιθες τοῦ Ἀριστοφάνους, ὅπου ἀναφέρεται: «Στὴν ἀρχή ὑπῆρχε τὸ Χάος, ἡ Νύκτα καὶ τὸ μελανὸ Ἑρεβος» (στ. 693) καὶ ἀπ' τὸν

Ἑρμεία (εἰς Πλάτ. *Φαῖδρον* 247 c), ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι: «*Πρωτόγονόν γέ μιν οὔτις ἐσέδρασκεν ὀφθαλμοῖσιν, εἰ μὴ Νύξ ἱερὴ μούνη*», δηλαδή τὸν Πρωτόγονο (Φάνητα-Ἑρωτα) κανεῖς δὲν τὸν εἶδε μὲ τὰ μάτια του, παρὰ μόνο ἡ ἱερὴ Νύκτα. Αὐτὸ σημαίνει, ὅτι, πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἑρωτος-Φάνητος ἐπικρατοῦσε ἡ Νύκτα, καὶ αὐτὴ οὐσιαστικά εἶδε μόνη τὸν ἀκτινοβολοῦντα Ἑρωτα, ὁ ὁποῖος διέλυσε τὸ σκότος. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πρόκλος (εἰς Πλάτ. *Παρμεν.* 139 b) ἀναφέρει, ὅτι: «*ἀδιακρίτων πάντων ὄντων κατὰ σκοτόεσσαν ὁμίχλην*» [ὅλα ἦσαν ἀδιακρίτα μέσα στὴν σκοτεινὴ ὁμίχλη]. Ἡ ἐπικράτησι τῆς Νύκτας ἦταν φυσιολογική, διότι στὸ Χάος τὰ συστατικά τῆς ὕλης ἦσαν ἀδιαμόρφωτα, καὶ δὲν ὑπῆρχε ἀκόμη ἡ δυνατότητα τῆς «Μεγάλης Ἑκρήξεως» καὶ τῆς ἐμφανίσεως τῆς ἀκτινοβολίας. Ἦταν φυσικό, ὅτι ἐνεφανίζετο μετὰ τῇ Νύκτα νὰ θεωρηθῇ «γυῖος» τῆς, γι' αὐτὸ καὶ στ' *Ἀργοναυτικά* ὁ Ἑρως ὀνομάζεται «γυῖος τῆς αἰώνιας Νύκτας».

Πῶς ὅμως διεχωρίσθησαν τὰ συστατικά τοῦ Χάους καὶ ἀπέκτησαν ἀτομικὴ δομὴ; Προϋπόθεσι ἦταν νὰ ὑπάρξῃ μία δύναμι, ποὺ θὰ εἶδε αὐτὴ τὴν κίνησι. Αὕτῃ ἡ δύναμι ἦταν ὁ Ἑρως (ὁ Φάνης), ὁ ὁποῖος ἐπελήθησε ἀπ' τὸ κοσμικὸ Ὄν, μόλις αὐτὸ ἐξερράγη. Ὁ Ἑρως χαρακτηρίζεται «δίμορφος», «ἐμπερηστής», «αὐτόνομος», «πολυμήχανος», «περωτός», «πυροκροτητής», «συμπαίζων μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους». Καὶ τονίζεται ὅτι: «κρατὰ τὰ κλειδιά τῶν πάντων, τοῦ οὐράνιου αἰθέρα, τῆς θάλασσης καὶ τῆς ξηρᾶς» καὶ ὅτι «κρατὰ τὸ πηδάλιο ὅλων αὐτῶν» καὶ ὅτι «τὰ ἐδημιούργησε ὅλα» καὶ «τὰ ξεχώρισε τὸ ἓνα ἀπ' τὸ ἄλλο». Ἀλλὰ καὶ στὸν ὕμνο 6 ἀναφέρθη, ὅτι ὁ Φάνης (Ἑρως) φέρει «λαμπρὸ φῶς ἄγνόν» καὶ ὅτι εἶναι «πολυμήχανος» καὶ «γόνιμος», ἐνῶ ὁ Ἀπίων (στὴν *Ὀμιλ.* VI 5.6) ἀναφέρει, ὅτι: «*αὐτοῦ (τοῦ Φάνητος) φανέντος τὸ πᾶν ἐξ αὐτοῦ ἔλαμψεν*». Ἐπομένως ὁ Ἑρως διεχώρισε τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐνωμένα –ἀπαραίτητη προϋπόθεσι γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ σύμπαντος. Τὸ ὅτι τὰ στοιχεῖα τῆς ὕλης, κατὰ τὴν περίοδο ποὺ ἐπικρατοῦσε τὸ Χάος (πρὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Φάνητος), ἦσαν ἀδιαχώριστα ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπ' τὸν Ἀπίωνα, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει (*Ὀμιλ.* VI 3): «*ἐν ᾧ τῶν πρώτων στοιχείων ἦν ἡ σύγχυσις*» [μέσα στὸ Ὄν (ἢ στὸ Χάος) τὰ πρῶτα στοιχεῖα ἦσαν συγκεχυμένα-ἀναμειγμένα].

Πλὴν τούτων ὁ Ἑρως εἶναι «αὐτόνομος», διότι δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ καμμιά ἄλλη δύναμι, εἶναι «πολυμήχανος», διότι αὐτὸς ἐδημιούργησε ὅλα τὰ πράγματα καὶ χάρις σ' αὐτὸν ἐδημιουργήθησαν τὰ πάντα, καὶ ὁ αἰθέρας, καὶ ἡ θάλασσα, καὶ ἡ ξηρά, ἦτοι τὸ σύμπαν ὁλόκληρο. Ἐπίσης τονίζεται, ὅτι «συμπαίζει μὲ τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἀνθρώπους», πράγμα ποὺ σημαίνει, ὅτι εἶναι παγκόσμιος καὶ ὅτι ὑπάρχει καὶ στὸν οὐρανὸ καὶ στὴ γῆ καὶ ὅτι συνεπῶς εἶναι ἀνώτερος καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Στὸν ὕμνο 6 ὅμως λέγεται πιὸ καθαρὰ ἡ πραγματικότητα: ὅτι ὁ Φάνης (Ἑρως) «ἐγέννησε τοὺς μακάριους θεοὺς καὶ τοὺς θνητοὺς ἀνθρώπους». Ὁ Ἑρως ἐπίσης εἶναι «δίμορφος», ἔχει δηλαδή δύο μορφές – χαρακτηρισμὸς ποὺ ἀπεδίδετο καὶ στὸν Φάνητα στὸν ὕμνο 6. Ὅπως ἀνεφέρθη, οἱ δύο μορφές κατὰ μερικoὺς ἰσοδυναμοῦν μὲ τὴν ἀρσενικὴ καὶ θηλυκὴ φύσι τοῦ Ἑρωτος, καὶ ὡσαύτως ὑποδηλώνεται ἡ δημιουργικὴ του ἱκανότητα, ἐνῶ κατὰ ἄλλους ἰσοδυναμοῦν μὲ τὴν ἔλξι καὶ τὴν ἄπωσι, γι' αὐτὸ καὶ ἐθεωρήθη ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων, ὅτι ὁ Ἑρως «*εἶναι τὸ φυσικὸ συναίσθημα τῆς ἑλξεως καὶ τῆς ἀπώσεως ποὺ νοιώθουν οἱ ἄνθρωποι μετὰξὺ τους*» (Κ. Κουτρουβέλης *Προϊστορικὴ Κοσμολογία τῶν Ἑλλήνων* σελ. 12). Ὁ Ἑρως τέλος εἶναι «ἐμπερηστής», διότι αὐτὸς προκάλεσε τὴ «Μεγάλῃ Ἑκρήξει» (Big-Bang) καὶ ἐγίνε «πυροκροτητής». Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἐδημιουργήθη τὸ σύμπαν, καὶ ἐπιβεβαιώνεται αὐτὸ ποὺ λέγει ὁ Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος, ὅτι δηλαδή «μετὰ τὸ μάλωμα τὸ καταστροφικὸ διεχωρίσθησαν (ἐνν. τὰ ἀδιαχώριστα). Ἐκτοτε εἰμὲν πάντα σταθερὰ σημάδια στὸν οὐρανὸ οἱ δρόμοι τοῦ ἡλίου, τῆς σελήνης καὶ τῶν ἀστρῶν».

γ. Ἐπιμύθιο

Σύγχρονοι εἰδικοί ἐπιστήμονες δέχονται, ὅτι τ' ἀναφερόμενα ὑπὸ τῶν προϊστορικῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ κόσμου ἔχουν στέρεα ἐπιστημονικὴ βάση. Ἐπομένως ἡ ἀποψὶ ποὺ ἐπικρατοῦσε τὸν περασμένο αἰῶνα, ὅτι: «*αἱ δημῳδαὶ τοῦ ἔθνους παραδόσεις ἤρχιζον ἀπὸ ἀφελῶν τινῶν κοσμογονικῶν δοξασιῶν*», ὅπως ἀναφέρεται στὴ σελίδα 10 τοῦ Α' τόμου τῆς «*Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*» τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου (ἐκδ. Μίκα) δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὐσταθήσῃ.

Ίστορία γενέσεως και θανάτου της Έξουσας

Ἐὰν ἀνιχνεύσουμε στοὺς αἰῶνες τὴν ἀφετηρία ἐμφάνισης τῆς ἐξουσας ὡς μεγέθους πού ἐπιτυγχάνει τὴν ὕλική καὶ πνευματικὴ ὑποδούλωση τοῦ ἀνθρώπινου εἶδους, θὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ πρωταρχικὴ τῆς παρουσίας θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ στὰ πρῶτα κιόλας χρόνια δημιουργίας τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν. Ἡ πρώτη μορφή κοινωνίας προφανῶς ἀνεγνώρισε στὸ πρόσωπο ἐνὸς ἀπὸ τὰ μέλη τῆς τὴν ἀνώτερη ἱκανότητα νὰ χειρίζεται ἐπιδέξια ὀρισμένα ἀπὸ τὰ θέματα καθημερινῆς ἀνάγκης π.χ. κυνήγι, ἀναζήτηση καταφυγίου κ.ἄ. Σὲ αὐτὸ τὸ στάδιο ὅμως ἀπουσιάζει ἡ ἔννοια τῆς ἐξουσας, ἀφοῦ τὸ ἓνα αὐτὸ ἄτομο εἶναι ὄργανο, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, τῆς ὀργανωμένης κοινωνίας παρὰ ἐξουσιαστής τῆς. Ἔχει καθήκοντα καὶ ὑποχρεώσεις πολὺ περισσότερα ἀπὸ τὰ προνόμιά του, κι αὐτὸ γιατί εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πὺν κάποιος ἀναλαμβάνει ἡγετικὰ καθήκοντα, θεωρῶντας τὸ τιμὴ γιὰ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ αὐτῆ καὶ ὄχι κριτήριο ἐπιβολῆς. Ἀπουσιάζει ἀκόμα καὶ τὸ στοιχεῖο τοῦ φόβου, ἀφοῦ τὸ ἄτομο αὐτὸ δὲν ἐμπνέει δέος καὶ θαυμασμό, ἀλλὰ ἀπλᾶ ἀναλαμβάνει τὴν εὐθύνη ἐπιλύσεως τῶν καθημερινῶν προβλημάτων πὺν προαναφέραμε. Σὲ αὐτὴν τὴν φάση ἀκόμη ἀπουσιάζει καὶ τὸ στοιχεῖο τῆς θρησκείας, ἀφοῦ σὲ τόσο πρῶμο στάδιο μιὰ διεργασία τέτοιαις ἀφαιρετικῆς διάστασης θὰ ἦταν γερονὸς ἀδιανόητο γιὰ τὸν ἄνθρωπον ἐκεῖνον, πὺν δὲν εἶχε ἀναπτύξει τίποτε τὸ ἀφαιρετικό, καὶ τὸ μεγαλύτερο τὸν πρόβλημα ἦταν ἡ ἐπιβίωση μέσα ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ὑπαρκτῶν καὶ καθημερινῶν κινδύνων.

Ὅσο τὰ χρόνια ὅμως πέρασαν, κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς πὺν ἦταν ἀφιερωμένοι στὴν ὑπηρεσία τῆς κοινωνικῆς τους ομάδας, ἀφοῦ ἀντιλήφθηκε πὺς ὁ φόβος πρὸς τὸ πρόσωπό του δὲν ὑπῆρχε, ὅσο ἦταν ἀπλᾶ καὶ μόνο συντονιστῆς καὶ ἀρχηγὸς μὲ πολὺ περιορισμένα προνόμια, καὶ βλέποντας ταυτόχρονα τὸν φόβο ὀρισμένων ἀτόμων ἀπὸ τὴν ομάδα του ἀπέναντι σὲ κάποια φυσικὰ φαινόμενα, συνειδητοποίησε ὅτι, ἐὰν ἐφεύρη μιὰ ἀπόμακρη δύναμη, ἡ ὁποία δῆθεν νὰ ἐξουσιάζει τὸν κόσμον καὶ τῆς ὁποίας αὐτὸς θὰ ἦταν ὁ ἀντιπρόσωπος ἐπὶ τῆς γῆς, τότε θὰ μπορούσε μέσω αὐτῆς νὰ ἐξουσιάζει τὴν κοινωνική του ομάδα. Ἔτσι γεννήθηκε μέσα ἀπὸ αὐτὴν τὴν ταύτιση ἡ πρώτη θρησκεία. Ὁ πρῶτος αὐτὸς ἐξουσιαστῆς λοιπὸν ἦταν ταυτόχρονα καὶ ἀρχιερέας καὶ ἀρχηγὸς τῆς ομάδας. Ὁ φόβος τώρα, ἐπιφανειακὰ πρὸς τὸ θεῖο, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ μέσα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, πρὸς τὸν ἀρχιερέα-ἀρχηγό, ἦταν τὸ στοιχεῖο ἐκεῖνο πὺν θὰ συνοδεύει ἔκτοτε τὴν κάθε ἐξουσιαστικὴ προσπάθεια. Οἱ προσφορὲς τώρα καὶ ὁ ὕλικὸς πλοῦτος συνέρρεαν πρὸς τὸν «οἶκον τοῦ θεοῦ», ἀλλὰ οὐσιαστικὰ πρὸς τὴν οἰκία τοῦ ἀρχιερέα ταυτόχρονα μὲ τοὺς φόρους καὶ ὅλες τίς ἄλλες προσόδους πὺν εἶχε ὡς ἀρχηγὸς τῆς ομάδας, πὺν στὸ πρῶτο στάδιο ἦταν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἕως καὶ ὀλοκληρωτικὰ ἀνύπαρκτες, γιατί τὸ καθῆκον ἐξυπηρέτησης τῆς ομάδας καὶ τὸ ἀμοιβαῖο συμφέρον ἦταν ὑπεράνω ὅλων.

Ἔτσι στὸ δυαδικὸ σχῆμα ἀρχιερέας-ἀρχηγὸς προσετέθη τώρα καὶ ἡ ιδιότητα τοῦ οικονομικὰ ἀντάρκους. Πολιτικός, θρησκευτικὸς καὶ οικονομικὸς ἐξουσιασμὸς ἐνωμένα στὸ πρόσωπο ἐνὸς καὶ μόνο ἀτόμου. Ἡ νέα μορφή ἄρχισε νὰ διαδίδεται μὲ ἀστραπιαία ταχύτητα καὶ νὰ δημιουργοῦνται οἱ πρῶτες μεγαλοπόλεις, τὰ κέντρα ἐξουσιασμοῦ. Ταυτόχρονα δὲ μὲ τὴν συγκέντρωση τῆς ἀπόλυτης ἐξουσας σὲ ἓνα ἄτομο καὶ

οὐσιαστικά για την δική του εξυπηρέτηση ξεχώρισε από την μάζα ώρισμένους, οί όποιοι και άπετέλεσαν την αύλή του, με κατώτερες σαφώς άρμοδιότητες. "Ετσι είχαμε τούς ιερείς, τούς πολιτικούς και τούς οίκονομικά εύρωστους. Αύτοι και θά άνελάμβαναν, έφ' όσον ή πρώτη μικρή κοινωνική ομάδα μεγάλωσε και έγινε πόλις και ύστερα κράτος, την είσπραξη του φόβου και του φόρου με λίγα λόγια την στήριξη της έξουσίας, λειτουργώντας σε ένα πυραμιδικό κατασκευάσμα, όπου αύτοι θά έξουσίαζαν με την σειρά τους τούς κατώτερα ίσταμένους. Τό πιό εύφνές δέ ήταν μία σκληρή και άδυσώπητη πολιτική έξουσιαστικής καταπίεσης, ούτως ώστε τό μίσος προς την έξουσία και ή μη δυνατότητα αντίδρασης νά γεννούν στους καταπιεζόμενους έντονη την διαστροφή του έξουσιασμού ως άπωθημένο, όταν πλέον οί τέως καταπιεζόμενοι είχαν την δυνατότητα νά καταπιέσουν. Με αυτόν τόν τρόπο τό μικρόδιο της έξουσίας επεκτάθηκε με γοργούς ρυθμούς έως την βάση της πυραμίδος, αφήνοντας έντεχνα κάποιες προσδοκίες άκόμα και στους κατώτερους, ότι κάποτε θά μπορούσαν και αύτοι νά έξουσιάσουν. "Ενίοτε έσυραν άπότομα κάποιους από αυτούς στην άνώτατη βαθμίδα, θέλοντας νά επιβεβαιώσουν τό παραμύθι, αφήνοντας δήθεν άνοικτη την πόρτα. "Ο σκοπός του πρώτου έξουσιαστή είχε άπόλυτα πετύχει. Μία κοινωνία δούλευε άκριδώς στον ρυθμό του έξουσιασμού, έχοντας μπλεχτεί στα άπρόσωπα γρανάζια του. Τό όφελος; "Η μη πρόοδος, ό σκοταδισμός, ή διατήρηση του φόβου, ή ύπεροχή τέλος των άνι-κάνων έναντι των ίκανών. "Ανάλογα δέ με τίς εποχές και τόν χώρο οί τρείς αυτές έξουσιαστικές τάξεις, θρησκευτική, πολιτική και οίκονομική, διαδέχονταν ή μία την άλλη στην άρχή.

Κι' όλα αυτά, μέχρι την στιγμή πού εμφανίστηκε στο προσκήνιο ή καθαρή ελληνική σκέψη. Οί θεοί, ό θεός, όπως θέλετε πείτε το, κατέβηκαν από τά βάθρα του έξωκόσμου όντος, απομάκρυναν τόν φόβο και έγιναν φίλοι με τόν άνθρωπο. "Εγιναν οί πρώτοι άρχηγοί της κοινωνικής ομάδας με περισσότερες ύποχρεώσεις παρά προνόμια. Ζούσαν ανάμεσα στους ανθρώπους και έγιναν προστάτες και οὐσιαστικά ύπηρέτες τους βοηθώντας τους στις δύσκολες στιγμές μέσα από τούς τίτλους, πού έδίδοντο σε όσους ανθρώπους ξεχώριζαν ανάμεσα στο κοινωνικό σύνολο, και έγιναν έτσι οί πρώτοι έλληνες θεοί. Οί ιερείς δέν άμείδοντο, ούτε και ύπήρχε συγκεκριμένο «ιερό διδλίο». "Οποιος τό επιθυμούσε, άμισθί έκτελούσε και τά καθήκοντα του ιερέα παράλληλα και με την άλλη του άσχολία. Οί "Ελληνες είχαν μία απέχθεια προς τό χρήμα και τόν ύλικό πλουτισμό, γι' αυτό άλλωστε και θεωρούσαν την τάση προς αυτόν ίδιον γνώρισμα των δούλων και των άνοήτων. Παράλληλα δέ, προκειμένου νά ευτελίσουν άκόμα περισσότερο την έννοια του έξουσιασμού, κατόρθωσαν νά δημιουργήσουν την μαγική εικόνα μιας δήθεν έξουσιαστικής κοινωνίας με όλα τά χαρακτηριστικά της γνωρίσματα, θρησκείας, κράτος, στρατό, νόμισμα κ.ά., πού στην ουσία όμως λειτουργούσε έντελώς άντιέξουσιαστικά. "Αποτέλεσμα δέ αυτού ή γνώση, πού έφτασε μέχρι τίς μέρες μας, ή καταξίωση της έλευθερίας, του άγώνα, της αντίστασης, του άθλητισμού, της μουσικής, της φιλοσοφίας, της ιατρικής και όλων εκείνων των έπιστημών, πού σίγουρα δέν θά μπορούσαν ποτέ νά λειτουργήσουν τόσο ελεύθερα μέσα σε ένα έξουσιαστικό περιβάλλον. Είναι μία μαγική εικόνα. Και για όποιον μπορέσει νά την κατανοήσει: τό τέλος του έξουσιασμού. Μέσα κι έξω του.

Νέμεσις

ΜΑΡΙΟΣ ΜΑΜΑΝΕΑΣ

‘Υβριστικό βιβλίο τοῦ κ. Αὐγ. Καντιώτη κατὰ τοῦ ἀρχαίου ‘Ελληνικοῦ Κόσμου

Εἶναι γεγονός ὅτι ὁ δογματισμός διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἔκανε χρήση πολλῶν μεθόδων στήν προσπάθειά του νά ἐξαφανίσει τήν ἑλληνικότητα ἀπό προσώπου γῆς. Ἀρχικά προτίμησε τήν κατὰ μέτωπον ἐπίθεση. Μετά ὅμως τήν οἰκτρή ἀποτυχία του υἱοθέτησε τήν ἰδεολογική συκοφάντηση-διάβρωση, πού ἀπεδείχθη πιό ἀποτελεσματική. Σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς διαβρώσεως αὐτῆς ἦταν ἡ διαστρέβλωση καί ἀλλοίωση τῆς ἑλληνικῆς κοσμοαντιλήψεως, ἡ ὁποία συνακόλουθα ἐπέφερε τήν ἐγκατάσταση καί διὰ παντοίων τρόπων κραταίωση προτύπων ἀνατολικῆς προελεύσεως στόν χῶρο τοῦ ‘Ελληνικοῦ Πολιτισμοῦ.

Ὡστόσο ἡ ἔξουσία, στή θρησκευτική της ἰδίως παρακλαδική μορφή, δέν ἔπαυσε ποτέ νά αἰσθάνεται ἀνασφάλεια ἔναντι τοῦ ἀδογμάτιστου τρόπου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καί τοῦ κόσμου. Ἐπειδή τὸ ἐπιχειρηματολογικό της ὄπλοστάσιο ἦταν ἀπό φτωχό ἕως ἀνύπαρκτο, ἀκολούθησε τήν ὁδὸ τῆς κατασυκοφαντήσεως τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ὕπαρξη τοῦ ὁποίου τήν ἐμπόδισε νά φέρει εἰς πέρας τὰ σχέδιά της. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἀπευθύνθηκε στὸ «θυμικὸ» καί ὄχι στὸ «λογικὸ» τῶν ἀμόρφωτων μαζῶν. Ὁ ὄλεθρος πού ἀκολούθησε, εἶναι ἱστορικά δεδομένος.

Θὰ ἦταν ἀναμενόμενο λογικά, ὁ πόλεμος αὐτός, πού ξεκίνησε ἡ ἔξουσία, νά ἔχει ἕνα χρονικά συγκεκριμένο τέλος μετὰ τήν νίκη (;) τῆς τελευταίας. Ὅμως τὸν βλέπουμε νά συνεχίζεται καί ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας. Πρὸ καιροῦ ὁ Μητροπολίτης Φλωρίνης κ. Αὐγουστίνος Καντιώτης ἐξέδωσε βιβλίο ὑπὸ τὸν τίτλο «*Επιστροφή*

Θεοκρατικὲς αὐταπάτες καὶ λογικὴ τοῦ Σύμπαντος

Ἡ κάποια διαφαινόμενη σχέσι τῶν εὐνοϊκῶν ἢ δυσμενῶν περιστάσεων ἢ ἐξελίξεων εἰς τήν ἀνθρώπινη ζωὴ μὲ τήν θεϊκὴν προστασίαν δημιουργεῖ τήν σφαλερὰν ἐντύπωσιν ὅτι οἱ θεοὶ παρακολουθοῦν τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὴν ἐν γένει δραστηριότητά των, εὐνοοῦντες ἢ ἀντιτιθέμενοι εἰς τὴν μία ἢ ἄλλη περίπτωσι κατ’ ἀνεξήγητον τρόπον ἢ διάθεσιν. Ἡ παρεμβολὴ ὅμως εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐρμηνείαν τῆς θεϊκῆς προστασίας τῆς ἀδεκάστου καὶ ἀπροσώπου Τύχης πολλὰς φορὰς ἔφερε τὸν κλονισμόν εἰς τὴν πεποίθησιν αὐτὴ περὶ θεϊκῆς προστασίας καὶ ἰδίως, ὅταν ἀνέτρεψε μὲ αὐτὴ τὴν μεσολάθεσί της αὐτὴ ἡ Τύχη τὸν ροῦν τῶν γεγονότων κατὰ κάποιον τρόπον ἀπρόσμενον καὶ ἀνεξήγητον. Πολλὰς φορὰς ἡ ἐπιτυχὴς καὶ μόνον ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἀντιμετώπισιν δυσκόλων δι’ αὐτὸν καταστάσεων, στηριζόμενη κυρίως εἰς τὰς ἰκανότητάς του καὶ τὴν εὐφυΐα του, ἐπέφερε τίς εὐνοϊκὰς περιπτώσεις καὶ τὴν ὠφέ-

εἰς τὴν ἀρχαίαν Εἰδωλολατρίαν;», μέσα ἀπὸ τὶς σελίδες τοῦ ὁποίου ἐξακολουθεῖ τὴν τακτικὴ τῶν προκατόχων του στοὺς θρησκευτικούς, καὶ ὄχι μόνον, κύκλους. Ὡς διευκρινισθεῖ, ὅτι οὐδεμία διάθεση ἐνασχολήσεως θὰ ὑπῆρχε μὲ τὶς ἀναχρονιστικὲς καὶ καθόλου ἀνθεκτικὲς στὴν ἐπιστημονικὴ κριτικὴ ἀπόψεις ποὺ ἐκφέρονται στὸ ἐν λόγω σύγγραμμα. Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ αὐτὸ ἀποτελεῖ πανδέκτη καὶ σύννοψη τρόπον τινὰ τῶν ἀνθελληνικῶν θέσεων, ποὺ κατὰ καιροὺς ἔχουν διατυπωθεῖ σὲ θεωρητικὴ βάση, κρίνεται σκόπιμη ἡ διὰ τῆς ὑποβολῆς ἐνστάσεων – στὰ καίρια σημεῖα – ἀπόκριση στὶς ψευδεῖς κατηγορίες.

Τὸ παραμῦθι περὶ «εἰδωλολατρίας» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων εἶναι τόσο παλαιὸ ὅσο καὶ τὸ μίσος τοῦ δόγματος στὴν ἐλεύθερη ἀναζήτηση καὶ πολιτισμικὴ διεργασία. Οἱ σελίδες τοῦ ἐν λόγω βιβλίου εἶναι γεμάτες ἀπὸ ἀναφορὲς στὴν ὑποτιθέμενη εἰδωλολατρία χωρὶς ὅμως τὴν ταυτόχρονη παράθεση ἑνὸς τουλάχιστον λογικοῦ ἐπιχειρήματος ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς. Ἔστωσαν ὡς παραδείγματα μερικὲς χαρακτηριστικὲς παράγραφοι μετὰ συντόμων κρίσεων. Στὸν πρόλογο (σ. 7) ἀναφέρονται μεταξὺ ἄλλων, τὰ ἑξῆς:

«*Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς, ἡ πρὸ Χριστοῦ Ἑλλάς, δύναται ὡς πρὸς τὰς τέχνας, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν νὰ καυχήθῃ ὅτι ἐπαρουσίασε πρόοδον θανμαστὴν καὶ παρήγαγεν ἀριστουργήματα τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀλλ' ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν δὲν δύναται νὰ καυχᾶται. Διότι περιέπεσε καὶ αὐτὴ ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἔθνη εἰς φοβεράν εἰδωλολατρίαν, ἡ ὁποία ἐδύθιζεν ἐπὶ αἰῶνας εἰς σκοτὸς θαυύτατον».*

λιμη δι' αὐτὸν ἐξέλιξιν μακρὰν κάθε ἀμφισβητούμενης καὶ ἀορίστου προστασίας τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων, ἀνεξακριβώτου ἄλλως τε χαρακτηῆρος καὶ τρόπου ἐκδηλώσεως. Αὐτὴ ἡ πίστι πρὸς τὴν θεϊκὴν συμπαράστασι καὶ τὴν βοήθεια ἐπετείνετο πολλὰς φορὰς καὶ εἰς τὶς διάφορες πολεμικὰς ἐνέργειες, ἀμυντικὰς ἢ κατακτητικὰς, καὶ διὰ σκοποὺς ἀκόμη πέρα τῆς ὑφισταμένης ἠθικῆς ἢ ἀντιθέτους πρὸς κάθε ἔννομον τάξιν.

Κλασσικὸ παράδειγμα τέτοιων προθέσεων τῶν λαῶν καὶ ἀνάλογων ἐνεργειῶν των καταγράφει ἡ πολυκύμαντη ἱστορία τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ, ὅστις μὲ τὴν δῆθεν «ἐμπνευσμένην» καθοδήγησιν τῶν διαφόρων ἡγετῶν (προφητῶν καὶ ἄλλων θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν), ἀφοῦ αὐτοαπεκλήθη «περιούσιος λαὸς» τοῦ Κυρίου, προέβη εἰς ἐκνόμους καὶ αὐθαιρέτους ἐνέργειας, σφαγὰς, ἐξανδροποδίσεις, ἐξαπατήσεις παντός εἶδους ἐν ὀνόματι πάντοτε τοῦ Κυρίου, τοῦ ὁποίου τὴν ἔγκρισιν καὶ συγκατάθεσιν δι' ὅλας αὐτὰς τὰς ἐκνόμους ἐνεργείας εἶχε προεξοφλήσει διὰ «μυστικοῦ» δῆθεν τρόπου ἐπικοινωνίας (Ἀβραάμ, Μωυσῆς, Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, Ἰεζεκιήλ κ.λπ.). Ἀκολούθησαν δὲ καὶ ἄλλοι λαοὶ κάθε στάθμης πολιτισμοῦ, ὥστε ἡ κάθε τους ἐνέργεια, πολεμικὴ ἢ μὴ, νὰ

Σκίτσο παρμένο από τὸ βιβλίο τοῦ μητροπολίτη Φλωρίνης κ. Ἀ. Καντιώτη: Ἕνας κερασφόρος Ζεὺς ἐμφανιζόμενος ὡς ἀρχιδαίμονας (;), ἐνῶ χορεύουν γύρω του ὑπὸ μορφὴν δαιμονίων «πάντες οἱ θεοὶ τῶν Ἐθνῶν»...

Εἶναι ἀρίδην, ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν δύναται ἢ δὲν θέλει νὰ καταλάβῃ ὅτι ἡ φιλοσοφία τοῦ «θρησκευεῖν» τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν ἀνάλογον χριστιανική. Ὁ Ἑλληνας τιμοῦσε ὡς «θεοὺς» ἀνέκαθεν πρόσωπα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸ ἀπώτατο παρελθὸν εἶχαν συνεισφέρει στὴν προαγωγή τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐξεικόνισις τῶν προσώπων αὐτῶν, καθ' ὅσον ἦταν δεδομένη ἢ ὑπαρξή τους, ἀποτελοῦσε κάτι τὸ θεμιτό. Τὸ ἴδιο θεμιτὴ ἦταν καὶ ἡ ἀπονομή τιμῶν μὲ διάφορους τρόπους πρὸς αὐτά. Ποῦ ἡ διαφορὰ ὑφῆς μὲ τὴν ἀπονομή τιμῆς πρὸς τοὺς διαφόρους ἀγίους τῆς χριστιανικῆς ἐποχῆς; Καὶ μία ὀφθαλμοφανέστατη ἀντίφασις: Πῶς εἶναι δυνατόν ἡ βυθισμένη «ἐπὶ αἰῶνας εἰς σκότος βαθύτατον» ἀρχαία Ἑλλὰς νὰ παρουσιάζει «πρόοδον θαυμαστήν» καὶ νὰ παράγει «ἀριστουργήματα τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ»;

Ὅμως ἡ ἀντιφατικὴ καὶ συκοφαντικὴ ψευδολογία συνεχίζεται. Στὴ σελ. 19 διαβάσουμε:

«Ἐν σκότει διεπορεύετο ἡ ἀνθρωπότης. Πηκτὸ τὸ σκοτάδι. Μεσάνυνκτα εἶχεν ὁ κόσμος. Εἶδωλα παντοῦ. Τρομακτικὴ τις ἄγνοια ἐπεκράτει. Δεισδαιμονία, εἰδωλολατρία ἐβασίλευον. Τὰ πάντα, καὶ τὰ ὑπαρῶτερα τῶν ζώων καὶ τὰ εὐτελέστερα τῶν ἀντικειμένων, ὅλα εἶχον θεοποιηθῇ. Καὶ αὐτὰ τὰ πάθη τοῦ ἀνθρώπου ἐθεοποιήθησαν. Ἡ μέθη εἶχε θεὸν τὸν Βάκχον. Ἡ κλοπὴ τὸν Ἑρμῆν. Ἡ ἀκολασία τὴν Ἀφροδίτην. Ἡ μοιχεία τὸν Δία. Ἡ ἀγρία ἐκδίκησις τὸν Ἄρην... Φαντασθῆτε· οἱ θεοὶ προστάται τῆς κακίας, τῆς ἀνηθικότητος».

Ὅμοίως καὶ στὴ σελ. 143 διαβάσουμε τὰ ἀκόλουθα:

ἔχῃ τὸν χαρακτήρα τῆς θεϊκῆς βουλήσεως ἢ τῆς θείας τιμωρίας κάθε ἀντιθέτου πρὸς τὰ ζωτικὰ των συμφέροντα, ὅπως ἀκολούθησαν ἐνέργειες καὶ ἄλλων λαῶν μὲ ἀπάνθρωπα μέσα (Ἀραβες, Βυζαντινοί, Τοῦρκοι, Οὐννοι καὶ Εὐρωπαῖοι ἄρχοντες κρατῶν μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ).

Ἡ ἔννοια πλέον τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς ἐννόμου τάξεως ὑπήχθη εἰς τὴν δογματικὴν ἐρμηνείαν τῶν θρησκευτικῶν κανόνων καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν (πάπαι, σταυροφόροι, ἡγέται τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως, ἅγιοι βασιλεῖς καὶ λοιποὶ διαστῆς παντὸς ἠθικοῦ φραγμοῦ) καὶ ἄλλων, οἱ ὁποῖοι προσέβαλλαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, αὐτοβαπτιζόμενοι «σωτῆρες», ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ αὐτὴν ταύτην τὴν ἔννοιαν τοῦ «θείου» καὶ παρερμηνεύοντες καταφανῶς πᾶσαν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων περὶ θρησκευτικῆς πίστεως, ἠθικῶν ἀξιών καὶ ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας. Ὑποχείριος τοιούτοτρόπως ὁ ὄχλος ὡς ἀσυνείδητο ὃν εἰς τὶς ὑποβολιμαῖες αὐτῆς θεωρίες περὶ τῆς δῆθεν ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ θείου καὶ τῆς ἐγγυημένης προστασίας του διὰ κάθε ἐνέργειάν του καὶ εἰς ὃ,τι ἀφορᾷ τὴν καλυτέρα διαδίωσί του εἰς τὴν Γῆν, καὶ μάλιστα πέραν αὐτῆς μὲ ὑποσχέσεις ἀόριστες διὰ μελλοντικὴ ἐξασφάλισιν

Ἐνα ἀκόμη σκίτσο τοῦ κ. Καντιώτη: Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μιλᾷ στοὺς Ἀθηναίους στὸν Ἄρειο Πάγο. Ἀπὸ τὰ καταρ-
 ρέοντα (:) ἀριστουργήματα τῆς γλυπτικῆς γύρω ξεπετάγονται δαιμόνια μὲ κέρατα καὶ οὐρά. Ἡ «ἐνοικησις δαιμονίων»
 στὰ ἑλληνικὰ ἀγάλματα ἦταν δαθεία πεποίθηση τῶν φανατικῶν βανδάλων πρώτων χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ποὺ «ἔφε-
 ραν ἐξ ἑδαφους» καὶ κατέστρεψαν τὰ τελειότερα καλλιτεχνικά δημιουργήματα τοῦ ἀνθρώπου.

«Οἱ θεοὶ των, φερόμενοι ὡς διαμένοντες εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Ὀλύμπου, ἔζων ἐν μέσῳ ἀπεριγράπτου διαφθορᾶς καὶ διέπρattον τοιαῦτα ἐγκλήματα, διὰ τὰ ὁποῖα, ἐὰν σήμερον ἐδικάζοντο, θὰ ἔπρεπε νὰ καταδικασθοῦν εἰς τὰς σκληροτέρας τῶν ποινῶν, ὡς κλέπτει, μοιχοί, πόρνοι, παιδοκτόνοι καὶ ἄλλων ἀτίμων καὶ ἀκατονομάστων πράξεων ἔνοχοι».

Πρέπει κατ' ἀρχὰς νὰ παρατηρηθεῖ, ὅτι ἡ ἔννοια τῆς «θεοποιήσεως» ἔχει νοηματικὴ διαφορὰ ἀπ' αὐτὴν ποὺ τῆς ἀποδίδουμε ἐμεῖς σήμερα. Θεοποίηση ἐσημαίνει «ἱεροποίηση» καὶ –σὲ ἄλλες περιπτώσεις– «ἡρωοποίηση». Ὁ παρονομαστὴς ὅμως καὶ τῶν δύο σημασιῶν ἦταν κοινὸς καὶ ἀφοροῦσε τὴν ἀπόδοση σεβασμοῦ καὶ μεγαλείου σὲ πρόσωπα καὶ πράγματα μὲ ταυτόχρονη ἀποσόβηση τῆς «ὑβρεως». Ὅσον ἀφορᾷ τὶς ιδιότητες ποὺ ἀποδίδει ὁ κ. Καντιώτης στοὺς θεοὺς, δὲ χρειάζονται ἰδιαίτερα σχόλια. Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς, ὁ λόγος, τὸ κάλλος καὶ ἡ ἀγωνιστικὴ ἀντίληψη μετατρέπονται σὲ κακία καὶ ἀνθρωπικότητα. Εὐγε του! Οὐτε οἱ συγγραφεῖς τῆς σκοταδιστικῆς *Παλαιᾶς Διαθήκης* δὲν ἔφθασαν στὸ σημεῖο νὰ ἐκφραστοῦν μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Ἐὰν ἄραγε ἐδικάζοντο σήμερα οἱ τελευταῖοι μαζί μὲ τοὺς ἀπάνθρωπους καὶ ἀνθρώκους πρωταγωνιστὲς τῶν ἔργων τους, σὲ τί ποινὴ θὰ ἔπρεπε νὰ καταδικαστοῦν;

Πέραν τῶν ἀνωτέρω ἡ μῆνις τοῦ κ. Καντιώτη κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ συνεχίζεται καὶ ὡς πρὸς τὰ ἔργα τέχνης. Στὴ σελ. 107 ἀναγράφεται ὅτι:

«Δὲν εἴμεθα, κύριοι, ἐναντίον τῆς καλλιτεχνίας καὶ τῶν ἐξόχων δημιουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος. Ὅσα ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγαλμάτων χα-

καὶ ἄλλων ἀγαθῶν μεταθανατίως, ἄγεται καὶ φέρεται αὐτὸς ὁ ὄχλος ὑπὸ τῶν ἐμπνευστῶν αὐτῶν τῶν θεωριῶν καὶ ὑπευθύνων αὐτῆς τῆς κακοδοῦλου διοθεωρίας καὶ κοσμοθεωρίας ὡς ἄβουλον πλέον ὄν, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν ἐξαναγκασμὸν κάθε ἀφελοῦς νὰ ἀπεμπολῇ σὲ κάθε περίπτωσι κάτω ἀπὸ τὴν πίεσι αὐτῶν τῶν ἐπιδράσεων τὸ πολυτιμώτερον ἀγαθὸν ποὺ τοῦ χάρισε ἡ Φύσις (ἢ ὁ δημιουργός), ὡς νοήμονος πλάσματος, τὴν **λογικὴν**. Τὸ χαρακτηριστικὸ δὲ τῶν ὑπευθύνων αὐτῆς τῆς νοσηρᾶς καταστάσεως, ποὺ ἐδημιούργησαν στὸν ἄνθρωπο οἱ παντοειδεῖς καθοδηγητὲς τῶν ψευδοθρησκειῶν καὶ πεποιθήσεων εἶναι, ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι εἰς τὴν ἰδιωτικὴν των ζωὴν δὲν ἐτήρησαν καμμίαν ἠθικὴν δέσμευσι ἀπέναντι τοῦ «θείου», προβαίνοντες εἰς κάθε ἔκνομον ἐνέργεια, φόνους, ἀπάτες, δολοπλοκίες, σφαγὲς ἀμάχων κ.ἄ. (Μωυσῆς, Ἀβραάμ, Δαβὶδ, Μ. Κωνσταντῖνος, Εὐρωπαῖοι κατακτηταὶ τῆς Ἀμερικῆς κ.λπ.).

Πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἰσχυρισμῶν μας καὶ διάλυσιν καθὲς μυθοπλασίας, εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὶς παντοειδεῖς ἐνέργειες τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς Γῆς, παραθέτουμε ἀληθινὰ ἱστορικὰ τινα γεγονότα, τὰ ὁποῖα δείχνουν καταφανῶς ὅτι ἡ ἐνέργεια καὶ μόνον τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν εἶναι ἐπιτυχής, φέ-

ρακτηρίζονται ὡς καλλιτεχνήματα, ἃς ἀσφαλισθοῦν, παρακαλῶ, ἐντὸς μουσείου, ἃς τὰ ἐπισκέπτονται οἱ ξένοι, περισσότερον δὲ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες, διὰ δύο λόγους. Πρῶτον, διὰ νὰ θαυμάσωμεν τὸ καλλιτεχνικὸν δαιμόνιον τῶν προγόνων μας. Καί, δεύτερον, τὸ καὶ κυριώτερον, διὰ νὰ ἴδωμεν εἰς ποίαν κατάπτωσιν ἐξ ἐπόψεως θρησκείας εὗρίσκετο ὁ ἀρχαῖος κόσμος, ὁ ὁποῖος ἐλάτρευε ξόανα, σύμβολα αἰσχυρῶν θεῶν, οἱ ὅποιοι, ἐὰν ἐδικάζοντο ὑπὸ σημερινῶν ποινικῶν δικαστηρίων διὰ τὰ εἰς αὐτοὺς ἀποδιδόμενα φρικαλέα ἐγκλήματα, θὰ κατεδικάζοντο τοῦλάχιστον εἰς ἰσόδια δεσμά. Ἄς ἀναπαύονται, λοιπόν, τὰ ἀγάλματα ταῦτα τῆς αἰσχυρᾶς εἰδωλολατρίας εἰς τὰς αἰθούσας τῶν μουσείων. Δὲν ἔχομεν ἐπ' αὐτοῦ οὐδεμίαν ἀντίρρησην».

Στὸ παρὸν τμήμα τοῦ κειμένου τοῦ ὁ συγγραφέας ἔχει ἐκδώσει ἤδη καὶ τὴν ποιήν, ἡ ὁποία κατὰ τὴν κρίση τοῦ θά ἔπρεπε νὰ ἐπιβληθεῖ στοὺς Ἕλληνες θεοὺς: Ἰσόδια! Μολονότι ὅμως φαίνεται νὰ μὴν ἔχει ἀντίρρηση στὴ διασφάλιση τῶν δημιουργημάτων τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ἴδια τοῦ τὰ λόγια τὸν διαψεύδουν στίς σελ. 51-54, καθὼς ἔχει ἤδη γράψει ὅτι:

«Ἐκ τινος χωρίου τῆς Θεσσαλίας, ἐκ τοῦ ἡρωικοῦ χωρίου τῶν Σαγιάδων-Καλαμπάκας, ἠκούσθη φωνὴ διαμαρτυρίας. Διότι καὶ μέχρι τοῦ χωρίου τούτου διὰ τοῦ Ἑθνικοῦ Ἰδρύματος Ῥαδιοφωνίας τῆς Ἑλλάδος μετεδόθη ἡ εἶδησις, ὅτι τὸ ὑπουργεῖον Ἐμπορικῆς Ναυτιλίας ἀπεφάσισε ν' ἀνεγείρῃ εἰς τὸν πρῶτον λιμένα τῆς

ρει τὰ εὐνοϊκὰ δι' αὐτὸν ἀποτελέσματα, πᾶσα δὲ ὀλιγωρία ἢ ἀντικανότητα εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν δυσκόλων περιστάσεων ὀδηγοῦν φυσικὰ εἰς τὴν ἀποτυχίαν καὶ τὸν ἀφανισμόν του.

Τὴν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπίθεσιν τῶν Περσῶν, γενομένην τὸ ἔτος 609, ἀντιμετώπισε ἐπιτυχῶς ἡ ἰσχυρὰ ἀντίστασις τῶν Βυζαντινῶν, χάρις εἰς τὸν ὀργανωμένον καλῶς στρατὸν καὶ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς ὀχυρωματικῆς τακτικῆς, ὅχι ὅμως χάρις εἰς τὸ τροπάριον «Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ». Ἀντιθέτως τὴν ἐπίθεσιν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ὑπὸ τὸν Μωάμεθ τὸν Β', δεδομένου ὅτι τότε ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία ἦτο ἐξασθενημένη στρατιωτικῶς καὶ περιωρισμένη εἰς τὴν πρωτεύουσαν Κωνσταντινούπολιν, διεδέχθη παρὰ τὴν ἀντίστασιν τῶν Βυζαντινῶν ἡ νίκη τῶν Τούρκων χάρις εἰς τὴν ὑπεροχὴν εἰς ὅπλα καὶ στρατὸν τῶν ἐπιτιθεμένων, χωρὶς αὐτὴ τὴν φορὰ ἢ ἐπὶ κλησὶ ὑπὸ τῶν πολιορκημένων τῆς θείας προστασίας νὰ ἔχῃ εὐνοϊκὸν ἀποτέλεσμα. Ἡ ἱστορία ἐξ ἄλλου διδάσκει, ὅτι οἱ μαχόμενοι διὰ τὸ δίκαιον καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς λαοὶ δὲν ἀμείφθησαν ποτὲ «ἄνωθεν» οὔτε ἐδέχθησαν βοήθειάν τινα «ἐξ ὕψους», ἀλλ' ἀντιθέτως ἠττήθησαν κατὰ κράτος καὶ ὑπεχρεώθησαν εἰς

Ἑλλάδος, εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Καστέλλας, τεράστιον ὀρειχάλκινον ἄγαλμα τοῦ ἀρχαίου θεοῦ τῆς θαλάσσης, τοῦ Ποσειδῶνος.

[...]

Ἄλλ' ἐάν ποτε, παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας, ἡ θέλησις τῶν ὀλίγων ἐπικρατήσῃ καὶ τὸ ὀρειχάλκινον ἄγαλμα τοῦ ψευδοθεοῦ στηθῇ, ἃς εἶνε βέβαιοι οἱ «ἀρμόδιοι», ὅτι δὲν θὰ ἔχῃ πολλῶν ἡμερῶν ζωὴν. Ὁ εὐσεβὴς λαὸς Πειραιῶς καὶ Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος θὰ ἐξεγερθῇ καὶ τὸ ἄγαλμα θὰ ἀνατιναχθῇ διὰ δυναμίτιδος, ὅπως ἄλλοτε ὑπὸ εὐσεβῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἀνετινάχθησαν ὅλα τὰ ἄγάλματα, καὶ εἰς κοινὴν ἄσβεστον μετεβλήθησαν».

Εὐκόλα διαπιστώνει κανεὶς, ὅτι ὁ «εὐσεβὴς πόθος» τῆς καταστροφῆς τῶν μνημειακῶν θησαυρῶν μας οὐδέποτε ἐξέλιπε ἀπὸ τοὺς κηρύττοντες τὴν «ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν» βανδάλους. Παρὰ δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Ἰησοῦ δὲν ἐμπεριέχουν τὸ παραμικρὸ ἀνθελληνικὸ στοιχεῖο, ἐν τούτοις θεωρεῖται «εὐσέβεια» ἡ καταστροφή καὶ ἡ ρίψη στὰ ἀσβεστοκάμινα τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν ἔργων. Καὶ τὰ γεγονότα ὅμως διέψευσαν τὸν κ. Καντιώτη. Πρὸ καιροῦ ἐστήθη τὸ ἄγαλμα τοῦ Ποσειδῶνος σὲ περίοπτη ἀκτὴ τοῦ Πειραιῶς καὶ ἀπολαμβάνει τοῦ θαυμασμοῦ ὅσων τὸ ἀντικρὺζουν.

Μετὰ τὸν Ποσειδῶνα ἔρχεται ἡ σειρὰ τῆς Ἀθηνᾶς (σ. 28):

«Δυστυχῶς ἡ κεφαλὴ τῆς εἰδωλολατρικῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς δὲν εἶνε μόνον εἰς τὴν σημαίαν τῶν Ἑλλήνων ροταριανῶν. Καὶ ἡ σφραγὶς τοῦ

ἐξευτελιστικὴν ὑποταγὴν ὑπὸ ἄλλους λαούς, οἱ ὅποιοι κάθε ἄλλο παρὰ ἐμάχοντο «μὲ τὸ σταυρὸ στὸ χέρι».

Τὸ μεγαλύτερον ἀντιθρησκευτικὸν κράτος, ἡ Σοβιετικὴ Ἑνωση, ἀφοῦ κατερράκωσε πᾶσαν ἔννοιαν θρησκευτικῆς συνειδήσεως καὶ ἐπολέμησε χωρὶς οἶκτον τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν, ἐπέτυχε χάρις εἰς τὴν στρατιωτικὴν τῆς δραστηριότητα καὶ μόνον περιφανῇ νίκην κατὰ τὸν Β' παγκόσμιον πόλεμον, συντρίψασα τὴν Γερμανίαν. Ἐνῷ ἡ προσηλωμένη εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἀρχὰς Ἑλλάς, πάντοτε ἀποβλέπουσα εἰς τὴν θεῖαν δύναμιν, ὑπέστη τὰ πάνδεινα εἰς τὸν πόλεμον καὶ τὴν κατοχὴν χωρὶς βοήθεια «ἐξ οὐρανοῦ» καμμίαν.

Τὸ «ἐν τούτῳ νίκα» τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (ἐγκληματίου, ὡς γνωστόν, εἰς βάρος οἰκείων καὶ ἀντιπάλων) εἶναι καθαρὰ πολιτικο-στρατιωτικὸ τέχνασμα τοῦ ἀδίστακτου αὐτοκράτορος διὰ τὴν τόνωσιν τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατεύματος, μὲ ἄριστα ἄλλωστε ἀποτελέσματα. Οἱ διαπράττοντες ἀδικήματα παντὸς εἶδους καὶ βαθμοῦ δὲν πλήττονται μὲ δικαίαν τιμωρίαν διὰ τὰ ἐγκλημάτα τους, διαβιοῦντες ἀντιθέτως ὅλως ὑγιεῖς. Ἀντιθέτως συμβαίνει παραδόξως ἕνας καλὸς καὶ ἀγαθὸς χριστιανὸς νὰ ὑποστῇ τὰ πάνδεινα, πολλάκις δὲ διαπιστώνομεν,

Δήμον Ἀθηναίων καὶ ἡ σφραγὶς καὶ τὸ λάβαρον τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν φέρουν τὴν εἰκόνα τῆς θεᾶς ταύτης. Μετὰ λύπης δὲ πληροφοροῦμεθα, ὅτι καὶ τὸ μεταλλικὸν σῆμα, ὅπερ φέρουν ἐπὶ τοῦ στήθους των αἱ ἀδελφαὶ νοσοκόμοι τοῦ ἐν Ἀθήναις Νοσοκομείου τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ἔχει ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τῆς Ἀθηνᾶς. Ποῖος ἄραγε νὰ εἶνε ἐκεῖνος ὁ ἄθλιος, ὅστις ἐπέβαλεν εἰς ὀρθοδόξους παρθένους νὰ φέρουν ὡς διακριτικὸν γνώρισμα τῆς ιδιότητός των ὡς νοσοκόμων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τὸ εἰδωλολατρικὸν τοῦτο σῆμα; Εἶναι ροταριανός; μασόνος; εἰδωλολάτρης; πῶς αἱ ἀδελφαὶ δέχονται νὰ φέρουν ἐπὶ τῆς καρδίας των εἰκόνας, τὰς ὁποίας κατὰ τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι ὁμολογίαν των πρέπει νὰ ἀποστρέφονται καὶ νὰ μισοῦν ὡς εἰκόνας τοῦ διαβόλου; Εἴτε εἰκόνα τῆς Ἀθηνᾶς εἴτε εἰκόνα τοῦ Ἐωσφόρου φέρουν, ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ εἶνε. Διότι, ὡς εἶπομεν, “οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια” (Ψαλμ. 95, 5). Ἐὰν ἀμφιδάλλον, ἅς ἐρωτήσουν καὶ τοὺς πνευματικούς των».

Ὁ συγγραφέας ἐνταῦθα μὲ προφανεῖς λόγους σκοπιμότητος συνεχίζει τὴν τακτικὴ ὅσων ἐπιτήδειων ἀνὰ τοὺς αἰῶνας εἰσέγαγαν αὐθαίρετα στὸ ἑλληνικὸ πνευματικὸ καὶ πολιτισμικὸ γίνεσθαι στοιχεῖα, ποὺ δὲν συνάδουν μὲ τὸν ἑλληνικὸ τρόπο τοῦ σκέπτεσθαι. Ἐν προκειμένῳ παρατηροῦμε τὸν παραλληλισμὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου μὲ τὸ δεῦτερο σκέλος τοῦ ἀνατολίτικου δυϊσμοῦ: τὸν λεγόμενο Διάβολο ἢ Σατανᾶ. Ὁλη αὕτῃ ἡ προπαγάνδα ἀπορρέει θεδαίως ἀπὸ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη (χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τὸ ἀνωτέρω ψαλμικὸ χωρίο).

ἄνθρωποι θρησκευόμενοι νὰ χάνουν τὴν ζωὴν των ἐκ δυστυχημάτων ὅλως τυχαίως, ὠρισμένοι δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ταξιδίων των πρὸς μετάδασιν εἰς ἱεροὺς τόπους λατρείας. Ἔχομε πλεῖστα ὅσα παραδείγματα ἀδίκων θανάτων, δυστυχημάτων, κακουχιῶν, ἀσθενειῶν σοβαρῶν, γενικῶς ἀτυχιῶν, ποὺ πλήττουν κυρίως ἄτομα «ἀγαθὰ καὶ φιλόφθονα», χωρὶς ἐξήγησι, δικαιολογία ἢ πιθανὴν ἄλλην ἐρμηνείαν τῆς δυστυχίας των.

«Ἀνεξερευνήτοι αἱ βουλαὶ τοῦ Ὑψίστου», διακηρύσσεται καὶ τίθεται οὕτως τέρμα εἰς κάθε προσπάθειαν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐξακριβώσῃ, τί πρέπει νὰ πράττῃ ὁ δυστυχής, διὰ νὰ τύχῃ εὐνοϊκῆς μεταχείρισης ἢ κατοχύρωσης τῆς ἀσφάλειάς του ἐκ μέρους τῶν δυνάμεων ποὺ κυβερνοῦν τὸν κόσμον. Ἰδοὺ ἡ μεγίστη αὐτῇ ἀπορία, ποὺ θὰ θασανίζῃ τὸν ἄνθρωπον «εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας».

Εἰς τὴν ἀπεραντοσύνην ὅμως τοῦ Σύμπαντος κυριαρχεῖ παντοῦ μία συμμετρία καὶ μιὰ ἁρμονία, ποὺ συνθέτει αὐτὴ καὶ μόνον τὴν **ὑπέρτατην λογικὴν**. Δὲν ἀρνούμεθα τὴν μίαν ἢ πολλὰς δυνάμεις, ποὺ ἐλέγχουν τὸ Σύμπαν ἢ ὀριοθετοῦν τὶς ἱλιγγιώδεις ἐξελίξεις του. Ἀρνούμεθα τὴν καθιέρωσιν αὐθαιρέτως καὶ χωρὶς καμμίαν βᾶσιν κατασκευασμένων θεοτήτων, πολὺ δὲ περισσότερο

Ἡ διαστρέβλωση ὁμως δὲν σταματάει ἐδῶ:

«Σήματα, κεφαλὴ Διός, ἀγάλματα Ἀθηνᾶς καὶ εἴ τι ἄλλο παρόμοιον, μικρὰ καὶ ἀσήματα θεωροῦνται καθ' ἑαυτά. Ὅμως κατὰ τὴν ἰδικήν μας κρίσιν εἶνε σημεῖα τῶν καιρῶν, ἐκδηλωτικὰ βαθυτέρων ὁρῶν καὶ καταστάσεων, αἱ ὁποῖαι ὑποβόσκουν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν. Κάτι σάπιο ὑπάρχει εἰς τὸ ἔθνος μας. Εἰδωλολατρία, ὑπάρχουσα εἰς τὰς καρδίας πολλῶν ὡς ὕλισμός, θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς, ὡς μασονισμός, βγάζει πλέον ἀπὸ τὸ σπήλαιόν της τὸ κεφάλι καὶ ἐπικολλᾷ εἰς τὰ στήθη τῶν παιδιῶν τῆς Ἑλλάδος τὰ σήματά της. Ὁ ἀντίχριστος σφραγίζει τὰ μέτωπα, ὁργανώνει τὰς ὁρδὰς του, ὑψώνει τὰ λάβαρα του, οἱ δὲ φύλακες τοῦ λαοῦ μας κοιμῶνται τὸν βαρούχειον. Πότε θὰ ἐξυπνήσουν;» (σ. 18).

Οἱ ἐπαναλαμβανόμενες ἀναφορὲς σὲ «σημεῖα τῶν καιρῶν», «ἀντίχριστον» κ.ο.κ. ἐξυπηρετοῦν τεχνηέντως ἓναν ἄψογα ἀποκρυπτόμενο σκοπὸ: τὴν πάταξη κάθε ἀπόπειρας στροφῆς πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, καθὼς μὲ τὴ σύγχυση, ποὺ σκοπίμως ἐπικρατεῖ σήμερα στὸν πνευματικὸ μας ὁρίζοντα, ἡ ἐξουσία, ἐφόσον καταφέρει νὰ ταυτίσει τὴν ἐλληνικότητα μὲ «δαίμονες», «θηρία τῆς Ἀποκαλύψεως», «ἀντίχριστους», «666», «μασονισμούς» κ.τ.τ., θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ βασιλεύει ὑπολογίζοντας στὴ διαιώνιση τῆς ἄγνοιας καὶ τῆς ἡμιμάθειας. Ἀξιοσημείωτο εἶναι, ὅτι στὸ διβλίο τοῦ κ. Καντιώτη ἀναφέρονται ἐπίσης μὲ ὕβριστικoὺς χαρακτηρισμοὺς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς καιροὺς ποὺ ἔζησαν, ἀντελήφθησαν τὸ βρώμικο ἐξουσιαστικὸ παιχνίδι καὶ ἀντετάχθησαν σθεναρὰ σ' αὐτὸ (Ἰουλιανός, Πλήθων, Σικελιανός, Καζαντζάκης κ.ἄ.).

τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν εἰς τὴν ζωὴ καὶ τὸν θάνατον τῶν ἐμβίων ὄντων καὶ τῶν λοιπῶν δημιουργημάτων τῆς Φύσεως. Ἡ ἀσύλληπτη διὰ τὰ ὅρια τῆς ἰκανότητος τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγκεφάλου εἰκόνα τοῦ Σύμπαντος δημιουργεῖ τὸ λογικὸν κατὰ τὰ ἀνθρώπινα μέτρα συμπέρασμα, ὅτι τὰ πάντα ὑπάρχουν εἰς τὸν Χῶρον καὶ τὸν Χρόνον (ἂν καὶ ὁ τελευταῖος ἀμφισβητεῖται) ὡς ἐπίτενγμα κάποιας λογικῆς, οὕτως εἰπεῖν, συλλήψεως καὶ ἐκτελέσεως, δεδομένου ὅτι, ἀπ' ὅ,τι ὁ ἄνθρωπος ἐννοεῖ, παρατηρεῖ καὶ κρίνει, ἐμφανίζονται καὶ ὁροῦν τὰ πάντα ὡς ἀλληλεξάρτησις τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὸ ἄλλο, ὡς παγκόσμια ἀρμονία, μὲ στόχον τὴ συντήρησιν τῶν πάσης φύσεως δημιουργημάτων, τὴν ἐξασφάλισιν διὰ τῶν ὑφισταμένων ἐννοιῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς τῶν ἐμβίων ὄντων καθὼς καὶ τὴ διατήρησιν τῆς μορφῆς τῶν ἀνοργάνων ἀκόμη στοιχείων (φῶς, ὀξυγόνο, διαδοχὴ τῶν ἐποχῶν, μετεωρολογικὰ φαινόμενα, ἀνακύκλησις τῶν ὕλικῶν, μετουσίωσις τῶν διαφόρων στοιχείων εἰς ἄλλα ὁμοειδῆ καὶ ἑτεροειδῆ κ.λπ.) κατὰ τέτοιο ἀρμονικὸ καὶ σύμμετρο τρόπο, ὥστε ἀληθεύει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες (Πλάτων) διετύπωναν, ὅτι ὁ «θεὸς αἰεὶ γεωμετρεῖ», ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ἐκεῖνο τὸ ρητὸν τῶν θρησκευτικῶν κειμένων, ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λό-

Πρὸς ἀποφυγὴν φιλολογικῆς μακρηγορίας παρατίθεται ἐν τέλει ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν σελ. 56, ποῦ ἀποκαλύπτει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ βαθύτερη αἰτία τῆς συγγραφῆς τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου. Οἱ παρακάτω στίχοι εἶναι ἐνδεικτικοὶ τῆς προελεύσεως τῆς νοοτροπίας, μὲ τὴν ὁποία κρίνονται δύο ριζικὰ ἀντίθετοι κόσμοι ὡς πρὸς τὸ πνευματικὸ περιεχόμενον τους. Γράφει συγκεκριμένα ὁ κ. Καντιώτης:

« Ἀλλὰ πρὸς τοὺς νέους αὐτοὺς Ἰουλιανούς, τοὺς θαυμαστάς τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, ἃς ἀφήσωμεν ν' ἀπαντήσῃ ἓνα ἐκ τῶν εὐγενεστέρων τέκνων τῆς χριστιανικῆς Ἑλλάδος, ὁ αἰοίδιμος Γ. Ἰακωβᾶτος, ὅστις ἐν τῇ βουλῇ τῶν Ἑλλήνων, ἀπαντῶν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶχον διαρκῶς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐστραμμένους πρὸς τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἔλεγον “Ἐὰν θέλωμεν ν' ἀναπνεύσωμεν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας, ὀφείλομεν ν' ἀναβῶμεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν”, εἶπεν “Ἡ ἔκφρασις εἶνε ὠραία, ἀλλ' ἡ ἰδέα εἶνε ψευδής. Ὁ χριστιανὸς δὲν ἔχει χρῆος ν' ἀναβῇ εἰς τὰς Ἀκροπόλεις διὰ νὰ λάβῃ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν αὐραν τῆς ἐλευθερίας, διότι αὐτὰ εἶνε ἄντικρυς ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον κηρύττει, ὅτι ὅπου πνεῦμα Κυρίου ἐκεῖ ἐλευθερία” ».

Εἶναι ὁμολογουμένως ἐνοχλητικὴ ἡ υἱοθέτηση καὶ ἡ ἀναπαραγωγὴ παραλόγων καὶ ἀνιστορητῶν ἀπόψεων καὶ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μόνον ἀποδιδόμενῃ σὲ διανοητικὴ πενία, σὲ ἄγνοια ἢ ἐσκεμμένη ἀπόκρυψη καὶ πλαστογράφηση τῆς ιστορικῆς ἀληθείας. Τί ἀπὸ τὰ τρία συμβαίνει ἐδῶ; Ἡ ἀπάντηση ἐπαφίεται στὴν

γος», ἐὰν ἐρμηνευθῇ ἀπὸ ἡμᾶς ὅτι ἐννοεῖ τὴν λογικὴν.

Εἰς τὸ ἱλιγγιώδες Χάος ποῦ περιβάλλει τὴν Γῆν μας, τὸν κόκκον αὐτὸν εἰς τὴν ἀπέραντη ἄμμο, εἰς μία τεράστιαν ἀπόστασιν ἑκατομμυρίων χιλιομέτρων ἢ ἐτῶν φωτός ἀπὸ αὐτὴν ὑφίσταται ἓνας «γειτονικὸς» γαλαξίας, αὐτὸς τῆς Ἀνδρομέδας, καὶ ὁ ἀστερισμὸς M31, ποῦ σύμφωνα μὲ τὶς τελευταῖες ἀστρονομικὲς παρατηρήσεις φαίνεται ὅμοιος κατὰ τὴν δομὴν καὶ σύστασιν μὲ τὸν ἡμέτερον γαλαξία. Οὐδεὶς ἡμπορεῖ νὰ ἀποκλείσῃ καὶ δι' αὐτὸν τὸν γαλαξίαν, ὅτι εἰς τὰ ἑκατομμύρια ἄστρα ποῦ τὸν συνθέτουν ὑφίσταται καὶ ἐκεῖ ζωὴ παρόμοια μὲ τὴ δική μας, ὄντα, φυτὰ καὶ λοιπὴ ὀργανικὴ ὕλη παρεμφερῆς μὲ τὴν γῆνιν. Κανεὶς ὅμως ἐκ τῶν ἡμετέρων, τόσο ἀσήμαντων ὅσον ἀφορᾷ τὴν σοφίαν των θρησκευτικῶν ἡγετῶν, δὲν μᾶς μίλησε ποτὲ γιὰ τοὺς «ἀνθρώπους» αὐτοὺς, ποῦ ἴσως ὑφίστανται καὶ ἐκεῖ ἢ καὶ ἄλλοῦ τοῦ Σύμπαντος, οὔτε κὰν ἐὰν οἱ κατασκευασμένοι θεοὶ των εἶναι κατ' ἐπέκτασιν καὶ θεοὶ αὐτῶν τῶν «ἀνθρώπων» ἢ ἄλλων παρομοίων ὄντων, ἢ ἐὰν, ὅταν οἱ «θεοὶ» των ὠμιλοῦσαν περὶ συντελείας τῶν αἰώνων, μελλούσης ζωῆς, ὑπάρξεως ἀγγέλων καὶ διαδόλων, ἀφοροῦσαν ὅλ' αὐτὰ καὶ τὰ ὑποτιθέμενα πλάσματα ἢ «λαοὺς» τοῦ ὑπο-

κρίση τοῦ καθενός.

Συμπερασματικά καθίσταται σαφές, ὅτι δὲν εἶναι καθόλου τυχαῖο τὸ γεγονὸς πὺς ἡ πολεμικὴ κατὰ τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ ἐπικεντρώνεται στὸ θρησκευτικὸ στοιχεῖο του, καθὼς αὐτὸ ἀποτελεῖ συνεκτικὸ κρίκο ἰσοδυναμίας καὶ ἰδίου μεγέθους καὶ σημασίας μὲ τὴν ἐπιστήμη, τὴν φιλοσοφία, τὴν τέχνη, τὴν λογοτεχνία, τὴν παράδοση, τὸ ἥθος, ποὺ τὸν συγκρατοῦν στὴν ἱστορικὴ του διάσταση καὶ στὴν ἐν τῷ παρόντι καὶ μέλλοντι προοπτικὴ του. Ἡ λέξη «εἰδωλολατρία» καὶ ὁ φανατισμὸς ποὺ τὴν ἐπιτείνει ἐννοιολογικά σὲ συνδυασμὸ μὲ τὸ βερμαλιστικὸ καὶ ὕβριστικὸ περιεχόμενον τοῦ ἐν λόγῳ βιβλίου καταδεικνύουν ἀπόλυτη κενότητα οὐσιαστικοῦ λόγου καὶ ἀντικειμενικῆς κριτικῆς. Πέρα ταῦτα οἱ ἐξουσιαστικοὶ παράγοντες πέρα ἀπὸ κάθε λογικὴ διαδικασία ἐπιχειροῦν συνεχῶς τὴν ἀνάιρεση τοῦ «ὅλου» διὰ τοῦ «μέρους». Κατόπιν αὐτῶν δὲν μένει, παρὰ νὰ συμφωνήσουμε μὲ τὴ φράση ποὺ ἀρέσκεται νὰ χρησιμοποιεῖ ὁ κ. Καντιώτης, ὅτι δηλαδὴ, «κάτι σάπιο ὑπάρχει εἰς τὸ ἔθνος μας». Ἀσφαλῶς καὶ ὑπάρχει. Μπορεῖ νὰ τὸ ἐντοπίσει καὶ ὁ ἴδιος κάνοντας μία δίκαιη καὶ τίμια κριτικὴ στὸν περὶ γυρο καὶ στὸν ἑαυτὸ του.

ΥΠΕΝΘΥΜΙΣΗ

Ὑπενθυμίζομε στοὺς ἀναγνώστες, ὅτι τὸ ἐπόμενο τεῦχος τοῦ μηνὸς Αὐγούστου συναριθμεῖται μὲ τὸ τεῦχος Σεπτεμβρίου καὶ θὰ κυκλοφορήσῃ στὶς 10 Σεπτεμβρίου ὑπὸ ἀριθμὸν 176-177.

λοιπὸν Σύμπαντος, ἀφοῦ καὶ αὐτὰ καὶ τὰ πάντα εἰς τὸ Σύμπαν εἶναι δημιουργήματα τοῦ ἐνός, τοῦ ἀσυλλήπτου εἰς τὴν μορφήν καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀνωτάτου ὄντος, τῆς μιᾶς καὶ μόνης θεϊκῆς **λογικῆς**.

Ἐκ τῆς καθόλου δομῆς τῆς ὁρατῆς πραγματικότητος, τεκμηριωθείσης ὑπὸ τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐμπειρικῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπὶ βασιμῶν καὶ ἀληθῶν στοιχείων, ἀποδεικνύεται πασιφανῶς, ὅτι ὅσα μυθικὰ καὶ φανταστικὰ πλάθονται ἀπὸ τοὺς πάσης φύσεως προφήτες ἢ δῆθεν «ἐμπνευσμένους ἡγέτας» θρησκείων (τῶν πλείστων προερχομένων ἀπὸ τὸν λεγόμενον «περιούσιον λαὸν») ἀποτελοῦν ἀπατηλὰ δημιουργήματα νοσηρῶν ἐγκεφάλων, ποὺ ἀποσκοποῦσαν καὶ ἀποσκοποῦν ἀκόμη εἰς τὴν ἐπίτευξιν ἄλλων στόχων καὶ ἐπιδιώξεων, οἱ ὅποιοι, ὡς ἀποδεικνύεται, οὐδεμίαν σχέσιν μπορεῖ νὰ ἔχουν μὲ τὴν ὑφιστάμενην πραγματικότητα, ἢ ὅποια ζῇ καὶ δρᾷ ἀνάμεσά μας καὶ θὰ ὑφίσταται εἰς τὸ διηνεκές, χωρὶς κανεὶς ποτὲ ἄνθρωπος νὰ κατορθώσῃ μὲ μυθικὸ ἢ ἄλλον ἀπατηλὸν τρόπον νὰ τὴν παρερμηνεύσῃ ἢ νὰ τὴν διαστρεβλώσῃ.

Κων. Παπαθανασίου

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΤΑΚΑΡΗ, *Σαπφώ: Ἡ Δεκάτη Μοῦσα*

Ἡ Σαπφώ «ἦν Λεσβία, ἐξ Ἑρεσοῦ» κατὰ τὸ λεξικὸν τῆς Σούδας, μιὰ ἄποψη ποὺ θεωρεῖται ἐπικρατέστερη τῆς ἄλλης, ποὺ τὴν θέλει Λεσβία μὲν ἀλλὰ ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Μυτιλήνης. Ἐξοῦσε κατὰ τὴν 42α Ὀλυμπιάδα (612-609 π.Χ.) καὶ ἦταν σύγχρονη τοῦ Ἀλκαίου, τοῦ Στησιχόρου καὶ τοῦ Πιττακοῦ (σελ. 15 τοῦ παρουσιαζόμενου βιβλίου).

Ἡ Σαπφώ εἶχε τὴν τύχη νὰ γεννηθῇ καὶ νὰ μεγαλώσῃ στὴν Λέσβο, μιὰ αἰολικὴ μαγολόνησο μὲ ἐξαιρετικὰ ὑψηλὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο. Οἱ Αἰολεῖς, ὅπως καὶ τὰ ἑξαδέλφια τους, οἱ Δωριεῖς, ἤθελαν τὴν γυναῖκα ὡραία, μορφωμένη, ἐλεύθερο πρόσωπο, σ' ἀντίθεση μὲ τὸν ὑπόλοιπο κόσμον, ποὺ τὴν εἶχε καταδικάσει νὰ ζῇ στὸν γυναικωνίτη. Ἡ Σαπφώ, κόρη εὐγενοῦς οἰκογενείας τῆς Ἑρεσοῦ, ἀπέκτησε ὑψηλὴ μόρφωση, τὸ δὲ Παρθεναγωγεῖο (ἀνώτερη σχολή) ποὺ διηύθυνε, ἀπέκτησε τόση φήμη, ὥστε νὰ φιλοξενηθῇ μαθήτριες ἀπ' τὴν Κόρινθο καὶ τὴν Ρόδο, τὴν Σικελία καὶ τὴν Σπάρτη, μαθήτριες ποὺ διακρίθηκαν στὴν ποίηση καὶ κατέκτησαν τὴν αἰωνιότητα.

Δὲν γνωρίζουμε ὁλόκληρο τὸ ἔργο «τῆς ποιήτριας» –οἱ Ἀρχαῖοι λέγοντας «ἡ ποιήτρια» ἐννοοῦσαν τὴν Σαπφώ, ὅπως λέγοντας «ὁ ποιητής» ἐννοοῦσαν τὸν Ὅμηρον– γνωρίζουμε ὅμως πολλὰ περὶ τὸ ἔργον τῆς Σαπφοῦς. Μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι καμμιά ἄλλη γυναῖκα δὲν ἐφθάσε σὲ τόση περιωπή, ὥστε νὰ μὴν ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστο κανένα σύγχρονον ἢ μεταγενέστερό της φιλόσοφο ἢ καλλιτέχνη.

Σύμφωνα μὲ τὰ ἱσχύοντα «ἡ ποιήτρια» συνέθεσε ἐπιγράμματα, ἐλεγείες, ἰάμβους, μοῦδιες καὶ προπαντὸς λυρικά μέλη σὲ ἑννέα βιβλία. Τοῦ πρώτου μόνο βιβλίου οἱ στίχοι

Ὁ μῦθος ὁδηγὸς γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια

Ἡ λέξη «μῦθος» εἶναι προομηρικὴ καὶ ὁ Ὅμηρος τὴν χρησιμοποιεῖ ὡς συνώνυμν τῆς λέξεως «λόγος», ποὺ σημαίνει ἀφήγηση, λόγος, συζήτηση καὶ ἄλλα παρεμφερῆ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ φανταστικόν, ἔννοια ποὺ δόθηκε στὸν μῦθο ἀπὸ τοὺς μελετητὲς ἀργότερα.

Ὁ Πλάτων στὸ διάλογό του «Σοφιστής» ὑποστηρίζει, ὅτι ἕνας μῦθος ὅ,τι κι ἂν ἀφηγεῖται, εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ βασισμένος σὲ κάτι καὶ ὅτι θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ μὴν ἀναφέρεται σὲ τίποτα. Δηλαδή ὁ μῦθος στὴν προϊστορικὴ ἐποχὴ ἀναφερόταν σὲ γεγονότα, ἴσως φυσικὰ φαινόμενα ἢ πραγματικὲς καταστάσεις ἦταν πραγματικότητα. Παρ' ὅλα αὐτά, καθὼς ἐξαπλώθηκε προφορικὰ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες, μεταμορφώθηκε ὁλοκληρωτικὰ καὶ τοῦ δόθηκε ἕνας τόνος ὑπερβολῆς. Τότε οἱ ποιητὲς τὸν ἐμπλούτισαν μὲ τὴν φαντασίαν τους, μεταλλάσσοντάς τον ῥιζικά. Ὁ Πανσανίας ἐξ ἄλλου ἀναφέρει, ὅτι στοὺς ἀρχαίους καιροὺς οἱ πρῶτοι ἐκπολιτισμένοι ἄνθρωποι διατηροῦσαν τὴν γνώση τους ἢ κοινοποιοῦσαν μέρος της μέσω τῶν κωδικοποιημένων μύθων. Σύμφωνα μὲ τὸν ἴδιο στὸν παραδοσιακὸ μῦθο ὑπάρχει μία ποσότητα κωδικοποιημένης γνώσης, ποὺ μποροῦμε νὰ ἀποκωδικοποιήσουμε μόνον μέσω τῶν ἀλληγοριῶν του.

ἦσαν 1320, πράγμα πού σημαίνει ὅτι τὰ λυρικά τῆς Σαπφούς πρέπει νὰ ἀνήρχοντο στὶς 13-15 χιλιάδες στίχους· ἄλλοι τόσοι, ἂν ὄχι περισσότεροι, ἦσαν καὶ οἱ στίχοι τῶν ἄλλων εἰδῶν ποίησης (σελ. 62).

‘Ὁ Σόλων, λέγεται, ἐπιθυμοῦσε νὰ διδαχθῇ ἓνα μόνο ποίημα τῆς Σαπφούς, κι ἀφοῦ τὸ μάθη, νὰ πεθάνῃ· ὁ Πλάτων τὴν συναριθμεῖ μετὰ τῶν Μουσῶν· ὁ Θεόγνης, ὁ Πίνδαρος κι ὁ Θεόκριτος τὴν μιμοῦνται, ἐνῶ ὁ Βακχυλίδης τὴν ἀντιγράφει· ὁ Διονύσιος Ἀλικαρνασσεὺς τὴν θεωρεῖ πρότυπο εὐγενοῦς καὶ ὠραίου ὕφους, ὁ Λογγίνος ἐξαίρει τὴν σοφία της κι ὁ Πλούταρχος τὴν ἀποκαλεῖ «ἐρασμίαν ποιήτριαν»· ὁ Λουκιανὸς τὴν παρομοιάζει μὲ «ἀηδόνι» κι ὁ Ἀλκαῖος τὴν λέει «γλυκοχαμογελοῦσα». Οἱ Ἑλληνικὲς πόλεις κόβουν νομίσματα μὲ τὴν μορφή της, οἱ ζωγράφοι τὴν ζωγραφίζουν κι οἱ ἀγγειοπλάστες κοσμοῦν μὲ τὴν μορφή της τὰ δημιουργήματά τους. Οἱ νεώτεροι ποιητὲς τέλος εἶτε τὴν ἀντιγράφουν εἶτε ἐμπνέονται ἀπ’ τοὺς στίχους της εἶτε τὴν ὕμνουν. Ἡ μετριόφρονη ἐκτίμησή της, ὅτι «μνάσασθαί τινα φαίμ’ ἄψερτον ἀμμέων» [κάποιοι κάποτε, θαρρῶ, θὰ μᾶς θυμᾶται], ἐπαληθεύθηκε ἀπόλυτα (σελ. 30 κ.έ., 120).

‘Ὅπως ὅλα τὰ ψηλὰ βουνὰ ἢ δένδρα ἔτσι καὶ «ἡ ποιήτρια» δέχθηκε τοὺς κεραυνοὺς τῶν ἀντιζήλων της καὶ τοῦ διεθνοῦς ἐξ-ουσιασμοῦ, πού ἀπ’ τὰ ρωμαϊκὰ χρόνια καὶ ἐντεῦθεν σπιλῶνουν τ’ ὄνομά της μὲ τὸ ἴδιο πάθος, πού συκοφαντοῦν τὴν Ἑλλάδα ὁλόκληρη. Τὸ ἐθνικὸ ὄνομά της –Λεσβία– ἐπέτυχαν οἱ ἀσήμαντοι ποιητὲς τῆς Ρώμης κι οἱ φανατικοὶ χριστιανοὶ νὰ τὸ ταυτίσουν μὲ τὴν διαστροφή καὶ τὴν γυναικεία ὁμοφυλοφιλία. Δὲν μποροῦσαν νὰ συγχωρήσουν τὸ πρότυπο τῆς γυναικείας-Σαπφῶς, πού ἐρχόταν σὲ πλήρη ἀντίθεση μὲ τὰ δικά τους θλιβερὰ γυναικεία πρότυπα.

‘Υπάρχει κανένα στοιχεῖο –ἐνδειξὴ ἔστω–, πού νὰ συνηγορῇ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως; Ἀπεναντίας ὑπάρχουν χίλια δυὸ στοιχεῖα, πού κραυγάζουν περὶ τοῦ ἀντιθέτου: Ἡ προετοιμασία τῶν μαθητριῶν της γιὰ μιὰ ἐπιτυχὴ συζυγικὴ ζωὴ, ὁ σεβασμὸς κι ἡ ἐκτίμησις τῆς

᾽Ετσι θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὁ παραδοσιακὸς μῦθος ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸν ἀληθῆ μῦθο (ἱστορικὸ γεγονός) καὶ τὸν ψευδῆ μῦθο (φαντασία). Ἐπομένως πρέπει νὰ γίνῃ κοινὴ συνείδησις, ὅτι ὅτιδήποτε ἔχει εἰπωθεῖ μέχρι στιγμῆς γιὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους μὲ τὴν μορφή μύθων ἔχει ἓναν πυρῆνα ἀληθείας, πού ἀπαιτεῖ ὄχι μόνον μίαν συστηματικὴν καὶ λεπτομερῆ τεχνικὴ ἀνάλυσιν ἀπὸ φιλολόγους, ἀλλὰ καὶ μίαν διεθνῶς συντονισμένην δράσιν ἀπὸ ἐπιστήμονες, ὅπως γεωγράφους, γεωλόγους, ἀστρονόμους ἢ φυσικοὺς, πού θὰ βοηθήσουν στὴν ἀπομόνωσιν τοῦ ψευδοῦς μύθου ἀπὸ ὅ,τι ἱστορικόν.

Τὸ πρόβλημα τῆς διάκρισις ἀνάμεσα στὸν ἀληθῆ καὶ τὸν ψευδῆ μῦθο ὑφίσταται ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Σωκράτη, ὅπως φαίνεται καθαρὰ ἀπὸ τὸν διάλογο «Φαῖδρος». Ἐκεῖ ὁ Φαῖδρος ῥωτᾷ τὸν Σωκράτη, ἐὰν εἶναι πεπεισμένος ὅτι ἡ Ὠρεΐθυια ἀπῆλθεν πράγματι ἀπὸ τὸν Βορέα (δῶριος ἄνεμος). Ὁ Σωκράτης ἀπαντᾷ ὅτι πιστεῖν, ὅτι ἡ Ὠρεΐθυια ἔπεσε ἀπὸ ἓναν γκρεμὸ ἐξ αἰτίας τῆς πίεσις τοῦ βορείου ἀνέμου καὶ ὅτι ὁ θάνατός της ὁδήγησε στὴν δημιουργίαν τοῦ μύθου ὅτι αὕτη εἶχε ἀπαχθεῖ ἀπὸ τὸν Βορέα. Προσθέτει, ὅτι τέτοιαις ἐρμηνείαις μποροῦν νὰ δοθοῦν μόνον ἀπὸ πολλὸν ἱκανοὺς ἀνθρώπους, πού, ἐνῶ μποροῦν νὰ προσπαθήσουν πολὺ σκληρά, εἶναι πιθανὸν νὰ μὴν εἶναι ἐπιτυχεῖς,

λεσβιακής κοινωνίας κι όλων τών διανοουμένων της εποχής στο πρόσωπό της, ό έρωτας του Άλκαίου γι' αυτήν, οί μαρτυρίες τών αρχαίων περι τοῦ ἥθους της, τὸ ἐπίθετο «πότνια» (σεβαστή) πού της ἀπέδιδαν κι άλλα πολλά πείθουν και τούς πλέον κακόπιστους περι τοῦ ἀντιθέτου, ὅπως παρατηροῦν ό F.C. Welcker, ό V. Wilamowitz, ό Th. Remach, ό Murray, ό Koechin, ό Kock, ό Page, ό Lobel, ό Teuffel, ό Lesky, ό Bergk κ.ά. Μὲ τήν ἴδια ἀποψη συντάσσεται και ἡ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου K. Τάκαρη, ὅπως κι ό Δ. Σολωμός, ό Παλαμάς, ό Έλύτης κι ό ἱστορικός I. Κορδάτος (σελ. 172-197).

Ό Πλούταρχος στὰ «*Ερωτικά*» του ἀποθησαυρίζει τὸ ἐγκώμιο τοῦ Φιλόξενου πρὸς τήν Σαπφώ: «*Αὕτη ἀληθῶς μεμιγμένα πυρὶ φθέγγεται και διὰ τῶν μελῶν ἀναφέρει τήν ἀπὸ καρδίας θερμότητα, Μούσαις εὐφώνοις ἰωμένη τὸν ἔρωτα*» (σελ. 63).

Ό P.W. Livigstone τέλος («*Τὸ Ἑλληνικὸν Πνεῦμα*», σελ. 46) σταχυολογεῖ τρεῖς στίχους «τῆς ποιήτριας» ὡς ἐνδεικτικούς τοῦ ἀγγίγματος τοῦ ὥραίου και ὡς ἔκφραση «*συγκρατημένης τελειότητος στὸ ὕφος*»:

«*Οἷον τὸ γλυκύμαλον ἐρεύθεται ἄκρῳ ἐπ' ὕσῳ
ἄκρον ἐπ' ἀκροτάτῳ· λελάθοντο δὲ μαλοδροπῆες·
οὐ μὲν ἐκλελάθοντ' ἀλλ' οὐκ ἐδύναντ' ἐπικέσθαι*».

[= Μονάχο κοκκινίζει τὸ γλυκόμηλο στὴν ἄκρη τοῦ κλωνιοῦ·
στὸ πιὸ ψηλὸ του μέρος· τὸ ξέχασαν οἱ μηλοσυλλέκτες·
μὰ ὄχι, δὲν τὸ ξέχασαν· δὲν μποροῦσαν νὰ τὸ φθάσουν].

Σαράντος Πάν

ΠΑΝΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ἀέρας καὶ Φῶς (ποιήματα)

Ό τίτλος τῆς ποιητικῆς συλλογῆς «*Αέρας καὶ Φῶς*» γεννήθηκε στὸ μυαλὸ τοῦ ποιητῆ πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ὅταν ό Πάνος Κοκκινόπουλος ἐξέδιδε τήν πρώτη συλλογή του «*Ρο-*

γιατί θὰ πρέπει νὰ ἐξηγήσουν τήν ὑπαρξη στὴν μυθολογία τοῦ Πήγασου, τοῦ Ἴπποκένταυρου, τῆς Γοργοῦς και πολλῶν ἄλλων τερατωδῶν πλασμάτων. Ό Σωκράτης συνεχίζει λέγοντας, ὅτι, καθὼς δὲν ἔχει χρόνο, γιὰ νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ αὐτά, πιστεύει ἀπλῶς ὅ,τι πιστεύουν και οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι σχετικὰ μὲ τήν μυθολογία.

Ἀπὸ τὰ παραπάνω μποροῦμε νὰ δοῦμε, ὅτι ό Σωκράτης πιστεύει στὸν μῦθο και δὲν τὸν ἀπορρίπτει. Νομίζει, ὅτι πίσω ἀπὸ ὅλα αὐτὰ κρύβεται ἓνας πυρῆνας ἀλήθειας, πὺν μποροῦμε νὰ προσεγγίσουμε μόνο μέσω ἔντονων προσπαθειῶν, ἀπογοητεύσεων και ἐμποδίων. Μέχρι τήν ἐποχὴ τοῦ Πλάτωνα ό μῦθος εἶχε γίνει λαϊκὴ συνείδηση και δὲν τὸν ἀπέρριπτε οὔτε τὸν ἀμφισβητοῦσε κανεῖς, ἀκόμα και οἱ σοφοὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Δυστυχῶς τόσο ἡ νεώτερη Ἑλληνικὴ ὅσο και ἡ ξένη φιλολογία ἔσφαλλαν σχετικὰ μὲ τὴν ἔννοια τοῦ μύθου, γιατί δὲν μποροῦσαν νὰ διακρίνουν τὸν ἀληθῆ ἀπὸ τὸν ψευδῆ μῦθο και νὰ ἀνακαλύψουν ἔτσι τὸ ἱστορικὸ γεγονός πὺν κρύβεται μέσα του. Ἐξαιτίας αὐτοῦ ἡ λέξη «*μῦθος*» ἔχει χάσει τήν ἀρχικὴ της σημασία, καθὼς σήμερα ταυτίζεται μὲ κάτι μὴ σταθερό.

Ἕνα σημαντικό και ἀδιαμφισβήτητο παράδειγμα τῆς ἀλήθειας τῶν μύθων εἶναι τὰ

διὰ καὶ Κάκτος». Ἀπὸ τότε οἱ ἰδέες τῶν τελευταίων ποιημάτων βασάνιζαν τὸ μυαλό του, ζητώντας ἐξωτερικευση καὶ μορφή. Δὲν πρόκειται δηλαδή γιὰ σκέψεις τῆς στιγμῆς, γραμμένες μὲ βία καὶ βιά, γιὰ νὰ μὴν ξεφύγουν τῆς μνήμης τοῦ ποιητῆ ἐξαιτίας τῆς ἀσημαντότητάς τους, ἀλλὰ γιὰ βιώματα καὶ λόγους, δημιουργίες «ποιητικῆς μανίας καὶ ἐπιστήμης».

Διαβάζοντας τὰ ποιήματα τοῦ Π.Κ. ἔφθασα στὸ τέλος καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω γύρισα μηχανικὰ τὴ σελίδα γιὰ τὸ ἐπόμενο, ποὺ δὲν ὑπῆρχε... Δανείζομαι λίγους στίχους ἀπ' τὸ τελευταῖο αὐτὸ ποίημα, ποὺ εἶναι ἀρκετοὶ καὶ μόνοι αὐτοὶ νὰ καταδείξουν τὴν ἐλληνικότητα τοῦ ποιητῆ.

«...Τοῦ Ὁρφέα τὴ λύρα δὲν μπορεῖ νὰ κρούσει ἡ ὀργή κι ἡ πίκρα.
Μονάχα ὁ λόγος ὁ γλυκός, ποὺ ἡ ἀπόκριση δὲν ἔχει.
Καὶ λόγος εἶν' τὸ γέννημα καὶ λόγος εἶν' κι ἡ πράξη
κι ὁ πόλεμος κι ἡ μάχητα κι ἡ ἀγάπη λόγος εἶναι,
ποὺ ἀντρειοθεριεῖν τις καρδιές καὶ καταλνεῖ τὰ σκότη.
Βγάνω ἀπ' τὸν κόρφο τὸν αὐλὸ καὶ λέω παιᾶνες κι ὕμνους,
γιὰ νὰ σκιαχθοῦν οἱ ἀτζέντηδες, νὰ σκορπιστοῦν κι οἱ δοῦλοι,
ν' ἀντρειοστυλώσουν κι οἱ καρδιές, πῶχουν καταλαγιάσει
ἀπ' τὴ φθορά, ποὺ γέννησε τὸ ψέμα, ἡ ἐλπίδα.
Πῶς τάχατες μὲ τὸν καιρὸ «πάλι δικὰ μας θάναι»
καὶ μὲ «τὸ θέλημα Θεοῦ» γελάστηκε ἡ καρδιά μας.
Ἀσκώσου, Φοῖβε Ἀπόλλωνα, ἀσκώσου, Δία ἀφέντη,
ἀσκώσου, Γιώργη, Κωνσταντῇ, Μῆτσο, Μαροῦσα, Ἑλένη,
χορὸ νὰ στήσουμε ἀκριδὸ. Ζῆσε, ψυχὴ μου, Ἑλλάδα».

Σαράντος Πᾶν

Ὀμηρικὰ ἔπη, ποὺ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνα δὲν θεωροῦνταν παρὰ μία συλλογὴ φανταστικῶν ἀφηγήσεων, ποὺ ἀποδείχθηκαν πραγματικὲς ἀργότερα, λόγῳ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Ἑρρίκου Σλήμαν στὶς Μυκῆνες. Ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἐπιβεβαίωσε τὸν μῦθο. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναφερθοῦμε στὴν δήλωση τοῦ Μ.Π. Νίλσον στὸ διδλίο του «**Ἡ Μυκηναϊκὴ Προέλευσις τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας**» (1979), ὅπου λέει: Μέχρι στιγμῆς ἔχει ξεκαθαριστεῖ, ὅτι ἡ Μυθολογία ὁδήγησε στὶς ἀνασκαφές στὶς Μυκῆνες καὶ τὴν Κρήτη. Οἱ μῦθοι χρησιμοποιήθηκαν ὡς ὁδηγοὶ πρὸς τὰ εὐρήματα καὶ ἡ ἐπιτυχὴς ἐρευνα ἀπέδειξε μία σχέση ἀνάμεσα στὰ μυθολογικὰ καὶ τὰ μυκηναϊκὰ κέντρα.

Συμπερασματικὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ὅτι ὑπάρχει ἐξ ὀρισμοῦ ἀλήθεια πίσω ἀπὸ κάθε μῦθο καὶ ὅτι ἡ ἀνακάλυψη καὶ κοινοποίησί της ἐξαρτᾶται ἀπὸ τοὺς ἐρευνητὲς καὶ τοὺς ἐπιστήμονες. Ἄς εἶναι λοιπὸν οἱ Ἑλληνικοὶ μῦθοι πρόκληση γιὰ τοὺς νέους ἐρευνητὲς ἀνὰ τὸν κόσμον, ποὺ πραγματικὰ ἐνδιαφέρονται γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν ἱστορία στὸ σύνολό τους.

Ρούλα Παπαγεωργίου-Χάσκα

P.O. Box 4096

3720 Λεμεσός, Κύπρος

[Μετάφραση ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ: Ἰων Δ. Λάμπρου]